

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Első akadémiai ülés.

Összes ülés.

1878. január 7.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

I. A helyettes főtítkár bemutatja a gróf Teleki drámai jutalomra decz. 31-ig érkezett pályaműveket, ily rendben :

1. *A Kolozsiak.* Szomorújáték 5 felv. *Jelige:* »A boszúállás csak pillanatra, a megbocsátás végtelenül gyönyörködteti az ember szívét.« (Egy régi egyházi beszéd.)

2. *Éljen az igazság!* Eredeti tragoedia 5 felv. *Jelige:* »Győzzön a jobb.«

3. *Szegény asszony!* Tragoedia 5 felv. *Jelige:*

»Túrj és saját körödben tudj határt!

Erőd feletti munka ronthat, árt!«

4. *Bűnt bűnnel.* Történeti tragoedia 5 felv. *Jelige:* »Nem a rossz és jó küzdelme z, a rossznak önszülte rossz által kell itt buknia.« (Schiller összes művei »Entwürfe.«

5. *Babylon.* Öt szakaszban. *Jelige:* »Népek jövődjé, világ folyása.«

6. *Nagy Károly.* Eredeti szomorújáték 5 felv. *Jelige:*

». . . de nézzed őt magát

Az óriást, mint hord nyakán igát!

Milljó karú, mint mesés szörnyeteg!

S egy kar reája rabbékót tehet.«

7. *Marozia.* Tragoedia 5 felv. *Jelige:* »Egyiket a másikért.«

8. *Mária.* Szomorújáték 5 felv. *Jelige:*

»Ott van a bizalom, ez a dőre álom,

Ott ül a kaján hit egy törött nádszálon ;

Ott van a reménység, s örök rettegéssel,

Futja versenyét a kétségbeeséssel.«

Arany.

9. *Johán.* Tragoedia 5 felv. *Jelige:* »To be or not to be.«

10. *Egyiptom királynője.* Tört. szomorú játék 5 felv. *Jelige:*

»Valódi hős nem éli túl bukását,

Ha czélért küzdött s czélját elveszté.«

11. *Samyl.* Dráma 5 felv. *Jelige:* »Végső piros cseppig hadd folyjon a honért.«

12. *Patrik.* Szomorújáték 5 felv. *Jelige:* »Nagylelkű volt.«

13. *Sátán és Kerub*. Szomorújáték 5 felv. *Jelige* :

»A szép naparczú, fényes Gábriellel

Az árnyéklényű sötét Béliál.«

(III. felv. 2. jel.)

14. *Tamóra*. Tragoedia 3 felv. *Jelige* : »Érdemlett sorsom érjen el...« (Guidarius. Cymbeline IV. felv. 4. jel.)

Mind e pályaművek pályázatra bocsáttatván, bírálatra áttették az I. osztályhoz, jeligés leveleik pedig akadémiai és elnöki pecséttel lezárva, levéltári őrizet alá adattak.

II. A Karácsonyi pályázatra 1877. decz. 31-ig, mint zárnapiig, a következő pályamunkák érkeztek :

1. *Felfordult világ*, 5 felvonásban. *Jelige* :

»Cyprus ködében már dallják

A dalnok énekét nem hallják.«

2. *Az ellendlhatalan*. Vigjáték 3 felv. *Jelige* : »Karácsonyi pályamű.«

3. *Telepi*, vagy »a gróf mint körjegyző.« Vigjáték 3 felv. *Jelige* :

»Átugrottam a palánkon s átesém.«

4. *Ludmilla*. Vigjáték 4 felv. *Jelige* :

»De mit föld még be nem fedett,

Az él, örül, vigad, nevet.«

Vörösmarty

5. *Gazsi bácsi*. Vigjáték 3 felv. *Jelige* :

»A leányka gyenge ág,

De szerelme szép virág ;

Szedd szelíden a virágot,

Meg ne sértsd a gyenge ágot.«

Vörösmarty.

6. *A család becsülete*. Vigjáték 4 felv. *Jelige* : »Medium tenuere beati.«

7. *A svihák*. Vigjáték 3 felv. *Jelige* : »Győzzön a mi jó, veszzen a mi rossz.«

8. *Tristán és Izolda*. Vigjáték 3 felv. *Jelige* :

» biztosíthatom,

Hogy egy bolond tudós sokkal bolondabb,

Mint egy bolond tudatlan.«

Molière.

9. *A holdkóros*. Vigjáték 3 felv. *Jelige* :

»Meglopta az hazáját, a ki vérét

Pecsérli czéltalan, mely nemzeté.«

Mind e pályaművek pályázatra bocsáttatván, bírálatra áttették az I. osztályhoz, szabályszerűleg lepecsételt jeligés leveleik pedig a levéltárba tétettek.

III. A gróf Nádasdy Tamás nevét viselő alapítványból kitűzött költői jutalomra 1877. decz. 31-ki határnapig következő pályamunkák érkeztek :

1. *Harka leánya*. Hat énekben. *Jelige* : »Úgy mondom, a hogy én hallottam.«

2. *Veszprém*. (Költői elbeszélés.) *Jelige* : »Csak rokon a rokonok keblébe ne mártana gyilkot.«

3. *Ó haza!* Költői elbeszélés. Egy első magyar sonett-koszorú és mester-sonett alakjában. *Jelige* :

»Fontam én hidalt Dunáról

Első sonett-koszorút ;

Volt beszédem a huszárról,

A magyarok zászlajáról,

S esetelve honfi-bút :
Megjelöltem . . . hol az út !«

4. *Lednykő*. (Népmóda.) Elbeszélő költemény V énekben. *Jelige* :

»El el a bizonytalanba !
Rengj hajóm szabad hullámon,
És ne tudjam így rohanva
Meddig *haldl*, meddig *álom*.«

Arany János.

5. *Palim*. Költői beszély. *Jelige* : »A változás az Úr a föld felett.«

6. *Az országrontó nő*. Történeti elbeszélő költemény. *Jelige* :

»Mi szebb, mint a szép gyermeklány orczája ?
Ki azt álmodja, hogy ifjút öleli,
Az ifjút, a kivel ébren nem meri
Sejtetni sem, hogy őt imádja !«

Petőfi Sándor.

E pályaművek az I. osztályhoz, szabályszerűleg lepecsételt jeligés levelek pedig a levéltárba tétettek.

IV. A Horvát-Fraknói jutalomkérdésre 1877. decz. 31-ki határnapig a következő pályamunkák érkeztek :

1. *Révai Miklós*. Egy szakasz a magyar irodalom és tudomány történetéből. — *Jelige* : »Ha valaha a megújult haza tisztelni fogja nyelve fentartásáért eleget szenvedett mártirait, már előre vigasztalódom benne, hogy engem is azoknak számokba helyeztet. (Révai.)

2. *Révai Miklós élete*. *Jelige* :

»Pankratiasta férfi, Révaim !

.
Ki lép ürrült nyomodba ? . . . «

»Sylvester« Kazinczy Ferencznél.

»Tövisék és Virágok.«

Mindkét pályamű bírálatra az I. osztályhoz, szabályszerűleg lepecsételt jeligés levelek pedig a levéltárba tétettek át.

V. A Marczibányi jutalomra a következő pályamű érkezett :

1. *Nyelvtudományi pályamű*. (A magyar kötő-szók jelentése és alkalmazása.)

Jelige :

»Illendőképén a ki nem tud beszélni
És fundamentomos magyarsággal élni,
Ki kellene minden olyat küszöbölni,
Nem kellene hagyni magyar nyelvet ölni.«

Petőfi.

E pályamű bírálatra az I. osztályhoz tétetik át, jeligés levele pedig levéltári őrizet alá adatott.

VI. A Dóra alapítványi pályázatra 1877. decz. 31ig következő pályaművek küldettek be :

1. *A vasúti politika alapelve*. *Jelige* : »Adassanak elő a vasútak társulati kezelésének és az állam kezelése alá vételének előnyei és hátrányai.«

2. *A vasútügy*. *Jelige* : »Egy olyan nép, mely nem ura közlekedésének, végpusztulása felé hanyatlik.« (Stuart Mill.)

3. *A vasút-kezelési rendszerek Magyarországon*. *Jelige* : »A vasutak által eltűnnek a távolságok.« (Ghega.)

4. A magán és államvasuti rendszer összehasonlítása, különös tekintettel Magyarországra. *Jelige*: »Viribus unitis.«

A beérkezett pályaművek bírálatra áttétettek a II. osztályhoz; szabályszerűleg lezárt jeligés levelek pedig levéltári őrizet alá tétettek.

VII. A Sztrókay-pályázatra következő pályaművek érkeztek:

1. A perorvoslatok teljes rendszere, tekintettel úgy az írásbeli, mint a szóbeli eljárásra, összefüggésben a bírói szervezettel. — *Jelige*: »Justitia est fundamentum regnorum.«

2. A perorvoslatok teljes rendszere s a t.

Jelige: »Rationibus non exemplis est judicandum.«

3. A jogorvoslatok rendszere, a régibb és újabb perjogokban.

Jelige: »In magnis voluisse sat est.«

E pályaművek bírálatra a II. osztályhoz tétettek át; s jeligés levelek szokott módon lezárva a levéltárba helyeztetek.

U g y a n a k k o r :

Az I. osztály első ülése.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

9. (1.) Szarvas Gábor l. t. felolvassa »A nagy szótárról« című értekezését.

10. (2.) Hunfalvy Pál r. t. felolvassa dr. Bánóczy Józsefnek, mint vendégnek »Egy régi magyar szó a philosophiában« című értekezését.
Bírálata adatik.

Második akadémiai ülés.

A II-dik osztály első ülése.

1878. január 14.

Horváth Mihály r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

12. (1.) Szilágyi Sándor r. t. felolvassa ily című értekezését: »Az 1644-ik év kassai országgyűlés.«

13. (2.) Pesty Frigyes r. t. bemutatja dr. Schwicker Henrik budapesti főgymnásiumi tanárnak ily című dolgozatát: »Magyarország és a bajor örökösödési háború.«

14. (3.) Nyáry Albert báró l. t. felolvassa bírálati jelentését Finály Henrik heraldikai kézi könyve felől. A jelentés így szól:

Tekintetes Akadémia!

Finály Henrik akad. tag »Czimertan« című kézikönyvet nyújtott be kiadás végett az Akadémiának, melynek megbírálásával a tek. Akadémia engem méltóztatott megbízni.

Mindenekelőtt a szerző abbeli forró óhajtsához csatlakozom, hogy mihamarabb megérkezettnek mondhatnók azon időt, melyben hazai irodalmunk czimerészeti

ága is kellő művelésben részesíttessék, miután ugyanis köztudomású dolog, hogy széles e föld hátán nem létezik művelt nép és ország, hol az említett tudomány oly parlagon heverne, mint hazánkban, im még csak az e nembeli legelemiebb tankönyv egyetlen példányát sem bírván felmutatni. De éppen e körülmény az, mely az említett tudomány tan- és kézi könyvének közrebocsátásánál a lehető legnagyobb ovatos-
ságra és szigorra int bennünket.

Más országokban, hol a czímerészet folytonos műveltetésben részesülve virágzásnak örvend, a hiányos s különcz heraldikai művek káros hatásától többé mitsem tarthatni, míg ellenben a hazánkban legelőszőr, s mintegy a tud. Akadémia megszentítése mellett megjelenendő »Czimertan«unk uttörő, az említett tudomány alapját s további fejlődésének irányadó vezérfonalát lévén képezendő, a netán benne foglalt hiányok és tévelygések megfogalmazása által a szóban forgó tudomány tisztaságának jövőjét is kockáztathatná.

E nézetekből indulva ki, vállalkoztam az előttünk fekvő czimertani kézi-könyv megbirálására.

A tudományos, s különösen a tankönyvek általános kellékeit képezik:

1. a rendszeres beosztás,

2. a tudományos anyagok s feladványok (themák) fontosságukhoz mért tárgyalási aránya,

3. a szabályok és alaptételek correctsége és végre

4. hogy az illető mű tudományos látköre a világirodalom színvonalán álljon.

A jelen birálat Finály czimertani kézi-könyvét az említett négyes szempontból tárgyalja.

Mindjárt legelsőbben is, a mi az első pont alatt kitűzött tanszerű, rendszeres beosztást illeti, fájdalommal kell kijelentenünk, hogy e tekintetben a birálat alatt lévő tankönyv meg nem felel feladatának. Nélkülözve a fejezeteket, és a szakaszokat, egyes-egyedül, egész beosztása úgy szólván, merő §-ból áll. A tudomány vázának tehát átnézetét sem nyújtja. Még csak az elméleti, vagyis bevezető rész, a czímerek belső és külső részei, vagy is a legszorosabb értelemben vett czímer-alkatok és a csak mellékes czímer-járulékok sincsenek egymástól külön csoportosítva, de az egész szöveg, úgy mondhatni, tömkeleget képez, melyben nem csak a tanulni vágyó tévedhetne el, hanem a szerző maga is eltévedt, mikép ezt sokszoros és hosszas ismétlései (többi közt 25., 35., 38., 40. l.) s több ízben az egyes czimertani objectumoknak a nem kellő helyen való tárgyalása által maga bizonyítja.

Nem kevesebb hiányos a birálat alatt levő kézi-könyv tudományos tárgyalásainak oeconomicus beosztása. Sokszor minutiosus discussiók kedvéért, az érdekesebb és lényegesebb tárgyakat elhanyagolja. A szín-idomok és az úgynevezett czímer-alakok ügyében folytatott feleselései máskorra maradhattak volna s figyelmét inkább az alig érintett néhány fontosabb, és gyakorlati tárgy megismertetésére és leírására fordíthatta volna. Míg a bennünket magyarokat alig érintő, de máskülönb is a heraldika legalsóbb fokú sphaeráiba tartozó jelmondatokkal majdnem négy lapon keresztül foglalkozik a szerző, az oly lényeges darabokra, minők: a *keresztelt*, alig hágy egy lapot. Míg a bennünket távolabbról érdeklő czímerészeti bárczabélyegeknék két egész lapot szentel, a heraldika képalakzatai közt jelentékeny helyet elfoglaló halakat, hüllőket és rovarokat rövid 5 sorral érinti, pedig itt legalább is annyit megvárhatunk volna tőle, hogy ha egyébről nem, de legalább is a heraldikában oly nagy szere-

pet játszó delphinekről és kigyókról tesz vala említést. Nem különben hiányos rövidséggel tárgyalja a növény-alakokat.

Szerző a heraldika elméleti részében a vademberek jelvényeiről sokkal bővebb értesítést és magyarázatot ad, mint a legszorosabb értelemben vett heraldika egyik legfontosabb tárgyáról, az úgy a régészre, mint a diplomaticusra egyaránt nélkülözhetlen, bennünket magyarokat is, nemcsak tudományos szempontból, hanem a köznap életben is közelebbről érdeklő egyházi jelvényekről. Ezeket Finály úr nem egész 7 sorra méltatta, s e hét sorban sem tudja a kellő súlypontot eltalálni; míg a pápai prototáriusok jelvényeit főlemlíti, a püspökökéiről egy árva szóval sem emlékezik.

A növényzeti képalakokról az illető kézirat, többi közt, úgy mond, hogy »*a hol egy. növény, vagy növényrészek faj szerint vannak megnevezve, az illető czímer rendesen beszélő czímer és a növénynevét e körülmény kedvéért van választva.*«

E felállított szabályzatának éppen ellenkezőjét mutatják a czímergyűjtemények. A többi közt »*Magny Science du blason accompagnée d'un armorial général*« (Paris, 1858.) című czímer-gyűjteményében, a faj szerint megnevezett növényeket és növényrészeket tartalmazó 204 czímer közül csak 28 darab viseli az illető család nevével megegyező növényzetet. Gourdon de Genouillac Henrik ¹⁾ 10000 francia család czímerét betűrend szerint közli, bíráló ugyancsak az A betűben foglalt, faj szerint megnevezett növényekkel s azok részeivel bíró czímereket kereste ki; de itt is, 120 darab között csak 2 beszélő czímerre találkozott. Ginnani ²⁾ Antal gyűjteményében 111 darab czímer visel növény-alakokat, s közülök, ámbár köztudomású dolog, hogy Olaszországban nagyon is divatos a beszélő czímer — csak 19 beszélő czímert mutathatunk fel 81 ellenében, alig 20%-ot. Egyébiránt, hogy az említett czímertani kézi-könyv növényekre vonatkozó szabálya a magyarra még kevesebb alkalmazható, mint a francia és olasz czímerészetre, arról igen könnyen meggyőződhetik a szerző, ha Nagy Ivánnak »*Magyarország népmétségeiről és családjairól*« irt munkáját átlapozgatja. Annyi bizonyos, hogy a czímeradományozók, valamint a többi más czímerképeket, úgy nemkülönben a növényeket és azok részeit sem kötötték egyes-egyedül a czímer-adományos egyének nevéhez, de azokat az illetők czímereibe, különböző okokból, úgy mint a többi közt: mint bizonyos cselekedetre, vagy eseményre vonatkozó objectumot, mint symbolicus jelzetet, mint megkülönböztető jelet, nehányszor csak, mint kiegészítő belső czímer-ékességet (ide tartoznak az u. n. piéces de caprices-ok) adományozták. Vannak esetek, mikor fejedelmek saját czímereikből, különös kitüntetésképen engedték át növény darabokat.

Szerző állítása szerint a rózsza »mindig ötlevelű« (s z i r m ú !). Ez annyiban nem áll, a mennyiben, jóllehet ritkán, de mind a mellett is, különösen a legrégebb czímerekben hat szírműak is fordúlnak elő. Csalódik a szerző, mikor a csillagok heraldikai alakjára nézve szabálykép mondja ki, hogy azok »rendesen hat sugarúak. Azok, a németeknél, de ellenben a mívelt világ legtöbb népeinek heraldikájában, jelesül a francziáknál, angoloknál, olaszoknál és a spanyoloknál »rendesen« csak öt sugarúak, s ha több sugaruk van — tehát, ha hat — ezt az említett nemzetek czímer-leírásaiban *meg kell külön említeni.*

¹⁾ »Recueil d'armoiries des maisons nobles de France.« P. ris, 1860.

²⁾ »L'arte del Blason. Venezia« MDCCLXVI.

A címertani cherubokat a szerző fölemelt szárnyú angyaloknak tartja, — a cherub valódi heraldikai alakja : angyalfő, szárnyakkal.

Hibás a bíráló alatti műnek a tolosai keresztből adott defluitója is. Ama keresztalak, melyet rajzban közöl, egymagában nem a fennemlített keresztet, hanem az úgy nevezett csürlős keresztet (Croix aiguisée — Rautenförmiges Kreuz) képezi, melyről mikép, más fontos keresztalakok neeiről is, kár volt a szerző úrnak megfedkeznie. A tolosai keresztnek, csürlős ágain kívül, sine qua non, áttörtnek is kell lennie.

A heraldikai bárcza-bélyegekre vonatkozólag az illető címertani kézirat azt mondja : »hogy az ily jegyek és változataik rövid és szabatos leírása lehetetlen lévén, a lengyel nemesség úgy segített a dolgon, hogy minden ilynemű alapidomnak külön saját nevet adott.« E félig téves állítás helyreigazításául fel kell említeniünk, hogy nem csupán a bárcza-bélyeges, de egyáltalán minden lengyelországi régiebb keltű családi czímer, viseljenek azok bármily alakot, az illető közös törzsnemzetség neve után szoktak czímeztenni. Ekkép, a több család által viselt : kék és falazott, s ormózott ezüsttel vágott s ez utóbbiból kibukó, karmaiban aranygyűrűt tartó arany oroszlányos-czímer, — a nélkül, hogy a legcsekélyebb bárczabélyeggel is birna — a Prawozic nevet viseli.

Hasonló tévedésbe esik a szerző, midőn a brizura alakok közül egyedül a tornagallért (lambelle) tartván szeplőtelennek, az általa úgynevezett ferde (helyesebben haránt) szálát (Baton) és a szegélyt a törvénytelen születés jeleinek bélyegzi. Jóllehet csakis abban különböznek ezek a tornagallér jelentőségétől, hogy ez utóbbinál még fiatalabb, de mindenkor törvényes leszármazásra utalnak. Közéjük számítandó még a *lebegő harántszálacska* (péri) is, mely a lambelle után Francia- és Olaszországban a legjelentékenyebb brizura alak; a bíráló alatti címertanból azonban, egészen kimaradt.

A mi a törvénytelen származást kijelölő rendes brizura alakjait illeti, azok a mező bal szögletéről annak alsó jobb szögletéig lenyúló szál (Traverse) és — az ennél is szokásosabb balról harántosan lebegő szálacska (péri traverse). Tehát a törvényes és a törvénytelen származást jelölő szálak közt az a különbség, hogy az elébbiek jobbról, az utóbbiak pedig mindig balról indulnak ki. Hogy a szerző az angol czímerészet rendszeresített brizuráit csak nem is érintette, e mulasztása még megbocsátható.

Tévesek a szerző állításai is, melyeket a czímer külső részeit illetőleg elkövet. Így a többi közt szerinte az érsekek kalapja kilencz bojtjal, a pápai főjegyzőké hat bojtjal van minden oldalán ellátva. Holott az érsekek kalapját két-két felől tíz, a pápai protonotariusokét csak három bojt ékesíti.

Szerző úgymond, hogy a paizstartók »*tökélyesen önkényesen használhatók.*» Jóllehet ugyan a czímerekből kihagyhatók, a nélkül, hogy e körülmény által az illető czímerek légyegükből veszítenének, sőt ha a címertulajdonos paizstartók hiányában önkényt is választ magának, ezzel sem alterálja czímerét. Ha azonban a fejedelmi címeradományban a paizstartók ki vannak világosan jelölve, ott a címer-tulajdonos a legfelsőbb hatalomtól meghatározott címertartókat más alakkal többé önkéntesen meg nem változtathatja, épen így a szerző sem változtathatja meg többé, a címertakarók (Wappenmantel) a címereköpenyek (Ingelmantel, Manteau), s a címersátrak (Pavillon, Wappenzelt) közt fennálló különbséget az által, hogy a kettőt művében egybetéveszti.

Ezek a műnek a bírálatunk harmadik vezérével gyanánt felállított tétel elleni hibái.

Nem elég azonban mai napság a heraldika tudományos elméleti történetének s címernöki mysticus kezelésének feltárása; de egyszersmind maguk a címerek alakításai, s alakjai korszak szerinti további történelmi fejlődésének megismertetése is követeltetik. Csakis az által emelkedhetik a címertan általános tudományos érdekkévé, ha abba ugyanazon egy bizonyos címeralakok egyenkint, egymás mellé helyezve, kellő stylizált idomaikban időszak szerint csoportosíttatnak. Ez összehasonlító módszer által a címertan, nemcsak az érmészetnek és a sphragistikának, illetőleg a diplomatikának — különösen az utóbbinak — az okmányok eredetisége meghatározására nézve nagy szolgálatot tesz, de egyszersmind a történeti festőknek, a régi stylt utánzó építészeknek és egyáltalában a régészetnek segédforrását képezi, mit a többi közt De Laborde (*Collection des sceaux par Douet D'Arcq sous-chef de section aux archives de l'empire*) a hatvanas években oly ékesen és találóan magyarázott volt meg. Azt fejtegetnünk sem szükség, hogy az ily, újabb irányban szerkesztett heraldika az eddigiek-nél tágasabb, gyakorlati tudományos érdekekkel bírván, mint tankönyv is általa...osabb becsesel bír.

Az előttünk fekvő megbírálandó kézikönyv, fájdalom 4.) az imént tárgyalt újkori heraldika fejlődésének színvonalától, nemcsak hogy igen elmarad, hanem még oly egyes heraldikai részekenél is lényeges hiányokat mutat, melyeknek fejlődési stádiumait már a múlt századi heraldikákban is, jelesen a színvonalozást (chraffirung) illetőleg, hogy többet ne említsek már Gattererben (*Abriss der Heraldik oder Wapenkunde. Nürnberg, 1774. 10—12. l.*) a szerzőnél jóval correctebben tárgyalva találjuk. Ekkép az említett német tudós a legrégibb színvonalozás alkalmazását Franquard Jakab, Brüsszelben 1623-ban kiadott »*Pompa funebris Alberti Pii Austriaci*« című munkájában találja fel, holott a bírálat alatti mű Colombière és Petra Sanctanál, tehát 1638—1639 éveknél régiebbet nem ismer.

A címertan szerzője, a címeralak részeit illetőleg, úgyszólván egyesegyedül a paizsok és sisakok korszak szerinti idom-átváltzásaira szorítkozik, de ezekenél is az átalakulási korszakok sok helyen homályosan jelezvék, s különösen a renaissance, az úgynevezett roccoco, vagyis czopf-styl és a modern kor ide vonatkozó jellemzeteinek különbségei és eltérései nincsenek föltüntetve. Hogy a sisakok közül a szerző, a majdnem törzsnek nevezhető, azaz a XIII. század heraldikai sisakját, a csupor-sisakot (Topfhelm) végképen kihagyja, megbocsáthatatlan hiba. Menthetetlen a szerző, a címer-képalakok korszakonkinti változatai leírásának mellőzése miatt is. Ha e részben többet nem, legalább is a heraldikában oly kiváló szerepet játszó crozslán és sas idom-változatait kellett volna chronologicus rendben összeállítani. E tekintetben a bírálat alatti címertan Sacken: »*Katechismus der Heraldik*« című munkáját vehette volna mintájául, ki említett művében, szűk terjedelméhez aránylag, a címerészet újabb követelményeihez képest, az említett feladatot oly szerencsésen tudta megoldani.

Tekintetes Akadémia! Ezek a megbírálásomra bizott címertani kézi-könyvre rövid megjegyzéseim. Fájdalom, hogy bírálói tisztem, az általam fenn jelzett hazai heraldikai viszonyainkhoz képest teljes szigort parancsolt, de mikor kötelességszerűen az említett művet, mint a *kitűzött 4 kiindulási pont egyikének sem megjelölt*, az Akadémiának kiadásra *nem ajánlanám*, egyúttal annak érdemeiről, u. m. hely s és v lágos

nyelvezetéről és a heraldikai magyar műfelnevezések körében történt néhány sikerült alkotásáról sem feledkezem meg.

Mielőtt azonban a reám ruházott bírálói tisztemt befejezettnek tekinteném, abbéli nézetemet fejezem ki, hogy magyar heraldikai kézi-könyvnek az Akadémia által kiadatását mindaddig kívánatosnak, sőt czélszerűnek sem tartom, míg annak legfőbb kelléke: a heraldikai műnyelv megalkotva nem leend.

Az archaeologiai bizottság megbízásából már egy ily heraldikai műszótár el is készült, mely mielőbb egy e czélra kik üldött bizottság elé fog terjesztetni, azután pedig a Tek. Akadémiának be fog mutattatni.

15. (4.) Osztálytitkár jelentést tesz a Történelmi Bizottságnak a jelen évre megállapított kiadványairól és munkatervéről, a következőkben:

A Történelmi Bizottság a jelen évben a következő munkákat fogja közrebocsátani:

Anjou-kori oklevéltár. I. kötet.

Mátyás-kori diplomai emlékek. IV. kötet.

Marino Sanuto világkrónikájának Magyarországot illető részei. III. kötet. (1515—1526.)

Magyar országgyűlési emlékek. VI. kötet.

Erdélyi országgyűlési emlékek. IV. kötet.

Bercsényi Miklós levelezése. III. kötet.

A szörényi bánág története. I. kötet.

A szörényi bánág oklevéltára.

E mellett a bizottság újabb fontos vállalatok megindítását is határozta el. Ekkor munkásságának a szatmári békekötés (1711) határt szabott. Most elérkezettnek látta az időt arra, hogy azt a XVIII. századra is kiterjessze, mely megérdemi és sürgetően igényli a történetirók figyelmét. Míg Európa minden művelt államaiban a legnagyobb történetirók foglalkoznak az ujkor történetével, nálunk a Hunyadyaknak, vagy I. Ferdinándnak és a török hódoltságunk korát úgy szólván jobban ismerjük, mint a szatmári békét követő időket, a midőn pedig hazánk nagyérdékü politikai és culturali mozgalmaknak volt színlhelye, melyeknek ismerete nélkül nemzetünk újabb fejlődését sem lehet megérteni. Már pedig a XVIII. század történetének megírásához az anyag, hála országos levéltáraink szabadelvü vezetésének, immár teljesen rendelkezésre áll. De oly óriási tömeget képez, hogy azzal a történetiró megküzdni soha sem lesz képes.

Kutforrások közrebocsátásáról itt szó sem lehet. Csak feldolgozásukról monographiák alakjában.

A bizottság e miatt elhatározta oly monographiák kiadását, melyek hazánk politikai, műveltségi és közgazdasági fejlődését a XVIII. században, az országos levéltárakban felhalmozott anyag felhasználásával tárgyalják. És felhívást fog a hazai írókhoz intézni, hogy a kik ily munkák megírására hajlandók, ajánlataikat és terveiket a bizottság elé terjesszék.

Továbbá hazai történetírásunknak feltűnő hiánya az, hogy a szláv nyelveken kiadott kutforrásokat és irodalmi műveket úgy szólván teljesen ignorálja. És mint-hogy azt alig lehet várni, hogy történészeink az összes szláv nyelveket elsajátítsák; a bizottság oly munka kiadását határozta el, mely a szláv nyelveken megjelent törté-

neti kiadványoknak Magyarország régibb történetére vonatkozó ismeretlen adatait egész terjedelmében lefordítva vagy kivonatban össze fogja foglalni.

Harmadszor, a mohácsi vést követő korból fenmaradt kamarai számadások és irományok nagy tömegéből a bizottság össze fogja állíttatni hazánk közgazdasági, pénzügyi és statisztikai ismertetését.

Vége a külföldi könyvtárakban őrzött hazai történelmünket érdeklő codexek és kéziratok czímeinek egy munkában való összegyűjtése által is, lényeges szolgálatot kíván tenni hazai történetírásunknak.

Harmadik akadémiai ülés.

A III. (mathem. és természettudományi) osztály első ülése.

1878. január 22.

Sztoeczek József rend. tag osztályelnök elnöklése alatt.

17. (1.) Dr. *Schenkl Guido* mint választott rendes tag székét foglal következő értekezéssel: »Magnetikus lehajlás-meghatározások Magyarország d. k. részében.«
A kivonat így szól:

Földünk magnetikus viszonyainak kutatásánál tudvalevőleg nem csak arról van szó, hogy ezen erőt meghatározó részek *absolut értékét* egy bizonyos időszakra nézve lehető legnagyobb pontossággal megállapíthassuk, hanem a naponkinti, évenkinti s évszázados változások kipuhatólásáról is, melyeknek az u. n. földdelejesség alá van vetve.

Mindkét irányban a *Weber*-féle földinductorok alkalmazása a magnetikus lehajlás (inclinatio) meghatározására, a gyakorlati magnetologra nézve fontos haladás gyanánt jelölendő meg.

Értekező legelőbb az általa ismert legrégebb 1848- és 1857-ben *Fritsch* és dr. *Kreil* Károlytól Budán véghezvitt méréseket beszéli meg, melyek azonban egymástól oly nagyon eltérnek, hogy azokból sem az érintett időpontok egyikének absolut értéke, sem egy azóta történt inclinatio változás némi bizonyossággal fel nem ismerhető.

Az ok részint a különböző felállítási helyekben (Gellérthegyi csilagda és rózsadomb) részint az alkalmazott különböző mérési módszerekben fekszik.

A mérések, melyeket értekező 1865-től 1872-ig egy tű-inclinatoriummal eszközölt, sem mutatják az összhangzás azon fokát, mely kívánatos, hogy arra további következtetéseket építhessünk.

Az 1873. év elején a m. k. meteorologiai intézetben egy, a híres *Weber Vilmos* elve szerint készített földinductor állíttatott fel, melynek eredményei az öt év alatt 1873 – 1877-ig arra szolgálhatnak, hogy legalább előlegesen néhány a magnetikus lehajlásra vonatkozó kérdések megfejtethessenek.

Az első (kérdés) az inclináció *absolut* értékét egy bizonyos időszakra illeti. Ez pedig inductor segítségével nagy bizonyossággal határozható meg. A lefolyt év II-ik felében eszközölt 12 meghatározás

62° 33'.4 eredményezett.

A második kérdés az úgynevezett *évszázados* változásokra vonatkozik. Az 1877. évi megfigyelések összehasonlítása az 1873. évivel 6'.8-nyi teljes apadást eredményez, tehát 1'.7-nyi évi apadást.

A prágai, bécsi, müncheni stb. följegyzésekből nagy bizonyossággal következtethetjük, hogy az évenkénti apadás az 1850-ik epochára nézve 2.3 perczet tett, minél fogva Közép-Európában mindig kisebbé válik; oly tényállás, melyet már *Hansteen*, *Weeber* és legújabb időben *Smirnow* fölemlit.

Abból továbbá következtethetjük, hogy körülbelül 67 év múlva (azaz 1945-ben) az apadás egészen meg fog szünni, s az inclináció legkisebb értékét $61^{\circ} 37'$ -el érendi el, hogy aztán valószínűleg ismét növekedjék.

Az évenkénti apadás pontos ismerete arra szolgálhat, hogy az inclináció középértékét bizonyos korlátolt időszakra nézve sokkal pontosabban meghatározhassuk, mint ez a tú-inclinatóriummal lehetséges volt.

A nyert adatokat a multa alkalmazván az mutatkozik, hogy *Fritsch* 1848. évi meghatározása $11\frac{1}{2}$ perczzel kelleltinél kisebb, a *Kreil*é 1857. évről 12 perczzel nagyobb.

A földinductor által nyert eredmények továbbá segédeszközt nyújtanak, hogy a *Lamont*-féle úti inclinatórium állandóit lehető biztossággal leszámíthatassuk. Ezen állandók az 1864. egész 1876. évekre újból számíttatván, Magyarország délkeleti részén fekvő 25 állomás lehajlási értéke nyeretett, melyeket a szerző egy táblán összeállított és egy, az Isoclinonalakat tartalmazó térképen szemléltethetővé tett.

Végül értekező egy, *Nagybányán* 121 méternyi mélységben véghezvitt delejes mérésről tesz említést, melyből következni látszik, miszerint a föld alatti rétegekben a lehajlás *nagyobbodik*, míg a vízszintes erő csökkenést mutat.

Hasonló eredményhez jutott *dr. Kreil Károly* a *wieliczka*i sóbányában.

18. (2.) *Dr. Koch Antal* dolgozatát: »Az aranyi hegy (Hunyadm.) közete és ásványai s ezek között két új faj *Pseudobrookes*« bemutatja *dr. Krenner*. Kivonatban így:

Dr. Koch Antal egyet. tanár *Kolozsvártt*, ki az Akadémia segélyezésével a mult év folytatában ásvány-földtani utazást tett Erdélyben, jelentésének első része gyanánt részletes tanulmányt (3 rajz-tábla melléklettel) terjeszt be az »*Aranyi hegyről (Hunyadm.)*, ennek közetéről és ásványairól, melyek közt két új fajt constatált.

Ezen a *Maros* síkjára feltűnően előretolt magányos hegykúp a piski vasúti állomással szemben, *Arany* és *N.-Rápol*t helységek közt, közvetlenül a *Maros* partján, közel 200 méter magasságra emelkedik ki a *Maros*

sikjából, melynek t. sz. fölötti magassága a hegy alján szintén közel 200 métert teszen. A szabályos lapos kúpnak csak északi fele van meg eredeti épségében, déli fele valószínűleg a Marosnak alámosó hatása következtében, régen a történelmi idő előtt, legalább négy, közel 150 méter magas, s egymással párhuzamos, óriási szakadási síkon lecsuszamodott, mi által a kúp középsikjában egy 150 méter magasságú sziklafal maradt vissza, ennek aljában pedig fokonként alacsonyodó, négy párhuzamos kőszirtes gerincz vonul végig s tart a Maros partjáig.

Mivel a hegykúpnak egész tömege csupán csak egyféle, régi vulkáni kőzetből áll, az következtethető, hogy a hegy egy régen kialudt vulkánnak a romja, s nem lehetetlen, hogy eredetileg krátermélyedés volt annak tetejében telve vízzel, s hogy ennek oldó és bontó hatása is elősegítette a hegyomlást.

Ezen sajátságos alakú hegynek kőzete is igen nevezetes, a mennyiben ez egy, vulkáni gőzök (fumarolák) által megváltoztatott augitandesitnek tekintendő, melyből csak itt-ott lehet még egyes eredeti, üde tömzsöket kapni. Ezen eredeti üde kőzet hamvaskék, igen tömött és nehéz (tömötts. 2·69), míg a megváltozott kőzet vörhenyes szürke, vagy egészen vörhenyes, porhanyó finom homokkőhöz hasonlít s jóval könnyebb (töm. csak 2·60). Az üde kőzet lényeges ásvány-elegrészei gyanánt szerepelnek: Andesin-sorba tartozó plagioklas az alpanyagban félig kijegülve, Augit apró kristálykákbán, Magnetit (TiO_2 tartalmú) és Biotit, melynek barna, fénylő pikkelyei egyedül láthatók szabad szemmel is. Vegyi szerkezete: $61·62\%$ SiO_2 , $18·95\%$ Al_2O_3 , $5·73\%$ Fe_2O_3 , $6·21\%$ CaO , $4·62\%$ K_2O és Na_2O s a t. 0 hányadosa: 0·415, sósavban oldódik $6·304\%$. — Az átalakult kőzetben ezen elegyrészek mind megvannak ugyan, de részben megváltozott, részben elmállott állapotban. Vegyi szerkezete: $60·45\%$ SiO_2 , $19·12\%$ Al_2O_3 , $5·37\%$ Fe_2O_3 , $5·90\%$ CaO , $6·52\%$ K_2O , Na_2O s a t. 0. hányados 0·444; sósavban oldódik $8·0\%$. Ezen vegyi szerkezet alapján kőzeteink legközelebb állanak a Pachuca (Mexiko) mellett fekvő Cerro S. Cristobal Augitandesitjéhez, melyben v. Rath tanár először fedezte fel és írta le a Tridymithet. Ennek vegyszerkezete ugyanis: $61·03\%$ SiO_2 , $16·08\%$ Al_2O_3 , $7·42\%$ FeO , $7·33\%$ CaO , $4·96\%$ K_2O , Na_2O s a t. 0. hányadosa: 0·418 v. 0·444, tömöttsége 2·685.

Az aranyi hegy kőzete telve van továbbá idegen *zárványokkal*, részint kőzetekkel, részint ásványokkal. A kristályos hegységéből, melyen az augitandesit keresztül tört, tartalmaz kisebb nagyobb quarczozos — agyagsillámpala (Phyllith) töredékeket, viztiszta Quarczjegecz töredékeket, vaskos fehér Quarcz-darabokat; tartalmaz továbbá mandolaköves melaphyrra és augitporphyrra emlékeztető kőzeteket is, melyek az erdélyi Érczhegység déli részeiből a vizek által hurczoltattak ide és gyuródtak be az egykor hevenfolyó augitandesitmágmába. Ugyancsak az augitporphyrból egyes olajzöld augit-kristálytöredék is belejutott a kőzetbe.

Ezen zárványok legnagyobb része a vulkáni kőzet érülési behatása (Contactswirkung) által átalakulást szenvedett, minek következtében új ásványok képződtek, melyek részint magukban a zárványokban, részint a

köztük és a körülzáró augitanidesit közötti üregekben kiváltak. Ilyen ásványok: *Granat* (Almandin, Hersonit, Melanit, $\approx 0,202$ vagy 202×0 összalakulatban), *Amphiból* igen lapdús, fényes, apró, olajzöld vagy mézsárga oszlopok ák csoportjai és *Titanit* apró mézsárga, hegyes kristálykái a legritkábban.

Másrészt azonban az augitanidesitnek átalakulásánál másnemű ásványképződés is ment végbe, melynél, függetlenül az idegen zárványoktól, a kőzet repedéseinek és üregeinek falaira mindenütt a legcsinosabb, csillogó lapú ásványjegeczkék ülepedtek le. Ezen ásványképződés a vulkáni gőzök (fumarolák) behatásának tulajdonítható, melyet röviden sublimatiói képződésnek szoktak nevezni. Az így előforduló ásványok a következők: *Amphiból* barna, füst- vagy szegfűbarna túalakú kristálykákban; *Hämatit* porszemnyi apró fémfényű kristálykák bevonata; *Tridymit* igen apró, hófehér többszörös ikrekben és szederalakú kristálycsoportokban, melyeknek vegyi összetétele: $95 \cdot 24\%$ SiO_2 , $4 \cdot 43\%$ idegen alkatrész és $0 \cdot 34\%$ izzítási súlyvesztés, tömörsége 2·43; végre a két új ásvány, Pseudobrookit és Szabóit.

A *Pseudobrookit* a rhombos rendszerbe tartozó apró (1 és 2 m. m.-nyi) igen vékony, táblás kristálykákban jegecedik, melyeken ki van fejlődve: ∞P^∞ (a), ∞P (m), ∞P^∞ (b), P^∞ (d), $\frac{1}{3}P^\infty$ (e) leggyakrabban, és ezek mellett ritkábban még: ∞P^2 (l), P^∞ (y), és igen ritkán még Pb (p) is. A kristálykák a ∞P^∞ lapokon a főtengely irányában menő, éles összalakulási rovatokat mutatnak.

Hasadás a ∞P^∞ lap szerint elég jó; törés egyenetlen, kagylós¹ a hajló. Keménység közel 6. Rideg. Tömörség 4·98. Színe sötétbarn a vasketétig, a nagyon vékony táblácskák barnásvörösek — rubinpirosak. Karc és pornak színe ockersárga. Fémes gyémántfény; a hasadási és törési lapokon zsírfénybe hajló. Átlátszatlan, a legvékonyabb kristálykák barnás- vagy rubinpirosan áttetszők. Vegyi szerkezet: $52 \cdot 74\%$ Ti^2 , $42 \cdot 29\%$ Fe^{203} (Al^{203} nyomával), $4 \cdot 28\%$ CaO és MgO és $0 \cdot 70\%$ izzítási súlyvesztés; az ásvány ennél fogva *titanavas* és dimorph a Menaccanittal.

F. e. és gázlángban alig olvad, de fényét veszti és salakos kinézésűvé válik. Sósav részben bontja csak, tömény kénsav hosszabb főzés után tökéletesen. A boraxgyöngybe olvasztva tiszta vashatást idéz elő. A foszforógyöngynek a bellángban melegen sárga, kihűlve rózsás ibolyás színt kölcsönöz, mely kevés stanniol beleolvasztása után sötétebb violaszínűvé válik (TiO_2 -hatás); a küllángban alig kap színt a gyöngy.

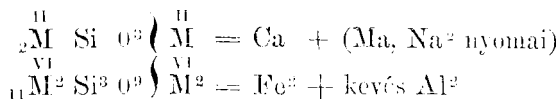
Ezen új ásványnak neve arra vonatkozik, hogy jegeczrendszere, külleme, physikai tulajdonságai és részben vegyi tulajdonságai is, igen hasonlónak teszik azt a tiszta TiO_2 -nak Brookit nevű rhombos módosulatához, s csak beható vizsgálatnál tűnik ki, hogy az hamis Brookit.

A *Szabóit* a Pyroxén alakjára igen emlékeztető, de háromhajlású kristálykákban jegecedik, melyek igen aprók ($\frac{1}{2}$ —1 m. m.-nyiek) és többnyire papír vékonyak. Ki van fejlődve rajtuk, leggyakrabban: ∞P^∞ (a), erős kombinációi rovatokkal a főtengely hosszában, ∞P^1 (m); ∞P^1 (l);

$\infty\check{P}_{\infty}(b)$; ${}^1P(o)$; $P^1(p)$; ${}^1\check{P}^1_{\infty}(x)$ és $\check{P}^1_{\infty}(y)$; melyekhez ritkábban hozzájő még: ${}^1P(q)$; $P_1(r)$; ${}^0P(c)$.

Hasadás biztosan nem volt constatálható; de görcső alatt \check{P}_{∞} irányban repedések láthatók. Törés egyenetlen. Keménység 6-on fölül. Tömöttség 3·505. Színe hajbarna, a vékonyabb kristálykáké barnászvörös, jáczintpiros, sőt rozsdasárgás is, a mállottaké rozsdavörös. Kareza és pora rézvörösbe hajló, fénytelen. A főtengely övében fekvő lapok jól fénylők, gyöngy- vagy fémfénybe hajló üvegfényűek; a főtengely végein levő lapocskák homályos üvegfényűek. Atlátszatlan — áttetsző, a legvékonyabb kristálykák görcső alatt is vizsgálhatók. Dichroismus gyenge: vörös- és zöldessárga színárnyalatok. Optikai középvonala a hosszú átló síkjában 2—3°-nyira tér el a főtengely irányától.

Vegyi szerkezet: 52·35% SiO_2 , 44·70% Fe_2O_3 (és kevés Al_2O_3), 3·12% CaO , MgO és Na_2O nyomai, 0·40% izzítás súlyvesztés. Normális silikátnak tekintve képlete lenne:

Analog vegyszerkezetre és kristály rendszerre nézve az ásvány hasonlít némileg a Babingtonithez is, de közeli megegyezés nincs.

E. e. és gázlángban az ásvány nem olvad, de Fe_2O_3 tartalma elváltozik, mivel rozsdás színe sárgás fehérre válik. Finom porát kénsav alig bontja, töme sósav erősebben, de nem tökéletesen vegybontja és SiO_2 por alakban kiválik. A boraxgyöngyben olvasztva világos vashatás mutatkozik. A phosphorsógyöngyben csekély kovasavváaz marad vissza, de igen gyenge festést idéz elő.

Ez új ásványt, szerző, nagyrabecsült egykori tanára, dr. Szabó József egyetemi tanár úr tiszteletére nevezte el.

19. (3.) *Galgóczy Károly* »Az alföldi aszályosság legvalószínűbb okai s hatásuk természetszerű mérséklése« című értekezést olvas. A kivonat így szól:

Magyarország éghajlata általában, különösen pedig az alföldé magasabb hőfoku és aszályosabb, mint a melyet geographiai fekvése indokol. Az aszályosság az újabb időben nem csökken, hanem emelkedik. Ezen tapasztalati tény szolgál az értekezés kiindulási pontjául.

Közönséges vélemény, hogy e tény első indoka különösen a mocsárok lecsapolásának, a vizek szabályozásának s azok közt főképp a Tiszaszabályozásnak előhaladásában keresendő. Értekező azon adatok kapcsán tette heható tanulmánya tárgyává a kérdést, a melyeket »A meteorológiai és földdelejességi magy. királyi központi intézet« már több év óta gyűjt és közrebocsátani szokott.

»Minél tovább haladok e tanulmányozásban — mond értekező — annál inkább meggyőződöm arról, hogy téves azok nézete, a kik az alföldi aszályosság emelkedésének főokát a mocsárok kiszáritásában és a vizek szabályozásában keresik. Ez legfeljebb másodrendű ok. De az egész jelen-

ségben sokkal több része van az erdők pusztításának; azután pedig némely közvetlen helyi ok mellett, *a fő ok azon kapcsolat viszonyában rejlik, a mely a magyar alföldi nagy síkság és a Kárpátok másik oldalán terülő gácsországi síkságon túl, az ennél még sokkal nagyobb területű szarmata síkság közt létezik.*»

A kik a mocsárszárításban és vízszabályozásban állítják lenni a fő okot, azt mondják: az növeli az asszályosságot, hogy a szabadon álló vizek, a melyek hajdan nagy területeket foglalván el, kigőzölgéseikkel és a környékeket borító nagy nedvbőségű vízi növények kigőzölgésével szaporították a légkör nedvességét, megkevesedtek; ennek következtében a légnék nedvtartalma is megcsökkent; — más részről pedig az eső és hó alakban lehulló víz a folyóknak és folyamoknak a szabályozás által megrövidített medrén gyorsabban és nagyobb mértékben takarodván ki az országból, az azt felfogó távol tengerbe, az ország határai s különösen a nagy síkság fölötti terülő körlég e miatt is szárazabbá lett. Természettani okok alapján mutattatik ki, hogy nem ebben van a valódi ok. Főbb ok az, hogy nem ott marad a légsapadék, a hó és eső, a hová lehullott, a föld nem ihatja azt be, hanem hulló helyéről gyorsan elfut; s ezen gyorsaság által előidézett nyomás növeli a folyók és folyamok sebességét is; ennek pedig főfészke a hegyeken az erdőpusztításban van. Ez következőleg bizonyíttatik. A Tisza esése Tisza-Ujlaktól a Dunába torkolásáig szabályozás előtt 100 folyó ölenkint 3 lábat tett. Ha a folyás hossza 84 mértföldre rövidítették, a mint fogna lenni, ha a tervelt átmeneszések mind keresztül vitetnének, akkor sem lenne több 100 ölre 6-vonalnál. A megrövidítés még nincs egészen ennyire keresztülvive s így most ennél kevesebb. Pedig ez sem volna sok, a mit az is igazol, mert a Dunának esése a magyar határon közép mérték szerint 100 ölenkint 8·2 vonal levén, még sokkal nagyobb, a nélkül, hogy a Duna nagy sebességére panasz volna. Hanem az a baj, hogy Tisza-Ujlakon fölől és alól, a hozzá csatlakozó vizekkel nagyon rohamos a Tisza vízének szaporodása, és az ez által eszközlött nyomás eszközli a vizeknek az országból is gyors kitakarodását. Innen van, hogy folyóink minden nagyobb eső vagy hirtelen jött hóolvadás után gyorsan úradnak: de egyszersmind gyorsan is apadnak; az erdőpusztítás és pusztulás miatt már a hegyeken megfogyott a nedvgyűjtő raktáru szolgáló telep; az *állandó források megritkultak, a patakok, folyók és folyamok táplálásában azok állandó szerepe fölé emelkedett az időnkinti eső vagy más esetleges légsapadék.* Innen ered az is, hogy minden, egy kevésé több hó hullással lefolyt tél után bizonyos és gyakori a sikon haladó folyamainak kiáradása, mihelyt a hóolvadás megindul.

Micsoda nyomást gyakorolnak a felső vizek a Tiszára, kitetszik, ha azok esését figyelembe vesszük. Már magának a Tiszának esése Körösmezőtől Husztig mértföldenkint 60ábat tesz; mellékvizei közül: az Iza-folyásának egész hossza forrásától a Tiszába szakadásáig 11 mértföld, esése mértföldenkint 298 láb, a Talabor folyáshossza 12 mf., esése mértföldenkint 287', a Nagyág folyáshossza 12 mf. esése mértföldenkint 225', a Latorcza folyáshossza 25 mértföld, esése mértföldenkint 88',

az Ung folyáshossza 19 mf., esése mértföldenkint 146', a Laborcza folyáshossza 20 mf., esése mértföldenkint 85 láb.

Igen természetes, hogy ha már a hegyek kevesebb légsapadékokat képesek magukba felvenni, megtartani, s a hegyekről a síkra le szálló folyamokat sem képesek az év különböző szakaszaiban kellőleg táplálni, és e miatt már maguk aszályosabbakká levén, nedvtelenebb légáramlatot bocsátanak magukból a síkok felé; azután pedig a síkokon hasonlóképp nagyon kevés a lehulló esőt s más légsapadékokat meggyűjtő telep, s ezekről a szárazság mindinkább felhat a hegyek közé: tehát a két oldalról egy ugyanazon hátrány előidézésére működő összehatás annál jobban jobkossa és nagyobbá teszi, különösen az arra különben is nagy hajlammal bíró síkon az aszályt.

Ezt a hatást növeli a légáramlat azon törvénye is, mely szerint a nagy térségeken felmelegedett légkörből a pára is mindig az azokat körül fogó emelkedettebb s ez okból hűvösebb tájak felé oszlik, a hová a lecsapódási súlyulás hajtja, minélfogva a fátlan sík vidék légkörét, a hol a légköri nedvesség magának a hőség ellen gyűjtő raktárt nem talál, még a körülfekvő hegyek s erdőségek ezen nedvonzó ereje is fogyasztja. Az egyszer a szélekre, a csupán vegyülés s észrevehetlen légáramlat, vagy kisebb-nagyobb szellő és szél által elvitt nedvesség, a síkra többé vissza nem kerül egyébkép, mint csak felső légköri csapadék, eső és hó alakjában. A harmatképző erőnek, e részben, nagyon kevés hatása van, mert az csak kis körre terjedőleg működik, a mit már a talaj minőségének, hajlátának, környezetének stb. változása szerint csökkenése, némely helyen teljes megszűnése is igazol.

A közvetlen helyi okok közt szerepelnek: a vidék hullámtalan, egyforma sík területe, a mely minél nagyobb, annál szabadabb járást enged még a közönséges szeleknek is, melyek hatását az ismét igen nagy kiterjedésű ritka homokos és sivatag buczkás területek is fokozzák, melyek növelik a hőmérséket és a levegő szárazságát; — továbbá a földnek szintén sok helyen nagy területeket foglaló nagyon kötött minősége, mely miatt a levegő csak nehezen férkőzhetik a földbe s ez okból az harmatossággal is csak kis mértékben bír; végre a gazdálkodási és földmívelési mód. Alföldünk területének egy jelentékeny része kemény gyeplegelő, a mely egész éven át csak igen vékony növényzet alatt áll s még a lassu esőből is keveset képes magába felvenni; hanem mihelyt egy kissé tartósabb az eső, az is a gödrökbe s lapos lékekre fut rajta össze, a sebes eső pedig még inkább tócsákba gyülekszik. Másik még nagyobb terület a tulnyomólag kalászosok alá mivelt szántóföld, a mely nemcsak keménysége, hanem azért is csak fennyedén szokott szántatni, mert különben a termő réteget elrontó vadja forogna fel, melyet a legtöbb gazda nem szokott, a többi pedig, a ki szokná és akarná nem győz átrágyázással javítani. Ez habár jobban magába veszi is az esőt s nem fut rajta minden kis csapadék tócsába össze; de még sem bocsátja azt oly mélyen, hogy abból az alsó rétegben magának a melegebb időszakokra nedvtartalékot képezhessen; — épen kötöttségénél fogva pedig több nedvet igényel; — e mel-

lett figyelembe veendő az is, hogy ez az évnek csaknem egyharmadát, sőt néha többet, száraz tarlóban tölti. — Az év nagyobb részén át zöldelő buja rétság, valamint a zölden takart vetett takarmány, mely a közönséges gazdasági növényzet közt legbővebb s legkitartóbb fészke a légszappadéknak, az egész Alföldön aránylag kevés.

Különösen ezen gazdasági tényezőknek a közélet az aszályosság tekintetében alig szokott jelentőséget tulajdonítani. Pedig hogy mily hatásnak ezek, mindjárt kiderül, mihelyt az okozatot, az annak színhelyét szolgáló terület nagyságával összevetjük. Az Alföld területe, — a sík középhez a körülfekvő hullámos részt is hozzávéve, a melyre az aszály szintén gyakran kiterjedni szokott, — kerek számban 11,000,000 k. holdra tehető. Ebből 5,300,000 hold az évnek jelentékeny részén át száraz tarlóban álló szántó, — 2,500,000 hold többnyire a vizet csak kis mértékben magába bocsátó keménytalaju gyepelgelő; csak 1,400,000 hold kaszálórét s alig 600,000 hold erdő, mely utóbbi az egésznek öt százalékát csak kevéssel haladja. Az erdőség és legelő közt foglalt futóhomok és sivatag buczkás rész legalább 300,000 holdra tehető. A mely vidéknek tehát ezek a viszonyai, mikép legyen az nem aszályos.

Végre a főok, t. i. a magyar Alföld és a Kárpátok másik oldalán terülő galicziai síkságon keresztül a roppant terjedelmű szarmata síkság közt létező viszony, a következő tényezők kapcsában gyakorolja hatását.

A magyar és gácsországi síkságot s ez utóbbi kapcsolatában a szarmata síkságot csak egy keskeny s mérsékelt magasságu hegység választja el egymástól. Kárpátaink hegyvonala egész folyamában épen ott legkeskenyebb s többi részeihez aránylag legalacsonyabb, a hol a két síkság iránya egymással érintkezik. A fő határhegyláncz szélessége alig tesz 2—3 mértföldet; az ágak kiterjedése szintén nem széles, — 6-tól legfeljebb 10—15 mf. közt változó. Ezek közé a laposok és széles völgyek mindkét oldalon magasan felhatnak, még, feljebb hatólag pedig a hegyágakat a keskeny völgyek sűrűn tagozzák. Es ez nemcsak rövid, hanem több 5—15 mf. hosszúságu szakaszban van így. E tájon a legmagasabb hegycsúcsok tengerszin feletti magassága is alig halad 6000—6300 lábat. A fő lánczok s bércek közép magassága 3500—4000 láb közt változik. Ezen kívül a felnyúló völgyeket mindkét oldalukon még a hegység legkopárabb, legerdőtlenebb vidékei kísérik és fedezik. Szepesben és Sárosban van a Magura, Zemplénben és Ungban a Krajna, Ungtól Bereghen át Máramarosban a Verchovina, köves, havasi mezőket képező széles tetőkkel, két és háromezer láb közt álló magassággal, melylyel a hegynyergek közép magassága is megegyez. A magas csúcsok általában növénytelenek; ezeken kívül is a 3500 láb tengerszin feletti magasságot haladó egész térségben gyér növényzet honol. A tulajdonképeni erdőtáj az 1000—3000 lábig terjedő tengerszin feletti magasságon fog helyet. De az éghajlat zordon-sága, a gyakori zivatarok, majd a hegykúpok, bércek és tetők sziklássága miatt az őserdőség már itt is ritka fatörzsözetű; a már Máramaroson kezdve nagyon megritkult erdőségeken keresztül sebes ereszkedéssel lerohanó számtalan kisebb-nagyobb folyó és patak medrét pedig nagy kö-

hömpölyök borítják, és az erdőtől megfosztott hegyoldalak a zápor és hóvíz által sűrűn kiárkolvák. Micsoda hatást gyakorol ezen kapcsolat és környezet, már előzetesen is megítélhető abból, hogy a Karpátok egész területén épen itt legrendetlenebbek nemcsak a nedvességi és vízlecsapódási, hanem a hő és széljárás viszonyok is; az időjárás tünetek minden tekintetben élesebbek, a zivatarok erősebbek, mint csak a Karpátokon és egyébtől, hol a hegység területe szélesebb, vagy mint a szintén sokkal nagyobb szélességű és tömegű Alpeseiken. A meteorologiai és földdelejeségi központi intézetnek 1871-től 1875-ig terjedő öt évről közzé téve levő észlelési adataiból Munkács, Ungvár, Nyiregyháza, Debreczen és Szeged jellemző főhelyekre nézve a következő eredmény fejlik ki: az észlelési öt év alatt legalacsonyabbra szállott az évi csapadék mennyisége Szegeden 1874-ben, jelesen 421 milliméterre. Ekkor itt különösen ápril és július volt nagyon csapadékszegény, a mikor áprilban 13, júliusban 25 fokra emelkedett a hőmérsék havi átlaga, mindkét hónapban különböző árnyalatu nyugoti szél uralkodással. Ezt követte hasonló irányu szél-uralkodással, ugyancsak Szegeden az 1875-dik év, a mikor 487 m. m. volt az évi csapadék. A csapadékos napok száma azonban mindkét évben elég nagy volt; jelesen 1874-ben 104, 1875-ben 115. Legkevesebbre szállott le a csapadékos napok száma Nyiregyházán 1873-ban; a mikor az itt 82-tőt tett, északi s utána nyugoti irányu szél-uralkodással. Valamint a csapadék mennyisége, azonkép a csapadékos napok száma is legtöbbször mutatkozott Ungváron 1875-ben, a mikor az évi mennyiség 707 milliméterre, a napok száma 185-re emelkedett s ezt ugyanitt az 1874-dik év követte 702 m. m. évi mennyiséggel és 143 napszámmal, mindkétszer északkeleti s utána délkeleti irányu szél uralkodása mellett. Debreczen vidékén mindig az északi s utána a nyugoti és délnyugoti, Szeged vidékén mindig a déli, utána a nyugoti, Munkács és Ungvár vidékén pedig az északkeleti, utána a délkeleti szélirány mutatkozik uralkodónak. A csapadékos napok számára nézve határozottan Nyiregyháza áll legalantabb: de a csapadék-mennyiségben ez Debreczennel versenyez; erre nézve Szeged mutat legalacsonyabb állást. Mindkét viszonyt illetőleg pedig Munkács és Ungvár helyzete legelőnyösebb, melyet az erdősőbb vidékekhez legközelebb és legmagasabban fekvésök is megmagyaráz. A hőmérsék legmagasabb Szegeden, legalacsonyabb Ungváron; Debreczennek évi átlagos hőmérséke rendszeren nagyobb Nyiregyházáénál: de Nyiregyháza mégis a nyári hónapokban Debreczent igen gyakran megelőzi. Már áprilban mindennél jelentékeny a hőmérsék s ennek havi átlaga rendszeren megközelíti, sokszor meg is haladja az egész évi közép hőmérséket; mihez azon jelenség csatlakozik, hogy valamint a csapadék-mennyiség, úgy a csapadékos napok száma is, az aszályosságra főbefolyásu öt hónap közül többnyire áprilban mutatkozik legkevesebbnak, és ámbár az aszályosság főereje a hófok növekedése szerint rendszeren júliusra esik; de mégis a kapcsolat e tekintetben ápril és július közt szembetűnőleg észlelhető.

Kapcsolva ezen észleléseket országunk földirati fekvéséből folyó azon tényezővel, miszerint a legnagyobb mennyiségű légszapadék a szá-

razföldre a tenger vidékről kerülvén s így nálunk a déli és nyugoti szelek lévén főképp eső-hajtók, önként igazolttá válik azon körülmény, hogy a tengervidékről áramló légcsapadék-képező párát, sőt a már sűrűdő felhőt is az Alföldünk közép táján főképp uralkodó déli szelek könnyen szétverik és megtérítik a nagy síkságon, annyival inkább, mert épen azon irányban semmi megfogó tartalékuk nincs, vagy átverik az irányukkal szemközt álló hegyek közé, a hol ütközőre találván, ott üritkeztetik ki; a még megmaradt részt pedig, különösen éjszaka átverik az alacsony hegyeségen; ellenben a felső részeken főképp uralkodó északi szél a száraz szarmata síkságról, a honnan jó, ritkán hajt hozzánk esőt, leginkább csakis akkor, ha a délről felfelé jövő csapadékos felhővel még a hegynyergen innen ütközik; egyébkor pedig valamint a szarmata síkságról, azonkép a határszéli kopár hegytetőkről is aszályos és szárító légáramlatot hoz magával. Az aszályosság fölülről növekszik lefelé s a hőmérsék növekedésével mintegy arányt tart.

A főokok ekkép kimutatva lévén, azokból az orvoslás is önként következik, mely az okok elhárításában áll.

Legnagyobb figyelmet érdemel e tekintetben a meglevő erdőségeknek védeése, kiváltkép a Kárpátok azon vonalán, a mely a magyar Alföldet a gácsországi, illetőleg a szarmata síkságtól elválasztja. Az itt s ennek környezetén megkimélt, a tovább ritkulástól megmentett, sőt újra növesztett és megsűrített erdőség nemcsak fatermékével, hanem különösen az éghajlat javításával is használ az országnak, sok lehulló légköri nedvet megmaraszt álló helyén, lassítja a vizek lerohanását s mérsékli az áradásokat. A jókarban tartott erdőségek fatörzsei, bármily meredek legyen a hegyoldal, nagy mértékben akadályozzák a víz gyors lefutását s ez által időt engednek a földbe behatolásra. Különösen a fatörzsek és gyökerek mellett van a mélyre szivárgás leggyakoribb ere. A fagyökerek sokszor még a sziklák közeit is megnyitják s utat készítenek a nedvességnek a mélyen fekvő sziklamedenczébe hatolásra. De nem elég a légkör javító és a vízgyűjtő raktárakat csak a hegyeken építeni; a homokos Nyíróság, mely hajdan szintén buja erdőségekkel diszlott, hasonlóképp tulnyomó részben letarolva lévén, főképp a széljárás vonalán, mely most az aszályosság műhelyét képezi, újra erdősítést igényel; végre a mivelet a helyi érdek kívánalma szerint mindenütt, valahol csak lehet, a földrétegnek minél mélyebb megmunkálás alá fogása' által egészítendő ki.

20. (4.) *Dr. Ilosvay Lajos* egyetemi tanársegéd dolgozatát »A luhi Margit-forrás vegyi elemzése«, beterjeszti dr. Than Károly.

21. (5.) *Dr. Szabó József* rövid közleményt olvas egy meteorkövesérről Szerbiában Alexinackabanja táján. Kivonatban így :

Az esés 1877. év október elsején Alexinackabanja közelében történt a helységtől délkeletre egy kilometer távolságban. Az ég tiszta volt s háromszoros explosio hallatszott. Mindössze 6 nagyobb és 7 kisebb darab meteorkövet szedtek össze, melyek összes súlya 120 font. A kapott darab után ítélve a szóban forgó meteorkő a leggyakorabbiak osztályához

tartozik, t. i. a szemcsés szövetű fémvas tartalmuakhoz. Van rajta kevés kéreg; ez fénytelen, szennyes barna s már ebből gyaníthatni, hogy szabad vasat tartalmaz. Belsejében a vasszemek szabad szemmel is láthatók, valamint nagy mennyiségben troilit. Ezen kívül fehér szemek is tarkázzák még a trachytra emlékeztető világos szürke anyagot. Az ismertebb meteorok, melyhez némileg hasonlít: a knyabinyai (esett Ung megyében 1866-ban), különbözik azonban annyiban, hogy az alexinackabanjai lazább, és valami keményebb barna gömbök válnak el alapanyagától, mi saját sphaerolitos szövetet idéz elő, mely ez új esést jellemezni lesz hivatva. Bővebb adatok ígérve vannak, a levélre azonban január elsejétől eddig hiába vártam.

A székfoglaló és az utolsó közlemény kivételével a többi értekezés a szokott módon bírálatra adandó.

Negyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1878. január 28-kán.

Gróf Lónya y Mennyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

23. *Fraknoi Vilmos* r. tag felolvassa »Zrednai Vitéz János könyvtára« című értekezését, és bemutatja ezen könyvtár codexeit, melyeket részint a bécsi és müncheni udvari könyvtárak küldöttek tudományos használat végett Budapestre, részint a M. N. Múzeum, a budapesti egyetemi és a szent-antali Ferencz-rendű zárda tulajdonát képezik. Az értekezés kivonata a következő:

Zrednai Vitéz János Olaszországban tanult és innen visszatérve, Zsigmond király uralkodásának utolsó éveiben a királyi kancelláriában nyert alkalmazást. Ő honosította meg itt a humanismus formáit, a mindennapi élet szükségleteinek hatása alatt keletkező ügyiratokat a cicerói ékesszólás nyelvén készítve. Levelei stíljök szépségére és a klasszikai idézetek bőségére a humanisták hasonnemű termékeinek színvonalán állanak. Azonban ez irodalmi képessége Albert és I. Ulászló udvarában nem nagy elismerésre talált. Annál jobban méltányolta Hunyadi János, ki mindjárt kormányzása elején sietett őt nagyváradi püspökké emelni s kancellárjával nyerni meg. Ez is tanúsítja, hogy a nagy hadvezér épen nem volt míveletlen ember. Az ország igazgatására emelkedvén, szorgalmasan kezdett tanulni s csakhamar oly előmenetelt tett, hogy a klasszikusokat és a napi irodalom termékeit képes volt élvezni. Poggio Bracciolini, híres humanista, hozzá intézett levelei egyikében magasztalja tudományszeretetét; örül, hogy iratait elolvasta s igéri, hogy újabb kiadványait is beküldi neki. Hunyadynak e tanulmányaiban mestere és vezetője Vitéz volt, kire gyermekeinek nevelését is bizta s halálos ágyán gondjaiba ajánlotta őket.

Vitéz szoros kapcsolatban állott a humanistákkal, Aeneas Sylvius-

sal gyakran találkozott és sűrűn levelezett. Bizalmas barátai közé tartozott Peuerbach György is, a bécsi egyetem tanára, ki a csillagászatban a bolygók elméletéről és a napsötétedésekről irt munkái által korszakot alkotott. Vitézzel mind közlé fölfedezéseit és műszereit s a nap- és holdfogyatkozásokat kiszámító táblái »váradai táblák« név alatt voltak ismeretesek. Őt magát is csalogatta Vitéz Váradra, de hiába. Sikeresebbek voltak igyekezetei Peuerbach világhírű tanítványánál, Regiomontanus Jánosnál, ki hosszabb időt töltött fontos munkák mellett a tudós főpap udvarában.

Vitéz ezalatt, 1465-ben esztergomi érsekké neveztetett ki. Magas állását és dús javadalmát sietett a hazai tudományos művelődés előmozdítására értékesíteni. Pozsonyban egyetemet alapított, melynek tanszékeire Olasz- és Franciaországból követek által a legjelesebb tanárokat igyekezett megnyerni. A legkitünőbbeket ugyan az Istropolitana Academia vette igénybe; de azért egész tudós kört tudott alkotni esztergomi palotájában is, melyet Bonfin szerint a képirás és szobrászat műveivel ékesített, fürdőkkel és téli függőkertekkel látott el. Itt tartózkodtak nála Regiomontanon kívül Ilkus Márton csillagász, Gatti hittudós, Galeotti Martius és Brandolini humanisták s mások. Galeotti joggal mondhatá róla, hogy »a műzsákat, kik ekkor az egész világon száműzve valának, magához édesgeté s Magyarországot az ujkor műzsáinak lakhelyévé varázsolá.« Tudománypártoló bőkezűsége a külföldre is kiterjedt. Georgius Trapezuntius és Argiropylos Jánost segítette munkáik kiadásában s hálás megemlékezéseket érdemelte ki.

Vitéznek tudós barátai tiszteletüket könyvek ajánlása s küldése által is kitüntették. Jól tudták, mily előszeretettel, sőt szenvedélylyel gyűjti a könyveket. Kortársai sokszor említik gazdag könyvtárát, melyet létesített. Olvastunk erről Regiomontanus, Galeotti és Bonfin munkáiban. Valamint Vespasiano Bisticci híres 15-dik századbéli florenzi könyvárus is, midőn kora nevezetes férfainak, kikkel üzleti összeköttetésben állott, életrajzait megírta, ezek között kiváló helyet adott Vitéznek. De hová lettek az általa vásárolt fényes codexek? E kérdésre ekkorig egyhangúlag úgy válaszoltak régészeink, hogy Vitéz könyvtára teljesen elpusztult. Csak két lelkes könyvgyűjtőnk: Jankovics Miklós és Farkas Lajos dicsekedtek azzal, hogy oly codexek vannak kezük között, melyek Vitéz könyvtárából származnak; sőt Farkas L. az általa birt Joannes Scholasticus-féle codex végén e szavakat olvasván: »Finivi legendo et signando die 26 Septembris 1470. Jo«; azt hitte, hogy eme Jo alatt Vitéz János érsek, vagy unokaöccse Cesinge János pécsi püspök lappang. »Mi azonban — mondja Fraknoi — kételkedve ráztuk fejünket, és gúnymosolylyal ajkainkon térünk napirendre.« De mikor a mult év nyarán a szultán által ajándékozott Corvin-codexek megérkeztek, nem csekély meglepetéssel láttuk, hogy kettőnek végén ugyanazon kéznek hasonló jegyzetei találtatnak, 1467 és 1468-ból. Az egyik végén már Jo. Ar. állott. A legkülönbözőbb combinationiok merültek fel e Jo. Ar. kiléte felől. Kevéssel utóbb a Pozsonyban járt történetvizsgálóknak a csallóközi szent-antali zárda könyvtárában egy

állítólagos Corvina-codexet mutattak elő, melynek utósó lapján ismét ugyanazon kéznek hasonló, de bővebb jegyzete (Visa et emendata aliquotiter Strigonii 1457. Jo. E. W. In certa autem parte Waradini completus et signatus 1458.) után nem lehetett kétség az iránt, hogy eme Jo. E. W. alatt János váradi püspök lappang, és hogy a fennebb említett codexek is az ő könyvtárából származnak, az ő kezével vannak kijavítva. De abból, hogy Vitéz-codexek Konstantinápolyból kerültek vissza, még azt is kellett következtetni, hogy Vitéz könyvtára, részben legalább, Mátyás király könyvtárába kebeleztetett s így Vitéz könyveit a Corvinák között kell nyomozni.

A kutatások legelőbb a bécsi udvari könyvtárra irányultak, mely a Corvinákkal legnagyobb számban bir. »Siettem fel Bécsbe — úgymond a felolvasó — hol elragadtatással szemléltem a Vitéz codexek pazar fényét, mely a hártákban és miniaturekben, a kötésben és csatjaiban előttem feltártult. Kegeylettel vizsgáltam ama kéz javításait és jegyzeteit, mely gyakran barátilag szorítá a két nagy Hunyadnak jobbját.« Itt azonban újabb kérdés merült fel. A bécsi Vitéz-codexek közül négy e század elején, a salzburgi érsekség könyvtárából került Bécsbe. Mikip kerültek Salzburgba? E kérdésre könnyű volt megtalálni a választ. Köztudomású, hogy Vitéznek utóda, a sziléziai Beckemloer János 1476-ban, az esztergomi főegyháznak több százezer forint értékű kincseivel megszökött és Mátyás ellenségéhez, Frigyes császárhoz pártolt, ki őt árulásának jutalmánál salzburgi érsekké nevezte ki. Az elrablott kincsek közt voltak a fényes codexek is. Ezzel azonban a meglepetések sorozata nem volt kimerítve. Fraknói a bajor kir. könyvtárban is sejtett (a napoleoni háborúk alatt oda jutott) Vitéz-codexeket, értésére is adatott, hogy az általa megjelölt Vitéz-czimert három fényes Livius-codex viseli. Mind e kincsek most rövid időre Budapesten vannak.

Ezek kettős tekintetben érdemlik meg a figyelmet; részint kiállításuknak pazar fénye, részint birtokosuknak sajátkezű jegyzései által. Amazok Vitézt mint könyvgyűjtőt és műbarátot, ezek mint tudóst és humanistát mutatják be. Kiállítás tekintetében legfényesebbek a müncheni codexek, melyek Vespasiano Bisticci legszebb termékeihez tartoznak, a melyeknél a Corvinák közül is csak az Attavante műveivel díszlő 5—6 codex fényesebb. Különös dísz a kettős czimlapok fejtenek ki; az egyik lapon architektonikus emlékszerű rajzok fordulnak elő, a másik lapot dús keret fogja körül, melyen történeti és mythologiai események és alakok, állatok, virágok, arabeszkok váltakoznak. — Az egyik bécsi codexen (Plautus) két mellkép látható, melyek kétségkívül nem képzeleti alakítások. Az egyik öreg szigorú arczzal valószínűleg Vitéz János, a másik Cesinge János lehet vagy valamelyik más rokona. E codexen a Vitéz czimerén kívül (oroszlán, lilium és két csillag) a czimlap élén az ország czimere áll. Egy másik bécsi codex (Cicero) ezüst csatjai is felváltva a Vitéz és az ország czimerét állítják elő. »A hazafiúi érzés és a nemzeti öntudat nyilatkozata ez — mondja Fraknói. — Kívánta, hogy e műreemekek fentartsák emlékét. De súlyt helyezett arra is, hogy az utókor tudja, hogy

a bőkezűség és műizlés által kiváló főpap magyar volt. A humanismus kosmopolitai irányt honosított meg. Argyropylos és Theodorus Gaza Florencz-ből és Rómából ép oly kevéssé vágytak vissza letiprott hazájuk földére, a mint Bonfin vagy Galeotti Budán és Esztergomban nem érezték a honvágy keserveit. Ellenben a magyar főpap bármennyire elmerült az ókor műveinek tanulmányozásába, egy perczre sem tudta feledni, hogy m a g y a r. «

Azonban Vitéz nem azért vásárolta e drága kéziratokat, hogy könyvtárának díszül szolgáljanak; élvezni is tudta, értékesíteni is akarta azokat. Mivel pedig az olasz műhelyekből rendszerint hibásan kerültek ki, maga szokta nagy gonddal javítani azokat. Erre mindig talált időt, még a legmozgalmasabb napokban is. Például szent Leo pápa homiliáit 1457-ben Esztergomban kezdi javítani — hová V. László mint foglyot vitte — és a következő évben Nagyváradon, a Mátyás megválasztását követő időben fejezi be. Plinius leveleit 1464 nyarán Budán javítja, hová Mátyás koronáztatása vezette. — A javításban a legnagyobb lelkiismeretességgel és szakismerettel járt el, melyről Denis is elismerőleg szól. Ezenkívül könnyen használhatóvá is akarta tenni könyveit. Rendszerint sajátkezűleg írta tele a lapok széleit tartalommutató jegyzetekkel. Ezek érdekesek azért is, mert mutatják, mi ragadta meg leginkább figyelmét. Egy Tacitus-codexben kimutathatjuk, hogy főleg arra volt tekintettel, a mi a főpapot, a csillagászt és a magyart érdekelheté. Minden helyet megjelölt, a hol Krisztusról, zsidókról, csodákról, csillagokról és Pannoniáról van szó.

Végül megemlítve, hogy szándéka Vitéz humanistai működését és codexeit nagyobb munkában ismertetni, melyhez a codexek legérdekesebb és legfényesebb lapjait mellékelni fogja, azt mondja, hogy fájdalommal fogja látni, mikép Vitéz könyvtárának maradványai, melyek négy évszázad óta Európa minden részében szétszórva voltak, Párisból Konstantinápolyig vándoroltak, most miután néhány napra összekerültek, ismét vissza fognak vándorolni majd egy félreeső szerény kolostorba, majd a bécsi és müncheni udvari könyvtárak fényes csarnokaiba. »Azonban« — u. m. — vigasztalni fog az a tudat, hogy a nagy magyar főpap tudománypártoló szellemének, műizlésének emez emlékei ezentúl hirnökei lesznek multunk dicsőségének, és hirdetni fogják, hogy volt idő, mikor hazánk nyugati Európa leghatalmasabb országainak műveltségi színvonalát részint elérte, részint túlszárnyalta. «

24. Olvastatik a m. kir. vallás- és közoktatási minisztérium f. évi január 24-iki leirata, melynek kíséretében átküldi a troyesi könyvtár Festus codexét, P. Thewrewk Emil l. t. által teendő tudományos felhasználás végett.

Tudomásul vétetik.

25. H. főtitkár bejelenti Szigligeti Ede l. t. f. hó 19-én történt elhunytát, és jelenti, hogy az Akadémia elnöksége kötelességének ismerte azon férfúnak — kit az Akadémia életében tiszser megkoszorúzott — sírjára is az Akadémia kegyeletének és gyászának jeléül koszorút tenni le.

Fájdalmas tudomásul vétetik, és az I. osztály felhivatik, hogy az emlékebeszéről gondoskadjék.

26. Olvassatik az osztályok és bizottságok közötti viszony szabályozása tárgyában kiküldött bizottság jelentése.

Ennek alapján az összes ülés a következőkben állapodik meg:

a) A bizottságok tagjai három évre választatnak meg, és minden három év letelte után a bizottságok újra alakíttatnak.

b) A bizottságok tagjait az illető osztály választja, az összes ülés megerősíti.

c) A bizottságok évenként kétszer, és pedig az akadémiai nagy gyűlés előtt s az év végén az illető osztálynak kimerítő jelentést mutatnak be működésükről; az év végén készítendő jelentéshez a következő év költségvetése is csatoltatik.

Ezen megállapodások az Ügyrendbe iktattatnak.

27. Olvassatik a III. osztály f. hó január 22-én tartott osztályértekezletének határozata, melyben az Akadémiát felkéri »küldjön ki egy vegyes bizottságot az akadémiai Ügyrend revisiójára, az osztályoknak adandó autonomia és önálló budget érdekében.«

Az összes ülés meg van ugyan győződve arról, hogy az osztályok, az Ügyrend jelenlegi fogalmazása mellett is bírják az autonomia azon mértékét, mely a sikeres tudományos munkásságot biztosítja, mivel azonban az Ügyrend revisiója több tekintetben időszerűnek látszik: e célra ad-hoc bizottságot küld ki, melynek tagjai: az akadémiai elnök, az osztályok elnökei és titkárai, minden osztály által kiküldendő 2—2 tag.

28. Olvassatik a könyvtári bizottság jelentése a soproni állami főreáltanoda és a fehértemplomi algymnasium kérvényei tárgyában, melyekben az Akadémia kiadványainak megküldéséért folyamodnak.

A két tanoda az Ügyrend 181. h) pontjában felsorolt intézetek sorába iktattatik, az ekkor megjelent kiadványokból pedig azok, melyekből felesleges példányok vannak, küldetnek meg.

29. Olvassatik a gf. Széchenyi István hátrahagyott iratainak átvételére kiküldött bizottság jelentése, mely szerint a gróf Széchenyi Béla által az Akadémiának felajánlott levelezéseket átvette.

Tudomásul vették.

30. Olvassatik a III. osztálynak f. hó 22-én tartott értekezletéből az Akadémiához intézett azon kérelme, mely szerint a délmagyarországi természettudományi társulatnak (Temesvár) a természettudományi bizottság kiadványait megküldetni ajánlja.

A délmagyarországi természettudományi társulatnak az akad. természettudom. bizottság kiadványai megküldése határozottatik.

31. Bemutattatik *Stern Mór*nak »A gyöknyomozás rendszere, alkalmazva a német és angol nyelvre« című értekezése.

Áttétetik az I. osztályhoz.

32. Bemutattatik *Reisz Adolf* irata, melyben természettudományi felfedezéseit az Akadémiával közli.

Áttétetik a III. osztályhoz.

33. H. főtitkár jelenti, hogy Károlyi Lajos a m. k. mértékhitelítő hivatal felügyelője gf. Széchenyi Istvánnak Károlyi Istvánhoz intézett 5 darab levelét az Akadémiának ajándékol felajánlja.

Köszönettel elfogadjatik, és a levelek a gf. Széchenyi István irodalmi hagyatékának átvételére kiküldött bizottsághoz tétetnek át.

34. Szilády Áron r. tag felkéri az Akadémiát, eszközölje ki, hogy az özvegy Csereyné által alapított háromszéki múzeum tulajdonát képező régi magyar kéziratok, tudományos használat végett az Akadémiának megküldessenek.

Özvegy Csereyné asszonyság a kéziratok megküldésére fel fog kéretni.

35. Olvassatik az akadémiái kiadványok tárgyában kiküldött bizottság jelentése. Ennek alapján a következőkben történik megállapodás:

a) A következő két éven át az Évkönyvekben csak a közületi tárgyak bocsátatnak közre, s ezek sem haladhatják meg az öt ívet.

b) Az Akadémia általános kiadványaira felveendő 10,000 ftból 2300 ft. az Almanach, Értesítő és Évkönyvek kiadására fordítatik; a fennmaradó összeg a három osztály között felosztatik; úgy hogy az osztályok a rájuk eső összeg korlátain túl, sem nyomdai költség sem tiszteletdíjak címén nem léphetnek; ha azonban ezen összeget az Értekezések nem veszik egészen igénybe, a felesleget más kiadványokra fordíthatják.

c) A 7700 ft. ily módon osztatik fel:

Az I. osztály részére 1300 forint állapítottatik meg, vagyis azon összeg, melynél többet az osztály értekezéseire soha sem vett igénybe.

A II. osztály részére 3200 ft.

A III. osztály részére 3200 ft.

d) Azon 6000 forintot meghaladó összeg, melylyel az Akadémia 1877-ben az általános kiadványokra felvett összegzen túllépett, három esztendőn át fog törlesztetni; a mennyiben pedig az Akadémia pénzügyi viszonyai a törlesztésre más módot nem nyújtanak, a törlesztési részletek a 7700 ftból aránylagosan fognak levonatni.

e) A III. osztály azon indítványa, mely szerint kiadványait jövőre 4-ed rétbén óhajtja nyomtatni, elfogadtatik.

f) Az Akadémia összes kiadványait jövőre a könyvkiadó hivatal kezeli, melynek vezetője veszi át a főtítkári segéd ellenőrzése mellett — a nyomdában elkészült példányokat, rendelkezik a kötés iránt; gondoskodik a helybeli és vidéki tagok illetményeinek szétküldéséről.

36. Végül a h. főtítkár bemutatja a deczemberi összes ülés óta jan. 28-ig beérkezett könyv-adományokat ily rendben:

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Amsterdam. a) Verhandelingen Afd. Natuurkunde XVI. D. b) Verhand. Afd. Letterkunde X. D. c) Verslagen en Mededeelingen Afd. Natuurk. 2-e Rks. X. d) Verslagen en Meded. Afd. Letterk. 2-e Rks. V. e) Jaarboek voor 1875. f) Catalogus D-e III. 1. g) Proces Verbaal 187¹/₂. h) Prysvers Hollandia.

Königl. Preuss. Akad. der Wiss. Berlin. a) Corpus Inscriptionum Atticarum. Vol. IV. Fasc. 1. b) Monatsbericht. Sept.— Oct. 1877.

Königl. Bayer. Akad. d. Wiss. München. a) Abhandlungen der histor. Classe. XIII. B. 2. Abth. b) Sitzungsberichte der Math. Phys. Classe. 1877. 2. II.

Allgem. Schweizcr. Ges. für die ges. Naturwiss. Zürich. Neue Denkschriften. XXVII. B.

Naturforsch. Ges. Bern. Mittheilungen. 1876.

Schweizerische Naturforsch. Ges. Basel. Verhandlungen. 187¹/₂.

- Oberlausitzische Ges. Görlitz. Neues Lausitzisches Magazin. LIII. B. 2. H.
 Istituto R. Veneto. Velenca. Atti. Tom. II. Disp. 8. 9. 10. Tom. III. Disp. 1. 2. 3.
 R. Accademia della Crusca. Florencz. Atti. Adunanza pubblica del 19. di Nov. 1877.
 Società Italiana di Antrop. e di Etnol. Florencz. Archivio. Vol VII. Fasc. 3. 4.
 Acad. R. des sciences. Koppenhaga. a) Mémoires. Classe des Lettres. Vol. V. No. 1. b) Oversigt. 1877. No. 2.
 Museum van Oudheden. Leiden. Értésítője. 1876-ról.
 Reale Accad. dei Lincei. Róma. P. Fambri: Intorno alle condizioni idrauliche del Danubio a Budapest etc.
 Société R. de Numismatique. Bruxelles. Revue. 1878. Livr. 1.
 Académie Imp. des Sciences. St. Pétervár. Bulletin. Tom. XXIV. No. 3.
 Amer. Geogr. Society. New York. Bulletin. 1877. No. 4.
 Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science and arts. Vol. XIV. No. 84. Vol. XV. No. 85.
 Kais. Akad. d. Wiss. Bécs. a) Sitzungsberichte der Philos. Hist. Classe. LXXXII. B. 3. H. LXXXIII. B. 1—2. 3—4. H. b) Sitzungsberichte der Math. Naturw. Classe I. Abth. LXXIII. B. 1—3. 4—5. H. LXXIV B. 1—2. H. c) Sitzungsberichte der Math. Nat. Classe II. Abth. LXXIII. B. 4. 5. H. LXXIV B. 1. 2. H. d) Sitzungsberichte der Math. Nat. Classe III. Abth. LXXIII. B. 1—5. H. e) Anzeiger 1877. No. 28. Inhalts-Verzeichniss für d. Jahrg. 1877. Anzeiger 1878 No. 1. f) Archiv LIV. B. II. H. g) Fontes rerum Austr. II. Abth. XXXIX. B.
 Kais. k. Geologische Reichsanstalt. a) Die Culm-Flora der Ostrauer und Waldenburger Schichten von d. Stur. b) Verhandlungen 1877. No. 14. 15. 16. 17.
 Ferdinandeum. Innsbruck. Zeitschrift. III. Folge. XXI. H.
 Ossolinski intézet. Lemberg. a) Dyaryusz. b) Sprawozdanie za 1877. c) Katalog Broni W. Muz. Im. Lubomirskich.
 Böhmisches chemische Ges. Prága. Zprávy. R. III. S. 1.
 Erdélyi múzeum-egylet. Kolozsvár. a) Évkönyv. II. k. 6. sz. b) Erdélyi Múzeum. V-ik évf. 1. sz.
 Verein für Siebenb. Landeskunde. N.-Szeben. Korrespondenzblatt. 1878. No. 1.
 Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közlöny. 1877. 10—11. sz.
 Veszprémi növendékapság Pázmányköre. Veszprém. Katholikus erkölctan. I. II. k.
 Angol kormány. London. Agricultural Returns. 1876.
 Cs. k. közös külügyminisztérium. a) Topographie des voies Romaines de la Belgique. b) L'Établissement Belgo-Romain de Rumpst.
 Földmiv. ipar és keresk. m. k. minisztérium. Budapest. Katalogus azon találmányokról, melyek a m. korona országainak területén az 1876. decz. 31. ügyállás szerint szabadalmi oltalom alatt állnak.
 Vallás és közokt. m. k. minisztérium. Budapest. a) Hatodik jelentés az 1875/6. évi közokt. állapotokról. b) Jelentés a budapesti és kolozsvári m. k. középtanodai tanárképzédkről. c) A közép ipartanoda szervezete. d) Az iparos tanulók iskolai szervezete.

Magyar kir. belügyminisztérium, Budapest. A magyar korona országainak zár-
számadása az 1876. évről. 1—12 füzet.

Magyar kir. számvevőszék, Budapest. Ugyanaz.

Országos képviselő ház elnöksége, Budapest. Képviselőházi jegyzőkönyv 1875—
78. III. (17—51. iv) Napló XIV. k. Irományok.

Kereskedelmi és iparkamara, Budapest. Jelentés a kamarai terület keresk. és
forgalmi viszonyairól 1876-ban.

Érseki hivatal, Eger. Schematismus Cleri archi-dioecesis Agriensis ad 1878.

Zirczi apátság, Zircz. Névtára a zircz-pilis-pásztói ezistercezi kiváltts. rendnek
1878-ra.

II. Magánosoktól.

Vida Aladár. Eperjes. Aristophanes madarai.

Maurer Adolf. Kassa. a) Ferenczy: Hypothesisek a babonák és hasonlók indo-
kairól. b) Tompa Mihály. (Életrajz.)

Dr. Berzeviczy Albert. Eperjes. Rend és szabadság az igazgatásban.

Kerpely Antal l. t. Selmech. A vaspályasínek főbb tulajdonságaira vonatkozó
kísérletek és tanulmányok.

Enrico Lemaire. Salerno. Problema della trisezione geom. di un angolo etc.
(Kilencz példány.)

Chyzer Kornél l. t. S. A. Ujhely. Nyugaton. (Úti levelek.)

Jókai Mór r. t. Budapest. A névtelen vár. VI—VII. VIII—IX. X. füzet.

Márki Sándor. Nagyvárad. Az oroszok hazánk történetében.

M. Garcin de Tassy. Paris. La langue et la littérature Hindoustaines en 1877.
Revue Annuelle.

E. Quetelet. Bruxelles. a) Les Perséides en 1874. b) Mémoire sur la température
de l'air a Bruxelles 1833—1872.

III. Köteles példányok.

Franklin társulat nyomdája: a) Konek S.: A magyar birodalom statiszt. kézi-
könyve. (Második átdolg. kiadás.) b) Dr. Lázár Gyula: Az oszmán uralom története.
1. 2. k. c) Dr. Rund: Orvosi jegyzőkönyvek s a t. d) Jónás J.: Az ókor története. III.
k. 7. 8. füzet. e) Krisz F.: Ábrázoló mértan. 1. 2. füz. f) Zichy Camilla: Copperfield
Dávid története. I., II., III., IV., V. k. g) Schröter: Die Schulsparcassen. h) Sporzon
Pál: Gazdasági olvasmányok. i) Toldy István: A rómaiak története 5., 6., 7., 8. k.
j) Paulekovich: Utmutatás iparosok számára. Két példány. k) Olcsó könyvtár. 25—46.
füz. l) Deák-album. m) Háború-krónika. I—VII. füz. n) Gaspey: Angol társalgási
nyelvtan. o) Kubinyi L.: Az okszerű gazdálkodás alapelvei. p) Novák: Karner's Lehr-
buch d. Buchführung. q) Karner-Novák kereskedelmi tankönyvei. I., II. rész. r) Dár-
day S.: Közigazgatási Döntvénytár. I. folyam. és XV., XVI. folyam. s) Tárgy-
mutató a Döntvénytár I—XV. folyamához. t) Szász B.: Mill Stuart, a deductiv és
inductiv logika rendszere. II., III. k. u) Freckay: Találmányok könyve. I. II. k.
v) Gyalokay: Struensee. w) Tankó: A forradalmak kora. x) Kereszturi: Keresztjén
dogmatika. y) Dr. Kovács Ödön: A vallásbölcsezzet kézikönyve. I. k. z) Dr. Császár:
Mathematikai feladatok. aa) Greguss: Arany J. balladái. bb) Ballagi Aladár: A ma-
gyar nyomdászat tört. fejlődése. cc) Vértesy: A felkelő nap országa. dd) Dr. Haller:

Gazdasági jogisme. ee) Szász K. : A rejtelmes sziget. ff) Szász K. : Strogoff M. utazás . gg) Csengery Antal : Deák Ferencz emlékezete. hh) Hunfalvy J. : A Duna budapesti szakaszának szabályozása. ii) Győrffy : Garabonczás diák. jj) Teleki Domokos : A székely határőrség története. kk) Igazságügyi rendeletek. ll) Kantz : A politikai tudomány kézikönyve. 3-ik kiadás. mm) Dr. Simonyi : A mythologia kézikönyve. nn) Kollerffy : Ortslexicon.

Reform. főiskola nyomdája. Pápa. a) Ujvári Elek : Rózsák, Tövisek. 2 példány. b) A dunántúli ev. ref. egyházkerület 1877. őszi közgyűlésének jegyzőkönyve. 2 péld. Wajdits József nyomdája. N. Kanizsa. Adatok Zala megye történetéhez IV. k. 5. 6. füz.

Simon Zsigmond nyomdája. Pécs. a) Tanügyi füzetek. II. évf. 1.—10. füz. — III. évf. 1—10. füz. (a 3-ik füzet nem küldetett be.) — IV. évf. 1—4. füz. b) Évkönyv. Kiadja a pécsi főgymn. irodalmi köre. XV. évf. c) Csetnek-pécsi vasgyár részv. társaság alapszabályai. d) Darvai : Bolygó pályák meghatározása. e) Daempf : A magánjog és tárgya. f) Mutschenbacher : A magyar váltóeljárás. g) Ugyanattól : A magyar váltótjog. h) Fachtler : A humanitás bálványa. 1. 2.

Pajevič A. nyomdája. Ujvidék. Ilustrovana ratna Kronika. Szv. IV. V.

Keleti görög érseki nyomda. Nagy Szeben. I-a Programa a Gimnasiului diu Brađu pe 187°/7.

Gyulai István nyomdája. Arad. Creatiunea si desvoltarea spiritala primitiva a omeni mei.

Tóth László nyomdája. Kecskemét. a) Papp Károly : Bibliai történetek. b) Öreg János : Gondolkodástan. c) Beller : Egyházi beszéd a nevelésről. d) Nagy Ferencz : A bölcsészet története. Ó-, közép-, és ujkor. e) Margócsy : Prot. alkalmi beszédgyűjtő. III. k. f) Hoffer : Görög gyakorló olvasókönyv. g) Dr. Dékány : A kecskeméti m. k. állami főreáltanoda 187°/7-dik évi Értesítője. h) A kecskeméti jog és államtud. kar taurendje az 187°/7. tanév mindkét felére. i) A kecskeméti ref. főisk. jog és államt. kar Évkönyve 187°/7. k) A pestmegyei ev. esperesség 1877. máj. 30. 31. és okt. 5. 6. közgyűlésének jegyzőkönyve. l) Titkári jelentés a nagykőrösi jótékony nőgyűlés 1872—77. működéséről. m) A kúnszent-miklósi ref. gymn. Értesítője. n) Tüdositvány a nagykőrösi ref. tanítóképző intézet és népiskolák állásáról 187°/7. tanévben. o) Ó-Kécske köztség előljárósága : Visszapillantás 10 évre.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

Régi magyar költők tára. I. k.

Magyar országgyűlési emlékek. V. k.

Erdélyi országgyűlési emlékek III. k.

Archaeol. Értesítő. XI. k. 10. sz.

Értesítő. 15. sz.

I.

Igazgatósági ülés.

1878. február 2-kán.

Nmgu gr. Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

1. Az Akadémia másodelnöke bemutatja a m. földhitelintézet levelét, a mely mellett megküldi az Akadémiának 1877. decz. 31-én lezárt számadását, vagyommérlegét, nyereség és veszteség számláját az alapítványok jelen állását feltüntető kimutatóssal és egyéb szokott mellékletekkel. Kéri a zárszámadást fölülvizsgálás végett szokás szerint egy három tagból álló bizottságnak kiadni.

Tudomásul vétetvén, a zárszámadás fölülvizsgálására b. Vay Miklós ig. tag elnöklése alatt Pauler Tivadar és Lukács Móricz ig. tag urakból álló hármas bizottság kéretik föl.

2. A bemutatott zárszámadás szerint — mondá folytatólag másodelnök úr — az Akadémia 1877-ki mérlege a következő eredményt mutatja :

a bevétel volt	117,786 ft. 28 kr.
a kiadás »	114,571 » 61 »
A fölösleg	3,214 ft. 67 kr.

Az Akadémia saját jövedelmeiből előirányzott 88,160 ft. kevés híján befolyt. E jövedelemből ugyanis 87,786 ft. 28 krnyi bevételt tüntet föl a zárszámadás. A hiányt a bérház jövedelmeinek csökkenése maga is igazolná. Mint általában Budapesten minden háztulajdonos, úgy az Akadémia is kénytelen volt lakóinak az eddig fizetett házbérekre nézve némi leszállítást engedélyezni. Így is több szállás egy ideig üresen állott.

Feltűnő a lefolyt évben a hagyományok és adományok rendkívül csekély összege (815 ft. 75 kr. és 200 ft.) az előbbi évek eredményeihez képest. E rendkívüli bevételekkel együtt a tényleges bevétel (117,786 ft. 28 kr.) a zárszámadás szerint 373 fttal kevesebb a bevételre előirányzott (118,160 ft.) összegnél.

A tényleges kiadások azonban az előirányzathoz képest megtakarítást mutatnak : 2598 ft. és 39 krral kevesebb (114,571 ft. 61 kr.) adatott ki mint előirányozva volt (117,170 ft.) A megtakarítás főleg a személyes járandóságok (254 ft.), jutalmak (1716 ft.) és a vegyes kiadások (500 ft.) czimeinél fordul elő nagyobb összegekben. Az osztályok és bizottságok a múlt évben csekély különbözéssel tartották magukat az előirt összegekhez. Nagyobb túllépés csak a könyvtárnál fordul elő : 4100 ft. helyett, 4546 ft. adatott ki. Intézkedés történt, hogy e részben is szigorúbb legyen az ellenőrzés.

A zárszámadás szerint mutatkozó 3214 ft. 67 kr. fölösleg, szabály szerint, az építésre 1874—76-ban fölvett összeg leírására fordított. Építkezésre kiadott :

1874-ben	116,844 ft. 80 kr.
1875-ben	23,239 » 91 »
1876-ban	4,245 » 60 »
Összesen	144,330 ft. 31 kr.

Ez összegből leiratott :

1874-ben	40,300 ft. 98 kr.
1875-ben	26,371 » — »
1876-ban	9,541 » 3 »
1877-ben	3,214 » 67 »

Összesen 79,427 ft. 68 kr.

E törlesztésekkel az Akadémia tartozása a M. Földhitelintézetnél, mely az építkezésekre a fennirt összegeket előlegezte, 144,330 ftról 64,908 ftra szállott le. Minthogy azonban a múlt évben a Széchenyi-szoboralapból, még a bérház építésekor kölcsönvett összeget vissza kellett fizetni: az Akadémia tartozása a M. Földhitelintézetnél jelenleg ismét 100,944 ftra rúg. Fennáll e mellett maiglan az »Első m. biztosító társulatnál« szintén még az első építkezés alkalmával kölcsönvett 40,000 fnyi adósság. Minélfogva valószínűleg még hosszas ideig fenn kell tartania a t. Igazgatóság azon határozatát: hogy a rendkívüli bevételek (kamathátrálékok, új adományok, hagyományok) valamint a kiadásoknál netalán megtakarítandó összegek, tőkésítés helyett, az Akadémia tartozásainak törlesztésére fordíttassanak.

A mi már a folyó 1878-ki költségvetést illeti, a bevételeket és kiadásokat következőleg véljük előirányzandóknak:

A M. T. Akadémia költségvetése az 1878-ik évre.

A. B e v é t e l.

I. Alapítványok kamatai	20,600 ft. — kr.	—	ft. — kr.
II. Értékpapírok után	24,500 » — »	—	» — »
III. Házbér	36,000 » — »	—	» — »
IV. Könyvek eladásából	4,000 » — »	—	» — »
V. Az akad. olvasókörtől	1,500 » — »	86,600	» — »
VI. Az állam részéről:			
a) Történelmi források és emlékek kiadására	15,000 » — »	—	» — »
b) Történ. műemlékek ismertetésére	5,000 » — »	—	» — »
c) Országos érdeklő természettudományi kutatásokra	5,000 » — »	—	» — »
d) A könyvtár gyarapítására	5,000 » — »	30,000	» — »
Összeg		116,600	ft. — kr.

B. K i a d á s o k.

I. Személyes járandóságok:

a) Rendes tagoknak	6,425 ft. — kr.	—	ft. — kr.
b) A főbb tisztviselőknek	6,210 » — »	—	» — »
c) A többi tisztviselőknek	10,400 » — »	—	» — »
d) Szolgák fizetésére	4,345 » — »	—	» — »
e) » ruházatára	700 » — »	28,080	» — »

II. Az összes Akadémiát illető kiadások:

a) Almanach, Értesítő, Évkönyv	2,300 » — »	—	» — »
b) A múlt évből fenmaradt számlák kiegyenlítésére 1878-ra	2,747 » — »	5,047	» — »

híven szolgálja az Akadémiát, javasolja, hogy eddigi fizetésének teljes meghagyása mellett nyugdíjaztassék.

Az indítvány elfogadtatik és Emődi Mihály akad. szolgálja, eddigi fizetésének meghagyásával nyugdíjaztatik.

4. Olvassatik az akad. ügyésznek jelentése az akadémiai alapítványok- és hagyományokról, úgy szintén az ezen jelentés megvizsgálására kiküldött bizottságnak jegyzőkönyve.

Ezek alapján határozzatik :

a) Az eddig be nem fizetett első alapítványok biztosítása tekintetéből a hiányzó vagy meglevő, de teljesen nem biztosított alapító levelek — mennyiben az első eredeti alapítók életben már nincsenek, az illető örökösök és jogutódok által kiállítandó és teljesen biztosított kötelezvényekkel pótoltsanak, vagy ha az örökösök ilyeneket nem adhatnak, illetőleg adni vonakodnak, a tőke befizetésére felkéressenek.

b) Az Igazgató Tanácsnak azon határozatai, melyek több alapítót a betáblázási biztosítás alól felmentettek, csak azok személyére vonatkozván, ezeknek halálával a felmentés is megszüntnek tekintendő.

c) A kamathátralékokat a földhitelintézet az ügyészi hivatalnak szorgalmazás, illetőleg behajtás végett, minden év végén be fogja jelenteni.

d) A halasztó feltételhez kötött hagyományok biztosítása tárgyában az Akadémia részéről az igazságügyminisztériumhoz felterjesztés fog tétetni.

e) A következő behajthatatlan alapítványoknak törlése határozzatik :

B. Balassa Antal	1000 ft. és kamatai,
Huszár Ferencz	150 » » »
Lombay Imre	200 » » »
Molnár Pál	80 » » »
Singer Adolf	100 » » »
Gr. Szécsen Adolf	500 » » »
Szabó Gábor	50 » » »
Dr. Hauser	40 » » »
Plathy Zsigmond	20 » » »
Szentmihályi Lajos	20 » » »
Szőke Dániel	129 » » »

f) Minthogy a Vitéz-alapítványból 1866. óta a kamatok nem fizettetnek, míg ezek behajtása nem sikerül, a Vitéz pályázatok kihirdetése felfüggesztetik.

5) Olvassatik az akadémiai ügyésznek tiszti jelentése az Akadémia peres ügyeinek folyamáról.

Az ezen jelentésben foglalt javaslatok elfogadtatnak ; névszerint az akadémiai ügyész utasittatik, hogy a Márton János-féle 300 db. arany-hagyomány per utján esz-közlendő behajtására a szükséges lépéseket tegye meg. Az Eötvös-alapítvány tárgyában pedig határozzatik, hogy míg az ez iránt meg tett törvényes lépések eredményre vezetnek, az ösztöndíj kiszolgáltatása felfüggesztetik.

III. Az osztályoknak :

a) Az I. osztálynak :

aa) Értekezésekre	1,000 ft. — kr.	— ft. — kr.
bb) Közlemények kiadására	1,800 » — »	— » — »
cc) Nyelvőr segélyezésére	1,500 » — »	— » — »
dd) Egyéb osztályi költségekre (Bálint G. 1000 ft. évdíjával)	5,000 » — »	9,300 » — »
b) A II. osztálynak Értekezésekre . .	— » — »	2,400 » — »
c) A III. osztálynak Értekezésekre . .	— » — »	2,400 » — »

IV. A II. osztály állandó bizottságainak :

a) A történelmi bizottságnak	15,000 » — »	— » — »
b) Az archaeologiai bizottságnak . . .	5,000 » — »	— » — »
c) A közgazdasági bizottságnak . . .	2,000 » — »	22,000 » — »

V. A III. osztály math. és természettud. bizottságának

— » — » 5,000 » — »

VI. A könyvkiadó bizottságnak, tekintettel a Természettud. társulat könyvkiadó vállalata segélyezésére

— » — » 2,000 » — »

VII. Jutalmakra

— » — » 6,500 » — »

VIII. A »Budapesti Szemle« segélyezésére .

— » — » 2,200 » — »

IX. Szabó K. Bibliographiájára

— » — » 1,000 » — »

X. Előfizetésre a »Literarische Berichte aus Ungarn« folyóíratra, külső tagok számára

— » — » 1,200 » — »

XI. Könyvtárgyarapításra és a kéziratár rendezésére

— » — » 4,600 » — »

XII. Az akad. épületek főtartására, fűtésére, világítására stb.

— » — » 5,500 » — »

XIII. Ügyvédi, postai, irodai s egyéb vegyes kiadásokra, tekintettel egy régi számlára és a Toldy Ferencz kéziratai megvételére még a kiadásba teendő összegre

— » — » 5,500 » — »

XIV. Adó az akad. épületek és tisztii fizetések után

— » — » 4,200 » — »

XV. Kamatok :

a) A Magyar Földhitelintézetnek . .	6,000 » — »	— » — »
b) Az Első magy. ált. biztosító társulatnak	2,400 » — »	— » — »
c) Az Akadémia által kezelt alapok .	1,200 » — »	9,600 » — »

Összesen 116,527 ft. — kr.

A bevételek közt az Akadémia saját jövedelmei a mult évi tényleges eredmények alapján vétettek föl a költségvetésbe.

Az állam részéről eddig adott segélyösszegek is bizton remélhetők ez évben is. Azon 5000 frton kívül, a mely a műemlékek kiadására van előirányozva, a többi ösz-

szegek mind befoglaltatnak az országos költségvetésben. Az érintett 5000 frtra nézve is okunk van hinni, hogy a nm. vallás- és közokt. miniszter úr ez évre is utalványozni fogja archaeologiai bizottságunk részére, tárcajának a műemlékek fűntartására és kiadására nyert dotációjából. Kérem a t. igazgatóságot, hogy ez iránt már ez ülésbűl méltóztassék elhatározni a fölterjesztést.

A kiadások közé a személyes járandóságok czimén (I) fölvelt összeg megfelel a valódi kiadásoknak, ha Fábian Gábor elhűnyt r. tag fizetése a jelen pénzügyi viszonyok közt megtakarittatik; ellenben Hellebrandt Árpád ideiglenesen alkalmazott könyvtári tisztviselő két évi működése után, a könyvtári bizottság ajánlatára 800 ft. évi fizetéssel és 200 ft. lakbér illetménynyel rendes tisztviselőnek a könyvtárhoz kineveztetik.

Az összes Akadémiát illetű kiadásokra (II.) a múlt évben 10,000 ft. volt fölvéve. Ez összeg azonban a tiszteletdíjak fölemelése után, az osztályok nagyobb tevékenysége mellett, már a múlt években sem mutatkozott elégnek. A múlt évben az Igazgató Tanács a nagyjuttalom ki nem adása következtében megtakarított összeget is ezen célra rendelte fordíttatni. Mindamellett e czímen 6000 ftnál nagyobb összegre menű fizetetlen számlák jűttek át a folyó évre. S még nagyobb lett volna e tartozás, ha a kellű időben óvű intézkedések nem tétettek volna. Mig a többi osztályok, a dotatio kimerűltével, megsűntették az Értekezések nyomtatását: a III. osztály részérűl, értekezések helyett, nagy munkák nyomtattattak az Évkönyvekben. Ennek következtében még az év folytán bizonyos intézkedések voltak szükségesek, a melyek hasonló esetek megújulása ellen jűvűre biztosítást nyujtsanak.

Ki kellett mondani, hogy az, »űgyrend« azon intézkedései, a melyek az Értekezések terjedelmét meghatározzák, valamint az Akadémiának ugyane tárgyra nézve a múlt évben hozott kiegészítű határozatai, az Évkönyvekbe felveendű dolgozatokra is érvényesek, és hogy az Évkönyvekbe néhány évig csak a közűlési tárgyak vétessenek fel.

Az Akadémia összes űlése egyhangű helyesléssel fogadta ezen határozatokat.

Szűkségesnek mutatkozott továbbá az összes Akadémiát illetű kiadások czimét ezentűl csupán azon összegre szoríttani, a mely az Almanach, Értesítű és a közűlési tárgyakat közűlű Évkönyv kiadására kívántatik; az Értekezésekre fordíttathó összeget pedig az osztályok között, azon kulcs szerint, a melyet az e czímen tett kiadások három évi (1874—76.) átlaga mutat, megosztani. Csak ily módon kerülhetű ki az, hogy egyik osztály kimerítse csaknem az egész összeget, a mely az összes osztályok Értekezéseire van elűirányozva. S mindenik osztálynak érdeke hozza magával a lehetű leg-célyszerűbben és a legnagyobb takarékoszággal használni fel külön dotációját.

Az Akadémia összes űlése, közelebb szintén közhelyesléssel fogadta ezt az intézkedést is. — Ehhez képest az összes Akadémiát illetű kiadások czíme (II.) a jelen költségvetésben csupán az Almanach, Értesítű és a közűlési tárgyakat közűlű Évkönyv költségeit, s az Évkönyvek és Értekezések múlt évrűl fizetetlen maradt számláinak kielégítésére szűkséges összeg egy részét foglalja magában. Az egész összeg ugyanis a melyet e számlák kifizetése igényel, három évi részletben fog tőrlesztetni. Természetes, hogy addig míg az egész összeg tőrlesztve nem lesz, az osztályok költségvetése szűkségkép korlátozást szenved.

Az osztályok között az Értekezésekre fordíttandó összegek (III. czim) a három évi átlag kulcsa szerint vannak megosztva. Nem szűkség mondanom, hogy a mit bár

melyik osztály ezen dotációjából megtakarít, azon föladások keretében, melyeket az „Ügyrend» az osztályok működésének megállapít, más tudományos czélokra is fordíthatják.

Osztályi költségvetést ez évre az Értekezések kiadásán kívül, csak az I. osztály mutatott be. Ez a következő tételekből áll:

a) A múlt évről maradt hiány födezésére	323 ft.
b) A Corpus Poetarum II. kötetére	882 »
c) A magyar nyelv történeti szótárára	1000 »
d) A magyar Nyelvelmléktár VII. és a Régi Magyar Nyelvelmékek V. kötetére	1533 »
e) Budenz J. Magyar-ugor szótárára	1000 »
f) Kámori szótári-adalékaira	250 »
g) Ez osztály költségvetésébe veendő fel Bálint Gábornak három évre megajánlott évdija	1000 »
Összesen	5988 ft.

A költségvetésben ez összeg helyett kerek számmal 5000 ft. van fölvéve, amnyi, a mennyi az Akadémia egyéb mellözhetetlen kiadásainak födezése után fennmaradt. Az osztály feladata ez összeget a költségvetésében kijelölt feladatok között megosztani. Amnyival inkább lehetségesnek vélem a megajánlott összeggel ezen feladatok létesítését, mert ez osztály az egyéb czélokra rendelkezésére álló összegeknél is megtakarításokat tehet. Hogy csak egyet említsek: az Értekezésekre előirányzott összeg egy részét már az által is meggazdálkodhatja, ha az Ügyrend rendelete szerint a szorosan nyelvtudományi értekezéseket a Közleményekben bocsátja közre. Az I. osztály Bálint Gábor évi díját nem számítva, 8300 fttal fog rendelkezni: teljes átruházási joggal az ezen osztályban szorosan el nem különbözhető osztályi és bizottsági költségvetés tételeire nézve, oly összeg, mely az egyes tételeknél eszközölhető megtakarítások és a kevesebbé sürgős teendők rövid időre elhalasztása mellett, talán a Petrarcha-féle Kún szótár kiadását és a Magyar Nyelv Nagy szótárához a pótlék kötetek szerkesztésének megindítását is lehetővé teszi. A fenn közlött tételek mellett ugyanis ezekre is kér az I. osztály és bizottsága födezetet. Azonban egy tekintet az Akadémia költségvetésének következő czímeire, meggyőzhet mindenkit, hogy az Akadémia ez évi jövedelmei az I. osztálynak azon összegen fölül, a mely részére fennebb előirányoztatott, több fedezetet nem nyújthatnak. Minélfogva az I. osztály azon ajánlatát, hogy dr. Kohut S. pécsi főrabbit »Talmut Mitrás« szótárának kiadásában 200 fttal segítse az Akadémia, a jelen körülmények között, tekintetbe venni nem lehetséges.

A II. és III. osztályok részére, osztályi kiadásokra csak annyi van javaslatba hozva, a mennyi a fennebb érintett megosztási kulcs szerint a múlt évi tartozások egy részének törlesztése mellett, az Értekezések kiadására a folyó évre előirányozható volt. Egyébiránt megjegyzem, hogy ez osztályok, osztályi költségvetést nem is terjesztettek elő.

A II. és III. osztályok bizottságainak azonban a folyó évre is rendelkezésekre állanak azon összegek, a melyek, nagyobb részben az állam jóvoltából, a múlt években is előirányoztattak. A II. osztály közgazdasági bizottságának 500 fttal több hozatott ez úttal javaslatba. E bizottság ugyanis a megelőző években nem működhetett; csak a múlt évben kezdte meg újabb munkásságát. Vállalata, melyet megindított nagy

lézagot pótol' nemzetgazdasági irodalmunk terén, de a kezdet nehézségeivel küzd. A múlt év kiadásait sem fedezhette dotatiójából; e körülmény indokolja a dotatio némi javítását a folyó évre.

A könyvkiadó bizottság nagy eredménynyel működik. A vállalat olcsósága a jeles művek kelendőségét oly mértékben mozditja elő, a minőt tudományos irodalom terén hazánkban eddig nem tapasztaltunk. Az Akadémia most kezd valóban megfelelni azon nem kevesbbé fontos 'feladatnak, hogy a tudományokat ne csak művelje, hanem egyszersmind magyar nyelven terjeszsze. S e vállalat segélyezésére a múlt évi költségvetésben nem volt semmi előirányozva. Minthogy azonban e vállalat azon sorozatokon kívül, melyekre előfizetést nyit, még más munkákat is adott ki, sőt a Természettudományi Társulat hasonló irányú kiadásait is segélyezte: kénytelen volt azon segélyforrásokat is igénybe venni, a melyekre igazgatósági határozatnál fogva utalva volt. Felhasználta a »Hölgyalapítvány«-ból még rendelkezésre állott összegeket. Minthogy azonban ez a forrás ki van merítve, a folyó évben pedig szintén rendkívüli kiadások állanak a vállalat előtt: részére a költségvetésben 2000 ft. van előirányozva.

Jutalmakra (VII. czím), tekintettel azon pályázatokra, a melyekre pályamunkák érkeztek, 6500 ft. vétetett fel.

A költségvetés többi czímei közül, melyek évenként előforduló rendes kiadásokat foglalnak magukban, mindenekelőtt a könyvtár gyarapítását kell kiemelnem. Az állam e célra 5000 ftot ad évenként. Minthogy azonban a múlt évben ismét megladta a tetteleges kiadás ez összeget, s a könyvtár részére ez évre megrendelt tudományos folyóiratok előfizetési díja a dotatio terhére már előlegeztetett: a folyó évre 4600 ft. vétethetik fel a költségvetésbe.

A vegyes kiadások czíme az ügyvédi, postai, irodai költségeket, a m. földhitelintézet főkönyvvezetőjének, ki az Akadémia számadásait vezeti, évenként adni szokott tiszteletdíjat, az alsóbb tisztviselők és szolgák segélyezését sat. foglalja magában. E czímen (XIII.) a múlt évben 3000 ft. 81 kr. adatott ki. Ez évben legalább 5500 ft. veendő fel, tekintettel Zellerin bádogos mesternek 1173 ft. 50 kr-ra menő három éves számlájára, mely már tavál lett volna fizetendő, és a Toldy Ferencz kéziratái vétel-írából ez évben esedékes (1750 ftnyi) összegre.

Megjegyzem végül, hogy a »Tudományos Repertorium« költségeire a jelen évben semmit sem lehetett felvenni. Utasítandó a főtitkári hivatal, hogy e munkának a folyó évben megszüntetése iránt intézkedjék. Ugy hiszem, hogy e munka elhalasztása leginkább indokolva van akkor, midőn az Akadémia tudományos működéseinek is oly szűk korlátokat szabnak az intézet pénzügyi viszonyai.

A bemutatott költségvetés, minden tételére nézve, helyben hagyatik. A jelentésben tett indítványokat, úgy mint Hellebrandt Árpád könyvtártisztí fizetésének (800 ft. évi fizetés és 200 lakkbér) rendszeresítése; — a múlt évről fizetetlenül maradt számláknak három éven át való törlesztése; — az Értekezésekre fordítandó összegnek az egyes osztályok között való megosztása; — az I. osztálynak az osztályi és bizottsági költségvetés tételeire nézve az átruházási jog engedélyezése; végre a Tudományos Repertorium ideiglenes beszüntetése iránt, — mindezeket az Igazgató Tanács elfogadja.

3. Másodelnök úr előterjesztés, hogy Emödi Mihály akadémiai szolga mintegy két vóta betegesen fekszik és felgyógyulására nincs kilátás. Mivel pedig 23 év óta,

É R T E S Í T Ó J E.

Ötödik akadémiai ülés.

Az I. osztály második ülése.

1878. febr 4-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

38. (4.) *Vámbéry Armin* r. tag fölolvassa Pozder Károlynak, mint vendégnek az »Új perzsa tájszólásokról« írt értekezését. Kivonata a következő :

Az értekezés két perzsa tájszólást tárgyal, melyet egy rövid bevezetés előz meg; ebben az értekező röviden fejtegeti az ó-, közép- és új-perzsa nyelv fejlődését, továbbá elsorolja a tárgyalt tájszólásokat, melyek közt két kurd is van; azonban ezeket is új perzsa dialectusoknak nevezhetni, a mennyiben mind nyelvtani alakjaiknál, mind szókincsöknél fogva a perzsa nyelv körébe esnek. E tájszólásokon nincsenek írott művek; csak a nép beszéli s elvétve akad egy-egy népköltő, ki dalait szülőföldre tájnyelvén zengi; ilyen Enûr-i Pâzevâri, kitől az értekező tizenhat költeményt közöl eredeti szövegben és fordítással a mâzenderânî dialectus tárgyalása alkalmával. A szerző azután összehasonlítja a tájszólásokat általában az irodalmi perzsával, s ebből kitünik, hogy a dialectusokban a régebb nyelv alakjai inkább fölbomlottak, eltorzultak különböző hangok ellágyulása, megváltozása vagy elvetése által, mint az irodalmi nyelvben; más részről azonban meg is tartottak a dialectusok egyes olyan sajátosságokat, melyek a régi perzsára, pehlevire, ó-baktraiakra vallanak s az új nyelvből eltűntek. Azután elsorolja az értekező a segédkönyveket, melyeket műve kidolgozásában használt. Keleti szerzők, különösen utazók is szolgáltatnak anyagot a perzsa dialectusokhoz, azonban mint műkedvelők minden rendszer nélkül teszik megjegyzéseiket s rendszer csak egyes szokat vagy néhány verssort közölnek. Végre azt a rendszert fejtegeti s védi a szerző, melylyel a perzsa, török s arab szavakat latin betűkkel átírta; a *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft* eljárását követi s ez tagadhatatlanul a legjobb minden eddig használt átírás között. Ezután kezdi fejtegetni egyenkint a műve keretébe fölvetett tájszólásokat, melyekről, kettőt kivéve, sikerült hosszabb szöveget is közölnie; összesen 76 költeményt, 5 hosszabb, 1 kötetlen beszédü szöveget, s a halhatatlan Sa'dî Gulistánjának elejét kurmângî nyelven adja az érte-

kező. Csupán a tâti és gebrî tájszóláson nem adhatott mutatványt forrássai elégtelensége miatt. A *tâti*, melyet Bâkûban, Abschrûnban, Tabasserânban s néhány faluban az éjszaki határon beszélnek, kevéssé különbözik az irodalom nyelvétől, a mennyiben a szókat betűcsere stb. efféle által eltorzítja; a *tâlîs*, melyet a hasonló nevű hátságban, Karatâgban, Muğân és a Dinaşâl folyó közt beszélnek, inkább a törökhöz hasonlít alaktani s mondattani tekintetben. A *gîlânî* Gîlân s a Dinaşâl és Pilerûd közti vidék nyelve; kevéssé különbözik tőle a lâhîgânî provincialismus; a gîlânî általában ellágyítja a hangokat s összevonja a szókat. A *mâzenderânî* a hasonló nevű tartományban, sok névutót használ, a mi azonban nem török befolyásnak köszönhető, mert a névutó mind eredeti perzsa s némelyik más tájszólásban is található. E tájszóláson költötte verseit Emîr-i Pâzevârî. — A *gebrî* tájszólást Zoroaster vallásának követői, az egész Perzsiában elszórva lakó tűzimádók beszélik; ez emberek azonban lassankint kivándorolnak Angol-Indiába, a hol nincsenek üldöztetésnek kitéve. Nyelvök leghívebben tartotta meg a régi alakokat, azonban most már ők is épen magasb fokú műveltségök miatt az irodalmi perzsát beszélik. A kurd nyelvről, törzsekről, azok elterjedéséről, irodalmukról, ha annak szabad nevezni azt a néhány mesét, mondát s népdalt, melyet leginkább oroszországi tudósok összegyűjtöttek, szóval egész Kurdistânról bővebben ír a szerző; azután áttér a *kurmânjî* dialectusra, mely a kurdok közt leginkább van elterjedve; ezután még a *zâzahî* említi, melyet Muşban, Pâlûban, ettől éjszakra a dumbeli és tuzîk (dûzîk) törzsek beszélnek. E dialectusnak az előbbinél lágyabb hangjai vannak, s az igeragokat s főnevek végzeteit csak tökéletlenül tartotta meg. Művéhez egy kis szótárt csatol a szerző, melyben 254 szó jelentményét adja az értekezésében előadott tájszólásokon.

Birálatra adatik.

39. (5.) *Zichy Antal* t. t. mint újonnan választott t. tag »Lessing« című értekezésével foglalja el székét. Kivonata ez :

Értekező először is köszönetet mondva tiszteleti taggá történt megválasztásáért, bővebben értekezik Lessing haláláról.

»A boldogult Lessing!« — mondá kegyelettel a consistorium egy tagja. »Mondja ön inkább,« — igazítá helyre komor szemöldökkel egy másik, — »a megholt!« Meg akará értetni, hogy ez a halott örökre meghalt, elkárhozott, magyarul szólva, hogy elvitte az ördög.

S ime száz év múlva, hálás kegyelettel csügg nevén az utókor, s büszkeségének vallja azt a gondolkodó Németország, s Európa többi népeinek minden gondolkodója. Ő nem halt meg, ő él!

Pedig mi minden történt e száz év alatt!

Első sorban említi ért. a philosophok ama nagy kijózanodását a francia forradalom szégyenletes elfajúlása, kicsapongásai miatt. Ezt ők nem akarták, ez nem az ő művök.

Aztán felhossa ért. a német irodalom nagy felvirágzását, aranykorát. Aztán a német egység utáni törekvéseket, mely egység utóbb is nem any-

nyira az irodalom, mint inkább a tett embereinek közreműködésével jött létre. Idézi Herweghet, a ki, következetlenségbe esve önmagával, sárral, epével hajigálta meg a régebben általa is forrón áhított új kor hőseit, trónját és koronáját.

Ily nagy események után is Lessinget a mai német egység, a mai felvilágosodás, a mai kultúra egyik előfutójának, úttörőjének nézi mindenki, s pedig méltán, a ki oly őszintén bevallotta, hogy »egy lelkes hazafi híre a legutolsó volna, a mi után epedni tudna, érteve az olyan bazafiságot, mely elfeledtetné vele azt, hogy neki világpolgárnak kell lennie.«

E gondolkozásmóddal, mely a németeknél oly általános volt, szembe állítja ért. a mi magyar nemzeti szempontunkat, s irodalmunknak közéletünkre való befolyását s politikai jelentőségét. De azért soha el nem zártuk s nem zárhatjuk el magunkat a világtörténelmi áramlatoktól. Nem nézhetjük közönnyel más népcsaládok haladását, sikereit.

Fölveti ért. ama sokat vitatott kérdést, vajjon Lessing bevehető-e a költők sorába. Ismerteti több hirneves aesthetikus véleményét, részint magyarázva, részint czáfolgatva azokat. Ilyenek Cherbuliez, Gervinus, Schmidt Julián, Stahr, s a ki legujabban lépett a szavazó urnához, az angol Sime. Bővebben tárgyalja s egybevetésekkel világítja meg ért. Lessing amaz ismeretes önvallomását, miszerint maga magát nem tartotta költőnek, s azt, a mi benne a geniehez némileg hasonlított, egyedül a kritikának vélte köszönhetni. Ért. azon következtetésre jön, melyet Sime is kifejez, hogy, ha csak a költészetnek egy újabb definitióját nem találjuk föl, Lessingtől a költő nevet meg nem tagadhatjuk.

Fölötte érdekesnek tartja a németeknek Lessing által megindított küzdelmét a francziák ellen. Nekünk, — mond értekező — hasonló sors jutott osztályrészül. Nem a francziákkal, mint a kik nem voltak a mi szomszédaink, hanem a németekkel gyült meg már minekünk a bajunk. A helyet, mely minket illetett meg, nálunk a német nyelv és irodalom foglalta el, úgy mint a németeknél a franczia. Sokszor egészen hasonló fegyverekkel is kelle élnünk.

Átmeget aztán ért. Lessing fáradásaira s érdemeire a német nemzeti színészet megteremtése körül, szem előtt tartva mindig a mi hasonló küzdelmeinket. »A német nem félhet többé,« mondja ért. »hogy a franczia őt saját hazájából kiszorítsa. Vajha mi is már hasonló aggodalmaktól egészen mentve lehetnénk!« »Látása a mai dúsgazdag egykori szegénységének nem hagyja elcsüggedni a szegényt, a ki ma még élete fentartása gondjaival küzd ugyan, de holnap, isten segítségével, szintén gazdaggá válhatik.«

Szemlét tart ezután értekező Lessing színdarabjai fölött, miknek nagyobb része ma már csak történelmi beccsel bír. Idézi Devrient mondását, a ki nem ignorálhatta azt, hogy Lessing volt az, a kinek a német színművészet legtöbbet köszönhet, s hogy sokoldalúsága mellett is »egy cél felé sem közeledett oly hathatósan és semmit sem tekintett annyira élete főfeladatának, mint azt, hogy a német nemzeti játékszint alapjából újjá teremtsé, s önálló életre serkentse.« Értekező is a mily nagybecsüli

Lessingnek dramaturgiájában, Laocoonjában satb. letett fényes és gyakorlati értékű elméleteit, minden élvezet és okulás mellett, melyet azokból még folyvást meríthetünk, a nagy philosoph-költő írói jelentőségét főleg költői műveiből, színműveiből igyekszik kimagyarázni. Ő azon ritkább kritikuskok közzé tartozott, kik nemcsak mások korholásával vagy dicsérgetésével és szellemes elméletek felállításával foglalkoznak, hanem maguk is kiállanak a küzdőterre s oda állítják saját műalkotásaikat, czéltáblául is ha kell, akár más kritikuskok, akár saját elméleteik viszapattanó nyílainak.

Érintve azon gyakori ellenmondásokat, mikbe a kritikuskok egymással, sőt néha önmagukkal is keverednek, s érintve kiváló költőknek (t. k. magyar költőknek is) a kritika ellen kifejezett ellenszenvöket, értekező a kritikának s minden »szürke« elméletnek oly nagy termékenyítő hatását, minőt annak Lessing is tulajdonított, kétségbe vonja. A hibát fölismerni, a bölcsesség első foka ugyan, de még nem vezet el mindig ama második fokhoz, az igazság megtalálásához. Nem, főleg, a költői alkotás terén. »Ihlet kell oda még. S ihletnek ki ad szabályt! Szabály mikor adott ihletet!« Ezt értek. Lessing saját szavaival, aztán Winckelman, Schiller, Horász stb. idézéseivel bővebben illusztrálja. Hozzáveti az irodalomtörténetészek által úgynevezett »Sturm und Drang Periode« hatását, jogosultságát. E mozgalom már Schiller Haramiáiban, Göthe Wertherében, Götz von Berlichingenében kulminált. Az nem gátolta Schillert, hogy később megírja Don Carlost és Wallensteint; ez nem gátolta Göthét, hogy egyidejűleg megkezdett főművével, s a később befejezett csodálatos Fausttal ajándékozza meg a világot.

Rövidebben ismerteti, néhány jellemző idézettel Lessinget, a theológot. Nem fogadja el Cherbuliez azon ítéletét, miszerint nála a költészet is csak »ancilla theologiae« lett volna; ámbár a híres Nathan keletkezése és tendenciája eléggé ismeretes.

»Nekünk magyaroknak,« ugymond ért. »a theologia régente aránylag legkevesebb bajt szerzett, a jelenben pedig legkevésbé zavarja soraink közt az egyetértést. s nem gyengíti azt a keresztyéni szeretetet, melynek Lessing is, és különösen Nathanban, egyik buzgó apostola volt.«

Összefoglalva a nagy philosoph-költő működését és hatását, értekező e sorokkal végzi:

»Ily nagy eredmények, ily bámulatos sokoldalúság ellene bizonyítanak az azóta lábrakapott mai nevelési és iskoláztatási rendszerünknek, mely a munkafelosztás helytelen alkalmaztatásával, a szakember kedvéért gyakran megöli az embert, s tulzásai által nem ritkán egyoldalúságot, korlátoltságot, szellemtelenséget eredményez.«

Zárszóul idézi értekező Lessing egy kedvenc latin mondását: »Vanissimum proverbium esse putes, ex omnibus aliquid, ex toto nihil. Quia, qui non est ex omnibus aliquid, erit ex toto nihil.«

Az értekezés az »Értekezések a szép- és nyelvtudományi osztály köréből« című akadémiai kiadványba vétetik föl.

40. (6.) Olvastatik a Kisfaludy-társaság elnökségének levele, melyben úgy az

osztály, mint az egész Akadémia meghívatik a társaságnak f. é. február 10-én az Akadémia dísztermében tartandó közülésére.

Tudomásul vétetik.

Hatodik akadémiai ülés.

A II-dik osztály második ülése.

1878. febr. 11.

H o r v á t h M i h á l y r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

42. (6.) *Kautz Gyula* r. t. felolvassa ily czimű értekezését: »A nemzetközi pénzegység és a világ-érme kérdése.«

43. (7.) *Fraknói Vilmos* r. t. bemutatja dr. *Marczaly Henriknek* jelentését az angol- és németországi könyv- és levéltárakban eszközölt kutatásainak a hazai történelmet érdeklő eredményeiről.

44. (8.) Osztály-titkár jelenti, hogy a történelmi bizottság február 3-án tartott ülésében *Molnár Aladárt*: a XVIII. századbeli hazai közoktatásügy történetének, *Balagyi Aladárt*: a III. Károly uralkodása alatti műveltségi állapotok ismertetésének, és dr. *Marczaly Henriket*: II. József és II. Lipót uralkodása történetének kidolgozásával, beterveztett ajánlataik alapján, megbizta.

Tudomásul vétetik.

Hetedik akadémiai ülés.

A III. osztály második ülése.

1878. február 18.

S z t o c z e k J ó z s e f r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

46. (7.) Dr. *Jendrassik Jenő* 1. t. dolgozatokat terjeszt elő a budapesti egyetemi élettani intézetből, nevezetesen I. »A szem fénytörő közegeinek hősugár-átbocsátó képességéről.« Dr. *Klug Nándor* nyilv. rk. tanártól. II. »Adatok a haránt csíku izmok élet- és szövettanához.« Dr. *Mezei Ödön* volt tanársegédétől. III. »A villámáram által az izomban elidézhető áramlatok okairól.« Dr. *Jendrassik Jenő* tanártól. A kivonatok így szólnak:

I. A napfényben kétféle sugár van, mely látérzéki benyomást kelteni nem képes. Ezen sugarak egyik nemére vonatkozólag *Donden* kísérleteiből kitűnt, hogy ezek az ibolyán túl eső sugarak, a szem fénytörőközegein áthatolnak. Vajjon eljutnak-e a második rendbeli sugarak, a sötét hősugarak is a reczehártyáig, vagy nem, erre vonatkozólag az első vizsgálatokat *Brücke* tette. Szerinte a vörösnél kisebb törésű sötét hősugarak a reczehártyáig nem jutnak el, hanem a szem fénytörő közegei által elnyelnek.

Ezen kérdés eldöntésére azonban elégtelen a *Brücke* által követett eljárás, valamint ki nem elégitők az ide vonatkozólag *Cima*, *Janssen*, *Franz* és *Tyndall* által tett vizsgálatok sem. Azért a szem fénytörő közegei hősugár átbocsátó képességének újbóli tanulmányozása szükségesnek mutatkozott.

A napfény és a gázláng szolgáltak világító hőforrás gyanánt; sötét hőforráskép ugyanezen gázláng vaspléhengerrel körülvéve használtatott.

A sötét hőforrásból kisugárzó meleg, már a vizsgálandó anyag befogadására szolgáló edény csillámlapjai által is nagy fokban elnyeletik, ha pedig ezen edény még fénytörő szemrészekkel van megtöltve, akkor a thermolánczig semmi hősugár nem jut. Épen így nem hatnak a hősugarak egy konyhasóból készült és a szem üvegtestével megtöltött edényen át.

A világító gázláng hősugarai szintén leginkább sötét hősugarak, de ezek hőhatásának maximuma már a színek vörös részéhez jóval közelebb esik, mint a sötét hőforrás sugarainak maximuma. A borjuszemmel tett vizsgálatokból kitűnt, hogy a lencse, úgy mint az egész szem is, a ráesett hőnek 6—8 $\frac{1}{10}$ -át átbocsátja, a porczhártya 20 $\frac{1}{10}$ -át; az utóbbinak nagyobb hőátbocsátó képessége csak látszólagos s a porczhártya vékonyságának következménye. Hasonló viszony észlelhető egyéb testeknél is: 2 mm. vastag vízréteg például a ráesett hőnek 25 $\frac{1}{10}$ -át bocsátja át, 2 cm. vastag réteg pedig csak 8—10 $\frac{1}{10}$ -kát. Az üvegtest által átbocsátott hő leginkább megközelíti a víz által átbocsátott hő mennyiségét.

A napfénynél a sötét hősugarak a világosoktól az által voltak különválaszthatók, hogy a megvizsgálandó anyag felvételére szolgáló edény elébe egy második csillámedény helyeztetett, melyet jóddal festett szénkénnel lehetett megtölteni. A lencse és szem a nap sötét hősugarainak közel $\frac{1}{5}$ részét átbocsátják. A porczhártya a sötét hősugaraknak felét engedi tovább, s általában a víznél sokkal rosszabb hőátbocsátó. Az üvegtest a nap sötét hősugarainak $\frac{1}{3}$ részét bocsátja át.

Összehasonlítva az egész szem fénytörő közegein átment vegyes és sötét hősugarakat egymással, kitűnt, hogy a reczehártyáig eljutott nap-sugarak $\frac{1}{3}$ része sötét, tehát fényérzést kelteni nem képes, $\frac{2}{3}$ része pedig világos. E szerint a sötét hősugaraknak egy aránylag tetemes része jut el a reczehártyáig és mi ezeket még sem érezzük meg, minek okát másban nem kereshetjük mint abban, hogy a reczehártya ezen sugarak iránt ingerfogékonysággal nem bír.

II. A harántcsikú rostokon állandó villamáram befolyása alatt Jendrassik tn. úr által, szóbeli közlése szerint, már régebben észlelt tünetmennyeket azon czélból tanulmányozva, hogy részint némely függőben maradt kérdés felderítettnek, részint hogy azok az újabb szövettani vizsgálatok eredményével egybevettetének, mindenekelőtt ily vizsgálatnak vettem alá a különféle állatoktól, rovarok valamint gerincesektől vett haránt csikolt rostokat.

A mások által ajánlott eljárások alkalmazása mellett, az azok által a rostokon leírt alakok láthatók is voltak, változatosan a csikolatok számára, szélességére, színezetére, fényárnyalatára nézve úgy a használt vegyszerek szerint, valamint még a görcső beállítása szerint, sőt egy azon rost hosszában is különféle helyeken.

Minden vegyszer alkalmazása nélkül, egyszerű — kék — fényben a rovar-izmok állandóan csak három, illetőleg két csikolatot mutattak, úgy mint egy szélesebb sötétet, egy keskenyebb világosat és ez utóbbi közepén mint apró szemcsékből álló sort egy igen keskeny és igen sötét közti csikolatot, mely azonban nem volt minden élő rovarizomban látható. Szintügy többnyire hiányzott a közti csikolat a teljesen ép békarostokon is, de a rost elhalásakor legelőbb csak homályosan, később mind élesebben feltűnt ott is és kivált kék fény mellett szemcsézetten mutatkozott. Miből kitűnt, hogy ezen közti csikolat nem képeztek valamely hártyaszerű állandó képlet által, hanem csak az izomállomány bizonyos részecskéinek módosult rendezése által van feltételezve.

Midőn a tárgylenesére fektetett békaizomrostokon át 6—10 kis Grové-féle elemből álló telepnek árama átvezettetik, az indítási rángás után a rost belsejében áramlás áll be, mely mind két sarktól kiindulva úgy az intrapolár valamint a két extrapolár szakaszban csikolatról csikolatra kiterjedve a legközelebbi sark felé vonul; hol azon sorrend szerint a mint egymás után megindultak, a csikolatok megállapodva eredeti szélesebb alakjukból igen finom és sűrűn sorakozott csikolatokra átváltoznak. Áramirány változáskor az utóbbiak, visszafelé haladó áramlat után megint az eredeti széles csikolatokra visszaváltoznak; és ha ez új irányban a villamáram még tovább tart, az áramlat újból a sarkok felé indul meg, a széles csikolatok megint átváltoznak keskenyekre, gyakran látható, hogy a csikolatok ily átváltozása nem terjeszkedik egyidejűleg egy-egy csikolat egész hosszára egyenlően ki, hanem egyik szakasz a másikat megelőzve jut ezen átalakulás alá.

Erősebb — 20 Grové-féle elemnek megfelelő — áram mellett az áramlás is hevenyebb lefolyású, a csikolatok szétfoszlanak és szemcsékre szétetesnek, melyek megállapodva sem rendeződnek csikolatokba, hanem szétszóródva maradnak; egyszersmind az intrapolár szakasznak mind nagyobb része halad a tevőleges, csak kisebb része a nemleges sark felé.

A közti csikolatok, ha jelen vannak, az áthordást szintén nem gátolják meg, hanem tovaáramlanak azok is a többi rétegekkel együtt. Miután pedig a finom csikolatok kiképződtek, a közti csikolatok többé fel nem ismerhetők, és vissza sem állanak, ha az áramirány változáskor a finom csikolatok az eredeti szélesebb csikolatokra megint visszaváltoznak.

Az állandó áram által az izomrostbau előidézett tünetények, úgy mint a bennéknék áramlása, a csikolatok átváltozása, meg visszaváltozása semmiképen össze nem egyeztethetők azon nézettel, hogy a rost belseje a rostburokkal összenőtt állandó szilárd hártyák által rekeszekre van beosztva, egyszersmind azt tanúsítják, hogy a rostbennék,

hártyás rekeszek nélkül is rétegzetes is lehet. Mi mellett még az is szól, hogy nemcsak a villamáram, hanem még a tiszta víz is képes a rostbennéket áramlásba hozni és a széles csikolatokat keskenyekre átváltoztatni; már pedig fel nem tehető, sem hogy a víz által megindított áramlat képes legyen a rekeszek által okozandott akadályokat legyőzni, sem hogy a víz képes legyen a rekeszeket oly gyorsan és minden visszamaradó nyom nélkül feloldani.

III. Az állandó villamáram által az izomban előidézhető áramlatok kétfélék. Az egyik mint u. n. Porret-féle izomtűnemény párluzamosan rendezett rostokból álló egész izmokon vagy oly rostok nagyobb kötegein lép fel és már szabad szemmel látható. A másik csak is egyes rostok belsejében mint belső izomrostbeli áramlat áll be és csak görcső alatt észlelhető. A kettő egymástól lényegesen eltérő lévén, egymástól elkülönítve tárgyalandó.

A) A Porret-féle izom-tűnemény.

A tűnemények, melyek a curarával mérgezett békának izmain, kiválóan pedig a m. Sartoriuson két különböző kísérleti berendezés mellett végrehajtott kísérleteknél észleltettek, a következő három csoportba állíthatók össze :

1. A rángásszerű összehúzódás, mely az áram indításakor azonnal fellép, kiterjed az izom egész hosszában, tehát a sarkokon kívül fekvő szakaszokra még akkor is, ha az egyik sarknál az izomfogóval volna leszorítva. Egyes rostkötegeken még tovább ismétlődő rángatózások mellett az összehúzódás az áram további tartama alatt is, de mindinkább alább hagyó fokban eltart és csak az áram szakításakor beálló rángás után szűnik meg teljesen.

2. Felelkezőleg az összehúzódásnak kiterjed a] megvastagodás is az izom egész hosszára. Fellépésekor az intrapolár szakaszban az egész izom mintegy tömegesen a nemleges sark felé hányatik. Ezen sark közelében mindkét oldalon a megvastagodás legerősebb, míg a tevőleges sark tája karcsúbb marad. Az áram további tartama alatt a nemleges sarktájnak hullámzatos hányódása lecsillapul, a megvastagodás a sark közti szakaszban is alább száll és egyenletesebb lesz, egyszersmind szürkés tejszerű szinezettel az izom ezen szakaszban elhomályosodik, mi a sarkakon kívül nem észlelhető. Az áramszakítás kori rángáskor az izom állomány a nemleges sarktől visszalöketik, a megvastagodás utána lassan eltűnik.

3. Az egyedül a sarkközi szakaszra szorítókozó, hullámszerűen a tevőleges sark felől a nemleges felé haladó áramlat ép izomban azonnal az indítási rángás után észlelhető; ez kezdetben kiterjed valamennyi rostkötegre, de az egyesekben különböző sebességgel halad, később mind kevesebb kötegre és ezeknek mind rövidebb szakaszára szorítókozik, egyszersmind különböző távolságban a tevőleges sarktől veszi kezdetét, és szintűgy a nemleges sark előtt kisebb-nagyobb távolságban tűnik el.

Elcinte a rostkötegeken az átvonuló hullám helyén erősebb kihajlás és elődudorodás mutatkozik, később a hullámzatos mozgalom mindinkább átalakul egyenletes ömlésszerű áramlatra.

A hullámzatos áramlat legjobban látható az izomnak bizonyos középszerű kifeszítésekor; erősebb kifeszítés vagy meglazítás mellett az áramlat eltűnik, de a kellő megfeszítésre azonnal ismét vissza áll. A már megszűnt áramlat ellenkező irányban újból megindul a villamáram irányváltozásakor.

A nemleges sark táján képződő megvastagodás nem tekinthető egyébnek, mint az e helyen folyton ismétlődő ingerlés által feltételezett összehúzódásnak, mely mellett az izom e helyének harántredőket mutató, ide-oda hullámzó felülete tanúskodik. Hogy a megvastagodás nem az által jön létre, mintha izomállomány szállíthatnák az áramlat által azon sark felé, kitűnik abból, mert a megvastagodás nagyobbára már nyomban az áram indításakor és így a későbbi áramlatot megelőzve képződik, és pedig nemcsak az intrapolár szakasz felől, melyre egyedül, terjed ki a villamáram, hanem az extrapolár szakasz felől is, és mert az, az áram további tartama alatt, nem növekszik, hanem inkább lelohad, a mint a nemleges sark fölötti mozgalom lecsendesedik. Mi mellett azonban nincsen kizárva, hogy azon megvastagodást még a villamáram által oda elhordott bizonyos részek is növelik.

A hullámzatos áramlat maga nem tekinthető azon izomrostok vagy rostnyalábok a nemleges sarkfelé vonuló helybeli összehúzódásának, minthogy sem az áramlatnak iránya, sem annak korlátozása a sark közti szakaszra össze nem egyeztethető sem a villamáram által eszközölt izomingerlés törvényeivel, sem a helybeli — erőművi — ingerlés által előidézhető u. n. Schiff-féle neuro-muscular rángási hullámok tulajdonságaival.

De különböző ezen hullámzatos áramlat a Jürgensen-féle tűneménnytől is úgy a kettőnek iránya tekintetében, valamint lényegileg abban, hogy míg a Jürgensen-féle tűneménynél szilárd részek szállíthatnak bizonyos irány szerint az áramlattal tova, addig a Porret-féle tűneménynél a rostok belsejében lévő izomrészecskék mint a bennék szilárdabb részei helyükből nem mozdulnak ki, változások a csikolatokon az egész izom hosszában villamos átáramoltatás után sem láthatók.

Miután így a Porret-féle izomtűnemény áramlata nem tekinthető, mint az összehúzódás tova haladó hullámzata, de szintúgy az összehúzó-kony izomállománynak sem az utóbbi hullámok, sem a Jürgensen-féle tűneménnyel felelkező áthordása által sincsen eszközölve, annak oka nem kereshető máshol, mint a villamos endosmosisban, mely azonban az izom sajátlagos szerkezete folytán eltérő alakban mint más testeken jelenkezik.

A tűnemények összesége, minden más kiegészítő felvételek mellőzésével következetességgel megfejthető, ha azon hullámszerű alakban mutatózó áramlatnak főtényezőjekép azon hely- és alak-változások tekintetnek, miket az egész izom vagy legalább több rostkötegből álló részei-

nek vért és nyirknedvet tartalmazó csatornái, a villamáram által bennök előidézett endosmatikus nedvtovahordás folytán, elszenvednek; míg magok az izomrostok sajátlagos szerkezetüknél fogva alig engedik meg, hogy belsejükből ily nedvtovahordás tömegesen létrejőjjön; de könnyű hajlékonyságuknál fogva, szomszédrészeiknek helyváltozásaihoz alkalmazkodva, szenvedőlegesen azok is járulhatnak a hullámos áramlat feltünőbb kifejléséhez.

Ebből következik, hogy a Porret-féle áramlat nem nyilvánulhat egyes rostokon, hanem csak oly nagyobb rostkötegeken vagy még jobban egész izmokon, melyek sűrűbb kötszövetes rétegek által kifelé határolva, belsejükből nedvvel telt véredényekkel és nyirkcsatornákkal elégségesen el vannak látva.

A kísérletekből végre még kitűnt, hogy az ok, mely miatt a villamáram tartama alatt a Porret-féle áramlat oly korán megszűnik, csak részben és csak fémelectrodok alkalmazásakor képeztetik a tevőleges sarknál kifejlődő másodlagos vezetési akadályok által, nagyobbára inkább abban fekszik, hogy az előrejáró áthordás folytán azon csatornák egyik szakaszukban kiürültek, míg a másokban túltelődtek, mi által az izom nem a villamáram vezetésére, hanem a Porret-féle áramlatra, nem is állandóan, hanem csak ugyanazon irányú villamáram irányában válik képtelenné, tehát arra, hogy az áramlatot még tovább is ugyanazon irány szerint folytathassa.

B) Az izomrostbeli áramlat.

Jöllehet a dr. Mezei által (II. alatti értekezésében) leirt belső rostbeli áramlat némely kevés tulajdonságaiban a Jürgensen-féle áramlattal egyező, a legtöbb lényeges tulajdonságra nézve attól még is eltérő lévén, azzal semmiképen nem azonosítható. De a leginkább jellegző tünceményt azon áramlat kísérletében képezi az izom részecskéknél a két különböző alakú csikolatok szerinti rendeződése, meg visszarendeződése.

E rendeződés határozottan tanúsítja, hogy a rost belsejében a villamáram alatt beálló változások a még élő rost nyilvánulatai. Mindaz által nem lehet e változásokat, a lefolyásuk módjára és idejére nézve fennálló különbségeknél fogva, sem az egyszerű rángás hullámmozgásával, sem az ilyenes felrakódásából keletkező tetanikus összehuzódással azonosítani.

De míg így a villamáram által az izomrostban előidézhető áramlat kísérő tünceményeivel együtt azon hatások egyikével sem egyeztethető össze, miket az akár mint inger az izmokra, akár különben más nem szerves testekre gyakorolni képes; addig az teljesen felelkező azon tünceményekkel, miket más hatányok, különösen bizonyos vegyszerek, mint pl. lepárolt tiszta víz, higitott sav vagy lúg képesek az izomrostban előidézni. S miután villamos vegyhordás folytán az izomrostban is a tevőleges sarknál szabad sav, a nemlegesnél pedig aljas válnak ki, azért az

áram által a rostban [létrehozott változások ugyanannak vegybontó hatásából teljesen kielégítőleg magyarázhatók.

Ezen értelemben tanúskodik az is, hogy valamint lehetséges a villamáram irányváltztatása által a megváltozott csikolatokat visszaváltztatni, szintügy lehet a sav vagy lúg által megváltoztatott csikolatokat eredeti alakjukba visszaváltztatni az előzetesebb vegyszernek utólagos közönbösítése által, miből következik, hogy a rostbennéknek mikép elrendezése annak vegyi alkatától függő vagy legalább egyéb tényezőkön kívül ez által is megváltoztatható.

S ugyan e mellett bizonyít tovább azon körülmény, hogy midőn az izomban 40 C-o-ku meleg által derme idéztetik elő, a széles csikolatok szintén átváltoznak keskenyekre. Sőt lehetséges ezen átváltozást és a vele szövetkező áramlatot felmelegítés alatt az egyes izomrostokban göröcső segítségével meglátni. Ekkor pedig ezen átváltozás szintén a derme alatt fellépő szabad sav által van feltételezve.

Erősebb felmelegítés mellett az egész bennék épen úgy rohamosabb áramlásba jön, mint valamely erősebb vegyszernek kiterjedtebb behatásakor, vagy erősebb villamáram alatt. A csikolatok ekkor teljesen széteszlanak szemcsékre, melyek csak nehezebben rendeződnek finom csikolatokba. Az utóbbi hatány mellett egyszersmind annál hosszabb szakaszban halad az áramlat a tevőleges sark felé, mint az ellenkező felé, mennél erősebb az áram; miből következtethető, hogy a tevőleges sarknál kiváló termékek erősebb változtató hatást gyakorolnak mint azok, melyek a nemleges sarknál szabadulnak fel.

Mindazáltal fel nem tehető, hogy a villamos átáramoltatáskor beálló áramlat egész kiterjedésében a bomlási termékek hatásának közvetlen eredménye volna; mert sokkal nagyobb kiterjedésben lép fel a rost hosszában az áramlat, mint a melyre itten a kiváló termékek elterjednek vagy mint a vegyszerek alkalmazásakor azok szivárgás útján azon idő alatt eljuthatnak.

A vegyszereknek, valamint az electrolytoknak hatása e szerint csak a velők közvetlenül érintkező rétegekre szorítkozik, azokban a széles csikolatokat képező részecskének kölcsönösen egymásra gyakorolt irányító hatását akképen megváltoztatva, hogy azok sűrű csikolatok alakjában új rendbe összesorakoznak. De mihelyt így egy vagy több réteg a rost hosszirányában összevonult, a tovább következő rétegek összetartása többé már nem elégséges arra, hogy a kifeszült ruganyos rostburok valamint az összes környezet felől a bennékre gyakorolt nyomásnak ellenállhasson, mely azért a megzavart egyensúly egész kiterjedésében a helyt adó rétegek felé áramlásba jő. Ellenben a finom csikolatok szerinti rendeződés csak azon határig terjed ki, a meddig a bomlási termékek eljutnak, valamint csak azon határon lehetséges a széles csikolatoknak visszaállítása, melyen az áramirány változtával az előbbi termékek az ellenkező vegyhatású termékek által közönbösítve lettek.

Mindaddig míg a rostbennék megtartja azon képességét, hogy a csikolatokat megváltoztassa, meg visszaválttoztassa, az elhaltak sem

tekinthető. És a meynyiben a dermében az izom megrövidülése első sorban szintén a finom csikolatok képződése által van feltételezve, anynyiban az izom dermekori összehúzódása sem tekinthető a megalvadás következményének, hanem az izomrészecskék olyszerű rendeződésének, mely azok közt a dermében fellépő szabad sav folytán az élő állapothoz kötött tulajdonságaiknál fogva létre jön.

47. (8.) Dr. *Nendvich* Károly r. t. »A stubnói hévvizek vegybontása« czimű értekezést olvas.

48. (0.) *Kruspér* István r. t. bemutat »Egyáltalán készített új mérlegrendszer, mely az állami központi mértékhitelcsítő bizottság részéről a párisi világtárlaton kiállittatni fog.«

Mindezen értekezések bírálatra bocsátandók.

Nyolczadik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1878. február 25-én.

Gróf *Lónyay Menyhért* akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

48. *Ipolyi* Árnold r. tag felolvassa ily czimű értékezését : »Gróf Prokesch külső tag emlékezete és a Corvinák fölfedezése Konstantinápolyban.«

A II. osztály »Értekezései« során kiadatik.

49. Helyettes főtitkár bejelenti *Claude Bernard* és *Henri Regnault* külföldi tagoknak elhunytát.

Részvételtjes tudomásul vétetik, és a III. osztály felhivatik, hogy az emlékbeszédekről gondoskodjék.

50. H. főtitkár előterjeszti, hogy a január 28-ik összes ülés határozata értelmében az Ügyrend revisiójára megalakított bizottságba megválasztattak :

Az I. osztály részéről :

Hunfalvy Pál, r. t.

• Szarvas Gábor, l. t.

A II. osztály részéről :

Henszlmann Imre r. t.

Keleti Károly, r. t.

A III. osztály részéről :

Szily Kálmán, r. tag, mint indítványozó mellett

Nendvich Károly, r. tag.

B. Eötvös Loránd, l. tag.

A bizottság, melyhez az Akadémia elnökei, az osztályok elnökei és titkárai tartoznak, haladék nélkül megkezdendi munkásságát.

Tudomásul vétetik.

51. A III. osztály február 18-án tartott értekezletéből kérdést intéz az össze

üléshez az iránt, hogy az Akadémia állandó bizottságainak minden harmadik esztendőben újjáalakítása tárgyában hozott határozat mikor lép életbe.

Az összes ülés abban állapodik meg, hogy az állandó bizottságok újjáalakítása a f. évi nagygyűlésen fog megtörténni, s ez alkalommal a bizottsági tagok csak két esztendőre fognak megválasztatni, hogy jövőre a bizottságok újjáalakítása az elnökök választásával összeessék.

52. A II. osztály Wertheimer Ede, a nagyszebeni jogakadémia tanára részére felhatalmazást kér, hogy »Erzsébet angol királynő és Ausztria 1563—68« című dolgozatát az osztály egyik ülésén felolvassa.

A felhatalmazás megadatik.

53. Olvassatik a máramaros-szigeti állami leányiskola igazgatóságának kérvénye, az akadémiai kiadványok adományozása tárgyában.

Áttétetik a könyvtári bizottsághoz.

54. Olvassatik a tudomány- és műegyetemi olvasó kör levele, melyben a könyvtárában hiányzó akadémiai kiadványokat kéri.

Áttétetik a könyvtári bizottsághoz.

55. H. főtitkár jelentést tesz a január 28-tól fogva beérkezett ajándék csere- és köteles könyvpéldányok, úgy szintén az azóta megjelent akadémiai kiadványok felől, ily rendben :

I. Testületektől.

Royal Society. London. *a)* Philosophical Transactions. Vol. 166. P. II. Vol. 167. P. I. *b)* Catalogue of Scientific Papers (1864—1873.) Vol. VII. *c)* Proceedings. No. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183.

Royal Geogr. Society. London. Proceedings. Vol. XXII. No. 1.

Deutsche morgenländische Ges. Leipzig. Zeitschrift. XXXI. B. 4. H.

Verein f. mecklenburgische Gesch. u. Alterthumskunde. Schwerin. Jahrbücher u. Jahresbericht. XLII. Jahrgang.

Bureau Géologique. Stockholm. *a)* Carte géol. de la Suède. Livr. 57—62. és 1—3. a magyarázó füzetekkel együtt. *b)* Santesson : Bergartsanalyser. *c)* Linnarsson : Nerikes Öfvergängsbildningar. *d)* Torell : Sur les traces les plus anciennes de l'existence de l'homme en Suède. *e)* Nathors : Cycadéokotte. *f)* Ugyanaz : »Arktiska Växtlemningar. *g)* Gumaelius : Glaciala Bildningar.

Königl. preussische Akad. d. Wissenschaften. Berlin. Monatsbericht. Nov. 1877. Ges. f. Erdkunde. Berlin. *a)* Verhandlungen. IV. B. No. 8. 9. 10. *b)* Zeitschr. XII. B. 6. H.

R. Accademia dei Lincei. Róma. Transunti. Vol. II. fasc. 1. 2.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science and Arts. Vol. XV. No. 86.

Kais. Akad. d. Wissensch. Bécs. Anzeiger. 1878. No. 2. 3. 4.

Kais. k. geol. Reichsanstalt. Bécs *a)* Verhandlungen. 1877. No. 18. és 1878. No. 1. 2. *b)* Jahrbuch. XXVII. B.

Tudom. Akadémia. Krakó. *a)* Rozprawy. Wyd. Histor. Filos. Tom. VI. VII. *b)* Lud. Ser. XI. *c)* Rocznik Zarzadu. 1876. *d)* Zbiór Wladomosci do antropologi Krajowej. Tom. I. *e)* Mon. Tom. II.

Verein f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen. Prága. *a)* Mittheilungen. XV. Jahrg. No. 3. 4. XVI. Jahrg. No. 1. 2. *b)* Knieschek : Der Ackermann aus Böhmen.

Magyar kir. közoktatási miniszt. *a)* A közoktatás állapotáról szóló hatodik jelentés. *b)* Veteris Antehieronymianae versionis libri II. regum, sive Samuelis fragmenta Vindobonensia.

Kais. k. Stat. Centralcommission. Bécs. Statistisches Jahrbuch für 1875. 8. H.

II. Magánosoktól.

Hunfalvy János r. t. Budapest. A Duna budapesti szakaszának szabályozása.

Greguss Ágost r. t. Budapest. Veneroni : Le nouveau Dictionnaire Italien et François. Tom. 1—2. (Egy kötet.)

A. Scacchi k. t. Nápoly *a)* Del Anglesite rinvenuta sulle lave Vesuviane. *b)*

Sopra una massa di pomici saldate per fusione trovato in Pompei.

Jos. van der Maelen. Bruxelles. Les Géographes du Roi, du Dauphin etc.

Brassai Sámuel r. t. Kolozsvár. Logika, lélektani alapon fejtegetve. Második kiadás

Gallik Géza. S.-A.-Ujhely. Az ivóvizekről.

III. Köteles példányok.

Városi nyomda. Debreczen. *a)* Magyar prot. egyh. és iskolai Figyelmező. VIII. évf. VIII—XII. füz. *b)* A magyarországi ref. egyh. egyet. konventjének jegyzőkönyve. 1877. nov. 15—17. *c)* Értesítvény a ref. debreczeni főiskolájában levő akad. tanfolyamokról az 1876—77. tanévről. *d)* Böszörményi K. A világ minden államának postaügye. 1. 2. füz. *e)* Henzl Márk : Forgalmi számtan 1. 2. füz. *f)* Imre Sándor : Rövid magyar nyelvtan. Második kiadás.

Magyar kir. egyetem nyomdája. Budapest. *a)* Stern Mór : A magyar szógyökök. 1. füz. *b)* A budap. kir. m. tud. egyetem tanrendje az 1877—78. tanév második felére. *c)* Sbornik. Broj. 10—16. *d)* A vallás és közokt. m. k. miniszternek a közoktatásról szóló hatodik jelentése, az 1875—76. évről.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. Daday : A Rotatoriák himeiről.

Siegler Károly nyomdája. Komárom. Vécsey : Kebelhangok.

Römer és Kamner nyomdája. Brassó. Religiuena Crestina.

Pajevics A. nyomdája. Ujvidék. Ilusztrovana ratna Kronika. Szv. VI.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Archaeol. Értesítő. XII. k. 1. füz. *b)* Magyar-Ugor összehasonlító szótár. 3. füz. *c)* Tört. Értek. VII. k. 3. sz. *d)* Nyelvtud. Közlem. XIV. köt. 1. füz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADEMIA

É R T E S Í T Ő J E.

II.

Igazgatósági ülés.

1878. márczius 3-án.

Nmg. gr. L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

7. Olvastatik az Akadémia múlt 1877-ik évi számadásai megvizsgálására ki-nevezett bizottság jelentése, mely szerint »a számadásokat pontosan vezetteknek, azoknak egyes tételeit az intézet könyveivel és az ott létező iratokkal teljesen egye-zőknek és a pénztárban elhelyezett értékpapirokat a legnagyobb rendben találták.« Ehhezképest indítványozzák, hogy az Igazgató Tanács a Magyar Földhitelintézetnek, a múlt évi számadásokra a szokásos felmentvény kiadása mellett, azon jelentékeny szolgálatért, hogy az Akadémia vagyonát önzetlenül, minden díj nélkül kezeli, kö-szönetét nyilvánítsa; az intézet főkönyvvivője Trebitsch Ignác urnak pedig pontos és lelkiismeretes kezelése némi elismeréseül, száz arany tiszteletdíj utalványoztassék

Az Igazgató Tanács örömmel veszi tudomásul, hogy a Magyar Földhitelintézet az Akadémia vagyonát és számadásait a múlt évben is a legjobb rendben, lelkiismeretes buzgósággal és pontossággal kezelte, s midőn azért az intézetnek legmelegebb köszönetét fejezi ki, egyszersmind az 1877. évi számadásokra nézve a fölmentést a jelen jegyzőkönyv kivonatában, kiadatni határozza; az intézeti főkönyvvivő Trebitsch urnak pedig terhes fáradásaiért, köszönete kifejezése mellett, száz arany tisztelet-díj utalványoz.

8. Olvastatik az Első Magyar Általános Biztosító Társaság átirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy 1860. május hó 26-án tartott közgyűlésének határozata ér-telmében évenként 500 frttal köteles az Akadémia céljainak előmozdításához járulni, a mely összegből 200 frt azonnal évről évre tőkésítendő, míg az a kamatok kamatával 10,000 frtra növekedik; s hogy az ekképen létesült tőke jelenleg 5626 frt 45 kr-ra rug; az 500 frtból évenként fenmaradó 300 frt pedig, mikép később a 10,000 frtnyi tőke kamatai is, statisztikai és nemzetgazdasági czélokra, különösen jutalmak kitűzésére fordítandók.

Tudomásul vétetik és a Földhitelintézettel is közöltetik.

9. Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr előterjeszti, hogy néhai Marczí-bányi Antal 1871. május 16-án kelt és 1872. ápril 8-án kihirdetett végrendeletében a M. T. Akadémiának 20,000 frtot földtehermentesítési kötvények névszerinti értékében

hagyományozott, a mely azonban a végrendeleti végrehajtók által be nem fizettetett. Legújában pedig az örökösök egyike, Rakovszky Gézáné sz. Bossányi Olga, 1877. decz. 29-én kelt iratában, azt az ajánlatot teszi az Akadémiának, hogy kész a nevezett összegről, telekkönyvi betáblázás által biztosítandó kötelezvényt állítani ki, és az esedékes szelvények értékének megfelelő kamatokat fizetni. Elnök úr ezen ajánlatot csak oly feltétel alatt tartja elfogadhatónak, ha a 20,000 frtnyi tőkének a hagyományozó halálától vagy legalább a végrendelet kihirdetésétől számítandó kamatai akár készpénzben kifizettetnek, akár az elhelyezendő tőkéhez csatoltatnak.

Az Igazgató Tanács felkéri az Elnökséget, hogy mindenek előtt a hagyatéki tárgyalás eredménye felől szerezzen tudomást; és a mennyiben ennek alapján előnyösnek látszanék a Rakovszky-féle ajánlat tekintetbe vétele, felhatalmaztatik, hogy erre nézve az ajánlattevő asszonysággal egyezsége lépjen, feltéve, hogy a lefolyt lét, esetleg hat év után járó kamatok kifizetésére vagy a tőkéhez csatolására késznek nyilatkozik. Az Igazgató Tanács egyébiránt fentartja magának a megköthendő szerződés végleges helybenhagyását.

Kilenczedik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv- és széptudom.) osztály *harmadik* ülése.

1878. márczius 4-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

57. (8.) *Szász* Károly r. tag »Homér és eposzai« című értekezés ét olvassa fel Birálatra adatik.

58. (9.) Thewrewk Emil l. tag felolvassa *Ábel* Jenőnek mint vendégnek a Corvin codexekről írt értekezését. Kivonatban így :

A Corvinának Konstantinápolyba került maradványai eddig négy lajstrom által voltak ismertetve: az egyik, mely csak a kétségtelen és valószínű Corvin-codexekre szorítkozott, s melyet dr. Dethier szerkesztett, s most a Nemzeti Múzeumban őriztetik; a másik kettőt dr. Mordtmann tette közé a göttingeni Philologusban, az elsőt eme folyóirat V-ik (p. 758—761) a másikat, a teljesebbet, ugyanazon folyóirat IX-ik kötetében (p. 582—584); a negyedik lajstromot, melyben az említett három is kritikailag fel van dolgozva, Henszlmann Imre az 1864-iki akadémiai Értesítőben közölte. Ezen lajstromok kritikai rendezését, azaz főleg a bennök foglalt különböző cím alatt kétszer felhozott codexek kijelölését Pulszky Ferencz kezdeményezte. (Magyar Könyv-Szemle II. p. 145—152.) — A Pulszky által megvetett alapra tovább építve a következő eredményhez jutunk: A Henszlmann által az Akadémiával közölt 75 codexből, a 24, 36, 38, 64, 66-ik számút, mint duplicatumot törölni kell, a 67-ik és 68-ik számú codex egy codexnek tekintendő; kimaradt Henszlmann lajstromából három, Mordtmann által felemlített görög, codex: egy Polybios, egy

grammatikai tartalmu kézirat, és egy latin-görög szótár. A 35, legújabb haza került codex közül csak a Cicero in Verrem és Boetius de consolatione philosophiae nincsen felhozva a felemlített lajstromok egyikében sem, úgy hogy összesen 74 codexről tudjuk, hogy valamikor Konstantinápolyban a serail könyvtárában őriztetett; de vajjon mind eme codex a Corvinából való-e, nem birjuk határozottan állítani.

Az egyes philologiai tartalmú kéziratok tartalmának és belbecsének meghatározása a következő eredményre vezetett: *Aristoteles libri physicorum*-jének latin fordítása nem való sem Albertus Magnustól, sem a vetus interpretstől, sem Joannes Argyropulostól. Az ugyanazon codexben foglalt, az égitestekről szóló latin munka nem Aristoteles valamelyik munkájának fordítása. *Aristoteles, analytica posteriora*-inak fordítása, a hozzá való commentár és a mellékelt bölcsészeti értekezések értéknélküliek.

Theophrastos »de historia plantarum« és *»de causis plantarum«* című iratainak Theodoros Gaza által, *Eusebios »praeparatio evangelica«*-jának Georgios Trapezuntios és *Plutarchos Cato Maior*-jának és *Aristidesének* Francesco Ribari által eszközölt fordításai sem nem sikerültek, sem a görög szöveg javítására most már fel nem használhatók. A spanyol codex több középkori latin munka spanyol fordításán kívül számos latin classicus művei válogatott helyeinek spanyol fordítását tartalmazza. A *Terentius codex* a negyedik, számtalan példányban reánk maradt, aránylag csekély becsű codex-családhoz tartozik, mely az Umpfenbach-féle kiadásban (Berlin, 1870.) a Riccardianus (E) által van képviselve. Becse Corvinianusnak csak annyiban lehet, hogy valamely elveszett kitünő codexnek az eddig ismeretes olvasatoknál jobb, beléje corrigált lectióját tartotta fel számunkra; ilyenek Corvinianusban: Andr. I. 1, 17 immemoris helyett az első kézből immemori, mit Guyet és Bentley conjiiciáltak. Hec. III. 4. 43 remissan opus sit vobis reductan domum. (Umpfenbach coniecturája.) V. 3, 32 habente (Bentley coni.) *A Silius Italicus codex* az archetypus — most már elveszett — Sanct. Galleni másolatából származó család második osztályába tartozik, mely a 3-iknál ugyan előbbre való, de a szöveg megállapítására nézve hasznavehetetlen. Csökkenti még a Corv. értéket azon körülmény, hogy más codex osztálya, olvasatai s többnyire rossz coniecturák vannak felvéve szövegébe, mely oknál fogva sem a második osztály közös kútfejének, sem az archetypusnak reconstruálásánál hasznát nem vehetjük.

A *Curtius codex* az 1470. körül megjelent editio Spirensis meglehetősen hű másolata, s így természetesen értéktelen. A *Caesar codexet* már Dübner Frigyes ismertette (Philologus 1867. XXV. p. 342). Legközelebbi rokonai szerinte a Vindobonensis tertius és az Aldina kiadás, melyeknek, a kiadók megegyező ítélte szerint, semmi értékök sincs. — Mitután a fiatalabb *Tacitus codexek* közös kútfeje a Mediceus alter még meg van, s a Corvinianus is ennek ivadéka, Corv. is csak oly értéktelen, mint valamennyi fiatalabb Tacitus codex. Származására nézve az úgynevezett »római család«-hoz tartozik, legközelebbi rokonai az editio Spirensis

(1470. körül), a Farnesianus, a két Neapolitanus, a Vaticanus 1863. 1864. a párisi Regius, a codex Sambuci és a codex Corbinelli. Collationáltatása csak annyiban kívánatos, *hogy van reményünk benne az archetypus rongált olvasatainak szerencsés emendációival vagy újabbkori kritikusok coniectúráival találkozni.* Ilyenek: Ann. XI. cap. 14 formae Beroaldus, Corv. XII. c. 10. sed Lipsius, Bekker, Corv. XV. c. 2 exturbare Ernesti, Corv. Vitéz János javításából, c. 14 post hac a Haase, Corv. c. 21 aequabilis Groslotius, Bekker, Orelli és Corv. Vitéz János javításából. XVI. c. 15 ingenti corporis robore Beroaldus, Corv. — *A Suetonius codex a fiatalabb, XV-ik századbeli codexek második, jobb osztályához tartozik* ugyan, melynek tagjai a Pinellianus, Foucaultianus, Friburgensis, Cortianus, Vindobonensis 2., de úgy, mint minden XV-ik századbeli Suetonius codex értéknélküli. *Csak itt-ott találni Corv.-ban is sikerült coniecturákat, melyenek p. 60, 1 (Roth lipcsei kiadása szerint) longo helyett loco Corv. ed. Basil. 1533; p. 62, 10 ab se Corv. Beroaldus; p. 127, 18 quercea Corv. Roth.*

Az Eusebius chroniconjának Hieronymus-féle latin fordítását tartalmazó Corvinianus legközelebbi rokona a Pontacus által kiadásában felemlített Regius és azon codex, mely után Stephanus kiadása (1512.) készült; csak ezekben vannak ugyanis az események nem az Abraham születésétől, hanem a világ kezdetétől számított aera szerint felhozva. A synchroisticus tabellák berendezésében s az egyes történeti eseményeket tartalmazó vrgulák elhelyezésében is *nagyon megegyeznek Corv. és Stephanus kiadása a többi ismeretes codex ellenében.* Mindkét codex őse Scaliger Freherianusa, s így Corv. Hieronymus szövegének megállapításával egészen hasznavehetetlen, miután egy már lehetőleg pontosan ismeretes közönszerű codexnek mindenféle gyökeres és mélyen bevágó interpolációk és változtatások által eltorzított ivadéka, melynek értékét még azon körülmény is tetemesen csökkenti, hogy egy vele legközelebbi rokonságban álló codex után készült kiadás által családjának belső mivolta már régóta ismeretes.

A Scriptores Historiae Augustae papircodexe a legjobb családhoz tartozik és a Vaticanus 5301-vel s az Ambrosianussal együtt ugyanazon archetypusnak egy másolatából eredt, melynek két direct másolata a Palatinus s Bambergensis a kritikai kiadásoknak méltán egyedüli alapját képezi. De miután ezen két codex pontosan fel van használva, és a Vaticanus 5301. után készült editio princeps által codexünk osztálya már eléggé ismeretes, a hanyagul irt Corvinianusnak *hasznát nem vehetjük.*

A Scriptores hártya-codexének szövege ugyanazon codexből lett másolva, melyből a scriptores codexek második, interpolált, hasznavehetetlen családjának legkitünőbb képviselője a Vaticanus 1902, s mint minden ide tartozó codex *egy pár sikerült emendációt bir felmutatni*; I. p. 7, 9 (Péter kiadása szerint) afferebant Corv. Ursinus. p. 14, 31 victimarium Corv. Egnatius. p. 18, 9 Texerit Corv. Peter, Mommsen. p. 18, 13 quingenariam Corv. Casanbonus.

A Cornelius Nepos codex szövege a rosszabb, hasznavehetetlen család jobb tagjai közt foglal ugyan helyet, de köztük talán az utolsó helyen

áll, valószínűleg azért, mert a codex, melyből le lett másolva a rosszabb család rosszabb osztályainak valamely tagja után, mely közel rokona lehetett a Vaticanus 1-nek s a kiliensis K-nak, ki lett javítva, illetőleg elrontva.

A Sextus Aurelius Victor codex a kevesebbé teljes rosszabb codexekhez tartozik, mint valamennyi reánk maradt Victor-codex; az ismeretes kéziratok egyikéhez sem áll közelebbi rokonságban; szövege nagyon hibás, de azért mégis a többinél nem rosszabb, s ép annyira, vagy talán ép oly kevésbé érdemi meg, hogy összehasonlítottassék, mint amazok. *A Vitruvius codex* szövege, úgy, mint a legtöbb XIV—XV-ik századbeli Vitruvius codexé, a most már elveszett archetypus direct másolatából leirt Guelferbytanus ivadéka, de az archetypus direct másolatából a Harleianusból származó család több tagjának olvasatai által van contaminálva. Értéke anynyi, mint, a Harleianus és a két Guelferbytanus kivételével, minden Vitruvius codexnek t. i. semmi.

Néhány sikerült emendáció, milyen minden fiatal codexben elő szokott fordulni, nem emeli Corv. becstét: X. c. 13 szerint Corv. s a kiadások, ut Corv. Marini, Köchly. c. 14 habeant, c. 15 includuntur Corv. s a kiadók. *Cicero* Verres elleni beszédeinek, Milo mellett tartott beszéde, Somnium Scipionise és Cornificiusnak Rhetorica ad Herenniumja töredékeinek szövege azon codexek közül való, melyeket csak in corpore a *deterioriores* név alatt szokás felemlíteni s értéknélkülieknek tartani. *Cicero Cato Maiorja és Laeliusa* a rosszabb codexek közt előkelő helyet foglalnak el, a mennyiben több olyan csak jó codexekben előforduló varianst tartottak meg, melyeknek a többi rosszabb codexben már semmi nyoma; csakhogy természetesen jobb kézirataink mellett *Corv.-nak absolut értéket épen nem tulajdoníthatunk.* *Cicero de officiis codexében* is több jó variánssal találkozunk, melynek pl. csak a jobb család második osztályában fordulnak elő; de miután ezen családnak épen olyan értékes olvasatai, melyeknek segítségével a szöveg hézagait ki lehet pótolni, Corv. szövegébe nincsenek felvéve, s miután számos varianst bir, közösen a rosszabb s legrosszabb codexekkel neki sem lehet hasznát venni. *A Duodecim Panegyrici Latini s Corvin codexé,* mint mind a többi codex a mainzi archetypusból ered és az Aurispa által vett másolatból származó olasz családhoz tartozik, mely család történetére annyiban új világot vet, hogy ugyanazon példányból levén lemásolva, melyből az olasz családnak Bährens kiadásában C-vel jelölt osztályának közös kútfeje, segítségével pontosabban meg lehet határozni Aurispa másolatjának azon egy olasz kritikus által átcorigált példányának belső minőségét, melyből a Bährens által B C V-nek jelzett codexosztályok folytak. Miután azonban az archetypus két direct másolatát birjuk, s a harmadik direct másolatot az Aurispa-félét, ez utóbbinak három direct másolata által magunknak könnyen reconstruálhatjuk, a B C V osztályokat s a Corvinianust is, melyek mind Aurispa másolatának egy nagyon rossz másolatából származtak, értékteleneknek kell tartanunk. — *Boetius de consolatione philosophiae*-jának codexe, a fiatalabb, romlott, egészen hasznavehetetlen család legrosszabb osztályához, az olaszhoz tar-

tozik, s már azért sem érdemli meg, hogy collationáltassék, mert Boëtius e munkájának 14 régi már összehasonlított codexén kívül még körülbelül harmincz, össze nem hasonlított 9, 10, 11, 12-ik századbeli codexét birjuk, s mivel már a XI-ik századbeli a rosszabbakhoz, a 12-ik századbeli pedig a hasznavehetetlenekhez számíttatnak.

A *prózában írt latin nyelvtan* alkalmasint egy Daniel nevezetű szegény iskola-mester műve, mely nem annyira a classicus latin nyelv, mint inkább a középkori bassa latinitas szabályait adja elő, részben *Hugutio és Alexander de Villa Dei munkáinak* felhasználásával, s csak annyiban bír érdekekkel, hogy számos oly középkori latin szót említ fel, melyet pl. *Du Cange Glossariumjában* hiába keresnénk.

A *grammatica latina in versibus cum glossario* Alexander de Villa Dei ,doctrinale puerorum‘ című híres nyelvtana, mely 1209 körül jelent meg és az egész középkorban nagyon el volt terjedve, úgy, hogy még a XV-ik században ötvennél több nyomtatott kiadását kellett rendezni. A hozzávaló magyarázatok szerzője Ludovico de Guastis, kinek különben csak Plinius Naturalis Historiae-jából tett kivonatáról sikerült tudomást szereznem. A doctrinale-hoz írt commentárja fel lett véve a doctrinale-nek cum notis variorum ellátott kiadásaiba.

Kevés absolut beccsel birnak *Petrus candidus munkái*. Csak a ,de usus antiquitate scribendi‘ érdemelne meg, hogy kiadassék, mert Macrobius saturnalia-iból való kivonatokon kívül talán régi írókból merített számos, eddig ismeretlen glossát tartalmaz.

A ,de proprietate verborum latinorum‘ című munka nem egyéb synonymák értéknélküli gyűjteményénél; a ,Peregrinae Historiae libri tres‘-ben egybefoglalt három munka, mint szerzőjük maga mondja, pusztá compilatio s a földrajzról, de hominis genitura, s a régi rómaiak hivatalairól szól, minden észszerű rendet nélkülöző roppant ügyetlen, rövid s primitiv előadásban. Valamivel több relativ értékkel birnak *Concorregio* munkái ,fabule cum allegoriis‘ az egész görög s római mythologia rövid kézikönyve, főleg az Epikureusok elvei szerinti allegoricus magyarázatokkal; azután az ó-kori bölcsészet rövid, kivonatos történelme, s végre egy kis mű, ,de poetis‘ melyben a *lirici, tragedi, comici* fogalmak megmagyarázása után a szerző ismét mythologiai fejtegetésekbe ereszkedik.

A legujabban hazakerült Corvin-codexek philologiai tartalmú darabjainak belső értékéről tehát bátran azt mondhatjuk, hogy megfelelt azon csekély várakozásoknak, melyekkel újabban általában a XV-ik századbeli codexek iránt viseltetni szokás. Eredménykép kimondhatjuk, hogy a II. Abdul Hamid ajándékában foglalt kiadatlan daraboknak absolut értékek nincsen, hogy a classicusoknak a Corvin-codexekben foglalt szövegök, habár nem ritkán nem épen a legrosszabbak közé tartoznak, mégis nagyon középszerűek s nem olyanok, hogy összehasonlításukból említésre méltó és az összehasonlítás fáradságát kárpótló hasznot hazatua a tudomány.

Birálatra adatik.

59. (10.) Olvastatik Sal Ferencz nagyváradai polgármester levele, a mely szerint az Akadémia meghivatik a Nagyváradon márcz. 8-án tartandó *Szigletli* ünnepélyre, a midőn az elhunyt jeles drámairó szülöházát ünnepélyesen emléktáblával fogják megjelölni.

Ez ünnepélyre, mint az Akadémia képviselője, Jókai Mór rendes tag küldetik ki.

60. (11.) Olvastatik Volf György lev. tag jelentése az Ehrenfeld codexről. A jelentés így szól :

»A Nyelveléktár szerkesztői már elejétől fogva óhajtották ama nevezetes régi magyar kézirat kiadását, melyet boldogult Toldy Ferenczünk eleinte (az ó- s középkori magy. irod. történetében) tévedésből *Ehrenreich*, későbbben pedig (a Magy. nemz. irod. történetében s irodalomtört. olvasókönyvében) helyesen *Ehrenfeld* codexnek nevezett s »a régi Biblia« vagyis a bécsi és müncheni Codex »kétségtelen kortársának« mondott. Óhajtásuk azonban sok ideig nem teljesülhetett, mivel eredetijének holléte ismeretlen volt s így csak az Akadémia könyvtárában levő másolatával rendelkeztek, mely szorgalmasan s pontosan készültnek látszott ugyan, de mivel hitelesítve nem volt, föltétlen biztosságot nem ígért. Toldy csak annyit közölt az eredetiről, hogy birtokosa orvos, s az hallatszott, hogy Bécsben van. Végre a Nyelvtudományi Bizottság mult évi nov. 15. tartott ülésében dr. Fraknói Vilmos rendes tag adott róla biztos hirt. E tudósítás szerint a kézirat csakugyan Bécsben van s birtokosa dr. Ehrenfeld Adolf úr, ki nem orvos, hanem jogtanácsos, ott helyben a szállásán szívesen megengedné megvizsgálását, összehasonlítását vagy akár újra másolását, a mire a szükséges kényelmet is följánlja ; de a codextől megválni még ideig óráig sem hajlandó, mivel már egyszer csak nagy nehezen, hosszú tiz esztendő mulva tudta visszakapni a régi becses emléket, melyhez különösen még az is fűzi, hogy ifju korában maga fedezte föl és mentette meg az enyészettől. A Nyelvtudományi Bizottság örömmel s köszönettel fogadta e tudósítást s alulírottat bizta meg azzal, hogy valamely szünidő alatt Bécsbe menvén, dr. Ehrenfeld úrnál a codexet másolatával összevesse, hogy a Nyelveléktár VII. kötetében ki lehessen adni.

E megbízásban lehetőleg gyorsan akarván eljárni, mindjárt a legközelebbi szabad időt vagyis karácsonyt választottam. Mivel a boldogult Toldy Ferencz birtokában volt másolatot, mely szintén az Akadémia könyvtárába került, még akkor nem találtam, csak azt vihettem magammal, mely már előbb is az Akadémiáé volt. Azóta ráakadtam ugyan amarra is, de úgy láttam, hogy az összevetésnél különben sem vehettem volna hasznát, mert mai orthographiával s interpunctióval van írva, tehát nem másolat, hanem átirás, mely nyilván a Legendatár IV. kötete számára készült. Mivel a codex nem nagyon terjedelmes, hat nap alatt (decz. 26—31-ig) be tudtam fejezni az összehasonlítást. Dolog közben meggyőződtem, hogy a használtom másolat, mely írásából ítélve Gyurikovics István szorgalmas kezéből került, nagyon lelkiismeretesen s egészben véve híven készült. Egy-egy lapján ugyanannyi sor s egy-egy sorában ugyanannyi betű van mint az eredetiben. Hányagságból eredő hibát nem találtam, hanem csak tévedésből származó helytelen olvasás, habár ezt is meglehetősen csekély számmal. Az összevetés tehát e tekintetben sem volt egészen hiábavaló. Volt azonban más haszna is. Van az eredetiben sok mindenféle olyan dolog, mint vakarás, törlés, igazítás, melyeket a másolat nem volt képes föltüntetni. Ezek a szövegre nézve nem fontosak ugyan, de nagyon szükségesek, ha azt akarjuk tudni, hogy az illető kézirat magának a fogalmazónak írása-e vagy pedig a másolóé. Az Ehrenfeld codex

szövege tudvalevőleg latinból van fordítva, de mint a mondott jelek természete mutatja, nem a fordító kezeirésében maradt ránk, hanem másolatban. A codexben továbbá sok hézag van; a másolatból azonban, mivel a szöveg sokszor nagyon kuszált, még azt sem lehetett mindig megítélni, hogy hol, annál kevesebbé azt, hogy mekkora. Itt csak a terniók megvizsgálása dönthetett. Arról győződtem meg, hogy az eredeti minden terniójának 12 levélből kellett állania s dr. Ehrenfeld úrral közösen kiderítettük, hogy a codexből, mely most 81 levélből áll, egy egész terniónak s 15 egyes levélnek, tehát összesen 27 levélnek kell hiányoznia. Nevezetesen nincs meg a mostani VII. és VIII. közti ternió, továbbá kiesett az I. ternió 12., a IV. ternió 12., az V. ternió 1. és 12., a VI. ternió 4. és 9., a VII. ternió 3. 4. 5. 8. 9. 10., a VIII. ternió 6. 7. és 12. levele. Azt természetesen nem lehet eldönteni, hogy a végén volt-e még egy ternió, de úgy látszik, hogy nem volt, mivel a hiányzót beleképzelve többnek a codex táblái aligha nyujthattak helyet. Az eddig elsorolt dolgokat mind följegyeztem a másolat szélére. Leginkább szükségessé tette az eredetinek megvizsgálását az, hogy nincs kitéve, melyik évben készült. A másolatból egyáltalában nem lehetett volna következtetni az eredetinek korára, mikor azt még hasonmásból sem lehet mindig biztosan megítélni, mivel e kérdés eldöntésére sokszor az írás nem elégséges, hanem még a papirost is tekintetbe kell venni. A palaeographiában nem levén annyira jártas, hogy valamely kézirat korát biztosan meg merném határozni, itt idegen segítségre szorultam. Nagy köszönettel tartozom Sickel Tódor udvari tanácsos úrnak, valamint volt jeles tanítványának Károlyi Árpád úrnak is, a kik e részben a legnagyobb készséggel támogattak, sőt az utóbbi még arra is vállalkozott, hogy a Nyelvenléktár VII. köteté számára összeállítja a codex korára vonatkozó palaeographiai bizonyítékokat, a mihez Sickel úr is szívesen megígérte közreműködését. A kéziratot mindketten s egymástól függetlenül a XV. század közepéről valónak állították. Itéletük tehát, mivel a bécsi codex szintén ez időről s a müncheni 1466-ról való, a Toldyval tökéletesen összevág. Ez itélet mellett szól a kézirat nyelve is, mely sok tekintetben, több és nagyobb régiséget tüntet föl mint az említett két codexé. Kitétszik ez Szarvas Gábornak a Nyelvőr I. kötetében közölt ismertetéséből is. Így a szerény terjedelmű, legfeljebb öt nyomtatott ívre menő, Ehrenfeld codex nemcsak régiségben, hanem nyelvtudományi értékére nézve is vetekszik a jóval testesebb bécsi és müncheni codexszel.

Azóta e fölötté becses munka sajtó alá került s a Nyelvenléktár VII. kötetében az első helyet fogja elfoglalni. Mielőtt azonban jelentésemet berekeszteném, köszönetemet kell kifejeznem egyrészt a Nyelvtudományi Bizottságnak azért a megtisztelésért, hogy e régi kincs megvizsgálására engem szemelt ki, s másrészt dr. Ehrenfeld Adolf úrnak, ki azelőtt hírből sem ismerve engemet, mégis a legmelegebben fogadott. Kitüntetése eleinte bizonyára nem illethette személyemet, hanem szólt bennem ugyanazon ország szülöttének, még inkább pedig a magy. tud. Akadémia küldöttjének. Elismeréssel tartozunk kedves hazánkfiának azért is, hogy a Nyelvenléktár VII. kötetét codexének egy lapjáról vett hasonmással fogja ékesíteni. De még ennél is nagyobb elismerés illeti azért a fáradhatatlan buzgóságáért, melyet a codex minden oldalú megvizsgálása czéljából kifejtett. Nem szólva arról, hogy még a palaeographusok ismeretségét is neki köszönöm, csak azt említem meg, hogy a codex latin eredetijének föl kutatásában mily fáradhatatlan buzgóságot fejtett ki. Tanúja voltam, mily mohón s mily nagy kitartással buvárkodott a csász. udv. könyvtárban. Contributió alá vette Alsó-Ausztria valamennyi monostorát s összeköttetésbe lépett a

külföld számos könyvtárával. Három hét múlva már arról értesített, hogy megvan, a mit keresett. Codexe nagyjában egy Speculum vitae beati Franciscinek a fordítása, melynek első, Velenczében 1504-ben megjelent, kiadását a lipcei egyetemi könyvtárból sikerült néhány heti használatra megszereznie. Szándéka még az Acta Sanctorum-ban (Octobris tomus II. pag. 551.) említett három Speculum-kéziratot is, ha más-kép nem lehet, ott Löwenben, Antwerpenben és Brüssselben megtekinteni. Meglehet, hogy ezek még jobban megegyeznek a codex szövegével, mint az editio princeps. Az eredmény azonban már eddig is biztosítva van. Fődolgoz, hogy a codex latin szövegéből csak 2 $\frac{1}{2}$ lapnyi nincs még fölfedezve. Egy része különben nem a Speculumból, hanem sz. Bonaventura Vita beati Franciscijéből való. Az, hogy a codex fejezeteinek mind sorrendje, mind czime a latin eredetitől igen gyakran különbözik, de még inkább az, hogy a codex hézagos volta miatt a magyarban sok fejezetnek hiányzik az eleje, a keresést nagyon fáradságossá tette. Hogy a latin szöveg fölkutatása szükséges volt-e, azt nem kell fejtegetnem. Ha a codex nem ragaszkodnék is annyira az eredetinek minden szavához, ha nem volna is olyan homályos, egyrészt a fordítónak botlásai, másrészt a szöveg hézagos volta miatt, már nyelvtudományi nagy fontossága is kívánatossá teszi a latin eredetinek ismeretét. Dr. Ehrenfeld úr tehát kutatásával igazi szolgálatot tett a tudománynak. Kezemben van már az első négy terniónak latin szövege, nem sokára a többit is megkapom. A kutató fáradságának e gyümölcsét följajánlja az Akadémiának s 2–3 lapnyi bevezetést is ígér hozzá. Minthogy a codex teljes ismerteti e szöveg nélkül lehetetlen, óhajtanó, hogy szintén megjelenjék, még pedig ha lehetséges a codexszel egy helyen, akár függetlenül gyanánt. Ezzel tartozunk dr. Ehrenfeld úr kiváló buzgalmának is, a ki nem elégszik meg azzal, hogy azt a régi kincset fölfedezte és bírja, hanem arra törekszik, hogy a tudománynak mindenképp hozzáférhetővé tegye. Úgy hiszem a tisztelt Osztály véleményével találkozom, hogy dr. Ehrenfeld Adolf úr meleg elismerésre kötelezte az Akadémiát.*

A jelentés kinyomatása határoztatik az Értesítőben; továbbá dr. Ehrenfeld Adolf úrnak köszönő levél küldendő a codex ügyében kifejtett buzgalmaért, egyzersmind elhatároztatik az is, hogy a codex, a fölfedező tiszteletére Ehrenfeld codex-nek neveztessek.

61. (12.) Olvastatik a f. év február 16-án tartott osztályértekezlet jegyző könyvének 20-dik pontja, a mely szerint mind a nyelvtudományi bizottság, mind az osztály szükségesnek látják, hogy a magyar közönséghez felhívás bocsáttassék ki a népnyelvi adatok gyűjtésére nézve. Egyzersmind felolvastatik maga a felhívás is.

A felhívás elfogadtatik, s terjesztése minden lehető módon eszközendő.

Tizedik akadémiai ülés.

A II. osztály harmadik ülése

1878. márcz. 11-én.

Horváth Mihály, r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

63. (10.) *Beöthy Leó*, az 1877-ik évi nagygyűlésen megválasztott levelező tag, felolvassa székfoglaló értekezését: »A társadalom keletkezéséről.«

Az értekezések során kiadatik.

64. (11.) Osztálytitkár bejelenti Szalai István lev. tagnak márczius 6-án bekövetkezett halálát.

Részvételtjes tudomásul vétetik.

65. (12.) Olvassatik az Archaeologiai Bizottság jelentése 1877-ik évi munkásságáról. A jelentés így szól:

Tekintetes Akadémia!

Mióta a magyarországi műemlékek ideiglenes bizottsága megalakult és a M. Nemz. Múzeum igazgatósága erélyesen fogott feladatának megoldásához, az Akadémiának archeologiai bizottsága csaknem kizárólag, hanem itt egész erélylyel, publicatiókkal teljesítette kötelességét. Megszűntek az emlékek felvételei és a régészeti utazások, melyek jelenleg a műemlékek bizottságának körébe tartoznak, és megszűntek nagyrészt a levelezések a vidékkel, melyeket vagy a Nemz. Múzeum régészeti osztálya vagy a műemlékek bizottsága folytat. Annál sikeresebben működhetik, ezen czélszerűnek mutatkozott munkafelosztás mellett, az Akadémia archaeol. bizottsága azon pályán, melyre minden erejét és pénzbeli forrásait összpontosítja.

Kiadványai a következők:

Az Archaeologiai Értesítő;

Az Archaeologiai Közlemények és

Magyarország művészeti emlékei (Monumenta Hungariae.)

Múlt évben az »Arch. Értesítő« szerkesztősége szaporította e folyóiratnak nemcsak ívszámát, hanem illusztrációit is, és a folyó évben, a bizottságnak határozata szerint, a szöveg egész negyeddél, azaz 20 ívről 25 ívre fog szaporíttatni.

A Közleményekből tavaly megjelent a XI. kötetnek első és második füzetje. Az első 8 folio íven és több fametszettel, a második 9 íven és 5 képtáblával.

A Monumenták III. kötetének 2-ik része számára, mely a kiváló érdekű lőcsei régiségek monographiáját tárgyalja, kinyomatott eddig 14 nagy 4-to ív és 11 képtábla (két chromolithographia) és számos fametszet. E munka befejezésére folyó évben szükséges még vagy tíz ív szöveg és több fametszet, valamint a magánirat szerzője kénytelen lesz még egy útát tenni Lőcsére. Legtöbbször kerültek a monographiának illusztrá-

tiói, melyek azonban legnagyobb részt már készek, kinyomatvák és kifizetvék. (Nincsen még kifizetve 7 táblának nyomtatása.)

A mult évi egész költség tett 4986 osztr. ért. forintot 36 krajczárt, miből csak is az előadónak 400 forintnyi tiszteletdíja és a bécsi képes krónika lerajzolása és lemásolása fejében tett 45 forintnyi utólagos fizetés nem fordítottat közvetlen publicatiókra.

Az ez idei kiadások, miután a publicatiók összege ugyanaz marad, sőt az »Arch. Értesítő« szövege és illusztrációi, a bizottság határozata szerint, szaporodnak, a tavalyi költségnél kevesebbet nem tehet; miért is a Tek. Akadémia közbenjárása kéretik, hogy a nmélt. vall. és közokt. m. k. miniszter úr a tavalyi ötezernyi (5000 frt) összeget ez idén is a bizottság számára utalványozni kegyeskedjék.

A publicatiókon kívül a bizottságot még csak egy tárgy foglalkoztatta, t. i. címerjavaslat. A nm. belügyminiszter úr javaslatot kívánván az új Szörény-vármegye, valamint az újonnan egyesített Maros-Torda és Szolnok-Doboka-vármegye czimereinek alkotása számára, a bizottság ezen czimerek tárgyában megállapodván, javaslatát a Tekintetes Akadémia elébe terjesztette, és ezzel a publicatiókon kívül reá esett feladatot is teljesítette.

Kelt Budapesten, 1878. febr. hó 28-án. Henszlmann Imre, a bizottság előadója.
Tudomásul vétetik.

66. (13.) Osztálytitkár jelenti, hogy a Történelmi Bizottság dr. Láncoz Gyulának »A magyarországi közigazgatási intézmények történetének a XVIII. században megírására vonatkozó ajánlatát, az általa előterjesztett program alapján elfogadta.
Tudomásul vétetik.

Tizenegyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1878. márczius 19-én.

Gróf Lónyay Mennyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

68. *Beöthy Zsolt* lev. tag, mint a gróf Teleky József-féle drámai pályázat bíráló-bizottságának előadója, felolvasa jelentését az idej pályázatról. A jelentés itt következik:

Tekintetes Akadémia!

A gr. Teleky-alapítvány 100 aranyos jutalma 1877—78-ra tiszta szomorú-játékokra volt kitűzve s érkezett rá összesen tizennégy pályamunka. A bíráló bizottságba Zichy Antal tiszt. tag elnökle alatt az Akadémia Szász Károly r. tagot és alulírtat, a budapesti nemzeti színház igazgatósága pedig Bercsenyi Béla és Feleki Miklós urakat küldötte ki.

E bizottság egyhangu javaslata, hogy az Akadémia újrolag tegye félre készen

tartott koszorúját, mert jutalmat a pályamunkák egyike sem érdemel. Az Ügyrend 110. §-ának általunk a jelen esetben is indítványozott alkalmazásáért ismételve támadások érték az Akadémiát, támadások minden egyes eset után ép oly megtörhetetlen buzgósággal, a mely megtörhetetlennek látszik a bizottsági jelentések szigorú ítéletei által a tehetségtelen és gondatlan pályázók ambíciója. Az elv, melyre támaszkodnak, hogy a munka minden esetben megérdemli a megbecsülést. Kétségen kívül megérdemli akkor, ha megérdemli a munka nevet. De valósággal munka, tiszteletre, megbecsülésre méltó munka gyümölcse-e e pályaművek legnagyobb része? A hivatás, a képesség legkisebb nyoma nélkül végzett munka, a hajdu harangöntő munkája csak időrablás, melyben kára van annak, ki könnyű jutalom reményében, mintegy szerencse-játékra ráadja fejét; és kára annak, a kit kötelessége az effélék olvasására kényszerít. Nem jogosan mondják-e a bizottságok, nem tartozó kötelességüket teljesítik-e, mikor kimondják a hivatatlannak, hogy: szántson, vessen s hagyja másnak az áldozatot. Bármily kemény legyen a kritika, ha a szerencse-próbálók közül csak egyet-kettőt sikerül visszatértenie a neki való munkához — akár a másoláshoz, akár tanuló könyvéhez — hasznot tett. A munkás csak olyan munkája jogán tarthat igényt a megbecsülésre, melyhez ért, s melyet lelkiismeretesen végzett. Mert a gondnak, az odaadásnak, a feladat megbecsülésének is híjával vannak sokszor a versenyművek közül még azok is, melyekből kicsillan némi tehetség. Munkának nevezzük-e a gondolkodás e léha kalózkodását, a siető kéz e fölületes kapkodását? Írás, melyet az író alkotásnak tart, egy-egy tetszetős villanás a mély gondolat szerepét játszva, közhelyekkel pompázó affektáció érzésnek nevezve magát, gondatlan verselés és nyelv a költői szabadság nevében, — munka-e ez? Valóban a könnyelmű fölületesség munkája épen oly kevésbé tarthat számot megbecsülésre, mint a képtelenségé.

Képtelenség vagy könnyelműség, — egyik vagy a másik, a jelen pályázat mind-egyik verseny-dramájára ráillik. A teljes dramaturgiai, sőt irodalmi tájékozatlanság bosszantó próbálkozásai mellett van egy pár, melytől nem lehet némi tehetséget, vagy legalább írói gyakorlatosságot megtagadni. De ezek íróját is úgy látszik, inkább egy-egy mesének bizarr, többnyire erőszakolt sajátszerűsége, mint valamely igazán drámai eszme kapta meg, mely egyedül képes igazgatni, rendezni és sikerrel juttatni befejezésre a dráma alakulásának, szerveződésének műfolyamatát. Innen majdnem kizárólagos gondjukat a mesére fordítják, ehhez idomítva, még pedig csaknem helyzetről-helyzetre újból idomítva, a jellemeket. Nem vetnek ügyet a költői hatás ama legfőbb tényezőjére, az igazságra, mely ily módon tökéletesen veszendőbe megy s a dráma a bábtánczoltatás színvonalára süllyed. Mivel nem alkotnak, nem is töreksenek alkotni jellemeket, magok sem hisznek mintegy személyeikben s nem merik vagy nem tudják ezeket kúszá meséik zavaros szálairól szabadon bocsátani, sorsukat szenvedélyeikre bízni, s az ezek alkotta helyzetekbe hozni s ezeknek hathatós nyelvén szólaltatni meg őket. Így az összes dráma-halmazban alig találtunk egyetlen olyan lapra, — nem is beszélve egész darabról, vagy felvonásról, vagy jelenetről, — csak egyetlen olyan lapra, melyben igazi szenvedély megkapóbb lüktetését érzélik. A jobbak nyelve is élettelen. Majd affektált, majd szín nélkül való. Az egyik bizarr ötletekben, nyakatekert képletekben keresi a költői előadás titkát; a másik — a mi talán drámában még rosszabb, — lyrai közhelyek végtelen árjában. Sőt még magyarosság, szabatosság tekintetében sincs rajtok sok dicsérni való; verselésük általában kevés gondot árul el, a kataléktikus sorok egymás nyakán, ugyanazon sorban jambus, spondaeus, trochaeus

összevissza, — mint Szemere Miklós epigrammja mondja : »Cypria lánczra fűzé ép Jan-kót sánta Katával.«

Legeslegelül áll közöttük s a következővel együtt alatta minden kritikának az *Éljen az igazság*, (2. sz.) melynek címlapján fel van jegyezve, hogy a tény : »tábori«, kora : »a multak példája«, helyszíne : »az eszmélet ege.« E lehető legideálisabb légkörben azután a legműveletlenebb bakancsos katonák forognak. Ez egész sajnálatraméltó eseményben talán legsajnálatraméltóbb a tömérdek germanismus, melylyel el van árasztva s mely a nyelvromlás biztos tanúsága e darab szülő rétegében is, hol pedig hirlapjainknak alig van alkalma terjeszteni. — A másik : *Sítán és Cherub* (13. sz.) valami Hamlet-utánzó, kétségbeejtő megfoghatatlanság, melyben nemcsak Hamlet, hanem az egész világ eszét vesztette. A »lenni vagy nem lenni« monolog egyik változatát (mert tuczat számra van, hosszabbnál hosszabb és badarnál badarabb) így kezdi a szerencsétlen Lázár :

Ó h van-e úr az agy és koponya
Között, hol elfér egy mázsányi ólom,
Melytől rettegve féltse tudatát
A kiemberbőlített isten-ördög, stb.

Midőn e sajátságos, eget ostromló, érthetetlen zagyvalékban itt-ott olvasottság mutatkozik, belekábult fejjel, csak sajnálkozást érezhetünk írója iránt.

A gyermekes kísérletek sora e két darabbal nem ér véget. Ezek közé tartozik a *Kolozsiak* (1. sz.), mely a Rákóczi-háboru után beköszöntött kegy-vadász korban játszik s tárgya Kolozsi Lorándnének boszúja sógora, Kolozsi Márk ellen, ki a bécsi udvar szolgálatában testvérét megölette s mindenét elvettette. A majd zagyva dagálylyal, majd boszantó lapossággal írt történet valami végzet-tragoedia-féle, mely azonban nemcsak a jellem-tragoediával, hanem általában a jellemzéssel, sőt nem egy helyt a józan észszel is szembe áll. — Közel rokona : *Nagy Károly*. (6. sz.) Itt is egy aszszony, Gisberga, a Károly által meggyilkoltatott társ-királynak, Karlmannak özvegye áll boszút férje gyilkosán. Szövetkeznek vele a bajorokon, szászokon, longobardokon kívül egy cselszövő orvos, ki csak úgy se tette, se vette király szeretne lenni, s szövetkezik ezeken kívül egy kifíczamodott képzelő tehetség minden képtelensége, melyek között nem utolsó az, hogy az emberek sorra mérgezik egymást s a mint a szerzőnek tetszik, minden igaz ok nélkül újra, meg újra élve jelennek meg. — Ilyenforma *Mária* (8. sz.) is, ki nem más, mint Gara Mária, Hunyadi László menyasszonya, kit, — jóllehet atyja annyira szeret, hogy miatta egész háznépével haragban él, — mégis hajlandó az általa is gyűlölt Cilley kedvéért azonnal feláldozni. A szerző még azon az állásponton áll, mely a legtartalmatlanabb beszédárt drámának tartja s leghatásosabb katasztrofnak a kísérletek megjelenését. Ívekre terjedő együgyű dialogokon és monologokon mászik odább a sovány mese, melyet — mikor szerző észrevette, hogy a könyv már tulságosan is vastagra nőtt, egy visióval ketté metsz. László király udvarát egész bordélyháznak rajzolja, melynek bántó durvaságát talán mérsékelni akarja az által, hogy a leányokat rímekben beszélgeti.

De a pályázók, sőt ifjabb drámairóink között nem ő az egyetlen, ki — Shakspeare-utánzó kedvében — a drámai erőt nudításokban keresi és zsák-utczába téved. A dráma komoly műsájja kétségkívül elszenvedi a realisabb vonásokat, csak a költői eszme szükséges szolgálatában álljanak ; a szép élvezete ilyen esetben alig engedi szóhoz jutni a finnyáskodó illem tiltakozását. Ámde nálok ritkán lép föl szükséges elem

gyanánt az érzéki, melynek megjelenésére jogot ad az, hogy a költő céljára nem nélkülözheti, jellemez vele, épít rá. S mivel e jogot nem érzik, bátorságuk is megáll féluton, s a mi a maga helyén egészen kimondva alig botránkoztatna meg valakit, helyén kívül, csak a maga kedvéért rántva elő, piszkos célzásokban és kétértelműségekben rúttá lesz. Így, mikor a szójátékokban, vonatkozásokban, a meztelenségnek lepel alatt való mutogatásában az életteljesség tényezőit, vagy a drámai erő nyilatkozásait keresik, a dráma hangját voltaképen az operettére szállítják alá.

Ily szennyes nyersség példáit adja *Jobáb* (9. sz.), mely különben nem egyéb, mint a bibliai Jób története, ki bölcsességében való elbizakodásáért szenved. Babonáság és csalás segélyével egy gonosz fia idézi rá sorra a csapásokat, hogy örökségéhez jusson. Különben tele van a darab indokolatlansággal, túlzással s komolysága végig nevetetlő. — *Samyl* (11. sz.) sem egyéb, mint a cserkesz lős nevével üzött drámai visszaélés, mely a legnagyobb hatást a Korán-ból szöszszert vett idézeteivel törekszik elérni. — *Patrik* (12. sz.) skót történet, melynek élethűségét az képezi, hogy a jellemeken, céljaikon, intrigáikon Skóciának legsűrűbb köde borong, melyen bíráló szem áthatni képtelen. — *Babylon* (5. sz.) Belzázer király bukását s a Dániel vezette zsidók megszabadulását mondja el, vastag következetlenségekkel teljes, vékony mesében, hol mindenki rohanást kerüli ki boldogulását és fejével rohan neki a veszedelemnek. De van benne legalább egy nagy drámai kép, melyet jó író hatásosan ki tudott volna aknázni. Az első változás vége az: együtt a nyomorult, szomjazó nép, melytől az ellenség elzárta a vizet, a rab zsidók, a verve visszafutó katonák, veszekedő bölcsék és kéjekben fuladozó udvari emberek. — *A szegény asszony* (3. sz.) mutat bizonyos irodalmi műveltségre, nagy türelemre a kidolgozásban (az egész darab rimes jambusokban van írva, igaz, hogy hol ötösökben, hol hatosokban, hol hetesekben,) de drámaírói képességre épen nem. A »szegény asszony«: Zrinyi Péter felesége, vagy talán általában a nő, ki gyöngye a sors kerekét megállítani. Ezt bizonyítja itt Zrinyi Katalin, Lobkovitz Leonóra, és többnek sorsa, kik kedveseik életének megmentésére hasztalanul kísértik meg a legnagyobb erőfeszítést. Különben a jellemek elmosódtak, az intriga, mely az egészet vezeti, hihetetlen, a jelenetezés zavart, a dikció áradozó és lapos. Jellemzésére elég megemlíteni, hogy az összeesküdtek kivégeztetését sürgető valamennyi bécsi ármányost az a képtelen gondolat vezet, hogy: ha imádoztjaik férjét vagy kedvesét lenyakaztatják, azonnal megnyerik az óhajtott szívet és kezét.

Az elsoroltaknál több figyelmet érdemelnek: *Egyiptom királynéja* (10. sz.) és *Bünt bünnel*. (4. sz.) Amaz Antonius és Cleopatra történetének feldolgozásában — a parthus háborútól bukásukig — Shaksperet utánozza. Őt a jellemek felfogásában s részben a cselekvény egymásutánjában is. Uj benne Clodius, ki Fulvia elcsábítása miatt boszút esküdött Antonius ellen, alakoskodik, cselt sző, csábít s ugyszólván vezeti az eseményeket a világtörténet e nagy fordulójában. Az ismeretes cselekvény ez új megalapítása és vezetése azonban hol marad a nagy minta rendkívüli hatása mellett, melyet az Antonius és Octavián ellentétes jelleméből folyó összeütközésnek megrendítő kényszerűsége gyakorol! A shaksperei eszme szilárd alapja helyét: hogy a gyönyörvadászat és tetterő kizárja egymást, valószínűtlen és elnagyolt intriga foglalja el; az örök emberi szenvedélyek vezérszerepét valami gyarló és érthetetlen politikai tervféle, melyet a bukó Antonius maga sem tud ennél világosabban kifejezni Clodius előtt:

És mondd Rómának, hogy ha én hibáztam
 — Méltóságát alázván — megbocsásson;
 Azért történt ez, mert kényuralom
 Felé hajták romlott erkölcei;
 Czólom vala Rómát világ fejévé
 S Egyiptomot keblévé idomítani.

Egészen illő határozottságu program a dráma lágy fejű Antoniusához, ki még Róma erkölcstelenségéről mer beszélni, mikor Cleopatra rábeszélésére is rendszeren csak az alatt a föltétel alatt igéri meg komoly dologhoz kezdeni, ha előbb a külvárosi lebutyokban kedvére mulathat. Máskor meg aztán, a kornak nem épen megfelelően, a »világszabadság«
 bösnék képzelni magát. Csodálatos, hogy Shakspeare szerzetreméltó és hőditő, nemes és fényes, gyöngé és hős Antoniusa — kit Schlegel Omphale lábainál heverő Herkulesnek jellemzett — hogy torzulhat bármely tükörben ilyenén. Ezekén kívül a darab verselése, dialogja, nyelve is ügyetlen. De néhol kitör belőle bizonyos erély, egy-egy sikerültebb fordulat, nem sok szót veszteget s a cselekvény vezetése sem ügyetlen kézre mutat.

A *Bűntől* az újabb német drámaírók kedves, bár nem nagy sikerrel látogatott, birodalmába az elaljasodott császári Rómába vezet bennünket. Hőse Agrippina, ki első férjét meggyilkolván Claudius csábítja el s a szenátus által egy III. Rikhardból másolt jelenettel megkéreti saját kezét a császár számára. Féktelen hatalom vágyában eltörpít mindazokat, a kik utjában állanak, hogy fia, Nero trónra jusson. Egyik kedvese által a szenátust, másik által a praetoriánusokat játszsza ki. Claudius megöleti, Britannicus elnyomortja s Nerót császárrá teszi, hogy maga uralkodjék. Kedveseit is egymás után teszi el láb alól s mikor látja, hogy Nero nem hajlandó föltétlenül fejet hajtani előtte, ennek számára is van méregpohara. De fia észreveszi szándékát s halálra hurczoltatja. A cselekvény szövésében nem tagadhatni meg szerzőtől a leleményességet, irt egy pár hatásos jelenetet is; de a jóból nagyon is sokat adott. Mig Racine Britannicus-ában eléggé mérsékelt, a mi szerzőnk valóban féktelen vérszomjjal látott dologához. Az örökké méreg és gyilok, csalás és hitlenség körül forgó rémtörténet egyszerre három-négyfelé ágazó cselszövényeivel rendkívül tulterhelt és fásasztó. Ezen kívül e cselekvény és szereplői is hiján vannak a belső igazságnak. Agrippinának, e nő-tigrisnek, érdeklődésünket egész környezetén korlátlanul uralkodó értelmi fenségése által kellene lekötnie; e helyett azonban sokkal hajlandóbbak vagyunk egész környezetét viz-eszűnek tartani, minthogy nincs lép, a melyre rá ne menjen. S valóban, Claudiustól kezdve végig azok is. És mi buktatja meg Agrippinát? Egy nálánál is gonoszabb lény, a fia, ki miután anyja megszerezte számára a trónt, ezt senkivel sem hajlandó megosztani. E Nero, félig meddig kedvesének hiúsága által is sodortatva, adja halálra anyját. De a bűn fölött diadalmaskodó bűn mikor tett tragikai hatást? Az ártatlanul szenvedő erénynél alig tragikusabb az, mikor az anyagi világ sora, az erősebb joga: hogy az oroslán felfalja a farkast, a farkas a rókát, az erkölcsi világ rendjének tétetik képviselőjévé. Innen a nyomasztó elégtelenség érzete, melylyel e drámát kezünkben leteszszük. Ha már e tárgyat választotta a szerző, mért nem rajzolta Nerót — újabb historikusok képe szerint — idealista poétának, kiről szintén föltehetette anyja, hogy az ő kezében hagyja a kormánygyeplőt; ily felfogással, midőn anyja rá mérte az érdemlett büntetést, ifjui költői rajongásában képzelhette, hogy egy magasabb erkölcsi törvénynek tesz eleget. Ezzel

ujabb tragikus mag vettetett volna ugyan el, de így a megoldás sokkal kevesebb bántó, mint a *Bűnt bünnel* meséjét befejező cynismus.

A versenyművek között a bizottság viszonylag legjobbaknak *Maróziát* (7. sz.) és *Tamórá*t (14. sz.) találta. Az első Rómában játszik a X. század zivatarai közt. Marózia, Róma uralkodó grófnője, férjhez készül Hugóhoz, a zsarnok lombard királyhoz. Völegényét halálba szereti s e szenvedélye összeütközésbe jő anyai szívével. Fiát s trónjának örökösét, Alberichet félti a vad lombardtól s mielőtt ez megérkeznék, Ostiába küldi előle. A római nagyok azonban, különösen Alberich nevelője Ariald mindent elkövetnek, hogy a biztosnak tartott idegen jármot kikerüljék s Maróziát lebeszéljék szándékáról. Fia is hasztalan tesz erre kísérletet. Heribertet, ki keményebb szavakkal állt elő, a grófnő kivégeztetni rendeli. Ez csak szítja az elégtelenséget. A békételenek visszahívják Alberichet s neki ajánlják fel anyja koronáját. A lázadás kitörését Lothár rendezi, ki menekültnek állítja magát, valósággal azonban bérencze Hugónak, ki már megérkezett s katonáival elfoglalta az Angyalvárt. A forrongás elfojtatik, vezetői elfogatnak, kivéve Alberichet, kit kedvese Izaura a palotában elrejt. Kétségbeesett anyja meg akarja szöktetni, de miután Ilugo, kinek már átadta hatalmát, Lothár által vallomást tétet előtte, hogy Alberich az ő életére tör, fiát kiszolgáltatja férje kezébe. Előbb azonban megesketi ezt, hogy életének bántása nem lesz. De Hugo megszegi esküjét. A római nagyok Alberich fejére is halált mondanak. Marózia megtudja kitjátszatását s midőn hasztalanul kér kegyelmet fia számára, megöli férjét. Egy új forrongás elüzi a lombardokat, kiszabadítja a rabokat; de már akkor Alberich mérget vett s Marózia is véget vet életének.

E vázlatból is kitűnik, hogy legalább jó s elég hatásos tragikai eszme: a szerelem és anyai szeretet összeütközése szolgál alapul a darabnak. De kitűnik egyszerűsmind sok, igen sok fogyatkozása is. Így mindenekelőtt már tárgyában van valami kellemetlen, izlést sértő, melyet a kidolgozás a helyett hogy enyhített volna, inkább fokozott. Egy Marózia korában levő nőnek, kinek már fegyverfogható fia van, szerelmi lángja, szenvedélye magában megfogható és elfogadható, de szerel meskedése — bármily futólag vive is a színpadra — bántóvá, visszaszítóvá lesz. Claudius király meg a Hamlet anyja közt nincs ily jelenet. Ki ne hallgatná izlésében sértődve, mikor Marózia e szavakkal fogadja völegényét:

A h itt vagy, karjaim közt tartalak,
Vállodra hajtom égő arczomat,
Engedj, engedj örökre itt maradnom,
Örökre itt pihennem kebleden!

E szerelem egész vakká teszi benne az uralkodót is, az anyát is. Fájdalom, annyira vakká, hogy alig hihetünk ekkora rövidlátásnak s cselekedetei már drámailag indokolatlanokká lesznek. Miért adja át Hugónak a hatalmat, mikor a király önző terveire oly erősen volt figyelmeztetve? A mi több, minek adja át fiát, kihez oly szenvedéllyel ragaszkodik, kiért annyira retteg, legnagyobb ellenségének, mikor könnyű szerrel megszabadíthatta, elszöktethette volna? Hát Isaura, kiben pedig úgy látszik nem hiányzik az elszántság, a Lothár ármányának fölfedezését, melyet idejében megtehetett volna, miért halasztotta akkorra, mikor már nem akadályozhatta meg kedvese halálát? Mind oly kérdések, melyekre alig tudunk válaszolni.

De hibái daczára is bizonyos, hogy *Marózia* gondolkodó, értelmes fej munkája, ki igyekezett tisztába jönni eszméjével, czéljával, tervével. Kétségtelen érdeme határos koncepciója és szünet nélkül haladó cselekvénye. A küzdelemben itt-ott erő is nyilatkozik. Alakjai nagyon is egyszínűek; bizonyos kezdetlegesség nyomát viselik, de az említettekén kívül kirívóbb ellenmondásokkal nem boszantanak. Ariald pártos heve néhány sikerült vonással is van magyarázva. Igy mikor Alberich megigéri, hogy összetett kezekkel fogja kérni anyját s ő közbevág:

Összetett kezek

Nem érnek többet megkötött kezeknél.

Csak az kér biztosan, ki megmutatja,

Hogy azt, a mit kér, elisveheti.

Nyelve általában kevésbé emelkedett, mintha a rossz képektől irtóztván, általában tartózkodnék a képes beszédőtől; ily aztán értelemessége nagyon is józanná, szárazzá lesz.

Virágosabb, de épen nem világosabb *Tamóra*. Szerzője a mesék birodalmát járja, némely újabb drámánk divatos módjára. Dramatizált meséket adnak az igazi mese bája, egyszerűsége, természetessége nélkül, sőt mesterkélttségükben kirívó ellentétben vele. Ez ellentét, e belső ellenmondás az egyik oka, hogy zavartalan, tiszta élvezetet nyújtani nem tudnak. *Tamóra* is e világból való. Királyné, hatalmas, világhódító királyné, ki a legyőzött népeket rabságba hurczolja. Hogy hova, nem tudjuk. Csak egyetlen egyszer találunk czélzást Tyrusra, de ez utmutatásnak épen oly kevés, mint fecsegésnek a Gasabal szerepe ura mellett, ki Don Quijote szerint oly hallgatag fegyverhordozó volt, hogy az egész Amadisz-ban a neve is csak egyetlenegyszer fordul elő.

A theozug nép rabságban sínylik Tamóra városában. E nép dalnoka, Lyreus, egy odavetődött idegenben fölismeri a theozugok holtnak tartott királyát, Dágont, ki már két éve keresi népét. Lyreusban lázadás terve foganik s a király jelenlététől biztos sikert vár. De Dágonnak első gondja egy csodaszép fürdő nőről ábrándozni, kit egy palmaerdőben talált s a ki egy perczre karjaiba dült, azután eltűnt, mint az álom. Lyreus elhallgatja, hogy Palmea, a királyné, közöttük rabságban még él. De épen feléjük kergeti egy kéjvágyó katona. Lyreus s a megjelent rabok védelmükbe fogják az asszonyt s kitör a lázadás. Dágon élére áll s megesküszik, hogy Tamórát megöli. Foly a küzdelem. Egyszerre megszólal Palmea, ki megismerte férjét; ez meglepetve elejti fegyverét és foglyul esett, a theozugok pedig szétveretnek. Dágon Tamóra elé viszik; de ő nem sejtí kívül áll szemben. Csak az erdei szépet látja benne. Szerelmi jelenet, miközben azonban a rab király feleségéről is ábrándozik. Közben a hasonlókép foglyul esett Palmeán megesik ez, a mit évek óta szerencsésen ki tudott kerülni: megszeplősítik. Az újra neki lázadt theozugok a megbecstelenített királynét mint vész-zászlót hozzák a palota megostromlására s Dágon kiszabadítására. Ez még mindig nem tudja, Tamóra ki? Emez meg nem meri magát fölfedezni, mert akkor Dágon megölné, sem fegyvereseit hívni, mert azok kedvesét ölnék meg; de mikor megtudja, hogy Dágonnak neje van s az él: mind a kettőt elfogatja. A berontott theozúgok ellen Dágon védelmezte meg az amazont s ezzel maga ellen keserítette népét. Palmea Tamóra lábainál könyörög férje életéért, de ez magának követeli Dágont. Mikor aztán Palmea (a megszeplősített Palmea!) semmi módon nem akar engedni hitvesi jogaiból, Tamóra máglyára viteti. Dágont pedig kezével kínálja meg,

hogy felszabadítja népét s együtt uralkodjanak. Palmeát holtak hazudja. A király szerelem és boszu között haboz. Künn a nép lázong ellene. Tamóra a nászágyba hívja ; de Dágon, ki ott kün megpillantja Palmea máglyáját, leszúrja őt. A theozúgok berohannak s a nász-szobában lelve Dágot, megölik. Ekkor tudják meg, hogy ártatlan volt s Lyreus azzal a fontos, az ázsiai hajdankor történetében mindenestre meglepő igazsággal bucsúztatja el :

Meghalt! Éltében káromoltuk őt
És én megöttem. Népszabadító k
Közös végzetje ez.

A mi mindenekelött szemünkbe ötlük, a két főalak gyöngesége. Tamóra, a koronás amazon, kin semmi fejedelmi nincs ; e világhódító, kiról csak halljuk, hogy : »ércszilárd királyné, férfiaknak rettegése,« — de erejét, hatalmát soha egy perczig nem érezzük. Minden erőszakossága anyai, hogy vetélytársát el akarja pusztítani. Már első bemutatására szinte megfoghatatlanul furcsa botlást szalasztott ki a szerző tollából. A fürdői jeleneten merengő Tamóra közeledik és a színen levő udvarhölgyei megdöbbenően rémes szavakkal mutatnak rá. Az egyik :

Mily izgatott!

A másik :

Vonuljunk félre. Lángoló szemét
Ilykor kerülje a kiélni vágyik.

Hogy milyen alapokon ismerték uralkodójukat, bizonyítja ennek következő monologja, melylyel rögtön a közrémület után színre lép :

A lélek mint az égbolt olykor-olykor
Futó világok képeit mutatja,
A melyek lánggal égve kelnek és
Sugarhajukkal ismeretlenül
Vonulnak el csillagmezői közt,
Hogy vissza többé sohse térjenek.
Ily csillagok az égbolt álmai
Enevők az éj ábrándja: üstökös...
Csak ennyi volt és nem több... oh ha mégis!
Ha megvalósulhatna álmoképem!

A sentimentalismushoz, mely a beköszöntőben nyilatkozik, végig következetes marad. Néha napján szükségét érzi ugyan, hogy emlegesse erejét is, mint pl. Palmeával szemben :

Jaj — ha fölvered a fejedelmi önkényt,
Mely eddig kormányozta tetteimet;
Jaj, hogyha újra férfiarczot öltve
Rideg kezekkel itélnélek el —
Mert női indulat lobogna bennem
S ez férfiarczczal még kegyetlenebb! —

de e kitörések, dagályosságuknál fogva és tettek híján, mindig súlytalanok. Milyen kicsiny, érzelgős, megalázkodó, majdnem közönséges, midőn Dágon szerelméért könyörög. Lényének az az eleme, melyen a tragédia egész épülete nyugszik s a mely nélkül ez kártyavárnál nem egyéb, még utolsó perceiben sem villan elő. Haldoklásában sem tud méltóságos lenni, de megható sem.

Tamóra férfira fordítva : a népszabadító Dágon. Mennyi ellenmondás és érthetlenség ! Népét jön megszabadítani, meghalt neje emlékéen mereng s esze egy fürdő szépbe vész. Az első küzdéskor meghallja Palmea hangját, tehát tudja, hogy él s mindjárt erre következik nagy szerelmes jelenete Tamórával. De tegyük fel, hogy csak hallucinációnak képzelte a hangot, az mindenesetre egy élénk, lelkébe ható emlékeztetés volt feleségére, mely harczoló karját megbénította. S lehet-e őszinte és igaz az érzés, melylyel gyászolta őt, ha már a következő perczeket új szerelemben olvadozva, új kedvese karjai között tudta tölteni ; lehet-e őszinte ez iránti szerelme, mikor az első találkozáson a kedvesnek hazudott halott árnyékával kaczerkodik ? Ha nejjének viszontlátása kiirtotta szivéből szenvedélyét Tamóra iránt, nem a találkozás, fölismerés első perczében nyilatkozik vala-e ez leggondolatlanabbul, legkitörőbben ? — igen, de Dágon akkor Tamórát védte életével. E hamis érzések képezik tragikus sorsának motívumait.

Még csak néhány szót némely szembeötlőbb fogyatkozásáról. Palmea szereti férjét ; de már meg van becstelentve. Erről azonban egészen megfeledkezik a mint hitvese erőlyesen követeli őt magának Tamórától. Hát az ő tragikus végzete nem tölt be bukásával ? A tapiutát, izlés, erkölcsi érzés nevében neki férjével szemben szerepe nincs többé. Az örült Melindát megkönyezzük ; de ez asszonytól elfordul szánakozásunk. Nem emlegetve kételyeinket e csodálatos rablásadások lehetősége fölött, nem tarthatjuk indokoltnak Lyreus eljárását sem, ki a megérkezett Dágon előtt titkolja nejjének életben létét. Miért ? Ő lázadásra akarja birni a királyt ; ezt csak ösztönözni, sarkalni fogja, ha tudja, hogy Palmea is a rabok közt szenved.

Az egész mesében sok a csinált, kevés a bensőség ; az alakokban sok a kőd, kevés az igazság ; a nyelvben sok a virág, kevés az erő. De mégis minthogy az egésznek társai közt legköltőibb színe van, alkotása gyakorlottabb kezet árul el, cselekvénye gyorsan s a külső érdeket feszítve halad s néhány jelenete, ha előadatnék, hatást ígér, a bizottság többsége, a 110. §. alkalmazása mellett, *Tamóra* szerzőjének kéri kiadatni a jutalmat.

A bizottság javaslata elfogadtatván, a jutalom a XIV. számú (Tamóra) pályaműnek oda ítéltetik ugyan, azonban a jelígés levél felbontása, az Ügyrend 110-ik szakasza értelmében, a szerző nyilatkozatától függesztetik fel. A többi pályaművek jelígés leveleinek megégetésére Szász Károly, r. t. és Tárkányi Béla l. t. küldettek ki, s még az ülés folyamában jelenték, hogy eljártak küldetésükben.

69. Hely. főtitkár bejelenti *Szalai István* lev. tagnak f. hó 6-án bekövetkezett halálát.

Szomorú tudomásul vétetvén, az illető (II.) osztály felhivatik, hogy emlékbeszéde iránt szokott módon gondoskodjék.

70. Hely. főtitkár jelenti, hogy Nagyvárad város törvényhatósága a házat, melyben elhunyt tagtársunk Szigligeti Eduárd született, emlék-táblával látván el, ennek leleplezése alkalmából f. hó 8-án rendezett gyászünnepeyre az Akadémiát is meghívta. Minélfogva az elnökség Jókai Mór r. tagot kérte fel, hogy az Akadémiát ez ünnepélyen képviselje.

Ezzel kapcsolatban Jókai Mór r. tag jelenti, hogy a küldetésben eljár.
Tudomásul vétetik.

71. Olvastatik az I. osztály jelentése, mely szerint az 1872—76 évkörré eső és

ki nem adott Fekésházy-díjra a közoktatási minisztérium leirata értelmében, és az alapító levéllel öszhangzóan, a következő kérdés tűzendő ki :

»Készíttessék egy rutén-magyar szótár, a mely a magyar szók és szólások értelmezésében leginkább a magyarországi rutén népnyelvre van tekintettel, s mely az ezen nyelvben elfogadott magyar szókat sem mellözi.«

Pályázhatnak nyomtatott könyvek és kéziratok, azért az utóbbiak a szerzőnek saját kezével lehetnek írva. A díjnyertes munka a szerző tulajdona marad. A jutalomdíj, a Fekésházy alapítványból 500 frt. A pályázati határ-idő 1880. december 31.

A javaslat elfogadtatik ; a pályakérdés a jelen évi nagygyűlésen fog kihirdettetni.

72. *Pollák Béla* »Az ó-kori érem-tan elemei« című mnnkátát kiadás végett beküldi.

Bírálat végett áttétetik az archaeologiai bizottsághoz.

73. *Ferenczy József* az Akadémia felhatalmazását kéri, hogy Obernyik Károly két színművét, melyeknek egyike 1843-ban az Akadémia kiadásában megjelent, másika az Akadémia levéltárában még kiadatlanul őriztetik, sajtó útján közrebo-csáthassa.

Az Akadémia kijelenti, hogy a két színmű kiadása ellen nincs kifogása és a felhatalmazást megadja.

74. Olvастatik a könyvtári bizottság jelentése a *máramaros-szigeti* állami felsőbb leányiskola kérvényéről, melyben az akadémiai kiadványok megküldéseért folyamodik. A bizottság ezen kérelem teljesítését nem ajánlhatja, minthogy az Akadémia kiadványai az iskola feladataival kevésbé állanak öszhangzásban.

A bizottság jelentése elfogadtatik.

75. Olvастatik *Vasady Gyulának* az imecsfalvi székely múzeum őrének levele, melynek kíséretében, az Akadémia kérésére, megküldi, tudományos használat végett a következő kéziratokat :

a) Szent Erzsébet apácák regulái és Dávid zoltárai. (XV. századból.)

b) 1686. budai naptár, gróf Haller kézírati jegyzeteivel.

c) Székely krónikája, kézírati pótlékokkal és jegyzetekkel.

Felhasználás végett áttétetik az I. osztályhoz.

76. Bemutattatik az 1878. augusztus 29-én Párisban megnyitandó *geologiai nemzetközi congressus* előkészítő bizottságának az Akadémiához intézett meghívó levele.

Áttétetik a III. osztályhoz.

77. Hely. főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles-példányokat ; úgy szintén az azóta megjelent akadémiai kiadványokat ily renddel :

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Amsterdam. a) Verhandelingen. Afd. Natuurkunde. D. XVII. Letterkunde. D. IX. XI. b) Verslagen en Mededeelingen. Afd. Natuurkunde. 2-te Rks. XI. Letterkunde 2-te Rks. VI. c) Jaarboek. 1876. d) Proces Verbaal. 1876--77. e) Esseiva : Pastor bonus.

Kön. Ges. der Wissenschaften. Göttingen. a) Abhandlungen. XXII. Band. b) Gelehrte Anzeigen. 1877. I. II. Band. c) Nachrichten. 1877.

Kön. Bayerische Akademie d. Wissensch. München. Sitzungsberichte der philos. philol. und histor. Classe. 1877. 3. 4. Heft.

Germanisches Museum. Nürnberg. *a)* Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit. 1877. No. 1—12. *b)* Dreiundzwanzigster Jahresbericht.

Société des Sciences Phys. et Nat. Bordeaux. Mémoires. 2. Série. Tom. II. Cah. 2.

Société Holl. des Sciences. Harlem. *a)* Naturkunde. Verhandelingen. 3. Verz. Deel II. No. 6. *b)* Archives. Tom XII. Livr. 2. 3. 4. 5.

Asiatic Society of Bengal. Calcutta. A descriptive Catalogue of Sanscrit MSS. Part I. Grammar.

Bombay Branch of the R. Asiatic Society. Bombay. Journal. Vol. XII. No. 34. a.

North-China Branch of the R. Asiatic Society. Shanghai. Journal. New series. No. X. XI.

Kais. Akademie der Wissenschaft. Bécs. Anzeiger. 1878. Nr. 5. 6.

Kais. kön. Geol. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1878. Nr. 3. 4.

Naturforsch. Ges. Bern. Mittheilungen. 1874.

Verein für Gesch. der Deutschen in Böhmen. Prága. Mittheilungen. IX. Jahrg. Nr. 1—2. 3. 4. 5—6.

Tudományos Akadémia. Krakkó. *a)* Starodawne Prawa Polskiego Pomniki. Tom. II. *b)* Sprawozdanie Kom. Fizyograficznej. Tom. Szósty.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közöny VIII. évf. 1. 2. sz. Békésvármegyei régészeti és mütört. társulat. Békés-Gyula. Évkönyv. III. k.

Angol kormány. London. *a)* Statistical Abstract from 1860 to 1875—6. No. 4.

b) Notices of Sanskrit MSS. Vol. IV. P. I. N. 12.

Magyar kir. közokt. minisztérium. Budapest. *a)* Daily Bulletin of weather reports. March, April, May, June, July. *b)* Az 1876. évi fogyasztási adóeredményeknek statisztikai egybeállítás.

Kir. tengerészeti hatóság. Fiume. Annuario Marittimo per l'anno 1878.

Fővárosi tanács. Budapest. Statistique internationale des grandes villes. II. Sect. Tom. I.

Érseki hivatal. Kalocsa. Schematismus cleri archidioecesis Colocensis et Bacsien-sis ad 1878.

II. Magánosoktól.

J. Oppert. Paris. La Chronologie de la Genève.

L. R. Landau. Budapest. System d. gesamt. Ethik. II. B.

Dr. Gerlőczy Gyula. Budapest. Természetjogtan.

Dr. Szombathy Ignác. Győr. A Duna és Don-vidék világtörténelme, a római, latin császárok korában. (2 péld.)

Ferencz József unitárius püspök. Kolozsvár. Ima kaali] Nagy Elek koporsójánál.

III. Köteles példányok.

Gyulai István nyomdája. Arad. Az aradi gazd. egyeslet évkönyve 1877-ről.

Wajdits J. nyomdája. Nagy-Kanizsa. Adatok Zalamegye történetéhez. V. k. 1. füz

Ref. főtanoda nyomdája. Marosvásárhely. A marosvásárhelyi ref. főtanoda Értesítője 1877—78. tanév első feléről.

Magyar testvérek nyomdája. Temesvár. Történelmi és régészeti Értesítő. IV. évf. 1. füz.

Römer és Kamner nyomdája. Brassó. Miron und Florika.

Ottó testvérek nyomdája. Budapest. Héya : A keleti kérdés leálczázva és Lengyelország.

Görög-kath. seminarium nyomdája. Balázsfalva. Legendariu pentru skolele poporali.

K. Papp Miklós nyomdája. Kolozsvár. Értesítő a kolozsvári orvos-természettudományi társulatnak 1877-ben tartott szaküléseiről.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Értesítő. 1877. 16. (utolsó) sz.

b) Term. tud. Ért. VIII. k. 9. sz.

c) Tört. tud. Értek. VII. k. 4. sz.

Tizenkettedik akadémiai ülés.

A III. (mathem. és természettud.) osztály harmadik ülése.

1878. márczius 26-án.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

79. (9) Konkoly Miklós l. t. I. »Napfoltok és a nap felületének megfigyelése az ógyallai csillagdában 1877.« II. Hulló-csillagok megfigyelése a m. korona területén 1877. III. rész« cz. értekezéseit olvassa. Kivonatban így :

I. Bevezetésül elmondja értekező, hogy ez évben több érdekes műszerrel szaporította a csillagda tartalmát.

A nap felületének megfigyelésére egy egész külön Heliographot állított be a keleti kupolába, mely tulajdonképen nem cső hanem rézrudakból összeállított állvány, mely egy oldalán az objectivet, a másikon a vetítő lencse-rendszert, s a felfogó táblát viseli. A cső azért lett mellőzve, hogy benne a nap által a levegő ne melegedjék meg, s ne legyen a napkép nyugtalan.

Azon fölül egy 6 hüvelyes Merc-féle refractor, egy nagy spectroscop 6, respective 12 prismával Browningtól, egy 15 prismával Merctől, egy spectralphotometer, egy Merc-féle helioscop és több kisebb eszköz lett a csillagda számára beszerezve, úgy egy új 16 láb átmérőjű forgótetejű torony is lett 1877-ben építve.

Az egész évben 110 napfolt positiója lett följegyezve s a foltokból kiszámított relativ számok arra mutatnak, hogy ha a minimum perioduson már túl vagyunk is, az emelkedés a maximum felé igen lassan megy, mert csak is az egész évi relativ szám nagyobb mint az 1876-iki, a havi relativ számok folyton kisebbek lesznek decemberig.

Az 1877. évi relativ szám $R =$ (ez a foltok száma osztva a megfigyelő

napokkal;) $R_1 =$ (pedig a foltok felülete osztva a megfigyelő napok számával).

Egy táblára fel vannak rajzolva a napfoltok görbéi R és R_1 , úgy az eső- és légsúlymérő (barometer) és a földdelejjességi variatiók görbéi, t. i. a declinatio és a vízszintes erő, mind ó-gyallai megfigyelésekből számítva.

A delejes declinatio görbéje igen szépen halad a R görbéjével, míg a többi tekintetbe sem vehető.

II. A hullócsillagok száma, melyeknek posíciója meg lett határozva 1877-ben 241.

Ezekből: Ó-Gyallán	141
Zágrábban	77
Hődmezővásárhelyen	18
Selmecezen	5 lett megfigyelve.

Ó-Gyallán rendszeren Dr. Carl, Schrader és Weisz Zsigmond észleltek, Zágrábban Stozir Iván tanár, Hődmezővásárhelyen Nagy Tamás tanár, végre Selmecebányán Dr. Schwarz Ottó tanár.

1877. óta Ó-Gyallán nem meteoroscoppal lesznek a hullócsillagok megfigyelve, hanem azonnal az e célra Dr. Schrader ur által szerkesztett abroszokra lesznek rajzolva. Az abroszokat Konkoly több példányban lithographiroztatta, és az állomásokat is ellátta velök, úgy a csillag-catalogussal is, melyet hozzá Dr. Schrader úr készített.

Dr. Schrader úr az augusztusi észlelésből a következő radiatio pontokat találta :

Augustus 10.	$AR = 32^\circ$	
	$Decl. = + 52^\circ$	
Augustus 11.	$AR = 44^\circ$	$(\pm 5^\circ)$
	$Decl. = + 60^\circ$	$(\pm 2^\circ)$
Egy másodrendü radiáns	$AR = 345^\circ$	ez kissé bizonytalan.
	$Decl. = + 17^\circ$	

80. (10) *Weinle* Lászlótól a lipcei csillagda tagjától, »Az 1874. évi Venus átvo-
nulásról« cz. értekezést bemutatja Kondor Gusztáv. Kivonata ez :

Földünknek a naptól való távolsága meghatározására Venusnak az 1874-ben a nap korongja előtti elyonulásának megsejmelése végett Németország 6 expeditiót rendezett. Őt expeditiót maga a német birodalom, a hatodikat pedig a berlini kir. tudományos Akadémia. Ezek által el lett foglalva az éjszakai félgömbön: *Ispahan* Persiában, és *Tsifu* Chinában; a déli félgömbön: *Mauritius* sziget és délre a legtávolabb eső *Kerguelen* és *Auckland* szigetek, az utolsó által pedig *Theba* Egyiptomban. Az 1874-ik évi decz. 9-én bekövetkezett égi tünemény tartama alatt az időjárás valamennyi állomásoknak többé vagy kevesebbé kedvezett, miért is az észleletek combinatióját széles alpra lehet fektetni, miből a nap-parallaxis egy független és előre látható jó meghatározása fog következni. Az észleletek nagy anyaga jelenleg még feldolgozás alatt van, mely munkában több csillagda osztozik. Ambár ennek bevezését már ki lehet

számítani, még is már most közléseket az alkalmazott reductiómódszerekről, és az elkövetett vizsgálódások sikeréről adni, nem lehet. Miért is cikkirő későbbi időre tartja fenn magának a német expedíciók eredményéről bővebben értekezni, mivel az expedíciók visszajövedele után a birodalom Venusbizottsága őt bizta meg az astro-photographiai résznek kidolgozásával. Jelen értekezésének célja lényegben csak történeti, mely a Kerguelenen tartózkodó német expedíció folyamáról szóló hiteles adatokat foglalja magában, mely expedícióban mint astronom és photograph szerencsés volt részt venni.

81. (11) *Rik Gusztávtól* »A vegyérték folyamának fejlődése 1875-ig.« Bemutatja Than Károly. Kivonatban így :

Rövid általános bevezetés után szerző a vegysúlytani törvények főbb történeti mozzanatait adja elő, Dalton, Berthollet, Prout, Gay-Lussac Wollaston és Berzelius ide vonatkozó eszméinek rövid vázolója által. Áttér ezután a gyök fogalmának fejlődésére, Berzelius, Gay-Lussac, Dumas és Boullay, továbbá Liebig és Wöhler nagy fontosságú vizsgálódásai alapján, mire a helyettesítési elméletet és a Dumas-féle jellegelméletet, valamint a többalju savak elméletének legfontosabb részeit röviden vázolja. Kifejti, hogy az említett eszmék alapján mikép keletkezett a Gerhardt-féle jellegelmélet, és mikép fejlődött ki ezzel egyidejűleg az egyenérték-parány és a tömeccsúly közötti különbség, kivált mióta Laurent a tömeccsúlyok meghatározására az Avogadro-féle hypothesis alapján a gázok és gőzök sűrűségét használta fel.

Mihelyt az aequivalens- és a paránysúly között a különbség meg volt állapítva, a helyettesítési elmélet alkalmazása által, szerző szerint, szükségképen a vegyérték fogalmának kellett felmerülni. Ha két parány vagy gyök nem volt egyenértékű, azon kérdés állott elő, hány egyenértékű vagyis hány vegyértékű (quantivalens) egyik a másikra vonatkoztatva. Szerző szerint a helyettesítési tünetényekből lett felismerve, hogy az alkatrészek legkisebb mennyiségei (a paránysúlyok) nem egyenértékűek, mely világos kifejezést nyert az újabb jellegelméletben. Szerző ezután áttér Kékulénak 1854—58 közt közzétett vizsgálataira, melyekben Williamson eszméjét elfogadva és általánosítva, e buvár fejezte ki először határozott alakban a vegyértékek különféleségét az elemi parányoknál, különösen ő alapította meg a széneny-parány négy vegyértékű természetét, valamint azon eszméket, melyek nagyobb számú többvegyértékű parány egyesülése által keletkezett csoportok vegyértékének általános kifejezésére és törvényszerű meghatározására vezettek. E tanulmányok nyomán a vegyérték nem egyéb, mint az elemek paránysúlya és az egyenérték súlya közötti viszonyt kifejező hányados, az egyenértékeket egy parány- vagy egy súlyrész könenyre vonatkoztatva.

Miután kiemeli a nehézségeket, melyek az egyenérték-súly szabatos meghatározása elé gördülnek, terjedelmesen tárgyalja Kékulé, Neumann, Meyer és mások nézeteit, kik azt tartják, hogy a vegyértékek szigoruan állandók; másrészt Couper, Naquet, Wurtz, Williamson, Buff és Bloom-

strand nézeteit, kik az ellenkező vélményen vannak és a vegyértéket változónak tekintik. Miután az idevonatkozó élénk irodalmi vitából különösen Buff, Bloomstrand és Mendelejeff álláspontjait jellemzi, áttér Meyer L., Neumann A., Wichelchaus, Wurtz, Hortsmann, Michaelis és mások dolgozatainak méltatására.

Végül tanulmányainak e kérdésre vonatkozó részét a következőkben vonja össze: »Látható már ez irodalmi áttekintésből, hogy a vegyértékek állandóságának tana oly sok oldalról lett megtámadva, oly sok érv felhozva ellene, és számos bizonyíték az ellenkező nézet mellett, hogy ezekből ítélve, a már majdnem két évtizeden át tartó vita, a változó vegyértékek előnyére látszik eldőlni.«

82. (12) *Szily* Kálmán rövid előterjesztést tesz Schulhoff hazánkfíának azon kiténtetéséről, melyben Párisban a tudományok Akadémiájánál a *Vaillant*-féle csillagászati díj elnyerése által részesült.

A kiadásra beadott értekezések az előirt bírálat alá bocsátandók.

Tizenharmadik akadémiái ülés.

Ősszes ülés.

1878. ápril 1-én.

Nm. gr. Lónyay Menyhért akadémiai elnök ur elnöklése alatt.

84. *Győry* Vilmos l. t. mint a gr. Karácsonyi-féle drámai pályázat bíráló bizottságának előadója, felolvassa jelentését, mely szerint a jutalmat a II. számú pályamunkának (»Az ellenállhatatlan.« Jelige: Karácsonyi pályamű) szavazattöbbséggel kiadni ajánlja. A jelentés így szól:

»E folyó év elején a t. Akadémia, alapszabályainak idevágó pontjai értelmében, egy bizottságot küldött ki az 1877-dik évi Karácsonyi-díjra beérkezett pályaművek megbírálására; s a megállapított sorrend szerint a mai ülés az, melyen e bizottság a maga eljárásáról s a pályázat eredményéről jelentést tenni tartozik. Ez alkalommal nekem jutott a szerencse e kötelességet a jelen sorokban teljesíteni.

Miután a pályaműveket a bíráló bizottság minden tagja elolvasta: elnökünk márcz. 29-dikére tűzte ki az összeülést, s az öttagu bizottság, melynek tagjai Pulszky Ferencz elnöklete alatt: Greguss Ágost, Arany László, Vadnai Károly és Győry Vilmos, teljes számmal egybeg,ült.

Az előleges eszmecsere befejeztével, melynek folytatában minden bíráló, minden egyes darabról előterjeszté indokolt véleményét, a legfőbb kérdésre, nevezetesen a jutalom ki- vagy ki nem adására nézve véleménykülönbség nyilvánulván: a bizottság szavazással döntött, s ekkor az alapszabályok határozata szerint a többség tagjai közül választá meg a jelentés-tevőt, s utasítá az idevágó pontok megfigyelésére. Ez intézkedés folytán és alapján teljesitem én jelentés-tevő tisztelem.

A Karácsonyi-díjra az 1877-dik évben vigjátékok pályáztak. Összesen 9 mű érkezett be, melyek értékök szerint három csoportra oszthatók.

Az első csoportba tartoznak: a III. számú: »*Telepi, vagy a gróf mint körjegyző.*« Jeligéje: »Átugrottam a palánkon s átesém.« A IV. számú: »*Ludmilla.*« Jeligéje

»De mit föld még be nem fedett, az él, örül, vigad, nevet.« Az V. számu: »*Gazsi bédcsi.*« Jeligióje: »A leányka gyenge ág, De szerelme szép virág; Szedd szeliden a virágot, Meg ne sértsd a gyenge ágót.« A VI. számu: »*A család becsülete.*« Jeligióje: »Medium tenere beati« s a VII. számu: »*A svihák.*« Jeligióje: »Győzzön a mi jó, veszzen a mi rossz.« Mindezek olyan szárnypróbatátások, melyek megítélésénél, úgy a szerzők mint a közönség érdekében, a felebaráti könyörületesség a bíráltnak egyetlen egy módját javasolja, — a hallgatást.

A második csoportba három pályamú tartozik, s ezek olyanok, a melyekről némelyeket még is meg lehet említeni, azonban azon rögtön idecsatolt megjegyzéssel: hogy e megemlíthető egyes tulajdonok felhozása alatt, egyáltalában nem értjük e műveknek mint egésznek-különösebb figyelemre vagy éppen dicséretre méltathatóságát.

Ezek közé tartozik az I. számu: »*A felfordult világ.*« Jeligióje: »Cyprus kódében már dallják, A dalnok énekét nem hallják.« A darab Cyprus szigetén játszik s a királyi palota tróntermében kezdődik, Zephirnek, Lysander herczeg küldöttjének a királyhoz intézett e szavaival:

»Engem gyors hírnökül
Küldött Lysander herczeg hős uram,
Hozzád, kitudni, hogy mint áll ügye,
S hogy biztató szavaidat megvívén
Beteg szívének gyógyulást szerezzek.
A hold negyedszer váltja szarvait
Mióta e homokos partokon
Dicső uram hajóival vesztegel.«

Annyi mindenesetre elmondható róla, hogy a mű nem rosszul indul, cselekvénye azonban csakhamar, fájdalom, nem annyira bonyolódik, mint inkább összekuszálódik s oly valószínűtlenségek utvesztőjébe téved, a hová a figyelem, élvezettel, csakugyan nem tudja többé elkisérni, érdeket nem gerjesztő szereplőit. Mellékesen azt is meg kell jegyeznünk, hogy e darabban, a hol majd azt mondják:

»Uram, bocsássál tisztem teljesíteni!«

majd meg azt:

»Mit törődész velem!«

csakugyan senki sem »törőd« az -ik-es vagy nem -ik-es igékkel, s ezek dolgában valóban nagyon pogányul felfordult világ van Cyprus szigetén.

E csoportba tartozik továbbá a VIII. számu: »*Tristan és Isolde*« Jeligióje: »Biztosíthatom, Hogy egy bolond tudós sokkal bolondabb Mint egy bolond tudatlan.« Ez rimes jambusokban van írva, s a mi kiemelhető, az éppen sima, ügyes kézzel vezetett verselésé, bárha ezzel sem ékeskedik egyaránt mindenütt. Sajnos, hogy az ilyen behízelgőbb sorok közé:

»Mert szíven nincs. S ha szívtelen az ész
Csak téli nap: és fény kárba vész.«

vagy:

»És mért, hogy mennél magasabb a hegy
Fünt annál zordonabb, kietlenebb.
S bár napja fényesebb mint ide lenn,
Virágja nincs: nincs benne — szerelem.«

sajnos, mondjuk, hogy az ily simább sorok közé nem egyszer olyan erőltetettebbek is csúsznak be, mint például:

»S lesz rá joga. Mert a mely férfivél
Méltóságát a nő csak egyszer adja fel...«

a mi bizonyára oly szabadság, a milyet a költő — a nyelv rovására — még a legjobb rim kedvéért sem vehet magának sohasem.

A jó verselés kétségkívül érdem, de még az egészen jó sem ad elegendő kárpótlást a benső hiányokért, melyekben pedig e darab is oly nagyon sinlődik. Czóelhoz nem érni egy részről, csalódni és kiábrándulni más részről, ez magában véve még nem komikum, s oly jelenetek, a milyenek itt a családi körben előfordulnak, az életben, a valóságban fordulhatnak ugyan elő, de bizonyára sokkal szomorúbbak ott is, semhogy színpadra víve vigjáték alkotó részeivé legyenek, a mely vigjátéknak nem az a feladata, hogy elkomorolyitson, hanem inkább hogy földerítsen.

E csoportba sorozandó végül a IX. számú »Holdkóros.« Jelígeje: »Meglópta az hazáját, a ki vérét Fecsérli czéltalan, mely nemzetéé.« E darabról, mely azzal kezdődik, hogy az igazi maczkó-medve megszökve ketreczéből, gondatlan felvigyázója maga öltözik medvebőrbe és maga bujik addig a ketreczbe, míg az igazi maczkó megkerül, — már e néhány szó előrebocsátása után is meg lehet jegyeznünk annyit: sokkal durvább szálakból szövődik, semhogy a pályázatra beváló magasabb vigjátékká lehetne. Ügyes kéz bohózatot, s talán nem is rosszat, alakíthatna belőle.

A harmadik osztályt nem nevezhetjük helyesen csoportnak, a mennyiben ide csak egy darab sorozható, s ez a II. számú, »Az ellenállhatatlan.« Vigjáték három felvonásban. Jelígeje: »Karácsonyi pályamű.« Jelígeje nem mond valótlant, csakugyan beválik annak. Nemcsak versenyző társai fölött áll magasan, hanem némi kifogás alá eshető egyes — jobbára apró — hiányai mellett is annyira sikerült, hogy méltán adhatjuk neki az eredmény nevet.

A darab Spanyolországban, Oviedoban játszik. Szándékosan említém e különben talán mellékesnek látszó körülményt először, mert épen ez sorozható azon hiányok közé, melyeket fönnebb jeleztem. Különösen vigjátékiróink azok, a kik darabjaik színterét — úgy látszik — nagyon szeretik saját hazájuk határain túl, minél távolabba helyezni. A tollas barret, az idegen öltözet nagy vonzó erőt gyakorol, mintha ez emelné, nevelné a költőiséget. Kétségtelen, lehetnek körülmények, a melyek az ilyen idegen földre átültetést nem csak érthetővé, hanem szükségessé is teszik. Némely szenvedély, melyet a forróbb ég alj természetsszerűleg hevesebbé, fokozottabbá nevel, — társadalmi viszonyok, melyek köréből a darab merítve van, történelmi háttér, mely a színhelyet oda követeli, a hol a cselekvény játszik, igen is jogossá teszik a hazából távozást. Azonban ott, hol minden ilyes kiváló sajátságok nélkül, általános, közös emberi vonások vázoltatnak: bizonyára méltányos követelés, hogy magyar költő ezeket a magyar életből merítse, melyet mind ő, mind közönsége legjobban ismer. Igaz, hogy e közvetlenség a feladat helyes megoldását nehezebbé teszi, mert a valószínűség, az élet-hűség szigorúbban ellenőrizhető, — de viszont igaz az is, hogy a siker esetén, a feladat helyes megoldása sokkal hálásabb is.

Ezt, épen az »Ellenállhatatlan«-nal szemben ennél inkább meg kellett említenünk, mert tárgya, első pillanatra, rokonságban látszik állani épen egy spanyol darabban, Moretonak nálunk is ismert »Szép Diegojával.« S a bírálók között, épen e látszó-

lagos rokonságnál fogva merült fel a főkérdésre nézve a véleményeltérés, mi aligha történik, ha a szerző nem szintén spanyol földet választ darabja színteréül.

A főnnebb jelzett hiányok ez egyikéről ennyit előre bocsátva, áttérek immár magának a darabnak ismertetésére.

Az »Ellenállhatatlan«-ban a férfiúi önlítség lesz nevetségessé. Mondanom is fölösleges, hogy szerzője tehát jó alapezsmét választott. A darab meséje oly egyszerű, s természetesen ép ez egyik főérdeme, hogy néhány sorban el lehet mondani az egészet.

Rodrigo, egy elszegényedett de igazán nemes, spanyol lovag, szép, szembetűnő, vonzó külső és belső tulajdonokkal bíró ifju férfiú, azt hiszi magáról, hogy ő a nőkkel szemben ellenállhatatlan. Egyetlen egy pillantást vetni rá, elég, hogy bármely nő belészeressen. Ez ellenállhatatlan tulajdonaiban elbizakodva jön el Oviedoba, hogy ott magát a trónörökös hercegnővel észrevétesse s a mi ezzel egy — megszerettesse. Két hetet töltött már a városban s még mindig nem sikerült a hercegnő figyelmét magára vonnia. Végre ez még is megtörténik épen akkor, midőn a hercegnő, volt dajkája s most dueñája kíséretében a templomból kilép. Florindát, az asturiai hercegnőt, épen e dueña, Coscolina figyelmezteti a szép lovagra. — csakhogy, jaj! nem azért a mit a lovag képzel, hogy a hercegasszony belé szeressen: hanem azért, mert Coscolina a lovag szállásadója által olyanak ismeri e nemes, bátor, szolgálatra kész férfiút, a ki a legalkalmasabb lesz arra, hogy a hercegnő távollévő kedvesének Rolandnak elvigye Florinda levelét, melyben arra kéri, jőjjön Roland haladéktalanul Oviedoba, s szabadítsa meg türelmetlen, zsémbes, zsarnok nagybátyjától s gyámjától, a ki oly féltékenyen őrzi, s úgy körülveszi kémekkel, hogy kedvesét sem értesítheti semmiről, pedig, a mint a nők sejtik, igen nagy baj van keletkezőben, mert az öreg gyámnak féltékenykedéséből s Florinda ferjhezinenetelésének sokszor hangoztatott szükségességéből megrettenésökben azt következtetik, hogy a gyám maga akarja a hercegnőt nőül venni. Rolandot tehát tudósítani kell minden áron, — s a mesének röviden ez a magva: a nők a bátor, derék Rodrigót szemelik ki a titkos levélhordó tisztére, a magát ellenállhatatlannak hívó Rodrigo pedig mind mélyebben merül azon csalódásba, hogy előre látott, kétségtelen diadala itt is teljesen bizonyos.

A dolgozni meg is van látszata, mert Coscolina nagy titokban meghívja Rodrigót a hercegi palotába, a mely meghívást magyarázhatná-e az ellenállhatatlan egyébre, mint már is kitéüzött légyottra. Szerencséjének, előre látott szerencséjének ily hirtelen bekövetkezett felmosolygásával patronusi nagylelkűséggel lemond a kedves kis Elviráról, szállásadójuk Gil-Perez fogadósnak leányáról, s a ki, nem lehetetlen, isten-igazából bele tudna szeretni a szép lovagba. Az pedig, a kinek javára Rodrigo e lánykáról lemond: az az ő hű bajtársa, szenvedéseinek, fáradsalmainak részese, s Rodrigo diadalainak önzetlen bámulója, a becsületes Dorido, ki Rodrigónak ellentéte, s magáról sokkal kevesebbet képzel, mint a mennyi benne van, s a ki a világ legboldogabb emberévé lenne, sorsa minden mostohasága daczára, ha az igazán szeretett kedves kis Elvirát magáénak mondhatná.

A két lovag jellemének különbségét hiven és élenken tükrözi vissza egyebek közt e párbeszéd:

Rodrigo.

Reám nézett, mosolygott, reszketett,
És eltávozván, még egy epedő
Tekintetet vetett reám.

Dorido

Szeret.

Rodrigo.

Természetes. Nem az első eset.

Dorido.

Tudtam, hogy ez lesz vége biztosan,
Nőszív nem állhat ellen ennyi bájnak.
Ily termet —

Rodrigo.

Há te tündöklő szemek!

Dorido.

E dús hajfürtök —

Rodrigo.

Há te finom arcz!

Dorido.

Boldog fiú!

Rodrigo.

Ilyennek alkotott

Az Isten, mit tehetek róla én?
Mint nyílt virágok állnak útamon
A legszebb nők, szerelmemért epedve;
Le kell szakítnom őket, sorsom ez.

Dorido.

Tudom, láttam, bámultam, irigyeltem
Sok hódításodat hazánkban is;
S gyakorta kérdezém: hogy tud szived
Ennyit szeretni?

Rodrigo.

Én? Szeretni? Nem!

Én csak szerettetem, nem szeretek.
Hogy is tehetném? A sok szerelemtől
Nem érek rá szeretni.

Dorido.

Oh te boldog!

Miért nem adhatod nekem szerencséd
Századrészét? Úgy tudnék én szeretni,
De úgy, hogy jaj! S nem kellek senkinek.

Rodrigo.

Szegény! Ne búsulj, juttatok neked
Feleslegemből.

Dorido.

Hej, csak azt az egyet

Adnád nekem.

Rodrigo.

Kit?

Dorido.

A kis Elvirát.

De ő is érted ég.

Rodrigo.

Szegény leányka!

Legyen tied.

Igy mond le arról, a ki igazán övé lehetne, de mit neki most az egyszerű fogadó leánya; neki, a kire herczegnő vár a palotában? A herczegi palotában — hová a második felvonással pillantunk be — csakugyan sok és nagy meglepetés vár az »ellenállhatatlan« Rodrigóra. Lamela, egy szolgálékü kém, egyike azoknak, a kikkel Don Diego gyámleányát körülvette, Gil Perez fogadó-jában, az első felvonás egy igen ügyesen szőtt jelenetében arról értesült, hogy Don Rodrigo a féltve őrzött Florinda herczegnő kedvese, — s hogy magát urának a kormányzónak kegyére még méltóbbá tegye, siet ezt a nagy fontosságú hirt azonnal besúgni. A különben is izgatott, lobbánékony természetű gyám, kit a leányórzés gyötrelmei már is halálra kinoznak, e rémhír hallatára oly kegyetlen haragra gyúlad, — hogy most már se lát, se hall, — és üldöz mindenkit, a ki csak szeme elé kerül. Hiszen csak Rodrigót megkaphatná! S ez épen nagyon kapóra jön, a herczegi palotába, a találkozóra.

Ez elmésen szőtt találkozó, melyben a fáradsággal, sőt veszedelmekkel járó út megtételére a herczegnő szives nyájassággal akarja megnyerni s lekötelezni a mindent világos szerelemnek gondoló önhitt lovagot: még mielőtt Rodrigo megtudhatná minő szerepre van kiszemelve: azzal végződik, hogy a kormányzó elfogattja, s Rodrigót börtönbe hurcoltatja, a megrémült, de az egészet nem igazán értő Florindát pedig e szavakkal riasztja szobájába:

Mindent tudok. Bűntársad kezeim

Között van. Elszobádba! Nem sokára

Majd hozzád is lesz pár higgadt szavam!

Ezzel végződik a második felvonás. A harmadik a kormányzó szobájában foly le, a hol a gyám ki akarja vallatni Florindával azt, a mit ez ki nem vallhat: Rodrigo iránt viseltetett szerelmét. S minthogy Florinda ez ellen állhatatosan szabadkozik, a gyám azt mondja: hitelt ad szavainak, ha Florinda maga utasítja ki a lovagot az országból. Florindának épen a legjobban kapóra jön ez a megbízás, mert hiszen a lovag így szabadul meg börtönéből, s így teljesítheti levélhordó tisztét. Minthogy azonban a hallgatózó kormányzó leskelődése folytán igen nehéz a távozási parancsot is szigorúan, s a levél érdekében tett kérést bizalmasan egy füst alatt végrehajtani, ez utóbbi ügy titkos intéseket, suttogásokat tesz szükségessé, a mit az önhitt lovag természetesen ismét a lánggal égő szerelem furfangjainak gondol. Most már a levelet is úgy fogja föl, hogy az neki fog szólni. A herczegnő szerelméről tehát egészen bizonyos lévén, most már ő is gondol egy ügyes csel fogást. Mérget vesz, természetesen nem igazit, s haldoklást színlel. A kormányzó ezt a kétségbeesett szerelem művének tartja, s rohan, és rohantat a lovagot megmenteni. Ez azonban hallani sem akar orvosról, hanem papot kér, hogy lelkét a nagy utra elkészíthesse, s utolsó kegyelem gyanánt egy találkozhatást barátjával Doridóval, s Florinda herczegnővel. Ezt pedig azért, hogy így tanú jelenlétében egyházi férfiú előtt jelentsék ki házassági szándékukat, mely ezzel szentesítve lesz.

Dorido jön, jön a pap is, jön végre Florinda is a Rolandnak szóló levéllel, melyet csak most adhat át a lovagnak. Ez azonban — értésére adván az igazán szá-

nakozó hercegnőnek — hogy az egész méreg-vétel csak cselofogás, átveszi ugyan a levelet, de Florindát kezén ragadva a pap elé térdel és esküdni akar. A hercegnő nagyon természetes vonakodása, a káplán zajt-ütése, a gyám berohanása, s a Rodrigo kezében megtalált levél végre világosságot derítenek az egészre, s ekkor tűnik ki, hogy hiszen a gyámnak esze-ágában sem volt gyámleánya keze után esengen, sőt épen ő is Rolandot választotta ki számára, a kiért már el is küldött, s a kinek megérkeztét minden pillanatban várja is. Így oszlik el a kétség, legalább az okosabbak előtt, mert Rodrigo még most is azt hiszi, Florinda hercegnőnek késedelmezése nem pedig szerelme hiánya gátolta meg az egybekelést. S minthogy ezt a sokkal fényesebb állású vőlegény felé látja hajolni, úgy akarja magát kárpótolni, hogy szokott biztos számításával a kis Elvira kezét kéri meg. De már ez is késő, itt is pórúl jár, mert a józan-eszű leány azt mondja:

»Igaz, szívemben tiszta láng lobog,
S van itt egy kéz, mely boldogítani fog;
Valót mondott (t. i. Rodrigo) csak egyben tévedett:
Nem ő az ám, kiért esziveped;
Mely mind örökre boldogítani kész,
Nem az övé, — hanem e tiszta kéz...«

S azzal Doridónak nyújt kezét, ugyanannak, a kinek e drága kincset az »ellenállhatatlan« kevéssel ezelőtt oly könnyű szerrel odaigérte.

Az önhitt lovag, a mint jó magyarul szokás mondani: két szék között pad alá esik. S hogyan fogja fel sorsát, és a hibát kinek tulajdonítja?

La Harpe, Destouches egy darabjának a »l' Irrésolu«-nek bírálatában azt mondja: »il finit la pièce par un vers singulièrement heureux, lors qu'il dit, après s'être enfin déterminé pour Julie:

»J'aurais mieux fait, je crois, d'épouser Celimène.«

Tehát az a gyarlóság, mely zavarból zavarba juttatta, még most is uralkodik rajta, mert hiszen az ily hibák nem is olyan természetiek, hogy tőlük, mintegy kézcsavartásra, meg tudnánk szabadulni.

Ily szerencsés bevégzésnek tartom én az »Ellenállhatatlan« befejezését is, ki épen ez utolsó vallomása által maga teszi magát és hibáját nevetségessé, midőn azt mondja:

Imé, ez is szerelmes már belém, (tudniillik az öreg dueña)
Ifjú, vén, egykép hálót vet felém;
De nem fognak meg, óvatos leszek,
Minden nőt kerülök és megvetek.
Hiú, üres, csalárd a nőnem,
Nem érdemes egy gondolatra sem.
Im, az egyikhez mennyi gyöngeség fért,
Megtagadá szerelmét cifra fényért;
A másik, hogy kitöltse boszuját,
Boldogtalanná tette önmagát.

(Végzetlen szánakozással).

Sajnálom őket, mást nem tehetek.

Szegények, nem tudják mit vesztenek!

E szavakkal végződik e jellem-vigjáték. Úgy vélem, méltán nevezhetjük annak. A

komikumot nem a kívülről összezerőszakolt situatioókban keresi, hanem e situatioókat a benső indító okok, főleg magának a hősnek jelleme teremtik meg, idézik elő. A jellemzés, s nemcsak magának az »Ellenállhatatlannak« jellemzése, de a mellékalakok legtöbbjének néhány jellemző vonással kidomborítása, valóban jól sikerült e vigjáték költőjének. Dorido jó ízű lumora, a fogadós önzése, a kormányzó heves indulatoskodása, Lamela szolgálalelkűsége röviden, de híven és találólag vannak jellemezve.

A cselekvény az első jelenettel már megindul, s a legkisebb fennakadás nélkül mindegyre folyvást, vonzólag, érdeklőn halad előre; áradozó szóhalmaz, fölösleges jelenetek sehol meg nem akasztják, minden gyors, lüktető, úgy hogy a színpadon, szemünk láttára történik és fejlődik ki minden, ugyanannyi idő alatt, a mennyi alatt eljátszszák, mert az egész darab lefolyása ideje reggeltől délig tart. Igen szerencsés gyorsaság, már annyiban is, mert a darab egyik legvitásabb pontjának, nevezetesen annak, hogy a gyám is, a herczegnő is Rolandot óhajtják Florinda férjeül s ezt egymással még sem közlik, e — mondhatnám lázas sietség — kölcsönöz valószínűséget.

A darab nyelve, mint a mutatványokból is kitünhetett, élvezhető, drámai, s ha még is van, a mit óhajtásképen ki kell fejeznünk, jól esett volna itt-ott, nem phrasisokat, nem nagyszavú declamatiót, de eszmékben, ötletekben gazdagabb, magvasabb mondásokat, a mint a francziák mondják, olyan »született verseket« hallhatunk, melyek fület, szívet egyszerre megütnek, s mind amabban ujra meg ujra fölesengenek, mind emebben felliangzanak.

Lelkiismeretesen számot adtam, tisztelt Akadémia, — a mennyire a tér megengedé, — mind a bíráló bizottság eljárásáról, mind különösen arról, hogyan íteltük meg az 1877-dik évi pályázat legkiválóbb darabját, az »Ellenállhatatlan«-t. Röviden összevonva az erről mondottakat: a bíráló bizottság e darabot nem tartja ugyan minden hiánynélkülinek, de hiányait sokkal csekélyebbeknek itéli, s jelességeit sokkal többnek, semhogy jutalomra méltónak ne tekintené, a miért is szótöbbséggel oda nyilatkozott, terjeszsze e jelentéstétel azon javaslatot a mélyen tisztelt Akadémia elé, hogy az 1877-dik évi Karácsonyi-jutalmat, az »Ellenállhatatlan«-című vigjáték szerzőjének kijadni méltóztassék.

E jelentés alapján, a II. számú pályamunkának a jutalom oda íteltetvén, a felbontott jeltég levélből *Csiky Gergely* neve tűnt ki. A többi nyolcz jeligés levél megégetésére ölnök ur *Ballagi Mór* és *Tunárki Gedeon* tag urakat kérte fel, kik eljárásukról az ülés folyamában jelentést tettek.

Ugyanakkor.

Az I. (nyelv és széptudom.) osztály *negyedik* ülése.

Pulszky Ferencz t. t. osztály-elnök elnöklése alatt.

86. (14) *Hunfalvy Pál* r. t. »A rumuny nyelv« című értekezését olvassa. Birálatra adatik.

87. (15) Az osztálytitkár előterjeszti a magyar helyesírás ujonnan átvizsgált szabályait, a mint azokat a nyelvtudományi bizottság az osztály utasításai szerint módosította s a maga belátása szerint javította.

Az 1. 2. 3. 4. és 5. §§-ok egy pár stylaris módosítással elfogadtatnak, s a többiek tárgyalása a jövő ülésre halasztatik.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA.

É R T E S Í T Ő J E.

Tizennegyedik akadémiai ülés.

A II. osztály negyedik ülése.

1878. ápril 8.

Horváth Mihály r. t. osztály-elnök elnöklése alatt.

89. (15) *Deák Farkas* l. t. felolvassa ily czímű értekezését: »Adatok a Wesselényi család történetéhez.« Kivonata ez:

Az értekezés, mely míg egyfelől tisztázza a nagy szerepet játszó nemzetség származását és elterjedését, másfelől élénk képeket tár előnkbe a XVI. és XVII. század társadalmi életéből. A Wesselényiek származására nézve időnkint többféle vélemény támadott; mondták, hogy spanyolok, lengyelek, morvák, csehek, sőt hogy cigányok. Részletes adatokkal kimutatható, hogy egyik állítás sem igaz, valamint az sem, a mit Apor Péter ír, hogy a Wessen-ektől származtak volna.

Értekező bebizonyítja, hogy a XIV. század közepétől kezdve folytonosan Nógrád vármegyében fordulnak elő s legfeljebb a szomszéd vármegyékbe nősülnek vagy szereznek birtokot, migsem Wesselényi Simon, véglesi várnagy fia: *Farkas* és *Miklós* kijebb terjesztik a család hírnévét és befolyását s lehet őket érti a mese, midőn a szerencsét kereső két lovagról beszél. Legelőször 1276-ban fordul elő a név, mikor is Wesselényi Jakab Tordán a johannita keresztetek házának főnöke — aztán a családnak mintegy 9 férfi és 12 nő-tagja számláltatik elő, kik eddig ismeretlenek voltak. Rátérve az egyesek életrajzára, kiemelhető, hogy *Farkas* jeles katona volt a sík mezőn úgy mint várostromban. Őcse Miklós előbb szintén katona, később kir. ügyész és ítélő mester; jó szívű, tapintatos és nagy törvénytudó — ő szerezte a gyekeli uradalmat Erdélyben s alapította a *gyekeli* ágat. E két testvér élete csaknem az egész XVI. századot betölti, mert *Farkas* 1502-ben, *Miklós* 1504-ben született s mindketten 80 éves korukban haltak el. *Farkas* egyik fia *Ferenecz* volt, ki a családot magasra emelte. Báthori I. lengyel királylyal együtt növekedvén, nemcsak Erdélyben hív alattvalója volt, hanem Lengyelországba is elkísérte s ott az ország kincstárnoka lett; ő szerezte s kapta adományban Hadad várát az

uradalommal együtt s ő vette fel a hadadi elő nevet és kapta később 1584. a liber bárói méltóságot. Maga vitéz, okos, hű és becsületes volt, neje Sárkándi Anna, kitől négy gyermeke, két fia s két leánya maradt, atyjok s özvegyanyjok is a legnagyobb gonddal és sikerrel neveltették gyermekeiket. Kik közül felemlítendő *W. István*, a nádor atyja, az író, Wesselényi Anna Csáky Istvánné, kinek leveleit és élettörténetét értekező külön kiadta *) és *Pál*, ki a tulajdonképi erdélyi ág alapítója.

Istvánnak volt fia a híres *Ferencz*, ki 1605-ben született s 1655-ben Magyarország nádorává választatott, 1647-ben lett gróf és 1661-ben az arany gyapjas rend vitéze

Értekező legtöbbet időzött a Wesselényi Farkas és Miklós s aztán az I. W. Ferencz életrajzánál, sok eddig ismeretlen adatokból némileg körvonalozván e csak névről is alig ismerős egyéneket. Emlegette, mintha szándéka volna a nádorról máskor többet beszélni — de aztán újabb nemzedékek tanulmányozását újabb szakemberekre hagyva, azzal végzi értekezését: ne vegyék rossz néven a Wesselényiek, hogy kizárta közülök a Wesseneket s hogy a rejtelmes alaku lovagokat a mesék országába üzte, mert adott helyettök négy-öt nemzedék valóságos őseit, kikért nincs ok pirulni, mert derék nőgrádvármegyei nemes emberek voltak.

Szabályszerű bírálata alá bocsáttatik.

90. (16) *Wertheimer Ede*, a nagy-szebeni jogakadémia tanára, mint vendég, felolvassa ily czimű dolgozatát: »Erzsébet angol-királynő és Ausztria 1563—1568.

Tizenötödik akadémiai ülés.

A III. (mathem. és természettud.) osztály *negyedik* ülése.

1878. ápril 15.

Sztoczek József akadályoztatása folytán meg nem jelenhetvén, az elnöki szék elfoglalására mint jelenlevő legidősb rendes tag, *dr. Nendtvich Károly* úr kéretett fel.

92. (14) *Kerpely Antal* I. tagnak: »Folyékony ciansó vas-nagyolvasztóból« czimű közleményét megismerteti Nendtvich Károly r. t.

93 (15) *Mocsáry Sándor* múzeumi őrségéd »Adatok Zólyom- és Liptóme gyék faunájához« czimű dolgozatát beterjeszti Frivaldszky János. A kivonat következő:

Mínthogy hazánk északi részének s főleg fenyveseinek hártya- és kétröpü faunája irodalmunkban s a nemzeti múzeum gyűjteményében is csak egyes példányokban volt képviselve: az 1876. év nyarán a szerző leginkább ezek gyűjtése végett utazott Zólyom- és Liptóme gyékbe.

Július hó 1-én Besztercebányára érkeve, itt többek közt mindjárt három oly fajjal találkozott, melyek hazánkban ismeretesek még nem voltak, u. m. a *Tipula caesia* két-, a *Crabro pictipes* és *Halictus mala-*

*) Wesselényi Anna, özv. Csáky Istvánné élete és levelezése. Irta Deák Farkas. Kiadta a Franklin-társulat. Ára 2 frt.

churus hártyaröpűekkel. Július 5-én Pandler Lajos gimnáziumi ötödik osztályú tanuló kíséretében Besztercebányáról kirándulást tett a regényes fekvésű hermanetzi völgybe, hol a Nomada Fabriciana méhfélét hazánkban először találta. Besztercebányán meghatározta a nevezett tanuló kisdéd rovargyűjteményét s ezeknek a névsorát jegyzékébe szintén fölvette.

Július 7-én átment Szliácsra. E hirneves fürdő kies fekvése már első tekintetre alkalmas rovarászati helyül kínálkozott s azért négy héttel később e helyre ismét visszatért. E két izben való otlléte alkalmával a fürdő környékét minden irányban kikutatta, s tekintve azt, hogy július és augusztusban már csak kevés rovar található, mégis sikerült Szliács körül, több máson kívül, 11 oly hártya- és kétröpű fajt gyűjtenie, melyek hazánkból ismeretesek még nem voltak; ezek között van egy igen szép új fémdarázs is, melyet *Chrysis venusta*-nak nevezett el. E fajt a fürdő fölött levő kopár sziklákön a *Chrysis Leachii*, *scutellaris* és *Tachytes unicolor* társaságában találta, melyek a szikla üregeiben fészkelő *Osmia anthocopoides* magánéltű művészméh sejtjei körül ólálkodtak, s valószínű, hogy mindnyájan ez utóbbi méhfajnak élődiei. A Hungaria szálló mögött heverő kődarabokon pedig a ritka *Chrysis simplex* fémdarázs két példányára akadt, mely szintén az *Osmia anthocopoides* sejtjeiben fejlődik ki. Ezekon kívül, a Szliács mellett gyűjtöttek közül, különösen kiemelendők még a következő művészméhek, u. m. az *Anthidium punctatum*, *strigatum*, és *interruptum*, melyek a *sedum* virágzatán röpködtek, a *Colletes nasutus*, mely az *anchusa officinalis* virágzatán bőven volt található s annak a szárán aludt is, s végre a *Panurginus labiatus*, mely hazánkban eddig csak itt fordult elő; ez igen érdekes kis méh szintén nagy számmal röpködött, de csak him példányokban, mert a nőtények a méhféléknél rendszeren csak később, némely fajoknál néha 1—2 héttel is később jelennek meg. A természet ezt azért rendezte így, hogy a hímek is néhány napig élhessenek, mert ezek a párosodás után csakhamar elhálnak; a nőtények ellenben mindaddig életben maradnak, míg művésziösen alkotott költősejtjeiket elkészítve, azokat virággporral s némely fajoknál mézzel is megtölthetik, a mi sokszor 3—4 heti időt is igényel.

Szliács környékének Faunáját, általában véve, túlnyomóan a közep-hegységekben s részben a hegyi tájon élő fajok jellemzik; lapályi állatot a szerző csak keveset talált.

Szliácsról előbb Rózsahegyre s onnan pár nap múlva Korytniczára utazott, mely — mint tudva van — Liptómegye déli határán egy szűk, sötét fenyvesektől környezett katlanszerű völgyben fekszik, 842 méter magasan a tengerszín fölött. Ama medenczének, melyben a korytniczai gyógyforrások kibugyognak, egyik oldalát az 1508 $\frac{1}{2}$ méter magas Präsiva-havas nyugoti lejtője képezi; míg ennek délnyugati hegyoldala Zólyomgyében terül el s ott hasonló gyógyerejű ásványos forrásoknak ad létet.

Korytnicza faunája, általában véve, gazdag és változatosnak mondható. Tizenöt napi itt időzése alatt a szerző 16 hártya- és 11 kétröpű oly fajt gyűjtött, melyek hazánkból ismeretesek még nem voltak s ezek kö-

zött két kaparó darázs-faj, u. m. a *Hoplisus montivagus* és *Astata femoralis* a tudományra nézve is új. A fürdő előtt elterülő réteken s a fürdő fölött levő favágásban nagy számmal voltak gyűjthetők a különféle *Cerambycida* bogárfajok, méhek, darázsok és legyek, s főleg ezek azok, melyek Korytniczának csaknem kizárólag túlevelű fákból álló legközelebbi környékét jellemzik. S hogy ily hideg tájon, hol a nappali középhőmérsék csak 13—14 Celsius fok, s a rövid nyarat még rövidebb őszt és ezt zordon tél követi, a méhek, darázsok és legyek, a hideg iránt ez oly érzékeny állatok, oly nagy számmal tenyésznek, annak okát szerző abban találja, hogy Korytnicza katlanszerű fekvése által a zord északi szelek ellen védve van. Július 23-án Bothár Dániel pozsonyi tanár s jeles botanikus társaságában a *Prasiva-havasra* tett kirándulást, hol utjában, a *Pezetottix alpina* és *pedestris* alhavasi egyenesröpűeken kívül, jobbára csak légyfélékkel találkozott; sőt a *Prasiva* tetején is a *Tabanus* légyfajok százankint röpködtek, ott hol más rovarnak akkor nyoma sem volt. Korytniczánál a szerző egy érdekes, új biológiai megfigyelésnek is volt szemtanúja. Az *Osmia anthocopoides*, magánéltű gyűjtő- vagy művész-méh, sejtjeit homok vagy agyagdarabokból rendszeren a kövek külső részéhez építi, s a sejteket álczái számára az *Echium vulgare* virágporával tölti meg. A sejtjeit készítő nőténynek ellensége a *Chrysis simplex* ritka fém- vagy kakukdarázs, mely annak az álczáiból nő fel, mikép ezt a szliácsi fürdőnél a szerző is tapasztalta. De hogy az *Osmia anthocopoides* fában is építene s a *Chrysis Austriaca* F. kakukdarázs is elődje volna, erről a világirodalomban még senki sem tett említést. Szerző aztán bővebben ismerteti ama méhfaj építkezési módját s ellenségének: a kakukdarásznak a sejtek körül való ólalkodását mindaddig, míg petéit a méh sejtjeibe csempészheti.

Korytnicza faunáját, általában véve, az alhavasi és részben a havasi tájon élő fajok jellemzik; de nem csekély számmal fordulnak elő Korytniczánál oly fajok is, melyek jobbára, vagy legalább túlnyomólag, a rónán és dombos fekvésű helyeken tenyésznek.

Korytniczáról a szerző előbb ismét Rózsahegyre s onnan, már megbízatásának határán kívül, Szepesmegyébe Tátrafüredre utazott, hogy néhány állatot a magas Tátráról is hozhasson magával, mint a mely gyűjteményünkben még alig van képviselve. De minthogy Tátrafüreden, a fürdő túltömöttsége miatt, alkalmas szobát nem kaphatott, visszatért Poprádra, hol pár napig időzött. Az itt gyűjtött állatok közül különösen kiemelendők a *Diplax scotica* és *pedemontana* acsafélék, melyek hazánkban csak Turócmezgyéből voltak ismeretesek. Ezek Poprád mellett egy kis tóban tenyésznek.

Harminczhat napi távolléte alatt gyűjtött a szerző: 3 faj hullót és amphibiomot 7 példányban, 3 faj halat 4 példányban, 720 faj különféle rendű rovar 1568 példányban, 14 faj csigát 43 példányban s 42 példány pókot, melyek a nemzeti múzeum tulajdonai.

Ezek közül most először volt gyűjtve hazánkban 1 faj téhely-, 30 faj hártya-, 15 faj két- s 1 faj egyenesröpű; összesen tehát 47 faj, melyekből három darászfaj a tudományra nézve is új.

Ezekhez a magam részéről még hozzáadni kívánom, hogy midőn a magy. orvosok és természetvizsgálók Rimaszombatban 1867-ben tartott nagygyűlésén részt venni szándékoztam, utamban a még előttem állattani tekintetben ismeretlen Zólyom- és Liptómegyéket is érintettem, főleg ama szempontból, hogy a liptómezei Djumbir-havas láncolatában Miller Lajos bécsi jeles bűvár által két példányban fölfedezett, igen érdekes *Trechus microphthalmus*-ból, a Frivaldszky Imre által megvett egyetlen példányt, mely a »Jellemző adatok Magyarország faunájához« című munkába való lerajzolás közben véletlenül megsemmisült — mással pótolhassam. S daczára annak, hogy lelhelye Miller által pontosan megjelölve nem volt, mégis sikerült e keresett s Liptómezeje faunáját különösen jellemző bogárból több mint 30 példányt gyűjtenem. — A Djumbir-havasról visszatérve, a regényes deményfalvi völgyben pedig, egy hazánk faunáját jellemző lepke, az *Agrotis grisea* került birtokomba; s így ez Európa központi alpesein tenyésző fajnak hazánk északi alpesein való előfordulása is bebizonyult. — A másik még ritkább lepkét Korytnicza fölött a Prasiva-havason a *Lichen Islandicum*-on ülve találtam. Ez egyetlen példány azért igen érdekes, mert összekötő tagúl szolgál az Európa legészakibb hegyeiben, jelesen Lapplandban tenyésző *Agrotis hyperborea* s az európai központi alpokban előforduló *Agrotis carnica* közt s e példány után derült ki az, hogy az általam talált faj és az *Agrotis carnica* nem egyebek, mint az *Agrotis hyperborea*-nak helyi válfajai. — A negyedik szintén igen nevezetes rovar, mely Zólyommegye faunáját kiválóan jellemzi s hazánknak kizárólagos faja: az *Acmaeops excellens* bogár, melyből a legelső példányt Neubehler Pál az óhegyi hegyek közt fődözte fel s melyet később dr. Brancsik Károly a trencsinmegyei Wrákna völgyben két példányban feltalálva, leirt. Ezeket azért kívántam e helyen megemlíteni, mert igen érdekes adatok gyanánt szolgálnak a szóban forgó megyék állatvilágához s egyszersmind pótadatok gyanánt Frivaldszky Imre jeles művéhez.

94. (16) *Simkovic Lajos*, reáliskolai tanár Nagyváradon »Bánsági és hunyadmegyei utazásom növénytani tekintetben« című dolgozatát bemutatja Jurányi Lajos l. t. Röviden így :

Az értekezés tartalmát a szerző a következő fejezetekre osztva tárgyalja: A bevezetés után adja I-ső fejezetben az általa bejárt terület körrajzát, vonzóan s élénken tárgyalván a terület egyes vidékeit, súlyt fektetve mindenütt az egyes vidékek floristikai s geológiai viszonyaira is. A második fejezet »a bejárt terület növényzete jellemzésének van szentelve«, és e fejezetben a szerző, mint a fejezet címe is mutatja, az átkutatott terület phytogeographiai képét adja s tárgyalásánál a phytogeographiában legujabban megállapított s elfogadott elveket követi, s ezen tekintélyes terjedelmű része a munkának a beható s igen szorgalmas kidolgozás, a különböző viszonyok helyes megítélése s a számos részletnek szép egészsze való ügyes egybeolvasztása által nemcsak igen érdekes, de becses is. — A III-ik fejezetben rendszeresen tárgyalatnak az észlelt növények, melyek összesen 447 nem, 1348 fajban vannak felsorolva, melyek közül 433 nem, 1321 fajjal esik a virágos növények csoportjára, a többiek

pedig a kryptogámokra, a melyek közül azonban csak az edényes kryptogamok szolgálták az értekezés tárgyául. A molhélékről a szerző már régebben közölte a területekre vonatkozó észleleteit.

Ezen nagy szorgalommal irt értekezésben a szerző számos, hibás adatokat helyreigazít, és sok esetben az egyes növényekhez is figyelmes észlelésen alapuló jegyzeteket fűz, s néhány új alakot is leír; továbbá a hátszegi havasokról, melyekről eddig csak töredékes ismereteink voltak, részletes és összefüggő floristikai képet nyújt, s végre mindazon elszórt floristikai adatokat egy egészbe összefoglalva adja, melyek Heuffel óta a Bánság területére vonatkozólag közöltettek s czekek, a mennyire anyaga engedte, meg is bírálta.

A beadott munkák bírálatra bocsátandók.

Tizenhatodik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1878. április 29.

Gr. Lónyay Menyhért akadémiái elnök úr elnöklése alatt.

96. H. főtitkár jelenti, hogy a f. évi márczius 19-iki összes ülésen a gr. Teleki-dramái jutalom a »Tamóra« című pályamunkának, az akadémiái Ügyrend 110. §-ában foglalt feltétel alatt íteltetvén oda, a nevezett pályamunka szerzője a főtitkári hivatalban jelentkezett, mire a jeligés levél felbontatván: *Váradai Antal* főreáltanodai tanár neve tűnt elő, kinek a pályadíj utalványoztatott.

Tudomásul vétetik.

97. Olvassatik *dr. Schaller* székes-fehérvári orvos levele, melyben a himlő-oltásról szóló munkáját kiadás végett az Akadémiának ajánlja.

A III. osztály véleménye kéretik ki.

98. Olvassatnak a strassburgi egyetemi könyvtár, a bécsi császári és kir. udvari levéltár, és a müncheni kir. Akadémia iratai, melyekben az Akadémia kiadványaiért köszönetet mondanak.

Tudomásul vétetik.

99. Olvassatik a m. kir. belügyminiszternek f. é. április 13-án kelt leirata, melyben Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye czimere tárgyában az Akadémia véleményét kéri ki. Ezzel kapcsolatban előterjesztetik az archaeologiai bizottságnak ez ügyben bemutatott indokolt véleménye.

A bizottsági munkálat javaslatai elfogadtatnak és a belügyminiszterhez felterjesztetnek.

100. Tárgyalás alá vétetik az Akadémia Ügyrende, a január havi összes ülésen kiküldött bizottság által revideált alakjában.

Az Ügyrend elfogadtatik, a következő módosításokkal:

A 18--§-hoz a következő k) pont csatoltatik : »Felterjesztés az összes üléshez oly ügyekben, a melyekben az osztályok vagy bizottságaik a közönséghez vagy hatóságokhoz kívánnak fordulni.«

A 19. §. 6. pontjában fél óra helyett *egy óra* fogadtatik el.

A jutalmakról szóló szakaszok élén az alapítók neve, az alapítvány éve és összege megemlítendő.!

A 89. §. következőképen fogalmaztatik : »A jutalom odaitéléséről szóló jelentést a bizottság többségének egyik tagja szerkeszti, s oly esetben, midőn a bírálók egy művet sem találnak érdemesnek jutalomra, ez a jelentés azon megjegyzéssel tétetik közzé stb.«

A 119. §. a jövő összes ülésig függőben hagyatik, a mikor az alapító-oklevél szövege alapján fog határozat hozatni.

A Vitéz-jutalomról szóló szakasz függőben hagyatik, míg az alapítványi tőke állása tisztába hozatik.

101. A h. főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta magánosoktól, testületektől és nyomdáktól beérkezett könyveket, ily rendben :

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Kopenhága. a) Mémoires. Cl. des Lettres. Vol. V. No 2. Cl. des Sciences. Vol. XI. No 3. 4. b) Bulletin. 1876. No 2. c) Tige Brahes Meteor. Dagbog for 1582—1597.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. a) Abhandlungen. 1876. b) Monatsbericht. Dec. 1877. Januar 1878.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. a) Abhandlungen. Math. Phys. Cl. X. B. 2. Abtheilung. Philos. Philol. Cl. XIV. B. 2. Abth. Hist. Cl. XIII. B. 3. Abth. b) Sitzungsberichte. 1860. 5. H. 1869. 1, 2, 3, 4. H. c) Sitzungsber. der Math. Phys. Cl. 1877. 3. H. d) Avenin und seine Zeit.

Académie Imp. des Sciences. Sz. Pétervár a) Mémoires. Tom. XXIV. No 4—11. Tom. XXV. No 1—4. b) Repertorium für Meteorologie. V. B. 2. H. Supplem. B. 1. Hälfte.

Histor. Verein von Oberpfalz. Regensburg. Verhandlungen. XXXII. B.

Naturforsch. Gesellsch. Basel. Verhandlungen. VI. Th. 3. H.

Section Hist. de l' Institut. Luxembourg. Publications. Vol. XXXII.

Royal Society. Edinburg. a) Transactions. Vol. XXVIII. P. I. b) Proceedings. Vol. IX. No. 96.

Academy of Sciences. Chicago. a) Annual Adress 1878. b) Artesian wells.

Physik. Central-Observatorium. Sz. Pétervár. Annalen. Jahrg. 1876.

R. Istituto Veneto. Velenze. a) Memorie. Vol. XX. P. 1. b) Atti. Tom. III. Disp. 4. 5. 6. 7.

Verein für Geschichte u. Alterth. Schlesiens. Boroszló. a) Scriptorum rerum Silesiacarum. XI. B. b) Regesten. 2. Lieferung.

Society of Antiquaries. London. Proceedings. Vol. VII. Nro. 3.

Société R. de Numismatique. Brüsszel. Revue. 1878. 2. Livr.

Nassauischer Verein für Naturkunde. Wiesbaden. Jahrbücher. Jahrg. XXIX—XXX.

R. Observatory. Greenwich a) Greenwich Observations. 1875. b) Report on the transit of Venus on Dec. 8. 1874.

Société des Sciences de Finlande. Helsingfors. a) Acta. Tom. X. b) Ofversigt. Vol. XVII. c) Bidrag. XXIV. H. c) Observations météorologiques. 1873.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. XXII. No 2.

Rev. Euskara szerkesztősége. Pampelona. Revista Euskara. Anno I. N. 1. 2. 3. Office of. the Amer. Journal. New-Haven. The American Journal of Science and

Arts. No 49. 50. 52. 53. 87. 88.

Accademia dei Lincei. Roma. Atti. Transunti. Vol. II. Fasc. 3. 4.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. a) Denkschriften. Philos. Hist. Cl. XXVI. B. Math. Naturwiss. Cl. XXXVII. B. b) Sitzungsberichte. Philos. Hist. Cl. LXXXIV. B. 1—2. 3. H. LXXXV. B. 1. 2. 3. H. LXXXVI. B. 1. 2. 3. H. LXXXVII. B. (1877. Juli). Math. Naturwiss. Cl. I. Abtheil. LXXIV. B. 3. 4. 5. Heft. LXXV. B. 1—3. 4. 5. H. II. Abth. LXXIV. B. 3. 4—5. H. LXXXV. B. 1. 2. 3. 4. 5. H. LXXXVI. B. 1. H. III. Abth. LXXIV. B. 1—2. 3—5. H. LXXXV. B. 1—5. H. c) Almanach für 1877. d) Archiv. XXV. B. 1. 2. Hälfte. XXVI. B. 1. Hälfte e) Fontes rerum Austriacarum. II. Abth. XL. B. f) Anzeiger 1878. No. 7. 8. 9.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. a) Verhandlungen. 1878. No. 5. 6.

K. K. Zool. Botanische Ges. Bécs. Verhandlungen. XXVII. B. b) Monographie der phaneropteriden.

Tudom. Akadémia Krakó. a) Pamietnik. Wid. Mat. Przyr. Tom. III. b) Sprawozdanie. Kom. Hist. Zesz. I. Kom. Fizyj. Tom. jedenasti. c) Wislocki Katalog. Zesz I. d) Rozprawy. Wid. Filol. Tom. V. Wid. Mat. Przyr. Tom. IV. e) Estreicher. Bibliographia. Tom. IV. Zesz. 1. 2. 3. 4. f) Zaranskiego: Geogr. Imiona Szlow.

K. K. Statist. Centralcommission. Bécs. a) Statist. Jahrbuch für 1875. 2. H b) Ausweis über den auswärtigen Handel. XXXVII. Jahrg.

Mährisch-Schles. Landesausschuss. Brünn. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Tom. II. III. IV. V. VI.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. a) Erdélyi Múzeum. V. évf. 3. 4. sz. b) Évkönyv. II. köt. 7. sz.

Verein für Siebenbürg. Landeskunde. Nagyszeben. a) Archiv. II. B. 3. H. b) Jahresbericht. 1858/9, 1863/4, 1864/5, 1865/6.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közlöny. 1878. 3—4. sz.

M. k. földtani intézet. Budapest. Évkönyv. V. k. 2. füz.

Pozson vármegyei rég. egyt. Pozson. Értesítő 1876/7-ről.

Érseki hivatal. Esztergom. Schematismus cleri archidioecesis Strigoniensis pro 1878.

Olasz kir. földm. ipar és keresk. minisztérium. Róma, a) Annali. Anno 1877. 2. Semestre. b) Navigazione nei porti del regno. 1876. c) Statistica dei bilanci provinciali 1875/6. d) Bilanci comunali. 1873. 1876. e) Della navigazione e del commercio alle Indie orientali. f) Reale decreto di istituzione d. direzione gen. di statistica. g) Popolazione 1876.

Cs. k. közös hadügyminisztérium. Bécs. Militair-Statist. Jahrbuch. 1874. II. Th.

II. Magánosoktól :

Dr. L. Stieda. Dorpat. Anthropologische Untersuchungen an Esten.

Kanitz Ágost. Kolozsvár. Magyar növénytani lapok I. évf.

Farkas Gyula. Budapest. Matematikai tanulmányok. I. közlemény.

- Lord Lindsay. London. Deun rcht observatoy Publications. Vol. II.
 Alb. Wallis. Upsala. Catechismus des Christenthums dritten Jahrtausends.
 Domanovszki Endre l. t. Nagyszeben. A bölcsészet története III. köt.
 H. J. Páris. Guillaume de Breuil. Style du parlement de Paris.
 Dr. Kern Henrik. Lipik. A lipiki jód fürdő és hőforrásai.
 Kolosy Miklós. Eperjes. Sárosmegye közigazgatási szervezete.
 Márki József Budapest. Szak- és betürendes kalauz az összes magyar irodalom története s könyvészetében.
 Onno Klopp. Berlin. Zur Ehrenrettung von Leibniz (2 péld.)
 Tóth Mike. Mária-havi virány.

III. Köteles példányok.

- Athenaeum nyomdája. Budapest. a) Szász Károly: Salamon. b) Dvihalý: A házi ipar kézikönyve. c) Delectus seminum in horto botanico univ. Budapest. 1877. dr. Hasenfeld: Szliács. e) Prém: Vázlatok az ipar-művészet köréből. f) Wohl: Beszélyek és tárczák. g) A Lloyd szerződés elvetése. h) Lenkey: Szatirák és elegiák. i) Schick: Eszmék a büntetés végrehajtásának reformjához. k) Történelmi Tár. 1878 1. füz. l) Ribáry: A Claudiusok története I. k. m) Quintus: Hitágozatok. n) Hegedüs: Az önkormányzat és pénzügye. o) A tiszavölgyi társulatok 1877. nov. nagygyűlésének jegyzőkönyve. p) Alkotmány vagy absolutismus. g) Fenyvessy: Az új vámtariffa. r) Szabó és Szathmáry: Hunyadi Album. s) A magyar jogászggyűlés évkönyve 1876-ra t) Apáthy: Anyagi és alaki váltójog I. II. k. u) Asbóth: Álmodója. x) White Melville: Rózsika. y) Gyepkönyv 1877-ről. z) Házi könyvtár. XXVI. j) Seidel: Képes természetrajz. Hatodik kiadás. v) Nemzeti casino-könyv 1877. w) Pestvárosi lakbérleti szabályok. aa) Jókai: Mondjuk ki az igazat. bb) Kákai: Újabb országgyűlési fény- és árnyképek. Első és második kiadás. cc) Daudet: Egy boldogtalan története. I. II. III. köt. dd) A világ szállodája. III. IV. köt. ee) Jókai: A névtelen vár. 3. 4. 5. 6—7. 8—9. 10 füz. ff) Miss Braddon: Cecil. I. II. k. gg) Greguss Ágost meséi. hh) Ugyanaz az ifjuság számára. ii) Az építési ipar. 1877. 44—52. sz. kk) Magyar statist. Évkönyv. 1875. 4, 9, 10. füz. és 9—10 f. németül. ll) Tájékoztó. 1878. 1, 2, 3. sz. mm) A magyar mérnök- és építész-egylet közlönye. XI. k. 10, 11, 12 füz. nn) Polgári iskola. II. évf. 8, 9, 10. sz. oo) Műegyetemi lapok. 1877. nov.—decz. 1878. jan.—febr. pp) Magyar tanügy, 1877. 7, 8, 9, 10. f. 1878. 1. f. qq) Századok. 1877. 9, 10 f. 1878. 1, 2. f.

- Franklin társulat nyomdája. Budapest. a) Lutter: Öt számjegyű szorszámí és szögmértani számlák. b) Dömötör János munkái. c) Vajda: Találkozások. d) Dillenberger: Gyógyászati vény-zsebkönyv. e) Heinrich: Deutsche Verslehre. f) Kóser élczek. g) Balló: A vegytan alapelvei. h) Egyház-szertartási dolgozatok. i) Kovács-házi: Pantographia. k) Szabó: Über eine neue Methode die Feldspathe auch in Gesteinen zu bestimmen. l) Bugistre-Belleyson: Les intrigues moscovites en Turquie. m) A keresztény egyház rövid története. n) Mariska: Magyar pénzügyi törvényisme. o) Müller: Világtörténelem. I. k. p) Bernát Gáspár adomái. g) Bizonyfy: Angol-magyar szótár. r) Somogyi: Olasz társalgási nyelvtan. s) Nehány hét Ceylon szigetén. t) Közigazgatási döntvénytár. II. folyam. u) Lutter: Módszeres vezérkönyv a népiskola számtanához. x) Maczke: Költészetten. y) Baneshourgh: English readingbook. z) Döntvénytár. XVII. folyam. j) Herman: A phylloxera ügye. v) Jablonszky: Az osztrák-magyar monarchia leírása. w) Weber: A világtörténet tankönyve. V. k. aa)

Illyés : Költemények. bb) Találmányok könyve. 12—22. füzet. cc) Iparos naptár. 1877. 1878. dd) Honvéd naptár 1877. 1878. ee) Lidércz-naptár 1877. 1878. ff) Deák Ferencz naptár. 1877. 1878. gg) Falusi gazda naptára 1877. 1878. hh) Prot. új képes naptár 1877. 1878. ii) István bácsi naptára 1877. 1878. kk) A magyar nép naptára 1877. 1878. ll) Neuer illustrirter Volskalender. 1877. 1878. mm) Nagy képes naptár 1877. 1878. nn) A magyar nők naptára 1877. 1878. oo) A nép zászlója naptára 1877. 1878. pp) Borászati naptár 1877. 1878. gg) Történelmi könyvtár. 40, 41, 42, 43. f. rr) Nevessünk új naptár 1877. 1878. ss) Falusi könyvtár 25—26. tt) Duncker : Az ó-kor története 5—6. f. uu) Ifjúsági iratok tára I., II., III. xx) Olesó könyvtár. 47, 48, 49. sz. yy) Kis nemzeti múzeum 39, 40, 41. zz) Háboru krónika 8, 9, 10, 11. f.

Ref. főtanoda nyomdája. Kolozsvár. a) A kolozsvári m. k. egyetem tanrendje 1877—1878. második felére. b) Ugyannak jutalomtételei 1877—78-ra. c) Ugyannak aktái 1876—77. Fasc. 2. 1877—1878. Fasc. 1—2. d) Csath : A jött-ment. e) Haller : Iparunk föllandulásának tényezőiről s akadályairól. f) Kővári : Adatok a phenil-carbonid és helyettesítési terményeihez. g) Névkönyv az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház számára. 1878. h) Schilling : A morvamezei ütközet. i) Szász : Isten szolgája. k) Békésy : Az erdővidéki barna szénbánya. l) Bartha : Az egyenvonalu háromszög legnevezetesebb sajátságainak analitikai tárgyalása.

Gyulai István nyomdája. Arad. Fényes : Méhészeti mozaik.

Kutasi Imre nyomdája. Debreczen. Pelbárt Julcsa (népszinmű.)

Pajevics A. nyomdája. Ujvidék a) Uveo Lizsak. b) Ilusztrovana ratna Kronika. Szv. 7.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. a) Domanovszki : A bölcsészet története. III. köt. b) A középiskolai rendtartás. c) Sbornik. 1877. Br. 1—16. d) Fencsik : Liturgica.

Városi nyomda Debreczen. a) Imre : A magyar irodalom és nyelv rövid története. Negyedik kiadás. b) Kőrösi : Az amerikai párbajról. c) Böszörményi : A világ minden államának posta-ügye 3—4. füzet. d) Számtani gyakorlókönyv. 1. füz. e) Herczl : Forgalmi számtan. 4—5 füzet. f) Molnár : Lear király. g) Magyar protestans egyházi és iskolai figyelmező. IX. évf. 1, 2, 3. füz.

Ifj. Madarász Endre nyomdája. Pécs. a) Verböczy : Költészetan. b) Halász : Baranya megye tanügyi állapota. c) Rézbányai : Európa művelődési történelme.

Filtsch S. nyomdája. Nagyszében : Achter Jahresbericht an die ev. Gemeinde in Hermannstadt.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Társadalmi Érték. V. köt. 1, 2. sz.

b) Term. Érték. VIII. köt. 8, 10. sz.

c) Értesítő. 1878. 1. sz.

d) Szörényi bánóság. I., III. köt.

e) Tört. Érték. VII. köt. 5—6. sz.

Tizenhetedik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv és széptudományi) osztály ötödik ülése.

1878. május 6-án.

Pulszky Ferencz tiszt. tag osztályelnök elnöklése alatt.

103. (15) Az osztálytitkár folytatólagosan előterjeszti a magyar helyesírás ujonnan átvizsgált szabályait, a mint azokat a Nyelvtudományi Bizottság az osztály utasítása szerint módosította s a maga belátása szerint javította.

A 6-ik §-tól fogva egész végig némi módosítással elfogadtatnak s az összes ülés elébe terjesztendők.

Tizennyolczadik akadémiai ülés.

A II. osztály ötödik ülése.

1878. május 13-án.

Lukács Móricz t. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

105. (18) *Wenzel Gusztáv* r. tag felolvassa: »Servitus fumi« című értekezését. Kiadatik rendes bírálatra.

106. (19) *Szilágyi Sándor* r. tag »Báthori Endre fejedelem bukása« című értekezését olvassa. Kivonata ez:

A havasalföldi vajdák a XVI-ik században bizonyos függőségben voltak Erdélytől; uradalmakat birtak az országban, hadakat állítottak a fejedelem mellé. Ezt a függőségi viszonyt Báthory Zsigmond egész hűbéri viszonynyá változtatta át mindkét Oláhországban, s még nagyobb mértékben Mihály havasaljai vajdára nézve, ki egészen a Báthoryak teremtménye volt, s a vajdai székbe emeltetését is Zsigmondnak és Boldizsárnak köszönheté. Mihály ragaszkodott Zsigmondhoz s ez beajánlotta őt Rudolf császárnak. Mikor Zsigmond a második prágai szerződésben lemondott Erdélyről, Mihály kedvelt egyéniség volt az udvarnál, már azelőtt titokban Rudolf hűbéresének vallotta magát, tőle hadak tartására évpénzt fogadott el, s midőn a császár biztosai átvették Erdélyt, akkor már nyíltan letette a hűségi esküt bojárjaival együtt; azután, hogy Báthory Zsigmond visszatért, s visszafoglalta a fejedelemséget, Mihály bizatott meg a császár által, hogy a fejedelemre felügyeljen, Zsigmond azonban előkészítette lemondását a fejedelemségről, s Bocskayt és Naprágyit Prágába küldte, hogy ott a császárral a prágai szerződést igazittassák ki; valójában ezek elküldésével nem akart egyebet, mint megsza-

badulni két olyan embertől, kikről tudta, hogy törekvését nem fogják helyeselni; mert ő ugyanakkor, míg azok Prágában voltak, behívta unokatestvérét Báthory Endrét s a Fejérváron hirdetett országgyűlésen eltörtetett az ellene és testvére ellen hozott nota-íteletet, megeskette őket, hogy senkin boszút állani nem fognak s utóbb, Endre akarátja ellen, ráruházta a fejedelemséget. Endrének az volt az igyekezete, hogy szomszédaival: a lengyelekkel, moldvaiakkal, oláhokkal jó barátságot tartson fenn: mindenüvé követet küldött, s Mihály vajda minden késedelem nélkül letette a hűbéri esküt, hogy oly hű lesz hozzá, mint Zsigmondhoz volt, pedig már akkor alkudozást kezdett Rudolfal, ki maga is nem jó szemmel nézte Endrének fejedeleminé választatását.

A császár Mihálynak százezer forintot ígért s az első részletet le is fizette belőle, kész sereget tartott Oláhországban, s kiegyezett Mihálylyal, hogy ez haddal fogja Báthoryt megtámadni, azonban a bibornok kitudta nyerni a pápa kegyét, s ez egy német püspököt küldött Prágán keresztül Erdélybe, hogy Rudolf és Endre között a békét helyreállítsa. Ez a dolognak nagy fordulatot adott; a pápa ilyen nagymérvű és határozott pártfogása alatt el kellett ejteni a régi tervet, hogy Básta Magyarországból s Mihály oláhföldről egyszerre fogják megtámadni Endrét. Mialatt itt Malaspina püspök és Endre közt folyt az alkudozás, sőt a kiegyezés létre is jött már, Mihálynak magának kellett támadnia, mit ő meg is tett, elámítván Endrét, hogy az ő hadikészületei a törökök ellen irányozvák, beütött Erdélybe, a székelyeknek visszaadta régi szabadságaikat, s Szeben alá vonult. Malaspina a pápai nuncius hiába kísérlette meg Mihályt visszatérésre birni azzal, hogy tudatta vele, hogy a császár és fejedelem közt már meg van kötve a béke. Mihály azzal felelt, hogy neki a császár parancsol, kitől 18 levele van, mit ő elő is mutathat, s egy félnapi fegyverszünetet engedélyezett. Másnap megütköztek Sellemberknél, Endre heves harcz után megvertetett s menekülése közben a naskaláti havasoknál megöletett a székelyek által.

Kiadatik rendes bírálatra.

Tizenkilenczedik akadémiái ülés.

A III. (mathem. és term. tud.) osztály ötödik ülése.

1878. május 21-én.

S z t o c z e k J ó z s e f r. t. osztály-elnök elnöklése alatt.

108. (18) Az elnök fájdalmas kifejezést ad azon gyászesetnek, mely az Akadémiát Dr. Kovács Sebestyén Endre halálával érte; mindaddig, míg intézkedés fog történni emlékezésed iránt, a mély sajnálat jegyzőkönyvi megemlítését hozza indítványba. Elfogadtatik.

109. (19) Dr. Balogh Kálmán akadályozva lévén, székfoglalása most elmarad.

110. (20) *Konkoly Miklós* I. t. előadja I) »Mercur átvonulásának megfigyelése Ó-Gyallán.« II) »A Mars felületének megfigyelése 1877. október és novemberben Ó-Gyallán.« III) »Az álló csillagok spectroscopos új megfigyelése« cz. dolgozatait.

Kivonatban így :

I. Mercur átvonulása a nap előtt

1878. május 6-án.

Megfigyelve az ó-gyallai csillagdán.

A Mercur-átvonulást 6 megfigyelő észlelte látcsövön, u. m. Reviczky Károly honvéd százados, Horvát Jenő honvéd hadnagy, Cvet Sándor délorszországi magánzó, Kaiser József, Schrader Károly és Konkoly Miklós. A négy első csak a contractokat jegyezte fel, míg Konkoly és Schrader eléréseket eszközöltek a Mercur és nap középpontjai között.

Az érintések kielégítően egyeznek egymás között, az első érintés közép értéke $4^h. 24^m. 56^s. 5$, a második érintés $4^h. 26^m. 42^s. 5$ ó-gyallai középidő.

II. Mars megfigyelése az ó-gyallai csillagdán

1877. október és novemberben.

Értekező előterjeszti az Akadémiának az 1877. október és novemberben tett megfigyeléseit a Mars bolygón, a melyekhez 15 Mars rája van mellékelve. A megfigyelésekből kitűnik, hogy Marsnak igen sűrű atmoszférája van, s rossz telescopicus tárgy a foltok is igen nagy változásoknak vannak rajta alávetve függetlenül a tengelyforgástól.

Értekező néhány spectroscopikus megfigyelést is tett Marson s spectroscopja is arra utalta, hogy Marsnak sűrű atmoszférája van, mert a spectrumban mutatkozó absorbtívó vonalak, melyek a vizgóztól származnak, igen élesen tűnnek fel. Különös azonban, hogy az intensív vörös színű Mars spectrumból a vörös szín majdnem hiányozni látszik. Értekező, mivel 1877. szeptemberben a greenwichi 12 hüvelyes refractoron is látta Marst, kétségesnek tartja Proctor Mars térképének valóságát.

III. Új megfigyelési mód állócsillag-spectrumokat feljegyezni.

Értekező egy előleges kísérletet terjeszt az Akadémia elé, melyel igen kényelmesen lehet állócsillagok spectrumát mappirozni, egész a 8-ad nagyságig.

Értekező a följegyzést egy osztógépszerű készüllettel eszközli, szálas micrometer összeköttetésében s az osztógép elé egy üveglemez van helyezve, mely vagy korommal, vagy valami homogen réteggel van átvonva.

Értekező ezen eljárásnak előnyt ad a photographiával szemben, mert míg photographirozni első, legfeljebb másodrendű, csillag színképét lehet, ezen eljárással 8-ad rendű csillagot is kényelmesen lehet mappirozni, s míg

a fényképezés egy egész éjjelt vesz igénybe, addig ezen mód szerint egy éjjel ügyes megfigyelő 6 sőt 8 csillag spectrumát is mappirozza. — Konkoly előleges kísérleteket csinált ezen eszközzel, s a nap szinképet, hidrogén, nitrogén és szénhidrogén úgy néhány állócsillag spectrumát mappirozta vele.

111. (21) *Kondor* Gusztáv I. t. szóbeli jelentést tesz Weinek László abbeli tudósításáról, hogy a Mercur átvonulásának észlelésével Lipcsében a csillagdában szintén foglalkozott és photographiai fővételeket is tett. — A jelentés így szól :

Mercurnak belépte a napkorongba a Csifu-Venus expeditio refractorán (Utzschneider és Fraunhofer által készített 117 mm. nyílású távcső) egy helioscop alkalmával, 135-szörös nagyítással észleltetett. A tünemény ideje alatt az ég tiszta, a lég azonban meglehetősen nyugtalan vala, mi a nap szélét élénk mozgásba hozta, ámbár az észlelési tér a földnek több óráig való nyitva tartása által hőmérsékében kiegyenlítettett. Kinn a szabadban erős keleti szél dühöngött.

A kiszámított belépés ideje előtt öt perczcel, miután a műszerre is a nap hosszabb ideig rásütött, és előreláthatóan abban egy állandó hőállapotot telepített, megtörtént a gyupontositás a nap szélére, a mint az a nyugtalan légnél lehetséges vala.

A bolygót a napkorongon kívül észrevenni — gondos keresés daczára — nem sikerült. Csak $4^h \cdot 0^m \cdot 51 \cdot 2^s$ lipcsei k. időkor, vétetett észre, a midőn már egy finom szeletet mutatott a napkorongon. Még most sem lehetett a bolygó további menetét a napkorongon kívül fölismerni.

A Mercurcentrum átmenete $4^h \cdot 2^m \cdot 1 \cdot 0^s$ időkor, a geometriai belső contactja $4^h \cdot 3^m \cdot 31 \cdot 8^s$ időkor észleltetett. E két momentum azonban nem egészen pontosnak látszik lenni, mivel a nap nyugtalansága a bolygó alakját folytonosan modificálta. Azonban a valódi belső contactnak észlelete pontos. Nem úgy mint a Kerguelen szigeten, hol egészen egyenlő műszerrel, helioscoppal és ugyanazon nagyítással befátyolozott égnél nem lehetett az ugynevezett cseppet, hanem csak egy finom hidacskát a nap szélétől a Vénushoz észlelni, most a Mercurnak a nap széléhez való fel-tűnő tapadása, egy csepp észleltetett, mely gyorsan vékonyodva, a lég nyugtalankodásának befolyása alatt, a bolygótól mintegy lerázatot. A szétszakítása momentan $4^h \cdot 3^m \cdot 55 \cdot 7^s$ időkor történt. Ezen pillanatban az összefüggés a széllal megszűnt. Mercur azonnal átmérőjének, $0 \cdot 1$ egész $0 \cdot 2$ -ig állott a nap szélén belül. A belépésnek helye még csak 4—5 másodperczig igen finom homályosítással megjelöltetett. A bolygó a napkorongon szürkefeketének látszott és csak a szélén gyengült valamivel intenzitásában. Azon rajz, melyet elkészítettem, az észleletet a csepp elszagatása előtt lehető hiven állítja elő.

Ezután a tünemény photographiai felvételét eszközöltem a Kergueli Venusexpediciónnak itt felállított photoheliographján, $4^h \cdot 13^m$ -től egész $6^h \cdot 28^m$ -ig. Midőn a nap a város egyháza mögött eltűnt, 42 lemezt exponáltam. Ezek közül 22 nedves és 20 száraz lemezt (az utóbbiakat helybeli Honikel photograph által sajátásagosan készített gyanta-eljárás szerint) ezeket igen sikerültnek lehet tekinteni, van közöttük 5 a nap és a Mercur kettős képe (fölvéve az állócső mellett egy nyílásnak az objectiv

előtt kétszeri elvezetése által) az alkalmazott üvegrost tájékozásának kifürkészésére az objectiv fokusában, hol főképp egy éles Mercur kettős képre fordítottam figyelmet, mivel a közös napképhúrt a kitűzött czélra nem tartom elég pontosnak. A nap fölvétele előtt és azután az egész rostháló szétszórt fényvel photographiroztatott, hogy a nagyítókészülék följegyzési törvényét a láttér minden részére, nevezetesen azokra, hová a napszél esik, megkapjuk.

Mivel a lég az egész fölvétel alatt felhőtelen tiszta maradt, míg a nap folyton mélyebben szállott, a Mercurzár hasadéknylásnak szükségessé vált successiv nagyítása különösen instructívnak mutatkozott.

4^h. 13^m. időkor (28 9^s napmagasság) a hasadék = 1'0 mm.-el, 6^h. 38^m. időkor (6'6 napmagasság) a hasadék = 30'0 mm.-el (maximalnyílás) adott egy teljesen helyesen exponált nedves fölvételt. A száraz lemezeknél a hasadék e maximalnyílását már 6^h. 10^m. időkor (10'8 napmagasság) kellett alkalmazni

Említésre méltó, hogy a tünemény utolsó képei a kezdetbeliekkel egyenlő jóságuk.

112. (22) *Molnár János*nak »Aesculap budai új keserűvíz vegytani elemzése,« cz. értekezését bemutatja az osztálytitkár, s a budai keserűvizek geologiai viszonyaira és napról napra növekedő fontosságára kitérést tett.

113. (23) *Ludman Ottó* részéről »A Szuinszky-Kamen trachyt hegység topographiai viszonyai« cz. dolgozatot felolvassa Nendtvich Károly.

Mіндеzen értekezések szabályszerű bírálatra bocsátandók.

Husadik akadémiai ülés.

Ö s s z e s ü l é s.

1878. május 27-én.

Nmg. Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök ur elnöklése alatt.

115. *Szabó Károly* r. tag felolvassa emlékbeszédét Szilágyi Ferencz elhunyt lev. tag fölött.

Szabályszerű bírálat után, az »Értekezések« során kiadatik.

116. Bemutattatnak a családi gyászjelentések *Kovács Sebestyén Endre* lev. tagnak május 17-én és báró *Ettinghausen András* küső tagnak május 25-én bekövetkezett haláluk felől.

Az Akadémia fájdalmas tudomásul veszi a két gyász esetet, és felhívja a III-ik osztályt, hogy az emlékbeszédekről gondoskodjék.

117. Olvastatik az I. osztály ápril 6-ki értekezetének azon határozata, melynek értelmében az 1877-ik évben az Akadémia rendelkezése alá esett gróf Karácsonyi-féle 400 arany tiszteletdíj mellett Arany Jánost Aristophanes összes vigjátékainak lefordításával kívánja megbízatni.

Az összes ülés az I. osztály határozatát helybenhagyja.

118. Bemutattatnak a magyar helyesírás átvizsgált szabályai, melyeket az I. osztály, a tárgyalások befejezése után, helybenhagyás végett előterjeszt.

Az Akadémia az előterjesztett munkálatot elfogadja, a 25. §. kivételével, melynek a természettudományi nomenclaturára vonatkozó része a III. osztályhoz tétetik át oly felhívással, hogy ez iránt indokolt véleményét a legközelebbi összes ülés elé terjeszse.

119. Az I. osztály jelenti, hogy Stern úrnak »A magyar szógyökök« című munkája, a felkért bírálók szerint, minden kritikán aluli, minélfogva visszautasítandó.

Tudomásul vétetik.

120. Az I. osztály átteszi a népnyelvi adatok gyűjtése ügyében a magyar közönséghez intézett felhívását, oly kéréssel, hogy az Akadémia azt a politikai és egyházi hatóságoknak, terjesztés végett, küldje meg.

A felhívás példányai a vallás- és közoktatási, továbbá a belügyminisztériumnak fognak megküldetni, oly kéréssel, hogy ezek a felhívásoknak a hatóságokhoz való szétküldését eszközöljék.

121. Bemutattatik Ponori Thewrewk Emil folyamodása, melyben az Akadémiát fölkéri, hogy a müncheni és a wolfenbütteli Festus codexeknek, tudományos felhasználásuk végett, Budapestre küldését eszközölje ki.

A vallás- és közoktatási miniszter úrhoz ez ügyben fölterjesztés fog intézteni.

122. A III. osztály felhatalmazást kér Farkas Gyula részére, hogy az $x = m + a$ és $x = b$ egyenlet-ről szóló értekezését az osztály ülésén felolvashassa.

Az engedély megadatik.

123. Olvastatik a III. osztály jelentése Dr. Schaller székesfehérvári orvosnak közegészségügyi munkájáról, melynek programját beküldte; kimondatni ajánlván, hogy mivel az Akadémia csak a kész munkákból győződhetik meg, vajjon azok a pártolást megérdemlik-e, a jelen esetben a folyamodó kérését, a program alapján, nem teljesítheti.

Az Akadémia a III. osztály véleményét magáévá teszi.

124. Olvastatik a könyvtári bizottság jelentése az újvidéki főgymnasium kérvényéről, és ajánlata, hogy az intézetnek ezentul az összes akadémiai kiadványok küldessenek meg, az eddigi kiadványokból pedig mindazok, melyekből elégséges számú példányok állanak rendelkezésre.

Elfogadtatik.

125. Olvastatik a könyvtári bizottság jelentése a fogarasi polgári iskola kérvénye felől, és ajánlata, hogy ez intézetnek a feladatával összhangzó oly akadémiai kiadványok, melyekből fölösleges példányok vannak készletben, küldessenek meg.

Elfogadtatik.

126. Olvastatik a könyvtári bizottság jelentése, melyben ajánlja, hogy a Történelmi bizottság megkeresésére az »Acta externa« összes kötetei a milánói és modenai állami levéltáraknak, ugyszintén a trieszti közkönyvtáraknak megküldessenek.

Elfogadtatik.

127. Olvastatik Abafi Aigner Lajos levele, melyben »Nemzeti könyvtár« című vállalata részére, felhasználás illetőleg kiadás végett, a jelen századbeli jeles írók levelezései és egyéb munkái, melyek az Akadémia birtokában vannak, néki rendelkezésre bocsáttassanak.

Tekintettel arra, hogy az Akadémia is feladataihoz számítja ezen irodalomtörténeti emlékek közrebocsátását, a kérvény véleményadás végett, az I. osztályhoz tétetik át.

128. Bemutattatik báró *Bézsán József* 1873. február 4-én kelt végrendeletének azon pontja, mely a pályakérdések kitűzésére vonatkozik, és az Ügyrendben előforduló ponttal teljesen azonos.

Az I. és II. osztály felhivatnak, hogy vegyes bizottságot küldjenek ki, a mely az Ügyrendnek a Bézsán-pályázatra vonatkozó pontját fogalmazza, és javaslatát a jövő összes ülésnek terjeszse elő.

129. Bemutattanak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere-, kötele példányok, és azóta megjelent akadémiai kiadványok, ily renddel:

I. Testületektől:

- Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. Február 1878.
 Accademia dei Lincei. Róma. a) Memorie d. Cl. di Sc. Fis. Matem. e Nat. Vol. 1. Disp. 1. 2. b) Memorie d. Cl. di Sc. Morali. Stor. e Filol. Vol. 1.
 Académie Imp. des Sciences. Sz.-Pétervár. Bulletin. Tom. XXIV. Nr. 4.
 Royal Observatory. Edinburg. Astronomical Observations Vol. XIV.
 Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. Zeitschrift. XIII. B. 1. Heft.
 Amer. Geograph. Society. New York. Annual adress. 1877.
 Societa di Antropologia. Florenz. Archivio. Vol. VIII. Fasc. I.
 Museum of Compar. Zoölogy. Cambridge. Bulletin. Vol. V. No 1.
 Physikalisch-Ökonomische Ges. Königsberg. Schriften. XVII. Jahrg. I. Abt.
 Kais. Universität. Strassburg. Katalog der k. Universitäts- und Landesbibliothek. Arabische Literatur.
 Office of the Amer. Journal. New Hawen. The Amer. Journal of Science and arts. Vol. XV. No 89.
 Kais. Akademie des Wiss. Bécs. Anzeiger 1878. No. 10. 11.
 K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. a) Abhandlungen I. II. III. IV. B. 1. 2. 3. 6. H. b) Verhandlungen 1870. Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 1871. No 11—18. 1873. Nr. 6. 1874. Nr. 14. 15. 1877. Nr. 5. 1878. Nr. 7. 8. c) Jahrbuch XXI. B. Nr. 4. XXVIII. B. Nr. 1.
 Kön. Böhmsche Ges. der Wiss. Praga. Sitzungberichte. Jahrg. 1877.
 Mährischer Landesauschuss. Brünn. Mährens Allgemeine Geschichte. VIII. B. Déli szláv Académia. Zágrába) Rad. Knj. XLI. b) Monumenta. Vol. VIII. c) Fauna Kornjásah. Sr. I. d) Staripisci Hrvatski. Knj. IX. e) Starine Knj IX. f) Ljetopis Sr. I.
 Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. a) Erdélyi Múzeum. V. évfoly. 5. sz. b) Évkönyv. II. köt. 8. sz.
 Meteor. és földdelej. m. k. központi intézet. Budapest. Évkönyv VI. köt.
 Egyesült államok kormánya. Washington. A few facts about the Jowa weater service.
 Olasz k. földmiv. ipar és keresk. minisztérium. Róma. Movimento della navigazione nei porti esteri 1875.

II. Magánosoktól:

- Dr. Jakubovits Ferencz. N.-Károly. A roncsoló toroklob.
 Zietinszki K. Wladislav. Lublin. Monographia Lublina. Tom. I.
 Dr. Lumnitzér Sándor. Budapest. a) Jelentés a Rókus-kórház II. sebészeti osztályának 1868. évi működéséről. b) Sebészeti tapasztalatok 1875/6. c) Emlékbeszéd Balassa János felett.

Jókai Mór r. t. Budapest. Egy asszonyi hajsza.

G. Stier k. t. Zerbst. Vorschule lateinischer Dichtung. I. und II. Theil.

Fejérpataki László. Budapest. Irodalmunk az Árpádok korában.

Abel Jenő. Budapest. De infinitivi graeci forma.

Borbás Vince. Budapest. a) Adatok Máramarosmegye florájának ismertetéséhez. b) Menyhárt L. növényteni munkájának bírálata. c) Drei Arabisarten mit überhängenden Früchten etc.

Dam. Muoni. Milano. a) Famiglia Labus. b) Famiglia degli Isei ora Oldofredi c) Famiglia Mandelli.

Carlo Malagola. Bologna. Della vita e delle opere di Antonio Urceo.

III. Köteles példányok :

M. k. egyetem nyomdája Budapest. a) A magyar orvosok és természetvizsgálók XIX. nagygyűlésének munkálatai. b) A budapesti m. kir. tud. egyetem Almanachja 1877/8-ra. c) Exposé sur le développement de l'instruction publique (1867—1877.) d) Emlékirat a kisdied-nevelés nevezetesebb mozzanatairól. e) Ugyanaz francia nyelven. f) Boros : De arte oratoria Isocratea. g) A meteor. és földdelej. m. kir. központi intézet Évkönyve. VI. köt.

Czéh Sándor nyomdája. Győr a) Számítási példatár (6 füzet) b) Poszvék : A szabad közművesség. c) Nagygyőri naptár 1878. d) Vargyas : Geschichte von Ungarn. e) Vezérkönyv a népiskolai számtanításban. I. II. füzet. f) Magyar tört. időrend vezérfonala. II. Rész. g) Gyakorlati mértan. h) Mértani példatár. i) Bodoki : Műszaki vélemény. k) Gebühren-Handbuch für die Offiziere der k. k. Armee. l) Schön : Alkotmány rövid vázlatban.

Fischel F. nyomdája. Nagy-Kanizsa. Kőváry: Utazásom Törökországban.

Görög-keleti érseki nyomda. Nagyszeben. a) Protoc. Sinodului ten la 1877.

b) Puscariu : Isagogia.

Römer és Kamner nyomdája. Brassó. Az 1877. XXII. törvénycikk román nyelven.

Gyulay István nyomdája. Arad. a) Aradi keresk. és iparkamara jelentése 1877-ről. b) Szöllősi : Az osztrák-magyar monarchia összes szerzetes rendjeinek tört. és stat. rajza.

Imreh S. nyomdája. M.-Vásárhely. Egyesült Maros-Torda vármegye 1877-ki állapota.

Wajdits J. nyomdája. Nagy-Kanizsa. Adatok Zalamegye történetéhez. V. köt. 2. 3. füzet.

Ref. főtanoda nyomdája. Pápa. A tévelygők utmutatója. 2 péld.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Évkönyv. XVI. köt. 2. dar.

b) Mathem. és Term. Közlemények. XIV. köt.

c) Értesítő 1878. 2. 3. sz.

d) Math. Értek. VI. köt. 3. sz.

e) Társad. Értek. V. köt. 3. sz.

f) Nyelvtudományi Értek. VII. köt. 3. sz.

Huszonegyedik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv és széptudom.) osztály hatodik ülése.

1878. június 3-án.

L u k á c s M ó r i c z t. t. helyettes elnöklése alatt.

131. (17) *Hunfalvy* Pál r. t. »A rumuny nyelvről« megkezdett értekezését folytatja s egyszersmind bevégi.

132. (18) *Szász* Károly r. tag »Dante Divina commediájáról« értekezik.

133. (19) *Télfy* Iván l. t. »Rangavisz Kleon új görög drámai költeményéről« irt értekezését olvassa föl.

Birálatra adatik.

134. (20) Olvastatik a f. é. május 27-én tartott összes ülés jegyzőkönyvének 117-ik pontja, a mely szerint az osztály azon javaslata helybenhagyatik, hogy az 1877-ik évben az Akadémia rendelkezése alá esett gróf Karácsonyi 400 arany tisztelet-dij mellett Arany János bizassék meg Aristophanes összes vigjátékainak lefordításával. Örvendetes tudomásúl vétetik.

135. (21) Olvastatik a május 27-én tartott összes ülés jegyzőkönyvének 128. pontja, mely szerint az I. osztály felhivatik, hogy három tagot küldjön ki azon bizottságba, mely az Ügyrendnek a Bézsán pályázatra vonatkozó pontját fogalmazza és javaslatát a jövő ülés elébe terjeszti.

E bizottságba az I. osztály részéről Zichy Antal t. t., Szász Károly és Gyulai Pál r. t. küldetnek ki.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

XXXVIII. akadémiái nagygyűlés.

E l s ő n a p.

1878. június 13-án.

Nmg. gr. L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

1. Helyettes főtitkár fájdalmas részvétellel tesz jelentést azon újabbi veszteségekről, melyeket az Akadémia közvetlenül nagygyűlése előtt két tagjának: úgymint *Fogarasi János* r. tagnak folyó hó 10-én és *Szkalniczky Antal* l. tagnak folyó hó 9-én bekövetkezett halála által szenvedett; hogy az előbbi nagyérdemű tagjának temetésén f. hó 12-én az Akadémia által kinyomatott gyászlap testületi megjelenésre hívta fel a tagokat, s a miatt a nagygyűlés a mai napra halasztatott el.

Az Akadémia e súlyos veszteségek fölötti fájdalmának kifejezését jegyzőkönyvébe iktatja és felhívja a II. illetőleg a III. osztályt, hogy az emlékbeszédekről gondoskodjanak.

2. Olvastatott a közülés előrajza tárgyában a bizottsági jelentés, mely a június 16-án tartandó közülés előadásainak sorrendjét így állapítja meg:

1) Elnöki megnyitó beszéd *Csenyery Antal* másodelnöktől.

2) Titkári jelentés az Akadémia 1877—78 évi működéséről, az odaítélt jutalmakról és az új választásokról.

3) Emlékbeszéd gr. Károlyi Györny ig. és t. tag fölött, gr. *Lónyay Menyhért* t. tagtól.

4) Emlékbeszéd *Parlatore Fülöp* külső tag fölött, *Haynald János* t. tagtól.

5) A vezérek korabeli magyarországi cselekedteiről. *Pulszky Ferencz*, t. tagtól.

Tudomásul vétetik.

3. Olvastatik az I. osztály jelentése az 1877. évi Sámuel-díjról, melyet az azon évben megjelent értekezések közül *Szvorényi József* »Fejlődési tünemények a nyelvben, fővonatkozással a nyelvújításra« czimű dolgozatának ajánl kiadatni, mint a mely a magyar nyelvminélés történetének mozzanatait, okait és hatásait, Erdősitől napjainkig, jelesen adja elő.

Az osztály javaslata elfogadtatván, a jutalom *Szvorényi József*nek kiadatni rendeltetett.

4. Olvastatott az I. osztály jelentése a Nádasdy-pályázatról, mely szerint a beérkezett hat elbeszélő költemény közül egyik sem emelkedik még a középszerűség

szinvonalaig sem ; minélfogva a jutalom ki nem adását és az 1879. decz. 31-re kitüzendő pályadíjhoz csatolását ajánlja.

Elfogadtatik.

5. Olvastatott az I. osztály jelentése a Marczibányi pályázatról, mely szerint a beérkezett pályamű a feladatot nem oldja meg, minélfogva a jutalom ki nem adását és a kérdés új kitüzését javasolja.

Elfogadtatik.

6) Olvastatott az I. osztály jelentése a Fraknoi-Horváth pályázatról, mely szerint a beérkezett két pályamunka (»Révai M. élete és munkái«) közül az egyik gyenge és be nem fejezett mű ; ellenben a másik, az I. számú (Jeligéje : Ha valaha a megújult haza, stb.) biztos kézzel rajzolja Révaiban az embert, költőt és nyelvészt ; sok új adatot hoz napfényre, nem egy elfogadottat megczáfol ; fejtegetései alaposak, a tényeket és eszméket nem egyszer helyezi új világitásba ; egy szóval a munka irodalmunknak valóságos diszére válik. Ennélfogva a jutalmat az I. számú pályamunkának ajánlja kiadatni.

Az osztály javaslata elfogadtatván, a jutalom az I. számú pályamunkának kiadatni rendeltetett. A felbontott jeligés levél Dr. *Bánóczy József* nevét rejté.

7. Olvastatott a II. osztály jelentése az akadémiai nagy jutalomról, és a Marczibányi mellékjutalomról. E szerint az 1872—77 évkörben a társadalmi tudományok terén megjelent munkák közül első sorban magára vonja a figyelmet a m. kir. igazságügyminiszter által az országgyűlés elé terjesztett büntetőtörvénykönyv-javaslat indokolása. Mivel azonban a kormányi előterjesztések szorosan irodalmi munkáknak nem tekintetők, annak a nagyjutalommal való kitüntetését nem ajánlhatja. E miatt a nagyjutalmat két oly munkának javasolja kiadatni, melyek az állam és jogtudományi irodalomban kiváló helyet foglalnak el. Az egyik »A politikai tudományok kézi könyve« *Kautz Gyulától*, (Budapest, 1877.), a másik »Kereskedelmi jog« *Apáthy Istvántól* (Budapest, 1876.) ; a Marczibányi mellékjutalomra pedig *Hajnik Imre* »Egyetemes európai jogtörténete« I. kötetét (Budapest 1875.) hozza javaslatba.

Az osztály javaslatai egész kiterjedésükben elfogadtatnak. A nagyjutalom *Kautz Gyula* és *Apáthy István* munkái között megosztatik ; a Marczibányi jutalom pedig *Hajnik Imre* munkájának ítéltetik oda.

8. Olvastatik a II. osztály jelentése a Sztrokay-pályázatról (Perorvoslatok rendszere). E szerint a beérkezett három pályamunka közül az I. számú nem vehető tekintetbe. A II. számú (Rationibus non exemplis est iudicandum) azonban, mint a mely a feladott tárgyra vonatkozó minden eszmét, elvet és intézményt bőven és alaposan megvitát, a jutalomra teljesen érdemes. Hasonbecsü a III. számú (Jeligéje : In magnis voluisse sat est), melynél az előbbi csak a vitás kérdéseket illető élénk és bő polemia tekintetében kitünőbb, minélfogva ezt dicsérettel megemlítetteti ajánlja.

Az osztály javaslata alapján a jutalom a II. számú pályamunkának ítéltetik oda. Jeligés levele felbontatván, Dr. *Schreyer Jakab* köz- és váltóügyvéd neve tünt elő. A III. számú pályamunka dicséretre érdemesnek nyilvánított és jeligés levelének megőrzése határoztatott, hogy az esetre, ha a munka szerzője hat hónap alatt jelentkezék, az Akadémia színe előtt felbontassék.

9. Olvastatik a II. osztály jelentése a Dóra jutalomról. A kitüzött kérdésre (»A vasutak társulati és állami kezelése«) négy pályamunka érkezett be. Az I. számú csak vázlatnak tekinthető ; a II-ik alig emelkedik némely általános igazságokon fölül ; a

IV. számú sok becses anyagot foglal magában, de ez nincs kellően feldolgozva. Legkiválóbbról a III. számú. (Jelige: A vasutak által tűnnek el a távolságok.) Bár ez sem dolgozza fel mind azt az anyagot, mit e kérdés vitatása körül a külföld nyújtott, mivel azonban többet ad az előbbieknel, és más nemzetek tapasztalásait a magyar vasútügynek alapos ismertetésével párosítja: a jutalmat szerzőjének kiadatni ajánlja, úgy azonban, hogy szerző a közrebocsátás előtt irályi tekintetben dolgozza át; a francia törvényhozás újabb intézkedéseinek ismertetésével egészítse ki; végre egyes *a priori* okoskodásait és számításait vegye szigorú fölülvizsgálat alá.

Az osztály javaslata elfogadtatik. A III. számú pályamunka jeligés levele felbontatván, *Tóth Károly* m. kir. állami vasuti felügyelő neve tűnt elő.

10. A jutalmat vagy dicséretet nem nyert pályamunkák jeligés levelei megégetésére az elnök *Szász Károly* r. tagot és *Pór Antal* lev. tagot kérte fel.

Még az ülés folytában jelenték, hogy eljártak küldetésökben.

11. Az I. osztály részéről a következő új jutalmak kítűzése ajánlatik:

- a) A gr. Teleki-féle drámai-jutalom, vigjátékokra;
- b) a gr. Karácsonyi-jutalom, komoly drámai művekre;
- c) a gr. Nádasdy-féle jutalom, elbeszélő költeményekre, 200 arannyal;
- d) a Fekesházy-jutalom, rutén-magyar szótárra;
- e) a Marczibányi-jutalom, (*hogy* kötszóról) újra;
- d) az akadémiai nagyjutalomra és Marczibányi mellék-jutalomra 1879-ben az 1873—78 évkörben megjelent nyelvtudományi munkák versenyeznek.

E pályamunkák kihirdetése elrendeltetett.

12. A II. osztály részéről a következő új jutalmak kítűzése ajánlatik:

a) *A Bészán-alapítványból*: Adassék elő a magyarországi állami és jogi institutiók állapota az Árpád-ház kihaltakor és ismertessenek meg a Róbert Károly és Nagy Lajos által életbe léptetett reformok.

b) *Az Otványi-alapítványból*: Kivántatik a magyarországi pálos-rend története a mohácsi vészig.

c) *A Gorove-alapítványból*: Kivántatik Schoppenhauer és Hartmann Ede bölcsészeti irányának ismertetése és bírálata.

d) *A Sztrókay-alapítványból*: »Fejtessék ki az államvizsgálat jogi természete, adassanak elő a rendszeres államszolgálati pragmatikának elveit, különös tekintettel hazánk viszonyaira; ismertessenek meg a nevezetesebb európai államok e tárgyra vonatkozó intézkedései.

E pályázatok kihirdetése elrendeltetett.

13. Felolvastatnak az osztályok tagajánlatait, melyek szerint akadémiai tagokul ajánlatnak:

Az I. osztály részéről.

Rendes tagnak: Imre Sándor, I. t.

Külső tagnak: Müller Frigyes, bécsi egyetemi tanár, nyelvtudós.

A II. osztály részéről.

1) *Levelező tagoknak*: Gyárfás István, kir. táblai bíró.

2) *György Endre*, országgyűlési képviselő.

3. *Kállai Béni*, országgyűlési képviselő.
4. *Zsilinszky Mihály*, országgyűlési képviselő.

Külső tagoknak:

- 1) *Giesebrecht Frigyes*, müncheni egyetemi tanár, történetíró.
- 2) *Gindely Antal*, prágai egyetemi tanár, történetíró.
- 3) *De Linaas Károly*, francia archaeologus.
- 4) *Sickel Tivadar*, bécsi egyetemi tanár, történetbuvár.

A III. osztály részéről.

Tiszteleti tagnak:

Kruesz Krizosztom, pannonhalmi főapát.

Rendes tagnak:

Galgóczy Károly l. t.

Levelező tagoknak:

- 1) *Dr. Fodor József*, budapesti egyetemi tanár.
- 2) *Dr. König Gyula*, műegyetemi tanár.
- 3) *Kriesch János*, műegyetemi tanár.
- 4) *Dr. Miháلكovics Géza*, budapesti egyetemi tanár.
- 5) *Réthy Mór*, kolozsvári egyetemi tanár.
- 6) *Dr. Schulhaf Lipót*, a párisi csillagászati observatorium segéde.
- 7) *Schuller Alajos*, műegyetemi tanár.

Külső tagoknak:

- 1) *Dr. Todaro Ágoston*, a növénytan tanára a palermói egyetemen.
- 2) *Dr. Reichardt Henrik Vilmos*, a növénytan tanára a bécsi egyetemen.

Mindez ajánlatok tudomásul vétetvén, az ajánlottakra való titkos szavazás a holnapi ülés napirendére tűzetett ki.

14. Felolvastatik az osztályok által az Ügyrend 36. §-a értelmébeu, az állandó bizottságokba két év tartamára megválasztott tagoknak névsora, mely szerint megválasztattak:

I. A nyelvtudományi bizottságba.

Lukács Móricz, Arany János, Ballagi Mór, Budenz József, Barna Ferdinánd, Goldzilier Ignác, Gyulai Pál, Hunfalvy Pál, Joannovics György, Szarvas Gábor, Szilágyi Áron, P. Thewrewk Emil, Vámbergyi Ármin, Volf György.

II. A történelmi bizottságba.

Horváth Mihály, Csengery Antal, Deák Farkas, Fraknoi Vilmos, Ipolyi Arnold, Knauz Nándor, Nagy Imre, Nagy Iván, br. Nyáry Albert, Pauer Gyula, Pesty Frigyes, Salamon Ferencz, Szilágyi Sándor, Thaly Kálmán, Wenzel Gusztáv.

III. Az archaeologiai bizottságba.

Pulszky Ferencz, gr. Andrassy Manó, Arányi Lajos, Hegedüs Lajos, Henszlmann Imre, Fraknoi Vilmos, Ipolyi Arnold, B. Nyáry Albert, Pauer János, Paur Iván, Rómer Flóris, Rónay Jácint, Torma Károly, Wenzel Gusztáv.

IV. A nemzetgazdasági bizottságba.

Gr. Lónyay Menyhért, Korizmiés László, Barsi József, Csengery Antal, Beüthly Leó, Galgóczy Károly, Hunfalvy János, Kautz Gyula, Keleti Károly, b. Kemény Gábor, Konek Sándor, Matlekovics Sándor, Trefort Ágoston, Weninger Vincze.

V. A mathem. és term. tudom. bizottságba.

Petzval Ottó (Tiszta mathesis), báró Eötvös Loránd (Elméleti természettan), Kruspér István (Csillagászat), Krenner József (Ásványtan), Szabó József (Földtan), Haynald Lajos (Rendszeres növénytan), Jurányi Lajos (Növényiszerv- és élettan), Frivaldszky János (Állattan), Margó Tivadar (Összehasonlító boncztan), Balogh Kálmán (Élettan), Szily Kálmán (Kísérleti természettan), Schenzl Guidó (Meteorologia), Than Károly (Vegyten), Galgóczy Károly (Gazdasági tudományok), Hirschler Ignác (Orvosi tudományok.)

Minde választásokat a nagygyűlés helybenhagyja és a bizottságokat a megalakulásra utasítja.

Másodnap.

1878. június 14-én.

Nmgu. gr. Lónyay Ményhért elnök úr elnöklete alatt.

15. Akadémiai elnök úr felhívja a gyűlés figyelmét arra, hogy a mult évi nagygyűlés Arany János főtitkárnak gyengélkedő állapota miatt benyújtott lemondását el nem fogadta, őt egy esztendőre hivatalának teendőitől fölmenté; ez esztendő letelt a nélkül, hogy a főtitkár hivatalát már is átvehetné. Ajánlja ennélfogva, hogy a fölmentés egy további esztendőre kiterjesztessék.

Az indítvány közhelyesséssel egyértelműleg elfogadtatik.

16. Csengery Antal másodelnök indítványozza, hogy az Akadémia Rudolf főherczeg trónörökös ő fenségét tiszteleti tagjává válaszsza, mind azon magas állásnál fogva, melyet jelenleg elfoglal, mind pedig a tudományok iránti érdeklődése tekintetéből, s mert leendő pártfogónknak érdekeinkhez való kötése, nemcsak intézetünknek, hanem az országnak is dízére és javára szolgáland.

Az Akadémia ez indítványt lelkesedéssel fogadta és szabályaitól a jelen kivételes esetben eltérve, Rudolf főherczeg trónörökös ő fenségét az Akadémia tiszteleti tagjává közfelkiáltás útján megválasztja, fölkérván elnökét, hogy e választást ő fenségének tudomására hozza.

17. Elnök úr felhívja az Akadémiát, hogy a gróf Károlyi György tiszteleti tag halála által az igazgató tanácsban megüresedett helyet töltsse be.

A szavazás eredménye az lett, hogy

Gorove István	16
Szász Károly	17
Korizmiés László	2 szavazatot nyert.

Ekképen általános többsége egyiknek sem lévén, második szavazás rendeltetett éi, melynek eredményeül

Szász Károly 19

Gorove István 17 szavazatot nyert.

S így Szász Károly r. tag igazgató taggá választott.

18. Elnök úr fölhívja a jelenlevő tiszteleti és rendes tagokat, titkos szavazatuknak az osztályok által ajánlott tagokra leendő beadására.

Mi megtörténvén, a szavazás eredménye a következő lett.

M e g v á l a s z t a t t a k :

Az I. osztályba

K ü l s ő t a g o k n a k : Müller Frigyes 24 szavazattal 11 ellen.

A II. osztályba

Levelező tagoknak: Gyárfás István 34 szavazattal 6 ellen.

Kállai Béni 34 » 6 »

Zsilinszky Mihály 34 » 6 »

K ü l s ő t a g o k n a k : Giesebrecht Frigyes 33 » 6 »

Gindely Antal 30 » 9 »

De Linas Károly 30 » 8 »

Sickel Tivadar 32 » 6 »

A III. osztályba

Tiszteleti tagnak: Krucz Krizosztom 34 szavazattal 4 ellen.

Levelező tagoknak: Fodor József 33 » 5 »

Réthy Mór 27 » 8 »

Schulhof Lipót 28 » 5 »

K ü l s ő t a g o k n a k

Todaro Ágoston 27 szavazattal 5 ellen.

Reichardt H. V. 28 » 2 »

19. Elnök úr elismerését fejezve ki a helyettes főtitkár eddigi működése iránt, felkéri őt, hogy a főtitkári teendőket a következő évben is vezesse.

Tudomásul vétetik.

Igazgatósági ülés.

1878. június 15-én.

Nmgu. gr. L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök ur elnöklése alatt.

12. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy a márczius 3-iki ülés határozata értelmében az akadémiai ügyész megtette a kellő intézkedéseket az akadémiai alapítványok biztosítása érdekében; továbbá, hogy Rakovszky Gézáné, a Marczibányi-féle 20,000 frtnyi hagyománynak átvételére, s annak két budapesti házára jelzálogi beiktatás által biztosítására ajánlkozik.

Az elnök úr felhatalmaztatik, hogy ez alapon Rakovszky Gézánéval az ügyet elintézzze, a mennyiben pedig ez a régiebb kamatokat elvállalni nem hajlandó, ezek behajtására a többi családtagokkal szemben a kellő lépéseket tegye meg.

13. Elnök úr jelentést tesz Almási Pál alapítványa felől, a melyet oly módon tett, hogy a felajánlott 10,000 frtnyi összeget évenkénti 1000 frtnyi részletekben fogja lefizetni; két részletet lefizetett, és most a részletek fizetésében halasztást kér engedélyeztetni, késznek nyilatkozván a ki nem fizetett tőke kamatainak pontos beszolgáltatására.

Az Igazgató Tanács felkéri elnök urat, hogy a tőkének telekkönyvi biztosítását eszközölje ki; s ha ez megtörtént, a halasztás megadható.

14. Olvastatik gróf Festetics Taszilo jog- és jószágkormányzójának levele, melyben jelenti, hogy a gróf Festetics László-féle 10,000 frtnyi alapítvány biztosításáról a legfelsőbb szentesítést nyert hitbizományi oklevélben gondoskodva van.

Az akadémiai ügyészhez tétetik át véleményadás végett.

15. Olvastatik a m. kir. igazságügyminiszter urnak f. é. márczius 4-én kelt leirata, melyben kijelenti, hogy a halasztó föltételhez kötött hagyományok tárgyában, a fenforgó nehézségek megszüntetése végett, utasítási rendeletet nem bocsáthat ki, mint-hogy azt a bíróságok az 1869. IV. t. cz. 19-ik §-hoz képest egyszerűen mellőzhetnék; egyúttal ajánlja, hogy az Akadémia minden egyes esetben a hagyományt beszavattassa és a beszavattolási határozat alapján a hagyománynak biztosítását eszközölje.

Majláth György és Pauler Tivadar ig. tag urak fölkéretnek, hogy ez ügyben a további teendők iránt javaslatot tenni sziveskedjenek.

16. Bemutattatik Mezóssy Menyhért ügyvédnek a széphalmi birtok 1877-ik évi beveteleiről és kiadásairól szóló számadása, ugyszintén a birtok kezelése tárgyában beküldött jelentése.

Megvizsgálás és véleményadás végett az akadémiai ügyészhez tétetnek át.

17. Bemutattatik néhai Hoffmann Istvánné székesfehérvári lakosnak a székesfehérvári törvényszék által másolatban közölt végrendelete, melyben az Akadémiának 100 frtot hagyományoz.

Az ügyészhez tétetik át, ki a hagyatéki összeg behajtására hivatik fel, s erről a földhitelezés pénzügyi osztálya is értesítettik.

18. Olvastatik az I. osztály határozata, mely szerint a Magyar Nyelv Szótárának pótkötetere, saját költségvetésében, előirányzott 500 frtot — minthogy ama pótkötet ez évben el nem készülhet — a Petrarca-féle kun szótár kiadására fordítandja.

Tudomásul vétetik.

19. Elnök úr jelenti, hogy Fogarasi János r. t. oly szomorú anyagi viszonyok közt mult ki, hogy tisztességes eltakarítása saját vagyonából nem lett volna lehetséges: ennél fogva az »Ügyrend« értelmében a temetési költségeket az Akadémia pénztárából rendelte kifizettetni.

Helyeslő tudomásul vétetik.

20. Helyettes főtitkár jelenti, hogy özv. Fáy Andrásné férjének, az Akadémia kitünő érdemű tiszteleti tagjának arczképét megvételeire ajánlja. Egyúttal felhívja az Igazgató Tanács figyelmét, hogy Toldy Ferencz arczképe, melynek lefestetése több év előtt határozottatott el, még nem készült el.

Fáy András arczképének megvásárlása határozottatott el, s az özvegynek a felajánlott képernt 100 forint ajánlatik; egyúttal az elnökség felkéretik, hogy Toldy Ferencz arczképének lefestetéséről gondoskodni sziveskedjék.

Huszonkettedik akadémiai ülés.

A II. osztály ötödik ülése.

1878. június 17.

Tóth Lőrincz r. tag, helyettes elnök elnöklése alatt.

137. *Pesty Frigyes* az 1877-ik évi nagygyűlésen megválasztott rendes tag, felolvassa ily című székfoglaló értekezését: »A helynevek és a történelem.« Kivonathan így:

A bevezetés a helynevekben fekvő tudományos forrást olyannak jellemzi, melyből majdnem minden tudomány haszonnal merithet, főleg azonban a nyelv- és történettudomány. Áttér azon korszakra és írókra, kik a helynevek fejtegetésével legelőször foglalkoztak, és behatóan foglalkozik Béla király Névtelenjével, Turóczyval, Bonfinnal, kikkél a helynevek fejtegetése igen nagyon szerepel.

Anonymus összehasonlittatik Warnefried Pállal. A mi a névfejtegetés érdemét illeti, értekező kimutatja, hogy azok semmi történeti alappal nem bírnak, és legjobb esetben hagyományon alapulnak, gyakran azonban a nevekbe a hagyományok csak belemagyaroztatnak. Ez utóbbi modor hozta létre a helynevek és népnevek személyesítéseit és ezek által

századokon át a népek történeteinek első lapjai több-kevesebb öntudatos ámitásokkal teltek meg.

Azon elterjedt állítást, hogy Ó-Buda az előtt Sicambria nevet viselt, értekező sok bel- és külföldi forrás összehasonlításával bírálat alá veszi, és azt találja, hogy a monda, mintha a Duna partján, Ó-Buda helyén Sicambria város állt volna, a frankoktól származott be hazánkba, hogy ennek határozott ismeretét már Kézai Simonnál tapasztaljuk, hogy azonban oly felírással kő, mely azt tartalmazza, mintha Sicambiát a frankok egy legiója építette volna, Ó-Budán nem találtatott és hogy az erről szóló köfelírás csak Bonfin koholmánya.

^s De daczára, hogy Sicambria és Potentiana csak mesés városok, nevük a közéletbe, sőt diplomatikái használatba is átment.

Példákat említ ezután, melyek azt mutatják, hogy olykor királyi oklevelek, vagy más ünnepélyes, és jogi természetű irományok valamely helynév magyarozatát adják. Ilyen Kacza, Királyság, Bánfalva, Tata stb. Felemlítettnek az esetek, a midőn már régóta közhasználatban levő helynevek hatóságilag proscibáltatnak, és mások használata rendeltetik el. A népek történetében föltötte érdekes a helynevek vándorlása, — ezek úgy, mint némely állatokról vagy növényekről behonyíthatók, — a költözködő népek nyomait követték. A kegyeletes emlék régi lakhelyeikre volt ebben legtöbb befolyással. Az értekező figyelmeztet, hogy a helynevek utmutatása szerint felismerhetjük az indusok, görögök, rómaiak, a szerbek, a lengyelek vándorlásait, fel az amerikai első gyarmatosok származását. Hasonló eredményeket tesz föl a magyarok Ázsiából való bevándorlásáról.

Értekező kimutatja, hogy még a XIII. században oly regestrum létezett, mely a mai telekkönyvek hitelességével bírt, és már akkor *régi* könyvnek neveztetett. Ha ez a regestrum el nem vész, megbecsülhetetlen kincstárát birnök benne a nyelvészeti és történeti adatoknak.

Az oklevelesen ismert helynevekből értekező kimutatja az első megzállás, lakfoglalás természetét, következtetéseket von az ország akkori népessége számára, a kisebb helységek későbbi tömörülésének okaira, és a műveltségi állapotokra.

Ezek után a helyneveket, a képzők minősége szerint, összefoglalja, és a növényzeti földrajz analogiájára elmondja, hogy milyen képzők, mily területen fordulnak elő jellemzetes csoportokban. Ez a jelenség bel- és külföldön egyaránt magára vonja figyelmünket.

Áttér aztán azon kérdésre, vajjon micsoda tárgyak, és micsoda eszmekör adták a helynevek szóanyagát, és ez alkalommal oda nyilatkozik, hogy elvont fogalmak rendesen nem adtak helynevet; ha ily eset előfordul, ez csak a nyelvérzék elfajzására mutat, de arra is, hogy az ily nevek nem a nép kebléből származtak, hanem hivatalos körökből ruháztattak át, minden célzatosság nélkül. Leggyakoribb és legjogosultabb az a helynév, melyben a hely természeti fekvése talál kifejezést (Erdős, Bodzás, Komlós), vagy a hol ismert állatok neve fordul elő. (Medves, Kecskéd,

Agárd, Rákos.) A patronym helynevek az első foglalókkal, birtokosokkal ismertetnek meg bennünket; azok közt sok helynév van, mely a királyok régi udvartartása minőségéből származott és azok okleveles tekintéllyel támogathatók. Szakácsi, Kovácsi, Nyulas, Madar, Solymár, Kutjavár, Szekeres, Tömlöcző, Igricz nevekből fölötté érdekes művelődési adatokat nyerünk. Más királyi cselédek: a nyergestartók, peczérék, íjkészítők, gyümölcs- és szőlőadók, heroldok, kürtösök, vadászok stb. nem adtak helyneveket. Hazánk egyik speciálitása, hogy a hétnek nevei is befogadtattak a helynevekbe.

Igen széles szemlét tart értekező a néphagyományok fölött, a mennyiben ezek helynevek keletkezésére alkalmul szolgáltak. Ezekben a mondai Attilának jut kiváló hely, de azon patkónyomoknak is, melyek az egész ismert világon mutogattnak, és a melyeket a nép valamely kedves hőse lovának patkójáról származtat.

A valláseszmék hasonlóképp gazdag elemmel járultak a helynevek alakításához; ezek sok helyen majdnem felismerhetlenségig eltorzultak.

Ujra történeti térre megy át értekező, midőn a régi krónikások és történetírók munkáiban előforduló mondákat bonczolgatja, és melyek közös jelleme az, hogy saját nemzetük eredetét, ha nem valami mythosi istennel, de legalább Trója hőseivel vagy a bibliai patriarchákkal hozzák kapcsolatba; figyelmeztet arra is, hogy a történeti események előadásában a bibliai események szolgáltak előképül, és így ilyen munka történeti hitelességre nem tarthat számot.

Értekező azon eredményre jut, hogy számos veszély környezi azt, a ki helyneveket magyarázni akar, — óva int tehát attól, hogy a helyneveket, mielőtt a vizsgálat megérlelte, rögtön magyarázni akarjuk, vagy hogy azt higyük, hogy minden helynevet megmagyarázni kötelességünk. A veszélyes kísérletek elkerülésére ajánlja, hogy e téren nyelvészek és történetírók csak együttesen működjenek. Felhoz több példát, melyekből kitűnik, mily hibás állításokat terjesztettek a nyelvészek diplomatikai ismeretek hiányában.

A nemzetiségi viszonyok állapotjára semmi sem deríthet annyi világot, mint a helynevek alapos ismerete és hogy azok oly szívós természettel bírnak, s majdnem kiirthatlanok, ez oly körülmény, melynek a tudomány nagy hasznát veszi.

Összefoglalván értekező közleményeinek főtételeit, azokból bizonyos szabályokat von le, és miután úgy van meggyőződve, hogy a helynevek fejtegetésére igen hosszas adatgyűjtés, bírálatos válogatás és a külföldi szakirodalom tanulmányozása szükséges, a tudományok e gazdag forrását, kivált a fiatal nemzedék gondos ápolásába ajánlja.

Szabályszerű bírálat után az »Értekezések« során közrebocsáttatik.

138. Szilágyi Sándor r. tag bemutatja *Károlyi* Árpádnak a bécsi cs. és kir. állami levéltár tisztviselőjének »A nagyváradai békekötés előzményeiről« szóló dolgozatát.

139. Helyettes elnök figyelemztetvén az osztályt a súlyos veszteségre, melyet Fogarasi János r. t. elhunytával közelebb szenvedett, felhívja az osztályt, hogy az emlékezéséről gondoskodják és kérdést tesz, hogy miután az elhunytak akadémiai munkássága a magyar nyelvészet terén érvényesült, nem volna-e czélszerű az emlékezését megtartását az I. osztályra bízni.

Az osztály nem lévén hajlandó kötelességét más osztályra hárítani, az emlékezését megtartására *Tóth Lőrincz* r. tagot kéri föl.

Huszonharmadik akadémiai ülés.

A III. (Mathem. és természettudományi) osztály *hatodik* ülése.

1878. június 24.

N e n d t v i c h K á r o l y r. tag, helyettes elnök elnöklése alatt.

141. (25.) Dr. *Balogh Kálmán*, mint megválasztott rendes tag székét foglal: »Lúzas bántalmak egyik okbeli tényezőjéről« cz. értekezéssel. Kivonata ez:

Rövid történeti áttekintés után értekező előadja kísérleteit, melyeket 1875—76-ban verhenyben, roncsoló torokgyulladásban (diphtheritis), hurutos tüdőlobban, vesemedencze idült gyulladásában és lépfenében szenvedő emberek fertőző anyagaival állatokon tett. E kísérletek pedig mutatják, hogy nem csupán a verheny, meg a lépfené, hanem egyszersmind a roncsoló torokgyulladás, hurutos tüdőlob és a vesemedencze-gyulladás terményei is emberről állatra közvetlenül, vagy alkalmas folyadékokban tenyésztés után átvive, az állati szervezetben veszedelmes, sőt halálos megbetegedéseket idézhetnek elő. Mindez esetekben pedig úgy a fertőzésre szolgáló terményekben, mint az elhunyt állatok vérében, tüdejében, májában, bélszövetében és a vesékben bakteriumokat lehetett találni, melyek a szóban levő bántalmak előidőzésében nem csekély szerepet látszanak viselni.

Az értekezés nagyobb részét azonban ama, szintén állatokon történt 42 kísérlet eredményeinek közlése képezi, melyek 1876—77 telén és tavaszán a budapesti kir. egyetem gyógyszerzeti intézetében a hasi hagymázban (typhus abdominalis) szenvedő emberek fertőzőanyagaival történtek. Azok szerint a szóban levő betegek ürülékai állatoknál, nevezetesen házinyúlaknál a hasi hagymázhoz sokban hasonló, legtöbbször halálos megbetegedéseket hoznak létre. Ez ürülékanyagok már közvetlenül a testből kiválásuk után fertőző természetűek. Továbbá ha azok a talajba jutnak, a földár által továbbterjednek, s a vízben jelen lehetnek; a talajban időzésük alatt azonban hatóerélyben alig gyarapodnak. Azon kísérletek ezenkívül mutatták, hogy a megbetegedés a gyomorba fecskendezés esetén nem volt

súlyosabb, mint midőn az bőr alá történt. A veseváladékban foglalt fertőzőanyag hatásosabbnak mutatkozott, mint az, melyet a bélürülék tartalmazott. Az értekező végül kiemeli, hogy a hasi hagymáz fertőzőanyaga teljes hatóképességgel nem csupán a talajban lehet jelen, hanem eléggé finom likacsos testeknek akárhol, midőn a nedvesség és a meleg elegendő. A talaj és a földár vizsgálatait a hasi hagymáz terjedésének nyomozása tekintetében fontosaknak tartja ugyan, mert kétséges kérdések megoldásához hozzá járulhatnak; azonban ismereteink mai állásán nagy hibának tekintené, ha egyedül annak viszonyaiból akarnók a hasi hagymáz terjedését fejtegetni. Hires, sőt nagy buvárok állításai és elméletei soha se tartsanak vissza senkit is az igazság keresésében ott, a hol azt, ha nem is épen feltalálni, legalább megközelíthetni véli.

142. (26.) *Farkas Gyula* mint vendég: »Az általános háromtagu egyenlet gyökeiről« értekezik. Röviden így:

Köztudomásu dolog, hogy eddigelé csak a két-tagú egyenlet van megfejtve egész általánosságban, nevezetesen pedig a nagy Gauss által. Előadó a három-tagú egyenletnek általános megfejtésével foglalkozik. Hat igen egyszerű törvény szerint haladó hatvány-sort származtat, melyeket abszolút összetartási föltételük két osztályba választ el. Az első osztályba négy sor tartozik, a másodikba kettő. A másod-osztályú sorok összetartási föltétele épen ellentétese az első-osztályú sorok összetartási föltételének. Az első osztálybeli sorok ketteje nem egyéb, mint a másik kettő fordított értékének kifejezése. Nemkülönben a másodosztálybeli két sor egyike a másiknak fordított értékét szolgáltatja.

Tehát az első osztályba tulajdonképen csak két önálló jellegű sor tartozik s a másodikba csak egy. Az első osztály két rendbeli sorának egyik fajtája egyetlen-egy gyököt képvisel, míg a másik a többi gyököket tárja elé. A második osztálynak egyetlen rendbeli sora valamennyi gyökre vonatkozik. Egyébiránt mind hat sor haladási törvénye rokon-neműségben leledzik.

143. (27.) *Dr. Szabó József* »Adatok a moraviczai ásványok jegyzékének kiegészítéséhez« cz. dolgozatát olvassa s egy asbest-féle Tremolitot mutat be, melynek színe világos zöld, szövete aprón sugaras és fénye selyemfény; a keménység, tömörittség s az optikai tulajdonságok után közlötö a vegytani elemzést, melyet dr. Hudegh K. eszközölt. Előz jön a sugaras Serpentin, melyről más alkalommal értekezett és más egyéb új adat, melyek a nagyszámu moraviczai ásványok jegyzékét érdekesen megszerítják.

Az illető értekezések az előszabott bírálatra adandók.

Huszonnegyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1878. július 1-én.

Ningu. gr. Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnökleto alatt.

145. *Ballagi Mór* rendes tag felolvassa emlékbeszédét Székács József tiszteleti tag fölött.

Az Értekezések során kiadatik.

146. H. főtitkár bejelenti *Szőnyi Pál* lev. tagnak június 17-én történt kimultát.

Fájdalmas részvétellel tudomásul vétetik és a II. osztály felhivatik, hogy az emlékbeszédről gondoskodjék.

147. Olvastatik b. Wenckheim Béla, az ő Felsőge személye körüli m. kir. miniszter jún. 24-én kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy Rudolf koronaherczeg ő fensége a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává lett megválasztását örömmel elfogadja, e kitüntető figyelemért legmelegebb köszönetét nyilvánítja és kinyilatkoztatja, hogy a természettudományi osztályba kíván beosztatni.

Örvendetes tudomásul vétetik.

148. Bemutattatnak Kruesz Krizosztom, Kállai Béni és Schullhof Lipót, a jelen évi nagygyűlésen megválasztott tagoknak iratai, melyekben megválasztatásukért köszönetüket fejezik ki.

Tudomásul vétetik.

149. II. főtitkár jelenti, hogy a Sztrokay-pályázatnál dicsérettel kitüntetett III. számú pályamunka szerzője a jeligés levél felbontását kéri.

A jeligés levél felbontatván »Zlinszky Imre kir. táblai bíró, akad. I. tag« neve tünt ki.

150. Olvastatik Kisteleki Lévay Henriknek június 27-én az Akadémia elnökségéhez intézett levele, melyben értesíti, hogy áthatva a M. Tud. Akadémia nagyszabású hivatásától, tíz ezer forintnyi hagyományt szánt annak; hogy azonban már élte folyamán is előmozdithassa e tudományos intézet céljait, a nevezett összeg évi ötös kamatait már most rendelkezésére boocsátja. Egyúttal azon óhaját fejezi ki, hogy az Akadémia minden évben »Lévay Henrik-díj« cím alatt hirdessen pályázatot, felváltva nemzetgazdasági vagy mezőgazdasági kérdésekre, vagy pedig essay-szerű monographiákra, melyek anyaga a hazai történetből vagy irodalomtörténetből lenne merítendő.

Az Akadémia e nagylelkű ajánlatért, és tudományos céljai iránt tanúsított nemes érdeklődésért háláját jegyzőkönyvében kifejezni rendeli; a pályázat szabályainak és föltételeinek formulázását az Akadémia elnökeiből, osztályelnökeiből és titkáraiból álló bizottságra bizza, a mely tanácskozmányára az ajánlattevőt is meg fogja hívni; végre a földhitelintézet pénzügyi osztályát felhívja, hogy a már befizetett 500 forintot, és a jövőre befizetendő kamatokat »Lévay Henrik-díj« czimén külön kezelje.

151. Olvassatik az I. osztály jelentése Abafi Aigner Lajos kérvénye felől, az Akadémia birtokában levő irodalomtörténeti érdekű levelezések és egyéb kéziratok kiadási jogának »Nemzeti Könyvtár« című alatt megindítandó vállalata részére átengedése tárgyában.

Az összes ülés, az osztály jelentése alapján, kijelenti, hogy az Akadémia birtokában levő kéziratok tanulmányozás végett mindenki rendelkezésére állanak, de kiadásukat általában véve magának tartja fenn. Az összes ülés egyúttal örvendetes tudomásul veszi, hogy az osztály az irodalomtörténeti kútforrások kiadásának megindítását legközelebbi teendői körébe felvette.

152. Olvassatik az I. osztály jelentése Szvorényi József l. t. kérvénye tárgyában, a melyben az Akadémiát értesítvén, hogy Eger városa f. évi augusztus 28-án Vitkovics Mihály költő százados ünnepét megtartani és ezen alkalomból összes munkáit kiadni elhatározta. Kéri, hogy Vitkovics Mihálynak az Akadémia kéziratgyűjteményében őrzött levelezéseit és irodalmi munkáit, kiadás végett, Eger városának engedje át.

Az összes ülés, az osztály jelentése alapján, a kért kéziratok átengedését határozta el.

153. Olvassatik a III. osztály jelentése a természetrajzi nomenclaturában használandó nagy kezdőbetűk tárgyában.

Az osztály javaslata elfogadtatik, és a helyesírási szabályok illető pontja az osztály javaslata alapján módosítottatik.

154. Olvassatik a Bézsán-alapítvány tárgyában kiküldött bizottság jelentése.

Ennek alapján az összes ülés elhatározta, hogy ezentul a Bézsán alapítvány előnyeiben a három osztály egyformán fog részesülni; az 1200 forint jutalom minden harmadik esztendőben rendszeresen kitűzetik, és mikor az I. osztályra kerül a sor, a pályakérdés az irodalomtörténet, műtörténet, vagy aethetica köréből veendő.

155. Olvassatik a történelmi bizottság megalakulásáról szóló jelentés, mely szerint elnökéül *Horváth Mihály* rendes tagot, előadójául *Fruknói Vilmos* r. tagot újra megválasztotta.

Tudomásul szolgál.

156. Olvassatik az archaeologiai bizottság megalakulásáról szóló jelentés, mely szerint elnökéül *Pulszky Ferencz* t. tagot, előadójául *Henszlmann Imre* r. tagot újra megválasztotta.

Tudomásul vétetik.

157. Olvassatik az archaeologiai bizottság jelentése, mely szerint *Ráth György*, *Hampel József*, *b. Nyáry Jenő*, *Pulszky Károly* urakat, mint az Akadémia körén kívüli álló szakférfiakat, bizottsági tagokul megválasztotta.

Tudomásul vétetik és a megválasztott szakférfiak az archaeologiai bizottság tagjai sorába iktattnak.

158. Olvassatik a könyvtári bizottság jelentése a magyar kir. országos levéltár igazgatójának kérvénye tárgyában.

Az országos levéltárban felállítandó történelmi és diplomatikai könyvtár részére az 1867-től megjelent és ezentul kiadandó *Értekezések*, úgy szintén a *Történelmi és Archaeologiai Bizottságok* kiadványainak megküldése határozottatik.

159. Olvassatik a könyvtári bizottság jelentése a budapesti egyetem bölcsészethallgatóit segélyező egyesület kérvénye tárgyában.

Az egyleti könyvtárban hiányzó akadémiái *Értkezőeseknek* — a mennyiben az Akadémia főlöseges példányokkal rendelkezik, megküldése határoztatik.

160. H. főtítkárr bemutatja az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles példányokat, úgyszintén az azóta megjelent akadémiái kiadványokat ily renddel :

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. März, April. 1878.

Société R. de Numismatique. Brüssel. Revue. 1878. Livr. 3.

R. Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. II. Fasc. 6.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. The Amer. Journal of Science and Arts. No. 90. Vol. XV.

Oberlausitzische Gesellschaft, Görlitz. Neues Lausitzisches Magazin. LIV.

B. 1. H.

R. Geogr. Society. London. Journal. Vol. XLVII.

Société Nationale des Sc. Nat. Cherbourg. Mémoires. Tom. XX.

Congrès de Geogr. commerciale. Paris. La nouvelle Société Indo-Chinoise.

Deutsche Morgenländische Gesellschaft. Leipzig. Zeitschrift. XX. B. 4. H. XXVI.

B. 1—2. H. XXXII. B. 1. II.

Juridica Föreningen. Helsingfors. Tidskrift. 1871. Vol. VII. 1872. Vol. VIII.

1874. Vol. X. 1875. Vol. IX. XI. 1876. 3. füz. 1877. 3. füz.

Kaiserliche Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1878. Nr. 12. 13. 14.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1878. Nr. 9.

K. k. Statist. Centralcommission. Bécs. Statist. Jahrbuch für 1875. 10. H.

Erdélyi Múzeum. Kolozsvár. a) Évkönyv. II. köt. 9. sz. b) Erdélyi Múzeum. V. folyam. 6. sz.

Siebenbürg. Verein für Naturwissenschaft. Nagyszeben. Verhandlungen und Mittheilungen. XXVIII. Jahrg.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közlöny. VIII. évfoly. 5. 6. sz.

Angol kormány. London. Annual Statement of the navigation and shipping for 1877.

Cs. k. közös hadügyminisztérium. Bécs. Militair-Stat. Jahrbuch für 1875. I. Theil.

Horvátli-szlavon-dalmát kir. minisztérium. Budapest. Gesetz-Artikel von den Jahren 1868—1870. und 1872—1876. (2 füz.)

Fővárosi közmunkák tanácsa. Budapest. Hivatalos jelentés 1877. évi működéséről.

Békésmegyei gazd. egylet. B.-Csaba. Értesítő 1877-re.

Algymnasium igazgatósága. Mühlbach. Iskolai Értesítő 1876—77-re.

II. Magánosoktól:

Dr. Mayer S. Bécs. Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen.

Hantken Miksa r. tag. Budapest. A magyar korona országainak szentelepei és szénbányászata.

Dr. Stieda L. Dorpat. Podwisotzky: Anatomische Untersuchungen über die Lungenrüsen des Menschen und der Säugethiere.

Dr. Dethier A. k. t. Konstantinápoly. Sarcophage d'Euripide etc.

Dr. Kayserling. M. Budapest. a) The life and labours of Manasseh ben Israel. b) Geschichte der Juden in Portugal.

Nagy Lajos. Karczag. A Jászkun birtokviszonyok fejlődése.

III. Köteles példányok.

Bittermann N. nyomdája. Zombor. a) Dömötör Pál költeményei. b) Virter : Az Alpeselek között. c) Kármán : A babonáról. d) Grossschmied : Urbéliség, telekkönyv, kataszter. e) Radics : Deák Ferencz emléke. f) A zombori állami főgymnasium Értesítője 1876—77. g) Radics : Bács-Bodrog vármegye leírása. h) Radics : Bács-bodrogmegyei árviz-album. i) Jovánovics Jován dalai.

Ref. főiskola nyomdája. Pápa. A duanantuli ev. r. egyházkerület névtára 1878-ra.

Kovács Mihály nyomdája. Rosnyó. a) A tiszai ág. hitv. egyházkerület 1877. augusztus havában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. b) Directorium Romano-Rosnaviense pro 1878. c) Directorium ad ritum breviarii Premonstratensis pro 1878. d) Evangelický Slabikar.

Gyulai István nyomdája. Arad. a) Szöllősy : Az osztrák-magyar monarchia összes szerzetes rendjeinek tört. és statist. rajza. b) Protoc. din diecese rom. greco-orientala, tien. in 1878.

Ref. főiskola nyomdája. Sáros-Patak. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1878. májusi közgyűlésének jegyzőkönyve.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. a) Notice sur les forçts. b) Acta. r. Scient. Universitatis Budapestinensis 1877—78. Fasc. 2. c) Major : A methyamin sat. sóiról. d) Das Ungarische Strafgesetzbuch.

Römer és Kammer nyomdája. Brassó. Hornyáuszky : Ungarisches Lesebuch.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Nyelvtud. Értek. VII. k. 4. sz.

b) Term. Értek. VIII. k. 11. 12. sz.

c) Mathem. Értek. VI. köt. 5., 6., 7. sz.

d) Tört. Értek. VII. köt. 7., 8. sz.

e) Nisard : A francia irodalom története. I. köt.

f) Pauler Tivadár : Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez.

g) Carrara : A büntető jogtudomány programja. I. köt.

h) Archivum Rákócziánum. I. oszt. VI. köt.

i) Magyar Tört. Tár. XXV. köt.

k) Arch. Értesítő XII. köt. 2., 3., 4., 5. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Huszonötödik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1878. október 7-én.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

162. Akadémiai elnök úr üdvözlővén a szünet után újra egybegyűlt tagok hely. főtítkár bejelenti H o r v á t h M i h á l y ig. és r. tagnak, a II. osztály és a történelmi bizottság elnökének augusztus 19-én történt halálát, kiemelvén, mily súlyos, sok tekintetben pótolhatatlan veszteség érte elhunytá által a nemzeti tudományosság ügyét és első sorban az Akadémiát, melynek négy évtizeden át díszé, egyik legbuzgóbb és legtevékenyebb tagja volt.

Az Akadémia fájdalmas részvétellel veszi e jelentést tudomásul, és felhívja a II. osztályt, hogy a nagy elhunyt emlékének megünneplése s megörökítése czéljából, az Ügyrend 11. pontjának értelmében a megfelelő intézkedéseket tegye meg, illetőleg javaslatait terjeszse az Akadémia elé.

163. Olvassatik a m. kir. miniszter-elnöknek szeptember 19-én kelt, az Akadémia elnökségéhez érkezett irata, melyben értesíti, hogy Born Gyula, a berlin-stettini államvasút igazgatója 10,000 ftot adott neki át, oly felkéréssel, hogy ez összeget nevében, belátása szerint, valamely magyarországi közintézetnek adományozza; minélfogva tekintve az Akadémiának a hazai tudományosság és közművelődés terjesztésére irányzott üdvös működését, az említett összeget Born Gyula úr nevében az Akadémiának adományozza.

Örvendetes tudomásul vétetvén, az Akadémia köszönete úgy a miniszter-elnök úrral, mint Born Gyula úrral levél útján fog közöltetni.

164. Olvassatik gróf S z é c h e n y i B é l á n a k június 8-án Shanghaiból az Akadémiához intézett levele, melyben jelenti, hogy az általa vezetett tudományos expeditio egyik tagja, az Akadémia által segélyezett Bálint Gábor, orvosok tanácsára, hazájába visszatérni kényszerült, a hol utazásának philologiai eredményeit közre fogja bocsátani; egyúttal értesíti az Akadémiát, hogy az általa vásárolt könyveket és iratokat melyeket tudományos felhasználás végett Bálint Gábornak adott át, az Akadémia könyvtárának ajándékozza.

Ezzel kapcsolatban h. főtitkár jelenti, hogy Bálint Gábor szerencsésen visszatért, és utazásáról közelebb az Akadémia előtt jelentést fog tenni.

Tudomásul vétetik; gróf Széchenyi Bélának hazafias áldozatkészségeért köszönet szavaztatik, és levelének az Értesítőben való közzététele határoztatik. A levél így hangzik:

Shanghai, június 8-án 1878.

Különösen tisztelt Akadémia! Szomorodott szívvel jelentem, hogy Bálint Gábor útitársam, kit nyelvismeretei miatt vittem magammal ázsiai utamra, Shanghaiba érte után csakhamar nehéz betegségbe esett, úgy annyira, hogy az itteni orvosok tanácsa folytán ez éghajlatot rögtön el kelle hagynia és lemondania egészsége érdekében minden további utazásról. Az itteni posványos lég hatása folytán gyakori lázak, étvágyhiány, álmatlanság, hányás és egyéb más annyira elgyengíték őt, hogy csak mint súlyos beteg hagyható el e hó 2-án a Messagerie maritime Sindh nevű hajóján Shanghait, útját Nápolynak véve, honnan nejének sürgönyözend, és ha ereje engedi, egyenest Budapestre utazván tovább. Adja az Ég hogy szerencsésen, javult egészséggel térjen vissza szeretett hazánkba.

Bálintnak velem jötte azonban nem volt sikertelen; alkalmat nyújtottam neki Mysore tartományban (jelesen Bengalurban) a dravidai nyelveket behatóbban tanulmányozni, mint ezt eddig magyar nyelvész teheté. A canadai Tamil Tulu, Telugu nyelveken felette sok érdeket és újat lelt fel, úgy hogy sok tekintetben meglepő lesz a tisztelt Akadémiára, és a magyar közönségre nézve, hogy India déli részén egy 47 milliónyi, ha nem is faj-, de kétségtelenül nyelvrokon nép lakik, melyek hajdani nyelve, minekelőtte az sanskrit, perzsa, arab szavakat vett fel, és így eredetiségéből sokat veszített, nagyon hasonló lehetett a magyarhoz.

Bálintnak a gyűjtött iratokat, könyveket átengedem használatra, ő azokkal legjobb belátása szerint intézkedhetik — közölhet mit jónak lát — de két föltételt kötök melléje:

1-ör hogy mindazon könyv és irat, mely az én pénzemen vásároltatott, majdan, ha azokat Bálint többé nem használja, az akadémiai könyvtár tulajdonába menjen át.

2-or, hogy minden közlemény, melyet Bálint akár maga, akár a tud. Akadémia vagy mások közbenjárása vagy segítsége folytán teend, mindig nevem alatt jelenjék meg, t. i. »Széchenyi Béla ázsiai útazása«; nyelvészeti rész; — közli Bálint Gábor.

Elképzelheti a tisztelt Akadémia, hogy Bálint távozása mennyire leverően hatott reám és nehezíti terveimet; nem egyedül azért vívém őt magammal, hogy ritka nyelvészeti ismereteit még bővíthesse, de azért is, hogy Mongolországban mint az expedíció tolmácsa szerepeljen; képes leszek-e őt valami ismeretlen által nem pótolni, de csak részben helyettesíteni is, nem tudom. Még mindenféle egyéb nehézség is gördül útamba. Eredeti tervem, Pekingből, Sanszi, Senszi és Kantu tartományokon keresztül jutni Mongolország déli részébe: jelenleg kivihetetlen. Nevezett tartományokban még egyre pusztít az éhhalál. Ez éjszaki tartományokban az éhség egy 70 milliónyi népességet sújt; az elhaltak száma túl meg jóval egy millió, és még jelenleg is folyvást követeli áldozatait. Szülők feleszik gyermekeiket, hogy más borzasztóbb eseményeket fel ne soroljak.

Hogy Thibet és dél Mongolia felé útamat China déli részein keresztül — némi siker valószínűsége mellett — eszközölhetem-e? még most, eléggé tájékozva nem lévén,

még csak megközelítőleg sem mondhatnám meg. Felette restelleném, ha útam irányát egészen meg kellene változtatnom, más határokat szemelvén ki tudományos kutatásaimnak: Mandzuriát, Coreát, vagy délnek irányúlva Formosát, Borneót, vagy a Csendes tenger szigeteit — melyek mind alig ismertek és tudományilag egyáltalában még megvizsgálva nem voltak. — De míg csak lehető, ragaszkodni fogok első tervemhez, felkeresni azon határokat, hol fajunk bölcsőjét — a magyarok őshazáját — gyanítom.

Midőn a mélyen tisztelt tudom. Akadémiát arra kérem, szíveskednék Bálint súlyos betegségéről és hazarándultáról — annak nejét és családját értesíteni — vagyok honfiúi üdvözléssel, legcsekélyebb szolgálja Széchenyi Béla sk.

165. Olvastatik Schering Ernőnek, a göttingai csillagda igazgatójának levele, melyben az Akadémiát értesíti, hogy idősb Bolyai Farkas és Gauss tudományos levelezését közelebb ki fogja adni, és felkéri az Akadémiát, hogy a mennyiben Bolyai Farkas tudományos tevékenységére vonatkozó adatokkal rendelkezik, azokat vele közölje.

Áttétetik a matematikai és természettudományi bizottsághoz.

166. Olvastatik Machik Béla végzett orvos-növendéknek levele, melyben jelenti, hogy az eddig élvezett Eidl-féle ösztöndíjról lemond.

Áttétetik a III-ik osztályhoz, oly felhívással, hogy az ösztöndíj adományozása iránt javaslatait terjeszsze elő.

167. Olvastatik Ponori Thewrewk Emil levele, melyben az Akadémiát felkéri, hogy a leideni könyvtár Festus codexének megküldését eszközölje ki.

A vallás- és közoktatásügyi m. királyi minisztériumhoz kérvény fog intéztetni.

168. Blücher E. J. 1838-ban megjelent »Gramatica Aramaica« című munkájának tervezett második kiadásához az Akadémia segítségét kéri.

Áttétetik, véleményadás végett, az I. osztályhoz.

169. Bakos Gábor »A közigazgatás-jog tudománya« című munkájának közrebozsítására az Akadémia támogatásáért folyamodik.

Áttétetik véleményadás végett a II. osztályhoz.

170. Karácsonyi Gizella »Don Guisotte« regényét és »Margaretha« drámáját bírálat végett küldi be.

Áttétetik az I. osztályhoz.

171. Burányi Béla »Uriel« című drámáját bírálat végett küldi be.

Áttétetik az I. osztályhoz.

172. Bolgár Emil »A kun-magyar népfaj viszonya a többi európai népekhez« című munkáját, bírálat végett küldi be.

Áttétetik a II. osztályhoz.

173. Lenk János egy geometriai problema megfejtését az Akadémia figyelmébe ajánlja.

Áttétetik a III. osztályhoz.

174. Bemutattatnak De Linas, Gindely A., Giesebrecht V., Müller Fr., Reichhardt H. és Todaro A. uraknak, a jelen évi nagygyűlésen megválasztott kültagoknak levelei, melyekben megválasztatásukért köszönetüket fejezik ki. Tudomásul szolgál.

175. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta érkezett ajándék-, csere- és kötelespéldányok, úgy szintén az ez idő óta megjelent akadémiai kiadványok.

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. Mai. Juni. 1878.

Académie Imp. des Sciences. Sz.-Pétervár. Bulletin. Tom. XXV. No. 1.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. a) Sitzungsberichte der Philosph. Philol. und Hist. Cl. 1878. 1. 2. 3. H. b) Sitzungsberichte der Mathem. Physic. Cl. 1878. 1. 2. H.

Académie R. des Sciences. Kopenhága. a) Oversigt. 1876. 1877. 1878. No. 1. b) Mémoires. Vol. XI. No. 5.

Commission Imp. Archéologique. Sz.-Pétervár. Compte-rendu pour l'année 1875. avec un atlas.

Bombay branch of the R. Asiatic Society. Bombay. Journal. No. 35. Vol. XIII.

Physikalischer Verein. Frankfurt a. M. Jahresbericht für 1876/7.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. The American Journal of Science and arts. No. 91. 92. 93. Vol. XVI.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. a) Verhandlungen. V. B. Nr. 3. 4. b) Zeitschrift. XIII. B. 2. 3. H. c) Zur Erinnerung an das 50jährige Bestehen der Ges. für Erdkunde.

Deutsche Morgenländ. Gesellschaft. Leipzig. Zeitschrift. XXXII. B. 2. 3. H.

Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte. Kiel. Zeitschrift. VIII. B.

Histor. Verein von Oberbayern. München. a) 36. bis 38. Jahresbericht. b) Archiv. XXXVI. B.

Museum of the comparative Zoology. Cambridge. a) Bulletin. No. 8. b) Mémoires. Vol. V. No. 2. Vol. VI. No. 2. c) Illustrated catalogue. No. I. II.

Société Archéologique. Athen. a) Ephemeris Archaïologike. 1—15. b) Praktika. 1877.

Gelehrte Estnische Ges. Dorpat. Sitzungsberichte. 1877.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. II.

Kön. Sächs. Alterthumsverein. Drezda. Mittheilungen. 28. H.

Hist. Verein für Schwaben u. Neub. Augsburg. Zeitschrift. IV. Jahrg. 1. 2. 3. H.

Société Littéraire Finlandaise. Helsingfors. Antiquités du Nord Finno—Ougrien. 1. 2. 3. Livr.

Verein für Kunst und Alterthum. Ulm. Münster-Blätter. 1. II.

Society of Antiquaries. London. a) Proceedings, Vol. VII. No. 4. b) List, on the 6th. June 1878.

R. Geogr. Society. London. Proceedings. Vol. XXII. No. 6.

Société des Antiquaires du Nord. Kopenhaga. a) Tillaeg. Aarg. 1876. b) Aarboger 1877. 1. 2. 3. 4. H. 1878. 1. H. c) Mémoires. 1877.

Amer. Philos. Society. Philadelphia. a) Proceedings. Vol. XVII. No. 100. b) List of surviving members.

Academy of Sciences. St. Louis. Transactions. Vol. III. No. 4.

Amer. Geogr. Society. New-York. Bulletin. 1878. No. 2.

Acad. R. des Sciences. Lisbonne. a) Leçons cliniques sur les maladies du coeur.

b) Journal des Sc. Math. Phys. et Nat. No. 21. 22.

Société Hollandaise des Sciences. Harlem. Archives Néerl. des sciences exactes et naturelles. Tom. XIII. Livr. 1. 2. 3.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1878. No. 15. 16. 17. 18. 19.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. a) Jahrbuch. XXVIII. B. Nr. 2. b) Verhandlungen. 1878. Nr. 10. 11. 12.

Déli szláv Akadémia. Zágráb. a) Rad. Knj. XLII. XLIII. XLIV. b) Monum. Hist. Vol. VII. c) Monum. Jur. P. I. Vol. II. d) Fauna Kornjašah. II. e) Rječnik.

Erdélyi múzeum-egylet. Kolozsvár. a) Évkönyv. II. köt. 10. sz. b) Erdélyi Múzeum. V. évfoly. 7. sz.

Verein für Siebenb. Landeskunde. Nagyszeben. Kirchliche Kunstdenkmäler aus Siebenbürgen mit 8 Tafeln.

Verein für Naturwissenschaften. Nagyszeben. Verhandlungen und Mittheilungen. XII. XIII. XVII. XIX. Jahrg.

Nemzetközi statist. congressus bizottsága. Budapest. Comptes rendus de la neuvième Session. II. P.

M. k. földtani intézet. Budapest. Évkönyv. III. k. 3. füz.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közöny. VIII. évf. 7—8. sz.

Angol kormány. Calcutta. a) List of sanskrit manuscripts. b) A catalogue of sanskrit manuscripts. 1877. 1878. c) Catalogue of sanskrit Mss. existing in Oudh. Fasc. IX. X.

Olasz kir. belügyminiszt. Róma. a) Annuario statistico Italiano. 1878. P. I. II. b) Navigazione dei porti del regno. 1877. P. I. c) Bilanci comunali. Anno XV.

Földműv., ipar- és keresk. m. k. miniszt. Budapest. a) Rapport sur l'état de l'agriculture en Hongrie. b) Az állami és vasúti távírdák statistikája 1877-ről. c) Az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifája.

Közoktatási m. k. minisztérium. Budapest. Notice sur les forêts administrées par le ministère des cultes.

Kir. tengerészeti hatóság. Fiume. Statistikai kimutatás a hosszujáratu m. hajókkal tett utazásokról 1877-ben.

Fővárosi tanács. Budapest. A fővárosi talajvizsgáló bizottság jelentései.

Fővárosi stat. hivatal. Budapest. a) Horváth: Monographia Lygaeidarum. b) A m. keresk. törvénykönyv tervezete. c) A budapesti keresk. és iparkamara jelentése. 1873. 1874. d) Zivot Petra Velikoga. e) A kath. egyház és keresztény állam. II. köt. f) A lelkipásztorkodástan kézi könyve. g) Földrajzi Közlemények. III. k. 1. 2. 3. 4. 5. 6. füz. h) Harsányi: Felfordított állami lét. i) August: Der gordische Knoten Europas. k) Egyházi szemle. V. évfoly. 1—25. sz. VI. évfoly. 1—11. sz. l) Paulus: Töredékeszmék. m) B. Sennyei Pál beszéde a képviselőházban. n) Theologiai értekezések. o) Augus: Bibliái kézikönyv. p) Kupak Gáspár phlegmája. q) Die Chirurgische Klinik des Prof. Jos. Kovács. r) Szilágyi S.: Rákóczi és Pázmány. s) Simon: Az elmebeteg agylágyulása. t) Ney: Az építő-művészeti styl fogalma. u) Hasonszenvi Lapok. X. évfolyam. 1—4. füz. x) Die Bibel der Natur. y) Zavodszky: Otthon. II. évfoly. Január. z) Az elme gyógyintézetek túltömöttsége. j) Sbíerka Kraj Zákonom. v) Veridicus: Futó pillantások. w) Deák Ferencz élet- és jellemrajza. aa) A halálbüntetésről. bb) Az ifjúságból. cc) Magyar ember könyvtára. I. II. köt.

Tiszamelléki ref. egyházkerület. a) Az 1878. június havában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. b) Népiskoláinak szabályai.

Dunamelléki ref. egyházkerület. a) Az 1878. júniusi budapesti közgyűlésének jegyzőkönyve. b) Iskolai törvény a ref. theologiai tanintézetben. c) Középiskolák rendtartásai. d) Népiskolák tanterve.

Iskolai Értesítők 1877/8-ról: A temesvári kath. főgymnasium, a budapesti II. kerületi állami reáltanoda, pécsi állami főreáltanoda, ungvári kath. főgymnasium, nagyváradí kath. főgymnasium, budapesti községi főreáltanoda, aradi állami tanítóképződe, budapesti keresk. akadémia, csik-somlyói kath. főgymnasium, budapesti rabbi képző intézet, kecskeméti kath. főgymnasium, kassai kath. főgymnasium, kolozsvári kath. főgymnasium, kassai állami főreáltanoda, szegedi kath. főgymnasium aszódi ev. algymnasium, temesvári keresk. iskola, losonczyi állami főgymnasium, egri kath. főgymnasium, szarvasi ev. főiskola, besztercebányai ev. gymnasium, szegedi állami főreáltanoda, nyíregyházi ev. gymnasium, budapesti VI. kerületi állami főreáltanoda, sz.-udvarhelyi állami főreáliskola, szatmár-németi ref. gymnasium, nagykőrösi ref. főgymnasium, debreczeni ref. főiskola, székes-fehérvári reáliskola, nagy-szebeni kir. főgymnasium, sárospataki ref. főiskola és segesvári ev. gymnasium részéről.

Kir. műegyetem. Budapest. Programm 1878/9-re.

Jog- és államtudományi kar. Nagyvárad. a) Tanrend 1878/9. első felére. b) Almanach 1877/8-ról.

II. Magánosoktól.

Haynald Lajos ig. és tt. Kalocsa. Parlatore Fülöp (emlékbeszéd).

Pfeifer Antal. Budapest. Emléklapok Kutserik S. ötvenéves tanári jubileuma alkalmából.

Wagner Lajos. Pozsony. Safárik élete és művei.

Vandrák András I. t. Eperjes. Az erkölcsi világ lényege és fontossága.

Korizmicz László tt. Budapest. Választóihoz (beszámolóbeszéd).

Dr. Böke Gyula. Budapest. Über die Untersuchung und Semiotik des Gehörorgans beim Kinde.

Tóth Mike. Kalocsa. A magyar síkság jövője.

Dr. Wasseige. Liége. De l'opération Césarienne.

Sólyom Jenő. Budapest. a) Buda déli környéke és keserűvíz forrásai. b) Tompa Mihály 2 levele.

De Linas K. kt. Arras. Les origines de l'orfèvrerie cloisonnée. Tom. II.

A. Schrauf. Bécs. Über die Tellurerze Siebenbürgens.

A Proudhomme de Borre. Brüssel. Notices sur les espèces des tribus des Panagides etc.

Kelemen Kajetán. Budapest. A jász-kun redemptio története és fejlődése a jelenkorig.

Farkas Gyula. Győr. A három tagu algebrai egyenlet hatványai.

Vörös Sándor. Kolozsvár. A mezei gazdaságtan rövid foglalata.

Fekete Lajos. Selmeczbánya. a) Erdészeti rovartan. 1. 2. 3. Rész. b) A közerdész. c) A mezőség kopárainak befásítása. d) Erdőérték számítástan. e) Az erdővédelem örvonalai.

Bakos Gábor. Budapest. A közigazgatás-jog tudománya. I. köt. I. R.

Rónay István. Priglev-Szentiván. Hamis ideálok.

Bourbon Lajos Károly ő kir. fensége. Description des livres de liturgie imprimés aux XV. és XVI. siècles.

Kőrösi József. Budapest. a) Brandt: De varia quae est apud veteres Romanorum poetas etc. b) Tanner: Die Sage von Gay von Warwick. c) Rosenberg: Der Hochaltar im Münster zu Alt-Breisach. d) Behaghel: Über die Entstehung der abhängigen Rede etc.

Csiky Gergely. Temesvár. Ellenállhatatlan.

Schwimmer Ernő. Budapest. A szájür önszenvi nyáktelepei.

Dr. Szombathy Ignác. Győr. Dacia meghódítása és a Trajan oszlop képei.

Nagy József l. t. Nyitra. Közegészségi évi jelentés 1877. évről Nyitra megyéből.

Csinek János. Eperjes. Unterricht in der Religion. II. Kurs.

P. Trémaux. Bazel. Origine des espèces et de l'homme.

Antonio Todaro. Palermo. a) La successione legittima dei fratelli unilaterali
b) La donna pensieri.

III. Köteles példányok.

Franklin társulat nyomdája. Budapest. a) Krisz: Szerkesztő síkmértan. b) Verne: Servadac H. kalandos utazása. c) Deutsches Sprachbuch. I. II. Th. d) Keresztynén hit-és erkölctan. e) Papp: Esti harang. f) Szabó: Szemléltető alaktan. Első. Második Rész. g) Döntvénytár. XVIII. foly. h) Roth: Összehasonlító természettani földrajz. i) Mangold: Világtörténelem. I. II. köt. k) Halasi: Petőfi reliquiák. l) Requinnyi: Átalános összehasonlító földrajz. m) Schnierer: A m. büntető törvény magyarázata. 1. füz. n) Igazságügyi rendeletek. 1877. o) Apáthy: Tétéles európai nemzetközi jog. p) Hoffmann: Német nyelvtan. II. Rész. q) Duncker: Az ókor története. IV. köt. r) Toldy: A nemzeti irodalom története. Negyedik kiadás. s) Huszár humor az utcán. t) Baka humor az utcán. u) Kis nemzeti múzeum. 42. 43. x) Jósika Miklós regényei. 62. 63. 64. y) Háború krónika 13. 14. 15. füz. z) Ifjusági iratok tára. j) Találmányok könyve. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. füz. v) Falusi könyvtár. 27. w) Csáládi könyvtár 21. 22. aa) Olcsó könyvtár. 50—58. sz. bb) Történelmi könyvtár. 44—59. sz.

Városi nyomda. Debreczen. a) Forgalmi számtan. 6. 7. 8. füz. b) Kovács: Számítási gyakorló könyv. 2. füz. c) Zelizy: Megemlékezés Kátai Gábor felett. d) Magyar prot. egyházi és iskolai Figyelmező. IX. évfoly. 4. 5. 6. 7. füz. e) A debreczeni főreál-tanoda évi jelentése. 1877/8-ról. f) Csáthy: Magyar prot. egyháztörténet. g) Illyés: Egyházi beszédek. h) Futó: A determinansokról. i) Értesítő a debreczeni főgymnasiumról 1877/8. k) Balogh: Hitnézetek történelme. l) Propper: Phoebos Apolló. m) Értesítő a debreczeni tanítóképezdéről 1877/8. n) A m. ref. egyház szervezetére vonatkozó tervjavaslat. o) Vellentszény: A bölcsészet jelentősége.

Wigand K. nyomdája. Pozsony. a) Landesgesetze des Jahres 1877. 3. H. b) 1878. évi orsz. törvénycikkek. 1. füz. c) A m. k. minisztérium rendeleteinek gyűjteménye. 1877. 5. 6. füz. d) Eine Studie über die Frauenfrage. e) Über Züchtung und Ernährung der landwirthschaftlichen Nutzthiere. f) A műveltség fejlődése Magyarországon. I. R. 2. füz. g) Curtius görög nyelvtana. I. R. h) Egyetemes világtörténet. III. köt. i) Das ungarische Strafgesetzbuch. k) Gyakorlókönyv dr. Schulz kisebb latin nyelvtanához. l) A felvidék. Felelet Grünwald Béla hasonnevű politikai tanulmányára. m) A kísérleti természettan tankönyve. II. köt.

Stein János nyomdája. Kolozsvár. a) Szentkereszti : Szőlőépítés, művelés és pinczekezelés. b) Amiculu familiei. Nr. 1. c) A kolozsvári m. k. tudomány-egyetem Almanachja 1877/8-ról. d) Jancsó : Szenczi Molnár Albert. e) Egyed : Képmásolás a villanyos árammal. f) Összehasonlító irodalomtört. Lapok. III. köt. g) Az erdélyi múzeum-egylet Évkönyvei. II. köt. 7. 8. 9. 10. sz. h) Észrevételek a latin nyelv elemi tanítása körül.

Weiszmann testvérek nyomdája. Budapest. a) Tóth Ede művei. b) Szinnyey : Irodalmunk története 1711—1772. c) Endrődi : Költemények. d) Korény : Buckle rendszere. e) Az adótörvényhozás reformja. f) Schich : A büntetőjog őskora. g) Ernst : Die Selbsthilfe. h) Ugyanaz magyarul. i) Schleicher : A nyelvészet és a természettudományok. k) Ugyanaz : Darwin és a nyelvtudomány. l) Müller M. : A nyelvtudomány credményei. m) Müller F. : A népvándorlások a nyelvészet világánál. n) Edelspacher : Dentek és magyarok. o) Magyar könyvesház 4—5. 38—40. 41—43. p) Kákai : Még újabb fény- és árnyképek. q) Szövetség. r) Szmrecsányi : Önálló vámterület és védvám. s) Rádai : A tulajdon bölcelete. t) Csaba tragédiája. u) Poésies hongroises. x) Wekerle : Az észjog vezérelvei. y) Beöthy : A magyarországi prot. egyházra vonatkozó összes orsz. törvények. z) Ónody : Kliiva dinnyészete. j) Siklósi : Harminczévi tapasztalat a vizgyógyászat terén. v) Babics : Logika. w) Friedmann : A felebbvitel bűnügyekben. aa) A magyarországi ármentesítő társulatok. bb) Ugyanaz francia nyelven cc) Kritikai Szemle. 1. és 3. füz. dd) A jogtudomány a mindennapi életben. ee) Abonyi : Itt a szép alföldön. ff) Bartók : Úrtűzek. gg) Gr. Zichy G. költeményei. hh) Kubinyi : Nemzetgazdasági statistika. ii) György : A modern képzőművészet a külföldön. kk) Taine : A művészet filozóphiája. ll) Versényi : Havasi rózsák. mm) Leitner : Jog-és államtudományi szakoktatás. nn) Csengely : Bokrétás világ. oo) Somló : Költemények. pp) Endrődi : Tücsökdalok.

Joerges A. nyomdája. Schmezbánya. a) Nyáry : Minőleges elemző vegytan. b) Ugyanaz : Minőleges és mennyileges elemző vegytan. c) Händel : A ker. egyház története. d) Liskay : Bányatan. e) Utasítások az ásványok meghatározására. f) Kerpely : Das Eisen auf der Wiener Weltausstellung. g) Fekete : Az erdővédelem körvonalai. h) Ugyanaz : Erdőérték számításán. i) Ugyanaz : Erdészeti rovartan. 1. 2. 3. r.

M. k. egyetem nyomdája. Budapest. a) A budapesti m. kir. tud. egyetem könyvtárának címjegyzéke. II. b) Sbornik 1878. Br. 1—12. c) Lenhossék : Die künstlichen Schädelverbildungen. d) Ugyanaz : Des déformations artificielles du crâne. e) A m. k. tud. egyetem tanrende 1878/9. év első felére. f) Nendtvich : Die Thermen von Stuben. g) A budapesti orsz. rabbi képzőintézet Értesítője 1877/8-ról. h) Ugyanaz németül.

Filtsch S. nyomdája. Nagyszében. a) Az erdélyi szászok állása Magyarországon. b) Ugyanaz németül. c) Amicul poporului pe 1879. d) Programm des ev. Unterrealgymnasiums in S. Regen. e) Programm des ev. Untergymnasiums in Mühlbach.

Angermayer K. nyomdája. Pozsony. a) A pozsonyi kath. főgymnasium Értesítője 1877/8-ról. b) Egyházi rendtartás a dunáninneni ev. egyházker. számára. c) Évi jelentés Pozsony vármegye állapotáról. d) A dunáninneni ág. ev. egyházkerület névtára. 1878.

Skarnitzel J. nyomdája. Szokolca. a) A szokolcai kath. algymnasium Értesítője 1877/8-ról. b) Slowensky Kalendar na 1879.

Réthy Lipót nyomdája. Arad. a) Kristóffy : A falu bolondja. b) Szilágyi : Pénzügyi törvények és szabályok kézi könyve.

Becsek D. nyomdája. Sz.-Udvarhely. a) A sz.-udvarhelyi kath. főgymnasium Értesítője 1877/8-ról. b) A sz.-udvarhelyi állami főreáliskola Értesítője 1877/8-ról. c) A sz.-udvarhelyi ev. ref. kollegium állapotáról szóló jelentés 1878/9-re.

Wajdits J. nyomdája. Nagy-Kanizsa. Adatok Zalamegye történetéhez. V. köt. 4. 5—6. füz.

Magyar testvérek nyomdája. Temesvár. A temesvári állami főreáltanoda Értesítője 1877/8-ról.

Gyulai István nyomdája. Arad. a) Az aradi polgári iskolák jelentése 1877/8-ról. b) Az aradi kir. főgymnasium Értesítője 1877/8-ról.

Römer és Kamner nyomdája. Brassó. A brassói kath. főgymnasium Értesítője 1877/8-ról.

Drotleff J. nyomdája. Nagyszeben. Rechenschaftsbericht der sächsischen Universitäts-Abgeordneten 1878.

Bittermann N. nyomdája. Zombor. A zombori állami főgymnasium Értesítője 1877/8-ról.

Bankegyelet nyomdája. Eperjes. Lévai: A magyar nemzeti irodalom kézikönyve.

Closius nyomdája. Nagyszeben. Herbert: Repertorium.

Siegler S. nyomdája. Komárom. Új- és Ó-Kalendárium 1879-re.

Narodni Glasznik nyomdája. Temesvár. a) Kampf und Sieg. I. Th. b) Sest Kalifornijszkich Prica.

Ungerleider nyomdája. Arad. Rozsnyai: Studien über die qualitative und quantitative chemische Analyse der China-Alcaloide.

Michaelis F. nyomdája. Nagyszeben. Kalender des Siebenbürg. Volksfreundes. 1879.

Pleisz Ferencz nyomdája. Nagybecskerek. Értesítő a nagybecskereki főgymnasiumról 1878.

Ref. főiskola nyomdája. S.-Patak. Jelentés a s.-pataki ref. főiskola állapotáról 1877/8-ra.

Krafft W. nyomdája. Nagyszeben. Ai carle, ai parte.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Évkönyv. XVI. köt. 3. darab.

b) Nyelvtudom. Értek. VII. köt. 5. sz.

c) Értesítő. 1878. 4. 5. sz.

d) Archaeologiai Értesítő. XII. köt. 6. sz.

e) Anjoukori okmánytár. I. köt.

f) Tört. Értek. VII. köt. 9. 10. sz. VIII. k. 1. sz.

g) Társadalmi Értek. V. k. 4. sz.

h) Mathem. Értek. VI. k. 8. 9. sz.

i) Term. Értek. VIII. köt. 13. 14. 15. sz.

k) Math. és Term. Közlemények. XIV. k. 9. sz. XV. k. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

10. 11. sz.

Ugyanakkor.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály *hetedik* ülése.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

177. (23) Gyulai Pál osztálytitkár felolvassa Imre Sándor lt. »A nevek *uk* és *ük* személyragjairól« című értekezését. Kivonata ez:

A nyelvtudomány egyik feladata, hogy a nyelvszokást mérsékelje, vezérelje, tehát a nyelv természetéből a gyakorlat törvényeit kifejtse, elveit köztudomásra adja. Ily célra szükséges szabályozni az irodalmi nyelvezet hangoztatását, mely az írásmóddal kapcsolatban van. Eszerint értekező szándéka az *uk* *ük* ragok legujabbkori hibás használatát kimutatni és megróni, megbizonyítván, hogy az újabb gyakorlatnak alapja sem régibb irod. nyelvünkben, sem nyelvtanainkban, sem a tájbeszédnek nagyobb részében nincsen.

I. A mai *lábuk*, *maguk*, *rajtuk*, *ajakuk*, *uruk*, *fuk*, *anyjuk* stb. úgy jött be, hogy újítóink már kezdetben egyet-mást bevettek a nép nyelvéből, a tájszólások hangjaiból. Így vették be az *ök* személyragot, melyet *Dugonics* hazája szójárásában, *Révai* a középkor iróinál nem szabatosan, de változtatás kedvéért sokszor célszerűen használva látott. De sem *Révai*, sem korának nyelvészei (Gyarmathy, Beregszászy s a debreczeniek stb.) nem tudnak az *uk* *ük*-ről semmit. *Bitnicz* nyelvtanában (1837.) találjuk először, de zavaros felfogással. Utána *Fogarasi* (1843.) említi s lehetőeknek vallja, de nem ad határozott szabályt s gyakorlatban következetlenül alkalmazza. A dolgot az Akadémia M. Nyelv Rendszere dönti el, melynek szabályzata következetes és észszerű. Megállapítja, hogy csak oly helyeken alkalmazzuk az *ok* helyett az *uk*-ot és *ök* helyett az *ük*-et, hol a szabotosság és jó hangzat kívánja. Kimondja, hogy a rendesek, az előbbieket.

II. Más esetben először *Döbrenteinél* látjuk alkalmazva, ki szeretett utolsó éveiben különködni, dunamelléki tájszólásokkal írni. Utána terjedt el (nem miatta) s ma általános divattá lett, — az előbbi összes irodalmi gyakorlat és tájszólások többsége ellenére.

II. A nyelvtörténelem ellene mond e szokásnak. A *Halotti Beszédben* levő *turchucat* és *uimadsaguc*-ban csak úgy nem vehetünk fel *u* hangot, mint ugyanott *pur*-ban és számtalan másban, valamint az egykori személy- és helynevekben. A *Bécsi Codexben* e helyett *ö* jön elő, de *ü* soha sem; valamint *uk*-nak sincs nyoma. Így a Müncheni, Érdi, Debreczeni s más codexekben; továbbá *Pázmánynál*, *Káldinál* stb. Maga *Dugonics* is kevésé és épen nem elvszerűen írja az *ük*-öt; *uk*-ot pedig soha.

A tájszólások közül a székely, göcseji és más palócz; a tiszavidéki épen nem ismeri; egyedül az ú. n. kecskeméti, mely a két *e*-t érdekes változatossággal ejti s a zárt *é* helyett az *ö*-t (néhány vidéki székelylél közösen), változat okáért gyakran s e mellett az *ö*-t az *ü*-vel gyakran felcseréli. Általában szereti képzőkben és személyragokban az *ö* helyett az *ü*-t és *o* helyett *u*-t. Ez egy tájszólás kedvéért nem kellett volna felven-

nünk az új divatú hangzást s ha a többség vette is fel, le kell róla mondanunk és az Akadémia nyelvtanában megállapított helyes, mert alapos nézetekhez kell magunkat szabnunk.

Mely nézetekhez, a különböző hangzású szókhoz képest: elszámálattatik részletesen.

III. Általában szerző oly nézetben van, hogy a magyar nyelvszókás és nyelvrzés, nem kap az *u* és *ü* hangokon a megfelelő *o* ö-höz képest. Ez nem szereti amazokat szaporítani. Ez kitetszik abból, hogy az idegen szókban levő *u*-kat *o*-vá változtatja — legtöbbször. A képzőkben és ragokban csak vidéki beszédben alkalmazza. Régibb állásponton levőkben alig. A nevek személyragjai megfelelnek az igékéinek; ezekben sincs *u* *ü*, inkább *a* *e* *i*. Ugy látszik, hogy az *u* *ü* időhaladtával szaporodtak. E tétel adatokból van kimutatva; bár meg kell vallani, hogy az *o* *ö* *u* *ü* között való felcserélődés leginkább törzsekben, ritkán ragokban, és soha sem személyragokban, szeszélyes dolog és gyakori eset (kúnnyú, rövid, sütét, csuda, mustoha stb.)

De ok nélkül való eltérés a többség élő nyelvétől, a folyó évszáz negyedéig tartott egész irodalmi gyakorlattól: nem ajánlható sőt tilalmas.

Bírálatra adatik.

178. (24) Vámbéry Ármin r. t. jelentést tesz az orientalisták^{nak} ez idei Florenczben tartott harmadik nemzetközi congressusáról. A jelentés így szól :

Értekező bevezetéképen elmondván a kongressus eredetét és eddigi működését Párisban, Londonban és Pétervárott, áttér a kongressusnak Florenczben tartott gyűléseire. A kongressus állott hét osztályból: I. Egyptologia. II. Hebraeica és Assyriologia. III. Arab nyelvészet és az Iszlám népek története. IV. Indo-európai és iráni tanulmányok. V. Sanszkrit irodalom. VI. Altáji nyelvészet és VII. Khinai, indo-khinai és jama-tologiai nyelvészeti és népismeai tanulmányok. E felosztás maga magában már némi hosszú vajudás után jövéen létre, az illető osztályok elnökei és alelnökei megválasztása, tekintve a szóba jövő személyes kérdéseket, még nehezebb lön, úgy hogy a hat napra szabott rövid határidőből két nap egészen fölment a készülődésekre, és a sajtóképeni felolvasásokra csak négy nap maradt fenn.

Valamint az orientalisták jelen levő száma csaknem a másfél-százat fölülhaladta, úgy a benyújtott értekezések is elég szép számmal és változatos tartalmuak voltak. Legjobban volt képviselve a kelet-ázsiai, ide számítva India és Indo-Khina, a mennyiben ennek nyelveit, történetét és vallását tanulmányozó tudósok legnagyobb számmal jelentek meg, és e szakmának koryphaeusai majdnem mindnyájan ott voltak. Jelen volt az angolok közül: Beal, Legge, Wylie, Cust; a francziák közül: Leon de Rosny, Condier; az olaszok közül: De Gubernati, Nocentini és Androozzi, míg Németországból Benfey, Roth, Weber, Rost, Gabelent, és más kitünő nevek tündököltek a listán. A keleti tudomány e része után említhetjük a sémi nyelvészetet és régészetet, a hol megint a legkitünőbb képviselőket

Német- és Franciaország küldötte, és hogy többet ne említsek, felhozom csak Renan, Oppert, Weil, Krehl, Dieserici és Merx neveit; míg Olaszország az ősz Amari, Ascoli tanár és a kitünő Guidi által képviseltette magát. Egy némiképp hasonló viszonyban mutatkozott az egyptologiai osztály Maspero, Schiaparelli, Sapeto és Lieblein tudósok által, míg az iráni és altáji nyelvészet, valamint képviselői számát, úgyszintén a benyújtott értekezéseket illetőleg, csakis azon viszonyban lépett föl, a mennyiben e tudományok általában aránylag igen kevés művelőre találnak. A felolvasott dolgozatok teljes lajstromát eredetiben ide csatolom:

Első osztály.

Maspero. — Note sur la signification des statues funéraires égyptiennes (loushabs) et sur le 6e chapitre du Rituel.

Ernesto Schiaparelli. — Sopra un nuovo libro liturgico o libro dei funerali, secondo un doppio testo ieratico del Museo egiziano di Torino e di quello del Louvre.

Tortoli. — Sopra il testo copto in dialetto saidico del Giobbe.

Sapeto. — Sulle lingue gheez ed amhara.

Beltrame. — Viaggio nel Sennaar sul fiume azzurro e nei Sangalla sul fiume Thomas.

Lieblein. — Sopra la città di Tiro.

— Sopra il nome di Jehova.

Második osztály.

Renan. — Sur les *graffiti* phéniciens du temple d'Abydos en Egypte.

Hommel. — I nomi di mammiferi nelle lingue semitiche.

Ascoli. — Sur les inscriptions hebraïques de la Puglia.

Merx. — Sulla traduzione armena e siriana della storia ecclesiastica di Eusebio.

De Benedetti. — Sopra gli studii talmudici, specialmente sull'Aggadá.

Saltini. — Raimondi e la Biblia Poliglotta.

Iaré. — Sopra la dimora degli Israeliti in Egitto.

Barzilai. — Sopra la ideografia nelle lingue semitiche.

Lenormant. — Tammuz, son mythe et ses fêtes d'après les documents cunéiformes.

I. Oppert. — Sur les textes assyriens traitant de la création et sur ceux où faussement on a cru voir la chûte.

— Sur la découverte des sources de la Chronologie de la Genèse.

— Sur les dates assurées de l'histoire assyrienne.

— Sur le système métrique des Assyriens.

Harmadik osztály.

Mehren. — Les questions siciliennes d'Ibn Sabin.

Weil. — Se Maometto sapeva leggere e scrivere.

K r e h l. — Sur la conquête de l'Égypte par les Arabes.

L a g u s. — Sur les sources d'Edrisi, en latin.

D i e s e r i c i. — Les études philosophiques des Arabes au Xme siècle.

G u i d i. — Sopra l' opera grammaticale di Kitab al af ál intitolata:

Ibn al Kutijjah.

C u s a. — Roma nel Medio-Evo, descritta da Abu-Hamid.

N e g y e d i k o s z t á l y.

B a u d o n i n d e C o u r t e n a y. — Comunicazioni varie su questioni di glottologia slava.

A s c o l i. — Le unità subalterne della parola indo-europea. Illustrazione delle monete sassanidiche del Museo di Napoli.

P i z z i. — La radice zenda *karet* nei nomi di coltelli in Europa.

A n g e l o B r o f f e r i o. — Introduzione alla mitologia psicologica degli Indo-Europei.

Ö t ö d i k o s z t á l y.

R o t h. — Sopra l'Atharvaveda del Kashmir.

D a C u n h a. — Materials for the History of Oriental Studies among the Portuguese.

P u l l é. — Sopra un novelliere g'ainico.

H a t o d i k o s z t á l y.

S c h i e f n e r. — Sopra alcune particolarità delle lingue caucasiche.

V a m b é r y. — La cultura primitiva dei Turchi-Tatari.

O. D o n n e r. — La connessione delle lingue samojedede colla lingua finnica.

H e t e d i k o s z t á l y.

B e a l. — Sopra la versione cinese del testo sacro buddhistico: Vinaya Pitaka.

L e g g e. — Sopra lo stato presente degli studii cinesi.

D e R o s n y. — Sopra le nozioni intorno ai popoli dell' Indo-China che si ricavano dagli autori cinesi.

C o r d i e r. — Sopra i lavori della Società asiatica di Shangai.

D i G a b e l e n t z. — Su la possibilità di provare l'esistenza d'una affinità genealogica tra le lingue dette indo-cinesi.

N o c e n t i n i. — Sopra il sinologo padre Matteo Ricci.

A n d r e o z z i. — Sopra un punto speciale della sinonimia cinese nella storia naturale.

Huszonhatodik akadémiai ülés.

A II. osztály hetedik ülése.

1878. október 14-én.

Pauler Tivadar rendes tag elnöklése alatt.

180. (26.) Pauler Tivadar elfoglalva az elnöki széket, jelenti, hogy a Horváth Mihály gyászos elhunyt által megüresedett osztály-elnöki tisztt betöltése az Ügyrend 26-ik pontja által, a nagygyűlési osztályértekezletnek lévén fentartva, a f. hó 13-án tartott osztály-értekezlet az osztály ügyeinek ideiglenes vezetését ő reá bízta; az osztály bizalmának e nyilatkozatát köszönettel fogadja és a tagok támogatását kéri ki.

Tudomásul vétetik.

181. (27.) Pauler Gyula, az 1877-ik évi nagygyűlésen megválasztott rendes tag, felolvassa ily czimú székfoglaló értekezését: »Szent István király és alkotmánya.« Kivonatban így:

Szent István alkotmányával már eddig sokat foglalkoztak, de nem különböztették meg eléggé, mit lehet neki magának tulajdonítani, és mi volt csak természetes következménye az általa behozott új vallásnak és iránynak. Értekező feladatává tűzte, megvizsgálni, mely intézményeket lehet Szent Istvánnak magának tulajdonítani, mit azonban nem a priori okoskodás vagy külföldi analogiákból kiindulva, hanem csak a létező gyér adatoknak szorgos összevetéséből lehet — de csak a legáltalánosabb vonásokban — megállapítani.

István elődeinek, a fővajdáknak hatalma csekély volt. Arpád, kinek nagy hatalma lehetett, ezt a viszonyok hatalmának és egyéniségének köszönhette. Utódjai alig említettnek a nemzet viselt dolgaiban. De a 8 nem vagy törzs fejei is csak pusztá hadvezérek lehettek, kiknek törzseik beléletére igen csekély vagy semmi befolyásuk sem volt, s azt a nemek elágazásai — a nemzetiségek — intézték el, de azok kapcsolatára is bontólag hathatott a 10. század második felében végbement állandó meglepedés, és földművelés, mely a magántulajdonra egyengette az utat.

A nemek vajdáit legyőzte Géza, kivéven Gyulát, Tuhutum unokáját. Némi értelemben tehát ő már monarcha volt: de szervezésének nincs semmi nyoma. Fiát, Istvánt, ki ifjan követte a trónon, tetteiben két eszme vezette: a keresztyén hitnek és társadalmi elveinek terjesztése, meghonosítása, és a nyugoti külföldnek utánzása. Az elsöre egy szentnek tiszta lelkesedésével, egy apostolnak lángbuzgalmával törekedett, s ennek kormányzatára, politikai működésére is a legnagyobb befolyása volt, a

mennyiben ez érdekek oltalmára teljes erővel gyakorlá a monarcha hatalmát. Az új vallás, külsőleg 1007. körül már meg volt alapítva. Törvényeinek II. könyve, mint azt az admonti codexben olvassuk, ez időben, az I. könyv pedig — mely majdnem kizárólag a vallással és annak gyakorlatával, a keresztyénség által perhorrescált vétkeknek megfenyítésével foglalkozik — még előbb mindjárt koronázása után keletkezett.

Mint utánzó, István a magyar királyság külformáját, udvartartását, német-olasz mintára szervezte. De tovább az utánzásban nem mehetett. A nemzeti életet egészen átalakítani, újonnan organizálni, önkényes formákba önteni, sem eszébe nem juthatott, sem azt kivinni képes nem lett volna. Semmi nyoma véres belharczoknak, melyek nélkül az ily gyökeres felforgatás nem létesülhetett, s ama nagyszámú idegen lovagok is, kiknek segítségével győzött volna le minden ellentállást, csak a 10. század felfogásában éltek, s nagyon különböztek ama nem nagy számú, szerény állású idegenektől, kiknek bevándorlását az egykorú emlékekből constatálhatjuk.

A későbbi vármegyei szerkezet alapját is István vetette meg, de nem úgy, hogy az egész országot önkényesen kerületekre felosztotta, s azokat valami új szervezettel ellátta. A későbbi vármegyéknek magvát is királyi birtok képezte. Szent István felosztá és szervezé birtokait, a melyek részben örökölt, részben ellenfeleitől elkobzott, vagy uratlan földekből állottak; minden kerületnek — mint ez a szláv törzseknel szokásban volt, s azoktól a magyarokra is átment — központja egy vár volt; élén egy ispán állott. E várkerületek vagy ispánságok nem egyszerre, nem egyformán keletkezettek; de azokban általában a németeknél akkor már kifejlett miniszteriális viszonyokhoz hasonló alakulásokat találunk, ép úgy, mint más világi és egyházi birtokokon is. Ezek mellett fennállottak a nemzetnek eddigi felosztásai is, melyek kétségkívül a nemzetségi köteleken alapultak. A királyi kerületek ispánjai lévén a királynak egyedüli tisztjei a maguk vidékén, annak megbízásait, teendőit teljesíték, még a hol szükség volt a nemes megyében is. Eleve e teendők száma csekély, az ispánok állása általában alacsony volt; de a nemzetiségi szervezet bomlásával, a királyi hatalom növekedtével az ő hatalmuk is nőtt, s lassankint — tán sok esetben már István idejében — szükségessé vált annak meghatározása, mely nemes terület vagy területrész tartozzék az egyik vagy másik királyi vármegyéhez; e vármegyék száma sem volt minden időben egyenlő, a hetvenkettes szám csak a III. és IV. Béla idejére vonatkozván. A nemzetségi szervezetet István nem bontá fel, fel sem bonthatta volna; ellenkezőleg, a nemzetségfóket, s a létező viszonyokat sokban pártolá, s csak közvetve adá meg e szervezetnek a halálos döfést az által, hogy a földhöz való magántulajdont elismerte, oltalmába vette; a nemzetségi szervezet, bár mindinkább gyengülve, csak Kálmán idejében tűnik el teljesen.

A mit tehát, mellőzve a vallás dolgát, egyenesen Szent Istvánnak tulajdoníthatni, az röviden ez: megadta a magyar monarchiának a külső formát, s abból nyugoteurópai keresztyén királyságot csinált; szervezte a királyi birtokokat, és oltalmába vette, védte a magánföld-tulajdont, s így

annak teljes kifejlődését sietteté. Teljes alkotmányt mai értelemben nem adott. Művét fokozatosan az élet fejti ki, s e fejlődésnek némi nyomait törvényeiben is felismerhetjük. Önzéstelen, kegyes jelleme is kezesség arra, hogy a mit tett, a mennyiben a keresztyénséggel nem ellenkezett, nem a multnak erőszakos felforgatásával, hanem a lehető kimélettel tette, s így elkerülte ama viharos kitöréseket, melyeket utódjainak erőszakos fellépése előidézett, kik közül Péter a külföld utánczását hajtá tul, Aba pedig eltért a bölcs mérséklettől, melyet István a nemesek irányában tanúsított. De bel- és külzavarok nem tudták megrontani művét, nem tudták letelelni a nemzetet azon ösvényről, melyet ő jelölt ki, s melyen ez őt követi mind e napig: a nyugot-európai cultura ösvényéről.

182. (28.) M á t y á s F l ó r i á n felolvassa »Béla király névtelen jegyzőjéről« szülő tanulmányát. Kivonata ez:

E bonyolult feladatot 1866-ban kezdtük fejtegetni, s 1871-ig őt értekezéssel megoldottnak hittük. Anonymus csak 3-ik Béla jegyzője lehetett.

Tudós Marczali Henrik, a Magyar Philologiai Közlöny 1877. októberi füzetében »Béla kir. jegyzője. Kútfői tanulmány« czimű értekezés folytán Anonymust 4-ik Béláéna vallja, s a »P. dictus magisterben« Pous magistert véli felismerhetni, még pedig *kétségen kívül*. E korhatározással »nem áll, úgymond, ellentétben szerzőnk orthographiája és onomatológiája, sem stilusa azon kor curiális stílusával — s történeti tartalma valóban korának viszonyait tükrözi vissza.« — Továbbá Anonymus kúnok iránti előszeretetéséből, 4-ik Béla kúnjaira következtet. »Ebből *bizvást* következtethetjük, hogy a mű 1282. előtt készült.« Mi nála azt jelenti, hogy azon tájban, csak néhány évvel előbb, mert »Anonymus egykorú, vagy *fiatalabb* kortársa volt Guido de Columpnának (†1281).«

Tudós Hunfalvy Pál úr is Ethnographiájában, az Anonymus említette 7 kún vezér, — s azon körülmény nyomán, hogy szerzőnk a kúnokat nyírt-fejűeknek képzeli, 4-ik Bélára következtet, »Anonymus Béla (IV.) és László (kún) királyok kúnjairól vette a hét kún fejedelmet, tehát törzsöt; azokról vette azt a tudását is a kún fejek nyírettségéről, melyet a költött kiewi ütközet leírásánál említ: »mert ő az Anonymus nem tudja vala, hogy a pogány magyarok is fejeiket meg szokták volt nyírni.«

Ezek ellenében: Mi a kúnokat illeti, kimutatjuk, hogy Béla és László kúnjai üstökösök voltak, kún-üstököt viselt maga László király is. A kúnok 1279-ben készek voltak megválni ősi vallásaiktól, szokásaiktól, de üstöküktől semmi áron. »praeter abrasionem barbarum et *abbreviationem capillorum* — uno excepto articulo de barbīs radendis et *crinibus brevī-andis*.« Cod. Dipl. V. 2. 513. seqq.

Monum. 9. 193—4.

Mit a két tudós IV-ik Béla korára mutató jelnek tart, az inkább erős érvet szolgáltat az előbbi Bélák egyikére. Anonymus pogány kúnt még nem látott volt, de igen királyi vámokat bérlő Ismaelitákat, Saracénokat, kik mohamedán szokás szerint borotvált fejűek, s azt hívé, hasonló viseletűek lehettek a kúnok is.

Továbbá: ha Anonymus IV-ik Béla embere, Kézai László király udvari papjával egy és azon korú; ez 1282-nél végzi történeti művét. E feltevést azonban megczáfolja a két mű ellenkező tartalma: Anonymusnál a dynastia alapítója Álmos, Kézainál Arpád. A hét vezér közt csak egy közös: *Kund*, a többi A.-nál apa, K.-nál fiú vagy unoka. *Bulcsu* A.-nál nincs is a hét közt említve. Ez ellenmondások a király őseiről, ugyanazon udvar embereinél egyidejűleg össze nem egyeztethetők.

Anonymus onomatológiája nem egyez meg IV. Béla koráival. Anonymusnál a *primates*, *proceres*, *principes*=yobagyones; Kézainál azok =*barones*. *Ultrasilvana* Kézai korában már *Transsilvana*, és *Septem Castra*. Anonymusnál *Fons Sabariae*, IV-ik Béla idétt *fons sacer caput Pannoniae*. A *Carentania Moroanensis* a 13-ik században az azt birtokló Styrai gróftól Marchia Styriensis, vagy Stiria. Orthographiája sem egyez: ott *Sunad*, itt *Chanad* v. *Chenad*, ott *Saac* itt *Chaak* stb.

Legnagyobb nehézség azonban IV. Béla korára nézve, maga a Codex graphikája. A honi diplomatika első egyetemi tanára Pray azt szerző sajátkezü iratának tartá. Mi is részben annak tartjuk; a kezdő betűk azonban német ember művei. A codex ugyanazon diszpéndány, melyet szerző az előszóban nevezett N. barátjának ajándokul adni szándékozott volt. E nézetet hét külön érv indokolja.

De ha a könyv nem is volna autograph, több palaeographiai észlelet nyomán, az a 12-ik század végére, vagy a 13-ik elejére tehető. Ha szerzője mégis nem volna más, mint Kún László Pous mestere, azon különös körülmény állana elő, hogy a kézirat szerzőjét egy századdal megelőzi.

Befejezés. Igaz, hogy a történetírás nem exact tudomány; mégis annak egyes, igaz alapokon, józan itélettel előadott tényei előtt, hiába minden sophisma, meg kell hajolnia bármely konok tekintélynek. Anonymus időkora nem probléma többé, játszva elosztatunk e tekintetben minden berzenkedő ellenokoskodást.

Jobb volna a historicus viszketeget fönmaradt más problémák megoldási kísérletével csillapítani. Ilyenek, mint már 10 év előtt hiába ajánlgattuk: I. Fendre és Béla Vazul fiai-e, vagy Kopasz Lászlói? — Péter király atyja Ottó-e vagy Vilmos? — Egy neje volt-e Sz. István királyunknak, vagy másik is, és pedig Péter nénje? — Ki fia Kálmán király: Lászlóé vagy Gyéczáé?

E problémák megoldása nem épen csak szobatudósok érdeke, hanem nemzeti szükség. Mert megtörtént már, hogy a Sz. István feleségeire vonatkozó kérdés függőben volta s némely történetírónk üres conjecturái miatt, csak 10 éve, országosan pirulnunk kellett.

183. (29.) Barsi József lev. tag, bemutatja Ortvai Tivadar lev. tag munkáját: »A közép-dunai szigetek államterületi viszonyai s azok lpolitikai beosztásáról.«

Szabályszerű hírület alá bocsáttatik.

*Huszonhetedik akadémiai ülés.**A III. osztály hetedik ülése.**1878. október 21-én.***Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.**

185. (29.) **I e n g y e l B é l a** mint lev. tag székét foglal »Néhány gázkeverék színképéről« cz. értekezésével s egyszerűségről bemutatja az e célra használt készülékét. A kivonat így szól:

Jelenleg általánosan elfogadott nézet az, hogy az egyszerű gázok is, különböző körülmények között, különféle színképet mutathatnak. Ha a gáz feszélyét és a rajta átmenő villanyáram intenzitását változtatjuk, majd a. u. n. első-, majd a másod- sőt harmadrendű színképet nyerjük. A hydrogenre nézve kimutattam, hogy annak az u. n. másodrendű színképe a belőle soha nem hiányzó szénkönyhez tartozik. Egy esetben constálva lévén, hogy a második színkép a gázban foglalt fertőzvényhez tartozik, fel lehet tenni, hogy ha nem mindig, de legalább sok más esetben is a másod- és harmadrendű színképek a vizsgálat alá vett gázban foglalt fertőzvényekhez tartoznak, melyek vagy eredetileg benne foglaltattak a gázban, vagy a villanyáram behatása által a vizsgálat alatt keletkeztek.

A kérdésnek ez oldalról való megvizsgálása szükségessé tette, hogy mindenekelőtt néhány jól ismert alkatú gázkeveréknek a színképét vizsgáljam meg. E célra a hydrogen, oxygen és nitrogen keverékeit választottam, mint oly gázokét, melyeket tiszta állapotban előállítani aránylag legkisebb nehézséggel jár. A keverék egyszerű hydrogen és oxygenből, másszor hydrogen és nitrogenből és végre oxygen és nitrogenből állott. Készülékem úgy volt szerkesztve, hogy a gázkeverék alkatát a vizsgálat alatt tetszés szerint változtathattam. Készülékem össze volt kötve egy Geinlerféle higany-légszivattyúval, mely a gázkeverék feszélyének tetszés szerinti változtatására szolgált. Megemlítendő még, hogy a spectral csövek az ismert szerkezettel bírtak és az általuk nyújtott fény a Steinheilféle spectrogoniometerrel elemeztetett.

A nyert eredmények röviden összefoglalva a következők:

Hydrogen és oxygen keverékében magasabb feszélynél csak a hydrogen színképe látszik még akkor is, ha az elegyben 10⁰/₁₀₀-nyi a hydrogen és 90⁰/₁₀₀ az oxygen. — Az oxygen színképéből legelőször mindig a vörös vonal tűnik elő és pedig annál magasabb feszélynél, minél nagyobb az oxygen százaléka a keverékben. Ha ez nagyon csekély, akkor valószínűleg nem is áll elő az oxygen színképe.

Hydrogen és nitrogen különféle keverékei hasonló eredményt adnak. Ezeknek a színképében is a hydrogen magasabb feszélynél mindig előbb látszik mint a nitrogen. Ez utóbbi a feszély csökkentésével lassankint

tűnik elő és pedig a színeket illetőleg épen megfordított sorrendben mint az oxygen. A nitrogen színekéből ugyanis legelőször az ibolya-sávo-lyak látszanak; a feszély csökkentésénél ezt követik a kékek, zöldek, narancsok és végre a vörösek. A nitrogen színeke különféle keverékek mellett azonban már jóval magasabb feszélyeknél előtűnik, mint az oxygené, de a feszély fokozatos csökkentése által hamarább is tűnik el a színekéből mint ezé.

Végre a *nitrogen és oxygenből álló keverékek* színeké-
nének vizsgálá-
tából kitűnt, hogy e keverékek színeké-
nében magasabb feszélyeknél előbb
látható a nitrogen és csak a feszély fokozatos csökkentésével tűnik elő
lassankint az oxygen színeképe.

Az itt nagyon összevontan felsorolt eredmények minden, az általam vizsgált gázkeverékre nézve számos kísérletből vonattak le. Az egyes kísérleteket és észleleteket illetőleg egész terjedelmében megjelenendő értekezése-
mre kell utalnom. Itt még csak annyit jegyzek meg, hogy e kísérletekből jogosan lehet következtetni azt, hogy az u. n. másod- és harmadrendű színeké-
pek, melyek egészen hasonló körülmények között jönnek létre, sok esetben valóban a vizsgált gázban foglalt fertőzvények-
től lehetnek. Nem akarom ezt egyelőre mint megdönthetetlen tényt felállítani, de kísérleteim alapján tény az, hogy két gáz keverékének színeké-
nében mind a két gáznak teljes színeképe csak kivételes esetekben foglal-
tatik, sőt ellenkezőleg a leggyakoribb eset az, hogy az egyik gáz színeké-
né *részben vagy teljesen* hiányzik, ha e gáznak mennyisége csekély a másiké-
hez képest.

Az értekezés az osztályértekezlethez, további eljárás végett, áttétetik.

186. (30.) Balogh Kálmán felolvassa Koch Antal értekezését »A ditrói syenittömzs közettani és hegyszerkezeti viszonyairól.« Kivonata ez:

E jelentés négy fejezetre oszlik. Az elsőben (I) a ditrói syenit-
tömzsre vonatkozó eddigi irodalom van ismertetve. A másodikban (II) a ditrói syenit-
tömzs közzeteiben szereplő ásványok vannak leírva, u. m. 1. Orthoklas, 2. Plagioklas, 3. Eläolith, 4. Cancrinis, 5. Sodalith, 6. Amphi-
bol, 7. Biotit, 8. Muscovit, 9. Chlorit, 10. Quarcz, 11. Gránát, 12. Ser-
pentin, 13. Titanis, 14. Zirkon, 15. Magnetit. 16. Titánvas, 17. Pistazit, 18. Pyrit, 19. Calcit, 20. Apatit, 21. Orthit. A harmadik (III) fejezet-
ben a nevezett syenittömzsben gyűjtött közzeteknek s ezek előfordulási
körülményeinek rövid leírása következik; a negyedik (IV.) fejezetben
végre a hegytömzs közettani és hegyszerkezeti viszonyaira vonatkozó ál-
talanos következtetések adatnak elő, s ezek a következők:

1. A ditrói syenittömzs különböző kristályos palákból emelkedik ki, melyekbe Szárhegynél fehér szemcsés mészkő van betelepülve; ennek közvetlen érintkezése a syenittel a felületen nem volt ugyan kimutatható, de azért nem valószínűtlen, hogy kiváló kristályos szövetét mégis a syenit érintkezési behatása által nyerte, lehetséges lévén, hogy a syenit alatta van, vagy hogy a talaj és növényzet által van elboritva az érintkezési vonal. A kristályos palák az érintkezésnél átalakulást szenvedtek (16. sz. közzetek), mi által szemcsésebbekké és a syenithez sok tekintetben

hasonlókká váltak. Ugyanez áll az Orotva völgy jobb partján kimutatott granitos kőzetekre nézve is (29. és 30. sz. kőzet).

2. A hegytömsz tulajdonképi magva, némi kivétellel, eläolithsyenitnek tartandó, mert az Eläolithnak nyoma eredeti vagy átváltozott állapotban csaknem minden kőzet változtatában kimutatható volt. Csupán az Orotva völgyében és a Tászok patakában lépnek föl vékony telér alakban sötétzöld tömör kőzetek, melyek diabasaphanitoknak tartandók s a syenitnél mindenesetre fiatalabbak.

3. Az Orthoklas, Eläolith, kevés Plagioklas, Amphibol és titántartalmu Magnetit lényeges elegyrészei által meghatározott eläolithsyenit igen sok változatot képez a) a lényeges ásványos elegyrészek változó mennyisége; b) a szöveti módosulatok különfélesége és c) a mellékes elegyrészek és az utólagos ásványképződések minősége vagy mennyisége szerint.

a) szerint a két véglet: csaknem tisztán földpátból és Eläolithból álló keverék (18. sz.) egyrészt, és uralkodóan Amphibolból álló kőzet (40. sz.) másrészt, melyek közt az átmenetek egész sora van kimutatva s már Hauer-Stache geológiájában is leírva,

b) szerint ismét az öregszemcséstől kezdve a tömörig a szemcsés szövetek minden nagysági változata észlelhető; e mellett azonban a palás szövet is van képviselve, megint lassu átmenetekkel összekötve a szemcsés szövettel.

c) szerint megkülönböztetjük a következő változatokat: α) Normál eläolithsyenit, melyben az Eläolith eredeti épségben észlelhető, de az Amphibol e mellett többnyire kis részben Biotittá, néha Clorittá is átváltozott. β) Sodalithtartalmu eläolithsyenit vagy ditroit, melyben az az Eläolith egy részét kék sodalith és rendszeren Cancrinit is pótolja. Az elemzések és a görcsövi képek összehasonlítása, valamint a direct kísérletek igen valószínűvé teszik, hogy a Sodalith és a Cancrinit az eredeti Eläolith átalakulásából jött létre, és pedig a Sodalith Cl Na -ot, a Cancrinit pedig CaCo_3 -t tartalmazó oldatok behatása által. A Sodalith tartalmu eläolithsyenit, tehát ez okból és előfordulási körülményeinél fogva is nem vehető külön kőzetfajnak. γ) Titanitellius Eläolithsyenit, melyben e mellékes elegyrész kiváló mennyiségben lép föl. δ) Orthoklas testszínűvé vagy husvörössé vált, néha fehér csillammá, gyakrabban meg csizzöld Pistazittá alakult, az Eläolith fehér vagy zöldesfehér, talkkinézésű csillamba ment át s gyakran egészen eltűnt, az Amphibol Herbach vörös syenitje, melyben a légbeliek behatása következtében az erősen chloritosodott, s utóbbi még serpentiné is vált; a Titanit kristálykák részben vagy teljesen kimállottak.

4) A mállásszülte vörös változat tényleg a syenittömsz szegélyén lép föl s így annak legkülsőbb burkát képezi, mely leginkább és legtöbb ideig volt kitéve a légbeliek behatásának. A többi változatok minden szabály nélkül fordulnak elő egymás mellett és fölött, s egymást fölváltva vékonyabb-vastagabb csikokat (Schlieren) vagy fekveteket (Lagen) képeznek, melyek hol függélyesen, hol vízszintesen, hol ferdén vannak elhelyezkedve. Lehetetlen e tények constatalása mellett Reyer E. nézeteit

a tömeges kőzetek csikos szerkezetére (schlierige Beschaffenheit) vonatkozólag, melyeket ő két szép munkájában *) kifejített, nem osztanunk.

A Piricske tömzse tehát észleleteim és vizsgálataim alapján egy eredetileg tökéletlenül keveredett, s ezért később csikosan (schlierig) megmerevedett egységes kőészta tömeges föltódulásának köszöni eredetét, mely a kristályos palahegységnek valószínűleg csillagalakú hasadékrendszerét kitöltötte, mire a többnyire nagy szög alatt dülő csikok mutatnak, kivéven a Piricske tetőt, hol a vízszintesen elterülő csikok födözetes alakban való kiterjedésre utalnak. Az Orotva völgyében föllépő gránitos kőzet is (29. és 30. sz.) talán évülési képződés gyanánt volna magyarázható, mely az elöolithsyenit magvának a csillámpalára való behatásából jött létre; a határozottan telér alakban föllépő dioritaphanit azonban mindenesetre későbbi kitörésnek credménye s így anyaga az elöolithsyenittől egészen független. Csakis így magyarázhatom ki magának az elöolithsyenit-anyagnak azt a roppant alakváltoztatosságát, a változatoknak egészen szabálytalan egymásra következését s — a mi födolog — egymásba való lassú átmeneteit, a melyek miatt idősebb kőzetben fiatalabb telérekre vagy idősebb és fiatalabb párhuzamos fekvetekre (Decken) gondolni nem lehet. Mennyiben jogosult e nézet, azt kimutatni az egészen részletes fölvételnek lesz feladata.

Az osztályértekezlethez áttétetik.

Huszonyolczadik akadémiái ülés.

Ös. zes ülés.

1878. október 28-án.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiái elnök úr elnöklése alatt.

188. Olvastatik Kruesz Krizosztom tiszt. tagnak, a pannouhalmi szent Benedek rend főapátjának f. hó 26-án az Akadémiához intézett irata, melyben értesíti, hogy a rend nagykáptalana f. évi augusztus 23-án tartott ülésében a főapátnak tiszteleti taggá történt megválasztatása alkalmából, az Akadémia alaptökéjének gyarapítására, 5000 ftot ajánlott, mely öt év alatt öt részletben fog törlesztetni.

Örvendetes tudomásul vétetik, és az Akadémia köszönete, a hazafias ajánlatért levél útján fog a főapáttal közöltetni.

189. Olvastatik a L é v a y - a l a p í t v á n y tárgyában kiküldött bizottság jelentése.

Ennek alapján a következő szabályzat állapíttatik meg, és fog az »Ügyrend«-be iktattatni:

»1. A Lévay-alapítványból minden évben 500 fnyi jutalom tűzetik ki, felváltva nemzetgazdasági és mezőgazdasági kérdésekre; továbbá a hazai történetből és irodalom-történetből vett essay-szerű monographiákra.

*) Die Euganeen. Wien 1877. és Beitrag zur Physik der Eruptionen und der Eruptivgesteine. Wien 1878.

2. A sorrend ily módon állapíttatik meg :

1879-ben a II. osztály nemzetgazdasági kérdésre ;

1880-ban a II. osztály a hazai történetből vett monographiára ;

1881-ben a III. osztály mezőgazdasági kérdésre ;

1882-ben az I. osztály a magyar irodalom-történetből vett monographiára tűzi

ki a jutalmat.

3. Az osztályoknak szabadságukban áll akár zárt jellegű levél mellett pályázatot hirdetni, akár nyílt ajánlatok és tervrajzok beküldésére hívni föl a szakférfiakat.

4. A mennyiben zárt pályázatoknál nem érkeznék pályamunka, vagy a beérkezettek közül egy sem volna önálló ; nyílt pályázatoknál pedig elfogadható ajánlat nem érkeznék : az illető osztály a ki nem adott jutalmat a következő jutalomhoz csatolhatja ; vagy pedig a kitűzött jutalom-kérdés megoldásáról, illetőleg a monographia kidolgozásáról, megbízás útján gondoskodhatik.

5. A jutalmazott munka a szerző tulajdona ; ha azonban azt egy év lefolyása alatt közre nem bocsátja, az Akadémia rendelkezésére áll. «

Ezzel kapcsolatban a II-ik osztály felhivatik, hogy az 1878. és 1879-ben esedékes kamatokból a két jutalom kitűzése iránt intézkedjék.

190. A II. osztály jelenti, hogy a Horváth Mihály halála által megüresedett osztályelnöki tisztre, melynek végleges betöltése a nagygyűlési osztályértekezletet illeti, a jövő nagygyűlésig P a u l e r T i v a d a r r. tagot választotta.

Tudomásul vétetik.

191. A III. osztály jelenti, hogy egy felsőbb mennyiség-tani kézikönyv kézírata adatott be, oly kéréssel, hogy annak közrebocsátását az Akadémia eszközölje ; és azt a kérdést intézi az összes üléshez : »vajjon az Akadémia hajlandó-e tankönyvszerű művek kiadására ?«

Az összes ülés e kérdés eldöntésére nem tekinti magát illetékesnek, minthogy az osztályok hatásköréhez tartozik : az iránt határozni, vajjon valamely munka kiadásra alkalmas és érdemes-e ? és a kiadásra elfogadott munkákra a költség megajánlásáért az Akadémiához fordulni.

192. A nemzetgazdasági bizottság jelenti, hogy a mai napon tartott ülésében megalakult : elnökévé gróf L ó n y a y M e n y h é r t t. tagot, előadójává B e ü t h y L e o l. tagot választotta. Kültagokul pedig megválasztottak :

Gróf Desseffy Aurél,

Körösi József,

Dobránszky Péter,

Lukács Antal,

Galgóczy János,

Lukács Béla,

Gerlóczy Gyula,

Mandello Károly,

György Endre,

Szell Kálmán,

Halász Imre,

Tolnay Lajos.

Hieronimy Károly,

Weisz Béla.

Kenessey Kálmán,

Tudomásul vétetik.

103. A T ö r t é n e l m i b i z o t t s á g pártolólág terjeszti elő Dr. F e j é r p a t a k y L á s z l ó n a k a bécsi »Institut für österreichische Geschichtsforschung« tagjának, folyamodását, az iránt, hogy az Akadémia a vallás- és közoktatás-ügyi m. kir. miniszter által 1878-ra megajánlott 1200 ftnyi ösztöndíjat a jövő 1879-ik évre is eszközölje ki.

Az Akadémia, az ösztöndíj újabb kieszközlése végett a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez fog fordulni.

194. A matematikai és természettudományi bizottság jelenti, hogy mai napon tartott ülésében megalakult, és elnökké Haynald Lajos t. tagot, alelnökké Szabó József r. tagot, előadóvá b. Eötvös Loránd lev. tagot választotta meg. Tudomásul vétetik.

195. A könyvtári bizottság jelenti, hogy Szilágyi Sándor r. tagot a bizottság tagjává megválasztotta. Tudomásul vétetik.

196. Bemutattatik az imecsfalvi székely nemzeti múzeum kérvénye az akadémiai kiadványok megküldése tárgyában.

Azon archaeologiai és történelmi kiadványok megküldése határozatlik a melyből felesleges példányok állanak rendelkezésre.

197. Bemutattatik a fővárosi statisztikai hivatal igazgatójának a könyvtári bizottsághoz intézett irata, melyben saját közleményeiért cserében az Akadémia azon kiadványainak megküldését kéri, melyek »a hivatal szakkönyvtárába valók.«

A statistika, közigazgatás, nemzetgazdaság és államtudomány köréhez tartozó kiadványok megküldése határozatlik.

198. Olvassatik Tóth Károly vasúti felügyelő levele, melyben jelenti, hogy »A vasút-kezelési rendszerek Magyarországnak« című jutalmazott pályamunkája közelebb német fordításban meg fog jelenni; mivel pedig a magyar szövegre kiadót nem talál, a munkát az Akadémia rendelkezésére bocsátja.

Az összes ülés azt az óhajtatást fejezi ki, hogy a munka magyar nyelven is mielőbb napvilágot lásson, és felhívja a II. osztályt, hogy e czélból a szükséges intézkedéseket tegye meg.

199. Bemutattatik Margitay Dezső ügyvédnek »Igazságszolgáltatás a népképviselőben« című dolgozata, melyet kiadás végett beküldött.

Áttétetik a II. osztályhoz.

200. Bemutatnak az összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és kötelespéldányok, úgy szintén az azóta az Akadémia kiadásában megjelent munkák.

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Lizabon. a) Monumenta. Leges et Consuetudines. Vol. I. Fasc. 1. 2. 3. 4. 5. 6. és Index. b) Monumenta. Diplomata et Chartae. Vol. I. Fasc. 1. 2. 3. 4. c) Monumenta. Scriptores. Vol. I. Fascic. 1. 2. 3. d) Lendas da India. Livre I. II. III. IV. e) Collecção de Monum. ineditos. Tom. I. II. III. IV. V. f) Decada 13. da Hist. de India. P. 1. 2. g) Hist. des estabelecimentos Scient. Tom. V. VI. VII. h) Quadro Elementar. Tom. XII. XIII. i) Sessao publica 1875. 1877. k) Chemica Agricola. l) Jornal de Sc. Math. Vol. V. m) Hist. de Congo. n) Conferencias. 1. 2. 3. o) Corpo diplomatico. Tom. I. p) Historia e Memorias. Tom. IV. P. 2.

Asiatic Society of Bengal. Calcutta. a) Proceedings. 1868. No. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 1869. No. 4. 1870. No. 11. 1871. No. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. b) Journal. 1869. P. 2. N. 1. 1870. P. 2. N. 4. 1871. P. 1. N. 1. 2. 3. P. II. No 1. 2. 3. 4.

Kön. Bayerische Akad. der Wiss. München. a) Abhandlungen der Math. Physik. Cl. XIII. B. I. Abth. b) Abhandlungen der Hist. Cl. XIV. B. I. Abtheil. c) Sitzungsbe-

richte. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1878. 4. H. d) Almanach 1878. e) Spengel: Über die lateinische Komödie.

Académie Imp. des Sciences. Sz. Pétervár. Bulletin. Tom. XXV. N. 2.

Accademia Gioenia. Catania. Atti. Tom. XI. XII.

Société Archéol. Namuur. Annales. Tom. XIV. Livr. 2.

Société des Antiquaires du Nord. Kopenhága. a) Aarboget. 1874. 3. 4. H. b) Tillaeg. Aarg. 1872. c) Antiquarisk Tidsskrift. 1. 2. 3. H.

Kais. Akad. d. Wiss. Bécs. Anzeiger. 1878. No 20. 21.

Verein für Kunst u. Alterthum. Ulm. Correspondenzblatt. N. 1. 4.

Naturforschende Gesellschaft. Basel. Verhandlungen. VI. Th. 4. H.

K. k. Geograph. Ges. Bécs. Mittheilungen. XX. B.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. a) Jahrbuch. XXVIII. B. Nr. 3. b) Verhandlungen. 1878. Nr. 13.

Ferdinandeum. Innsbruck. Zeitschrift. 22. H.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. V. évfoly. 8. sz.

Angol kormány. London. Corpus inscriptionum Indicarum. Vol. I. b) The meteorology of the Bombay presidency. c) Diagrams et maps.

Olasz k. belügyminiszter. Róma. Bilanci provinciali 1877.

M. k. pénzügyminiszter. Budapest a) A m. k. államerdők gazdasági és kereskedelmi leírása. b) Ugyanaz németül. c) Ugyanaz francziául.

M. k. közokt. minisztérium. Budapest. Magyarországi műemlékek. I. évfoly.

Ferencziek tartományi főnöksége. Pozsony. Schematismus ad annum 1879.

Ref. collegium igazg. Kolozsvártt. Iskolai Értesítő 1877^{1/2}-ről.

II. Magánosoktól.

Pauer János l. t. Sz.-Fehérvár. Herennius- és Postumius-érmek.

Hyrtl József k. t. Perchtholdsdorf. Lehrbuch der Anatomie des Menschen (14-te Auflage.)

Dr. Lauranu Ágoston. Arad. Crestinolu greco-catolicu deprinsu in legea Sa.

III. Köteles példányok.

Römer és Kamner nyomdája. Brassó. a) Filipescul: Chemia Anorganica. b) Abhandlung zum. 2. Theile der Rechenschule.

Angermayer K. nyomdája. Pozsony. a) Ordo divinatorum ad usum fratrum minorum S. Francisci capucinatorum pro 1879. b) Rövid oktatás a kertészet- és földművelésben. c) Schematismus Ordinis minorum S. Francisci ad 1879.

Krafft V. nyomdája. Nagy-Szeben. Amorea amicabilia.

Görög keleti érseki nyomda. Nagy-Szeben. Calendariu pe 1879.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Almanach 1879-re.

b) Nyelvtudom. közlemények. XIV. köt. 2. füz.

c) A magyar helyesírás elvei és szabályai.

d) Erdélyi országgyűlési Emlékek. IV. köt.

A
MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA
É R T E S Í T Ő J E.

Huszonkilencedik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály *nyolczadik* ülése.

1878. november 4-én.

Ballagi Mór r. t. helyettes elnöklése alatt.

185. (26.) *Pulszky Ferencz* oszt. elnök és t. tag felkéri Ballagi Mór r. tagot, mint a jelenlevők közt legidősb akadémiai tagot az elnöki szék elfoglalására, minthogy ő felolvasást tart.

Helyeseltetik.

186. (27.) *Pulszky Ferencz* t. t. felolvassa ily című értekezését: »A kelta uralom emlékei Magyarországon.«

187. (28.) *Szász Károly* r. t. Dante *Infernójáról* olvas s egyszersmind bemutat belőle néhány részletet fordításban.

188. (29.) Az osztálytitkár bemutatja a magyar helyesírás ujonnan átvizsgált szabályait nyomtatásban s egyszersmind jelenti, hogy a füzet árát az elnökség 10 krajczárban állapította meg. Ezzel kapcsolatban az osztálytitkár a következő indítványokat terjeszti az osztályülés elé :

I. Kéressék fel az akadémia elnöksége arra, hogy rendelje meg e szabályok pontos megtartását az Akadémia minden nyomtatványában, mert feltűnő lenne, ha épen az Akadémia nem követné saját szabályait.

II. Kéressék fel a nyelvtudományi bizottság, hogy a helyesírás ügyét folytonos figyelemmel kísérje s ha szükségét látja, a szabályok újabb kiadásakor, újabb adalékokat, pótlásokat és javításokat terjeszzen az osztály elé.

Ez indítványok elfogadtatnak.

*Harminczadik akadémiai ülés.*A II. osztály *nyolczadik* ülése.

1878. november 11-én.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

190. (31.) *Haan Lajos* az 1877. évi nagygyűlésen megválasztott lev. tag fölolvassa ily czimű székfoglaló értekezését: »Bél Mátyás életrajza.«

Szabályszerű bírálat után az értekezések során kiadandó.

191. (32.) Rómer Flóris r. tag jelentést tesz a bécsi, párisi, brüsszeli és müncheni könyvtárakban tett kutatásainak eredményeiről.

*Harminczegyedik akadémiai ülés.*A III. (mathem. és természettud.) osztály *nyolczadik* ülése.

1878. november 18-án.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

193. (32.) »Az aczél megkülönböztető jelei« Kerpely Antal l. tagtól. Bemutatja Nendtvich Károly r. t. Röviden így:

Az aczél sokféle gyártásmódja szükségessé teszi, hogy egyszerű gyakorlati eljárás által meggyőződhezzünk igénybevétele alatti magatartásáról. Az igénybe vett aczél tömecssei izzított állapotban vannak, szintugy ha fokozottabb melegnek kiteszszük; ha tehát az aczélt melegen törjük, a töreten az izzítás hatása és foka szemlélhető, mely tömött aczélnál alig észrevehető, kovácsvasnemű aczélnál pedig a teljesen megváltozott szöveten felismerhető. E magatartás okát fejtegeti törökisérletek és chemiai vizsgálódások alapján.

194. (33.) »Az *astrantia saniculaefoliáról*« dr. Borbás Vincze mint vendégtől. A kivonat így szól:

Stur Dénes a bécsi tud. Akadémia mathem. és term. tud. közleményeiben új fajkép egy *Astrantia saniculaefoliát* ír le, melynek hazáját nem ismeri. Borbás a horvátországi havasokon 1875. nyarán *Astrantiákat* is gyűjtven, azok sok tekintetben hasonlítottak Stur növényéhez, de a levelek leírása a horvát növényre egyáltalában rá nem illett, s nem is lehetett azt az *Astrantia maior*tól *L.* fajilag elkülöníteni, új fajnak tekinteni, de az *Astrantia maior* eddig ismert alfajaival sem egyesíteni. Borbás tehát a növényt a magy. tud. Akadémia mathem. és term. tud. Közleményeiben (15. köt. 268. l.) *Astr. maior var. Illyrica* név alatt közölte. E növény, melyről Borbás már az orvosok és term. vizsgálók máramarosszigeti gyűlésén tett említést, f. év szept. elején a horvát Akadémiánál »*Astrantia*

Croatica Tomm.« nevet kapott. Erre Borbás, hogy a növények közlelbi viszonyait megvilágosíthassa, elkérte Bécsből az *A. saniculaefolia* originaléját, s kitünt, hogy ez nem állandó bélyegekkel felruházott faj, hanem az *Astr. maior* var. *Illyrica* hiányos és sértett levelű egyetlen példánya. Stur a növényt mint ilyent irta le, a nélkül, hogy megjegyezte volna, hogy a példányok sértettek. Így emelkedhetett a növény faji rangra hamis bélyegekkel, s ez okozta, hogy a növényt a természetben feltalálni nehéz volt. Az *A. saniculaefolia* tehát nem más, mint az *A. maior* mérszen élő alfaja azaz var. *Illyrica* Borb.

(*A. Croatica Tomm.*) A növény hazája tehát: Croatia; a dalmát határon Borbás is gyűjtötte, s hihetőleg a bécsi növény is Dalmátiából való.

Tudatja továbbá Borbás, hogy a Losonczi vidékéről flóránkba felvett »*Polygala depressa*« nem az igazi növény, hanem a *P. vulgaris* var. *osyptera* Rb., a mathem. és term. tud. Közl. 15 köt. 348 l. említett »*Juncus anceps*« = *J. alpinus* Vill.

Végre, hogy Budapest körül a múlt nyarakon 36 részint ismert, részint eddig egész ismeretlen hybrid növényt, azaz fajvegyületet gyűjtött, de ezeknél még több a vidéken előjövő hybridek száma. Nevezetesebbek ezek közül az *Equisetum litorale* Köhler, *Amaranthus glabrescens* Borb. (*A. prostratus* × *retroflexus*), *Polygonum bicolor* Borb. (*P. mite* × *tomentosum*), *Dipsacus fallax* b.), *Tauscheri*, *Centaurea hemiptera* Borb. (*C. rhenana* × *solstitialis*), *Cirsium Csepeliense* Borb. (*C. lanceolatum* × *arvense* v. *vestitum*), *Hieracium Wolfgangianum* var. *sympodiale*, *Galium Hungaricum* var. *olygotrichum* Borb., *Linaria olygotricha* Borb. (*L. Italica* × *vulgaris*), *Sorbus latifolia* var., *semitormalis* Borb.), *Potentilla Kernerii* Borb. (*P. argentea* × *hirta*) stb.

Mindkét értekezés a szokott módon bírálatra adandó.

Harminczkettedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1878. november 25-én.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

195. Olvassatik a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter úrnak november 3-án kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy Fehérpataky László, történelmi tanulmányait Bécsben folytató tanárjelöltnek, külföldi ösztöndíj fejében, 1879. évre is 1200 forintot utalványozott.

Tudomásul vétetik.

196. Olvassatik az I. osztály október 12-én tartott értekezletének határozata,

mely szerint Blücher E. J. sziriai nyelvtanának kiadása tárgyában az Akadémiához intézett kérelmét nem tartja teljesíthetőnek, minthogy az Akadémia saját kiadványaira sem rendelkezik elegendő pénzüsszeggel.

Az összes ülés az osztály határozatát magáévá teszi.

197. Olvassatik az I. osztály nov. 4-én tartott értekezetének jegyzőkönyvéből azon pont, melyben az Akadémiát felkéri, hogy az újonnan átvizsgált helyesírási szabályoknak az Akadémia minden kiadványában pontos megtartását rendelje el.

Az Akadémia főtitkári hivatala a helyesírási szabályoknak, minden nyomtatványokban, pontos megtartására utasíttatik.

198. A II. osztály november 9-én tartott értekezetéből fölkéri az összes ülést, hogy dr. Weisz Béla egyetemi magántanárnak engedélyt adjon »A gazdasági szabadság mikénti érvényesítése« című értekezésének, a II. osztály egyik ülésén, fölolvására.

Az engedély megadatik.

199. A Történelmi Bizottság jelenti, hogy nov. 9-én tartott ülésében, elhunyt elnöke, Horváth Mihály utódjává Csengery Antal akadémiai másodelnököt választotta meg.

Tudomásul vétetik.

200. Bemutattatik Pál Péter Gábor szörénymegyei tisztviselőnek »Örmény-magyar zsebszótára«, melynek kéziratát az Akadémiának kiadás vagy fölhasználás végett ajándékol fölajánlja.

A becses ajándék köszönettel elfogadtatik, és az I. osztályhoz tétetik át.

201. Olvassatik az E d l - ö s z t ö n d i j - b i z o t t s á g jelentése, melyben az Ügyrend 142. §-a b) pontjának módosítását ajánlja, olyképen, hogy jövőre az ösztöndíjas a 4. és 5. tanévet valamelyik magyar egyetemen végezze, egyúttal ajánlja, hogy a Machik Lajos lemondása következtében rendelkezésre álló ösztöndíjra pályázat hirdetessék.

Az összes ülés az Ügyrend 142. b) pontjának módosítására vonatkozó javaslatot, tekintettel az alapító által meghatározott föltételre, nem fogadhatja el; ellenben a pályázat kihirdetését elrendeli.

202. Olvassatik Gyulai Pálnak, mint a »Budapesti Szemle« szerkesztőjének az Akadémiához intézett fölterjesztése, melyben előadja, hogy a »Budapesti Szemle« kiadása tárgyában Ráth Mórral 1872-ben kötött és azóta minden esztendőben megújított szerződést, az akadémiai elnökök jóváhagyásával, f. é. szeptember közepén fölmondotta, és a Franklin-társulattal előleges szerződésre lépett, melynek föltételei az 1872-ik évi szerződéssel teljesen azonosak.

Az Akadémia Gyulai Pál szerkesztőnek eljárását helyessé tudomásul veszi és fölhatalmazza, hogy a Franklin-társulattal a szerződést megköthesse.

203. Olvassatik az I. osztálynak következő indítványa: »Kérje föl az összes ülés az igazgató-tanácsot, hogy a jövő évi költségvetés megállapítása alkalmával, a fizetéses rendes tagok számát legalább az 1875-ik évi status-quo-ra visszacemlni, s a régibbség szerint következő rendes tagok részére a járandó díjakat megszavazni kegyeskedjék; és valahányszor valamely rendes tagot akár első-, akár másodfokú fizetésbe léptet, erről az Akadémiát értesíteni méltóztassék.

Az összes ülés, a nélkül, hogy a tárgy érdeme iránt nyilatkozni kívánna, az osztály előterjesztését, megfontolás és tárgyalás végett az igazgató-tanácsot teszi át.

204. Bemutattnak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék- csere- és köteles-példányok, úgy szintén az Akadémia kiadásában megjelent munkák, — így rendben :

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. a) Abhandlungen 1877. b) *Corpus inscriptionum Atticarum*, Vol. III. P. I. c) *Monatsbericht*. Juli. August. 1878.

Académie Imp. des Sciences. Sz.-Pétervár. Ocset. 25. Szens. 1876.

Acad. R. des Sciences. Lizabon. *Jornal de Sc. Mathem.* No 23. 1878.

Accademia della Crusca. Florencz. *Vocabolario*. Vol. III. Fasc. IV.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. *Sitzungsberichte. Mathem. Physic.* Cl. 1878. 3. H.

Société des Sciences Phys. et Nat. Bordeaux. *Mémoires*. Tom. II. Cah. 3.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. *The American Journal of Science and arts*. No. 94. Vol. XVI.

Società Ital. di Antropologia. Florencz. *Archivio*. Vol. VIII. Fasc. 2.

Société de Physique et d'Hist. Nat. Genf. *Mémoires*. Tom. XXV. XXVI.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. *Anzeiger*. 1871. Nr. 8. 16. 21. 24. 1877. Nr. 25—26. 1878. Nr. 22.

Museum Francisco-Carolinum. Linz. 35. 36. *Bericht*.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. *Verhandlungen*. 1878. Nr. 14.

M. k. Természettud. társulat. Budapest. a) Népszerű természettud. előadások gyűjteménye, 7. 8. 9. 10. 11. 12. füz. b) Népszerű természettud. előadások Faraday, Helmholtz, Pettenkofer munkáiból. c) Magyarország természettudományi és mathem. könyvészete. 1472—1875.

Erdélyi múzeum-egylet. Kolozsvár. *Erdélyi Múzeum*. V. évfoly. 9. sz.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. *Földtani Közöny*. 1878. évf. 9—10. sz.

Angol kormány. London. a) *Agricultural returns*. 1878. b) *Archaeological survey of India*. Vol. VI.

Olasz kir. földművelés-, ipar- és keresk. minisztérium. Róma. *Populazione An. XVI*. 1877.

Cs. kir. közös hadügyminiszt. Bécs. *Militair-Statist. Jahrbuch für 1875*. II. Th.

K. k. Statist. Centralcommission. Bécs. *Statist. Jahrbuch für 1876*. 6. H.

M. k. közokt. miniszt. Budapest. a) *Militair-Statist. Jahrbuch für 1875*. II. Th. b) *Michaels: Poésies choisies*.

Orsz. m. k. statiszt. hivatal. Budapest. *Az osztrák-magyar birodalom statisztikai kézikönyve 1867—1876-ról*.

Leschalle an der technischen Hochschule. Bécs. VI. *Jahresbericht*.

II. Magánosoktól.

Korponay János l. t. Kassa. *Abaúj vármegye monographiája*. II. köt.

A. Dethier k. t. Konstantinápoly. *Sarcophage d'Euripide etc.* (folytatás).

Emil Teza. Pisa. a) *Mangiurica*. b) *Iscrizioni cristiane d'Egitto*.

Paul Schuhmacher. Cambridge. *The method of manufacture of several articles by the former Indians of S. California*.

Ad. Wasseige. Liége. a) Deuxième observation d'opération Césarienne. b) Du roche mousse articulé.

III. Köteles példányok.

Tóth László nyomdája. Kecskemét. a) A társadalom-tudomány elemei. b) A kecskeméti felsőbb népiskola Értesítője 1877/8. c) A nagy-szalontai négy osztályú gymnasium Értesítője 1877/8. d) A kecskeméti jog- és államtudományi kar Évkönyve 1877/8. e) Javaslat a középiskolai rendtartás módosításához. f) Bibliai történetek. g) Tassy : Egy tárcza miatt. h) Kiss : A bibliai könyvek története. i) Bocsor : Egyháztörténelem. k) Üdvözlét Kutserik S. félszázados jubilauma alkalmából. l) A kecskeméti állami főreáltanoda Értesítője 1877/8. m) Kecskemét város polgármesterének jelentése 1877-ről. n) Szeles : A statisztika történeti fejlődése. o) A kegyes tanító-rend kecskeméti főgymnasiumának tudósítványa 1877/8. p) Kiss Kálmán : A szatmári ref. egyházmegye története.

Görögkeleti érseki nyomda, Nagy-Szeben. Legendar. P. I.

Imreh Sándor nyomdája. M.-Vásárhely. a) Székely-naptár 1879-re. b) Búcsuemlény.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. a) Üdvözlőszó Samassa József egri érsek 50-dik születésnapjára. b) Boncz : A kath. főpapok hagyatéka körüli eljárás. c) Sbornik. Br. 13.

Ref. főiskola nyomdája. S.-Patak. Mitrovics : Egyházszoneklattan.

Magyar testvérek nyomdája. Temesvár. Boleszny : Széchenyi munkálatai az Al-Dunán.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a) Révay Miklós élete és munkái.
- b) Nyelvtud. Közlemények. XIV. köt. 3. füz.
- c) A szörényi bánág története. II. köt.
- d) Archaeol. Értesítő. XII. köt. 8. füz.
- e) Régi magyar könyvtár.
- f) Mathem. és Term. Közlem. XV. köt. 12. 13. 14. 15. 16. sz.

Harminczharmadik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv- és széptud.) osztály *kilenczedik* ülése.

1878. deczember 2-án.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

206. (31) Keleti Gusztáv l. t. »Deák szobráról« székfoglaló értekezést tart. Kivonata ez:

Deák Ferencz emlékszobrának felállítása nemzeti közóhajt képez, mely a szoboremlék céljára megindított közadakozás fényes eredményében nyilvánult. A szobormű az egykoruaknak vigasztaló emlék lesz a multból, a későbbi nemzedéknek pedig biztató intés, ha új veszélyek fenyegetnék az ország jövőjét. A gyűjtés anyagi sikere azonban magában véve még nem biztosítja a szoboremlék művészi sikerét, melyre nézve csak óhajokat nyilváníthatunk. A szobor-bizottság gondosan előkészítette a vállalatot; a pályázat hirdetésében azonban nem terjeszkedhetett külön kivánalmainak széptani fejtegetésére, melyek a feladat sikerét föltételezik. Az ily részletező irányzást a hazai művész inkább nélkülözheti, mint a külföldi pályázó. Szerző, a fejlettebb külföldi művészet részvételében, nem látja feltétlen biztosítékát a sikernek. Deák Ferencz ugyan európai celebritás volt, s a kül- és belföldi pályázók Csengery Antalnak »Deák Ferencz emlékezete«-ről irt monographiájából bő tájékozást merithettek a feladat szellemi részét illetőleg. Hogy milyen legyen Deák Ferencz emlékszobra, aesthetikai és nemzeti aspiratióink szempontjából, e kérdést akarva nem akarva, a régi remekkor szobrászati elveiből kiindulva kell fejtegetni. Mai szoborművészetünk is a régien sarkallik. A főkülönség közöttök az, hogy ott a symbolismus föltétlenül uralkodik, míg itt az egyéni vonások kerekednek fölül. Amott tiszta eszményiség, az alak ideális tökélye; itt az individualismus fanyarabb történelmi mellékizzel. A régi szoborművészetnek nem főczélja a lelki élet kifejezése; az új korinak e részben nagyobb tere nyílik. Ennek styltörvényei azonban még fejletlenek, aesthetikájának szabatosabb rendszere a távolabb jövőnek van fentartva. Deák Ferencz szoboremléke kiválóan szép feladat, de sok nehézséggel kapcsolatos. Sikeres megoldásának külső föltételei kedvezőtlenek. Deák alakja, termete ugyanis nem volt plasztikai; annál kedvezőbbek azonban a belső föltételek; nagyszabásu, valóban antik jellemének plasztikai nyugalma, méltósága által. Első kellék a történelmi momentum helyes megválasztása; szobrászati műnyelven a testállás és mozdulat (attitude) minősége, melyben a

lelkület méltó kifejezést nyerjen. Ez próbára teszi a művésznek ugy műszaki képzettségét, mint szellemi magaslatát. Deák Ferencz, mint az önmérséklés és lelki egyensúly élő symboluma, az állam feje a nélkül, hogy a kormányon ült volna, a nemzet önzetlen bölcs tanácsadója, legcélszerűbben élő alakban volna az emlékművön megörökítendő. E felfogást ajánlja alakilag is nehány, a remekkorból fennmaradt s több újkori szép szobormű példája. A szükséges eszményítés szempontjából helyeselhető a pályázat-hirdetés ama kívánalma: hogy Deák alakja ugy legyen ábrázolva, a milyen a 60-as években volt, mielőtt a kor és betegség súlyos nyomai rajta észrevehetőek voltak. Mindamellett óvakodni kell a művésznek az élethűség tuzásától, melyet Quintilian elítél e szavakban: nimius in veritate. Az eszményítés csak a legszigorubb stylszerűség által érhető el. A szoboralak ruházatának kérdése vitára ma már alig adhat alkalmat. Nincs, a ki kívánná, hogy Deák Ferencz népszerű alakját római tógában vagy az antik remekkor idealis mezében állítsuk a talapzatra. Legfőlebb arról lehet szó, vajjon nemzeti díszruhában, vagy egyszerű polgári öltözetben ábrázoljuk-e s tartsuk főm képét az utókornak. Mindkét nemű ruházat, a szobrászati kívánalmak szempontjából egyaránt kedvezőtlen. Szerző ismét Deák jellemének lélektani indokaiból fejtegetve a kérdést, a polgári ruha mellett nyilatkozik. A szobor maga érczből öntessék. A fém alkalmasabb újabbkori hősök és történelmi jelentőségű nagy férfiak emlékének megörökítésére, kiknek szobrai rendszerint nyílt térre állíttatnak fel s ott különösen a mi éghajlatunk alatt az idő viszontagságaival is jobban daczolnak, mint a márvány. Ez inkább eszményiebb légkörű alakzatokra, istenek és mondai hősök szobrára való, melyek a környező falak védelmére szorulnak. — A szoboremlék *talapzatának* önálló jelentősége nincs és meg nem illeti. Rendeltetése csak az, hogy a szobrot, mint tiszteletünk tárgyát, a köznapi forgalom érintésétől elszigetelve, magasra kiemelkedőnek mutassa. Kívánatos, hogy a fenforgó esetben a rendelkezhető összeg arányában, a legnemesebb kőanyagból, alakjára nézve pedig szerény renaissance-stylben készüljön, mely korunkhoz közelebb áll s a szoboremlék építészeti környezetéhez, s a főalak polgári öltözetéhez is, — ha elfogadtatik — jobban illenek.

Szerző mind e kérdésekben csupán az irányelveket kívánta taglalni, melyek a Deák-szobor felállításakor tekintetbe jönnek. A beküldött pályaművek bírálatába bocsátkozni ezúttal nem volt szándéka. Egyrészt, mert ez a hallgatókra nézve, kik e műveket szem előtt nem látják, kétszeresen fárasztó kísérlet volna, másrészt, mert e művek belértékéről a közönség már a napi sajtó útján kellő tájékozást nyert, több oly avatott és részrehajlatlan cikkből, mely műbírálati haladásunkról tesz tanúságot. De tartózkodnia kell a részletes bírálattól főleg azért, mert maga is a bíráló bizottság tagja lévén, csak félreértésekre adna alkalmat, ha egyéni ítéletét a pályázat eredménye fölött ily tekintélyes helyen előre kimondaná. — Ohajtandónak tartja, hogy a szép feladat méltó megoldása magyar művésznek sikerüljön. — Fődolog azonban — hogy sikerüljön!

Levelező-tagsági oklevelének kiadása határozottatik.

207.(32) Gre g u s s Á g o s t r. t. Shakspere jellemzése és szerkesztése módjáról értekezik. Kivonatban így :

A görög meg a keresztyén tragédia különbsége. A sors származik az ész meg a viszonyok összeütközéséből, s ez az összeütközés a dráma tárgya. A drámairónak tehát ember- és világismeretre van szüksége.

Shakspere alakjai eszmék képviselői, de egyének is. Nála többet nyom az egyén mint a viszonyok.

A jellemzés különfélesége. Hogyan jellemez a tudós, a regényíró, a drámairó.

Párvonal Shakspere és Molière között Egyik megalkotja a jellemi tragédiát a másik a jellemi komédiát. Amaz a tragikumot, ez a komikumot a helyzetekből a jellemekbe vitte át.

A igjáték inkább kívánja a külső valóság, az egész külső élet, a szomorújáték inkább a belső élet pontos tükrözését.

Shakspere nagy mester a hangulat egységének felköltésében, ezzel győzi le az időt és helyek távolait, s ezzel biztosítja a cselekvény egységét is. Ebből kell megítélni Shakspere szerkesztése módját is.

Hogy a cselekvény egy lehessen, középpontjának kell lenni ; — ez a főszemély.

Shakspere alakjai: az alacsonyosság és bűn képviselői; az együgyű és az eszes fecsegők; a fenkölt hősök; a nők, az ő legszebb alkotásai.

Shakspere, bár külső forma tekintetében nem szabályos, azért a szerkesztésben is mester; de jaj annak, a ki, az ő lángesze nélkül, utánozni akarja. Ő például szolgálhat, nem mintául. Ő a XVI. század közönségének irt, s ha ma írna, bizonyosan a XIX. század közönségének írna. De utánzóí egy képzelt közönségnek írnak, mely sem a XVI., sem a XIX. század közönsége.

Harmincznegyedik akadémiai ülés.

A II. (philos. törvény és történettud.) osztály *kilenczedik* ülése.

1878. december 9-én.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

209. (34.) Zlinszky Imre lev. tag felolvassa ily czimű értekezését: »Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből.« A kivonat így szól :

Szerző előrebocsátván, hogy hazai perjogunk reformja, nézete szerint, addig sem helyes alapon nyugodni nem fog, sem az igényeket kielégíteni képes nem lesz, míg nem történik szakítás a rendszerrel s a törvényhozás a közvetlen szóbeliség elveit nem fogadja el; a mellett kell küzde-

nünk. Látszik, hogy ez más államokban is hosszú küzdelem után sikerült. Így volt az Németországban is, melynek perrendjét s Ausztriában is, melynek perrendtartási javaslatát kívánja ismertetni.

Előre bocsátván azután e törvények keletkezésének történetét, áttér azok főelveinek ismertetésére. Jelesül

1. Hogy mily tér engedtessek a szóbeli perben az írásnak? Erre vonatkozólag megjegyzi, hogy e kérdést illetőleg a közvélemény ama tév-nézetben volt, hogy a szóbeliséget mintegy czélul tekintve, azt a törvényt tartotta jobbnak, melyben a szóbeliség mennél következetesebben van keresztülvive, s az írásnak mennél kevesebb tér engedtetik. Ez téves nézet. A szóbeliség nem czél, hanem csak eszköz a czélunk, a jó és gyors igazságszolgáltatásnak elérésére, s azért a czél szem előtt tartása mellett az írást a szóbeli perből sem szabad kizárni. Megfelelő hely jutott annak a szóban forgó két perrendben is, az előkészítő periratokban és az ülési jegyzőkönyvben, mint azt szerző bővebben kifejti.

2. Másodsorban azon kérdésre tér át, hogy mily befolyás engedtessek a bírónak a per vezetése körül. Előadja e részben a szóban forgó perrendek intézkedéseit, melyek nagy kört engednek e részben a bírónak s nem szorítják azt oly passiv szerepre, mint a francia törvény s annak utánzatai; szerző is azon irány híve, mely a bírónak a per előkészítésétől minden phasisában terjedt befolyást s közreműködést enged.

3. Áttér azután a makacssági eljárásra, nem helyesli a perrendek azon intézkedését, hogy a meg nem jelenő hallgatolagos beismerőnek tekintessék. Szerinte a meg nem jelenésnek nem lenne szabad más következményt tulajdonítani, mint, hogy a meg nem jelenő a védelemről lemondottnak tekintetik, s az ügy a megjelenővel tárgyalatik. Áttér azután ama különbség előadására, mely az osztrák javaslat és a német perrend között jelentkezik abban, hogy az osztrák javaslat a tárgyalás elhalasztása és elnapolása (Verlegung und Vertagung) között következményeire nézve lényeges különbséget állított fel. Míg ugyanis e javaslat szerint az elhalasztott tárgyalásnál a már előadottak ismétlése nem igényeltetik, az elnapolt ügy újból tárgyalandó, s ennél fogva az elnapolt tárgyalásnál meg nem jelenő felet e mulasztás minden következményei teljes mérvben sujtják. Végül a meg nem jelenés következményeinek elhárítására czélzó perorvoslatot illetőleg helyesebbnek tartja a német törvény amaz intézkedését, melnyél fogva e mulasztás egyszer, minden igazolás nélkül, egyszerű kérvénnyel orvosolható, mint az osztrák javaslatét, mely a vétlen mulasztás igazolását írja elő.

4. Végül a bizonyításra térve, helyesli, hogy e perrendek a szabad bizonyítás elméletét lehető terjedten alkalmazták, s csak az okmányokra nézve tettek néhány szükséges kivételt. Nem helyesli azonban, hogy a bizonyítási kötelezettség megállapításánál nincs a bírónak elegendőleg szabad kéz engedve. Ezután az eskü általi bizonyításra térve, helyteleníti, hogy a német törvény a régi eskü-theóriát fentartotta s sokkal helyesebbnek tartja annál az osztrák javaslatot, mely e helyett a feleket

tanúkép rendeli kihallgattatni, habár az egyes részletekre nem ért e javaslatlaltal sem egyet, a mely részben nézeteit részletesen kifejti.

Szabályszerű bírálat után, az Értekezések során kiadatik.

210. (35.) *Keleti Károly* r. tag felolvassa »Magyarország népeességének szaporodása és megfogyása, országrészek és nemzetiségek szerint« című dolgozatát. Ki-
vonata ez:

Értekező, előadásában azon általánosan elterjedt tévhit ellen küzd, mintha a magyar faj nem volna eléggé szapora s így lassu kihalása csak idő kérdése lehetne. E célra felhasználja az országos statisztikai hivatalban az imént lezárt 1876-diki népesedési mozgalom statisztikáját. Mindenekelőtt bemutatja az 1875. év végével a *születések és halálozások közötti különbség* alapján kiszámított népszámot, mely is Magyarország-Erdélyre nézve (Horvát-Szlavonország nélkül) 13.525,459 lélek. A ki- és bevándorlás által okozott népszámváltozás evidentiában nem tartatván, csak is a fennebbi adatokra kell szoritkozni. Miután pedig 1876-ban 623,849 gyermek született és 478,684 ember meghalt, a különbség 145,165, vagyis ennyivel szaporodott meg népünk 1875-ről 76-ra. E szaporodás 1.07% -nak felel meg, mi elég nagy arány, melyet csak Szászország és Anglia múltnak fölül, hol is az egyévi szaporodás 1.12 és 1.26% , holott a legtöbb európai államnak néhány tizedrész százaléknyi évi szaporulattal kell beérni.

Daczára e nagy évi szaporodásnak, Magyarország még most se heverte ki teljesen az 1872—73-diki koleraévek nagy veszteségeit, mi onnan derül ki, hogy a népesség 1876 végével csak 109,379 lélekkel nagyobb, mint volt 1870-ben, a népszámlálás alkalmával. Pedig, ha e csapások nem érnek, az 1880-ki számláláskor az évi egészséges szaporodások mellett egy millióval is többen lehetünk volna. Kutatva, mikép oszlik el a népszaporodás az egyes *nemzetiségek* között, azon eredményre jut értekező, hogy a *magyar* megszapordott 1870-től 1876-ig 89,511 lélekkel, a *német* 31,822-vel, a *tót* 57,808-al, a *horvát* 7500-al, az *oros* 6271-el; — ellenben megfogyott az *oláh* 82.197-el, a *szerb* 1170, vegyes nép 166-al. S így az *összes szaporulat*, mint láttuk, 109,379 lélek.

Kifejtván azontúl előadó beható kutatások alapján, hogy a *magyar többség* lakta megyékben legnagyobb a *születési hányad*, azaz hogy ott egy születés esik 19, 18, sőt 16 lélekre, míg a *tót többségű* megyékben csak minden 21, 22 lélekre, az *oláh többségűekben* épen csak minden 25, 27, 29 lélekre, míg a *magyar-német-tót* vegyülékű s a *magyar-oláh-német* vegyülékű megyékben 22 és 23 lélekre esik egy születés: ebből magyarázza a *magyar faj* szaporaságát.

Elkészülve azonban a lehető ellenvetésekre, szerző nem felejt ki számításából a halandóságot sem s nevezetesen a *gyermekhalandóságra* utal, mely ismét a magyar megyékben legerősebb, s míg az *országos átlag* szerint az összes halálozásoknak 50% -ka esik az öt éven belől meghalt gyermekekre, e százalék a magyaroknál fölemelkedik 53, sőt 56% -ra is, holott az oláhoknál például, alig ér el $36—40\%$ -ot.

E két arányszámot, t. i. a *születési hányadot* s a *gyermekhalandóságot*

százalékot azután szerző, egész új rendszer alapján, — mit érdekes grafikai rajzban is bemutat — összeveti az 1875-ről 76-ra tapasztalt megyénkinti *szaporodással*, meg fogyással és azon eredményre jut, hogy minél számosabb a születési eset, azaz minél kevesebb emberre esik egy születés, annál nagyobb ugyan a gyermekhalandósági százalék is, azaz annál több gyermek hal meg 5 éven belül, de annál nagyobb a szaporodás is. A szaporodásban legelől sorakoznak a dunántúli és alföldi *magyar* megyék, középen mozognak a *magyar-német-tótok*, leghátul kerülnek pedig az *oláhtöbbségű* megyék.

Azt kutatva végül, a számításba vett két factor közül a nagy születési hányad vagy a nagy gyermekhalandóság gyakorol-e nagyobb befolyást a népesség szaporodására, szerző egyszerű számtani példában kimutatja, hogy ha 100,000-nyi népesség 29-es születési hányad mellett szaporodván, esik utána 3448 újonyszülött gyermek; de miután ott a gyermekhalandóság 36.7 ‰, elhal az első 5 évben 1265 és megmarad 2183. — Ha ellenben, mint a magyar megyékben, már 18 lélekre jut egy születés, 100,000 ember után kerül 5555 gyermek; miután azonban itt a halálozás 57.5 ‰, elhal közölök 3194, de *fölnevelődik* mégis 2361, azaz 178-al több, mint az előző esetben.

Ebből következteti azután értekezéssé, — a mivel előadását is bekezeszti — hogy megnyughatunk népünk szaporaságára nézve, és ha káros események nem sújtanak, az ország népessége egészségesen szaporodik és épen nem kevesbül a *magyar nemzet*.

Szabályszerű bírálat alá bocsáttatik.

211. (36.) *Haberern Jonathán* 1. tag bemutatja dr. *Nemes Imre* jogakadémiai tanárnak »Darwin: A fajok eredete« című munkájáról szóló tanulmányát.

Harminczötödik akadémiai ülés.

A III. (mathemat. és természettudományi) osztály *kilenczedik* ülése.

1878. decz. 16.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

213. (35) *Horváth Ignác* műegyetemi tanár, mint megválasztott lev. tag, székelt foglal: »Az 1876-iki vízáradás alkalmából Budapesten tett vizmérésekről« című értekezéssel. Kivonatban így:

A vízáradások újabb időben gyakran okoznak kiszámíthatlan károkat, sokkal gyakrabban, mint régebben, a mikor még nem kíséreltették meg a vad elemeket megfékezni, a mikor még nem szabályozgatták a folyókat. A vízáradások e mind gyakoribb előfordulása a szakferfiak köré-

ben mindinkább megérlelte azon meggyőződést, hogy a *szabályozandó folyók csatornáinak kiszámításánál rossz képletek alkalmaztattak*. A vízépítészet által felállított képletek iránt megrendült a közbizalom és a szakkörök újabb észleleteket sürgettek. Nagyobb figyelemmel kezdték vizsgálni a vizek áradását, azok lefolyását és természetét. És nem csekély sikerrel.

Franciaországban, a hol a vízműtani szolgálat évtizedek óta szervezve van, pl. a Szajna vizének földtani és hydraulicus viszonyairól, oly számos és minuciózus észleletet tettek, hogy a vízállásokat jegyző bizottság a maximális vízállást három nappal előre tudja, a legnagyobb pontossággal meghatározni.

A *hydraulica* általában igen tetemes haladást tett a legújabb időben.

Mindazonáltal a *hydraulica*, úgy a mint ma áll, még nem képes oly szabályokat adni, melyek szerint a folyókat helyesen szabályozni, a csatornákat helyesen építeni lehetne, és a vízműépítések még sok ideig saját genialitásukra és a gyakorlat tanulságaira lesznek utalva.

Magyarországban még igen kevés a vízműtani észlelés, a vízállásokat nem jegyezték évtizedeken át. Értekező tehát szolgálatot vélt tenni a tudománynak és az ügynök, ha a vízáradásokat legalább egy irányban tanulmányozza; 1876-ban elbatározta, hogy vízméréseket fog eszközölni. Medgyaszay István úrnak, a gőzhajózási-társulat budapesti képviselőjének közvetítése folytán *M a r c h e t t i* ur, a társulat kitűnő experimentátora is részt vett a munkában. És az azóta folytatott észleletek és számítások nevezetes eredményre vezettek.

Főczél volt meghatározni a vízmennyiséget, melyet a Duna medre befogadni képes, mert csak így lehet a Duna szabályozását helyesen eszközölni. E végből megkellett első sorban mérni a *víz sebességét*.

Erre több módszer van, melyeket értekező ismertet, és azután behatóan magyarázza a készüléket, melyet ő maga állított magának össze. Ez egy *Amsler-féle hydrometriai szárny*, egybekapcsolva villamosság által működő mélységmérővel és egy talajvizsgáló készülékkel. Ez utóbbi azért volt szükséges, mert a víz sebességére az is tetemes befolyást gyakorol, hogy minő anyagból áll a talaj. E készülék segélyével értekező minden pillanatban meg tudta mondani, hogy a műszerének megfelelő mélységben minő sebessége van a viznek; tudta, hogy a víz egyes pontokon minő talajon megy, és végül egy szélmérő segélyével számításba vette a szél befolyását is a víz sebességére.

A számítások, melyeket értekező eszközölt, közel 1700 órát vettek igénybe, és a munkában sokat segítettek neki: *Braun Soma* okl. mérnök és *Spur István* ötödéves műegyetemi hallgató. Az eredmény az, hogy a Duna vizének középsebessége 2·24 meter.

214 (36) *H a n t k e n M i k s a r t.* »Hébert és Munier-Chalmas közleményei a magyarországi ó-harmadkori képződményekről« cz. értekezést olvassa. Röviden így:

A nevezett francia geológok, a »*Comptes rendus des séances de l'Académie des Sciences*« czimű folyóiratban megjelent értekezéseikben,

az 1876-ik évben Magyar- és Olaszországban tett földtani kutatásainak eredményét közlik. E vizsgálódásoknak tárgyát a nevezett országok ó-harmadkori képződményei képezték.

Előadó a két kitűnő francia tudósnak kalaúzul szolgálván magyarországi kirándulásaiknál, igyekezett céljuk elérésén főképp azáltal könnyíteni, hogy őket Buda és Esztergom vidékének s a Bakonynak mindazon helyeire elvezette, hol az egyes rétegcsoportok települési viszonyai tisztán vannak feltárva s egyszersmind szerves maradványok nagyobb mennyiségben is előfordulnak. — Ennek következtében nevezett urak körülbelől 14 napi, aránylag rövid tartózkodásuk alatt tiszta fogalmat nyerhettek az említett vidékek ó-harmadkori képződményeinek alkotásáról s egyszersmind alkalmuk volt dús kövületgyűjteményre is szert tenni.

Előadó a fennemlített értekezéseket illetőleg csupán a magyarországi viszonyokra vonatkozó részöknek ismertetésére szorítkozik.

A francia geológok mindenekelőtt elismerik azon osztályoknak tökéletes pontosságát, melyekre előadó az illető vidékek ó-harmadkori képződményét felosztotta.

Azután felfelé menő sorrendben tárgyalják jellemző kövületeikkel együtt az egyes rétegcsoportokat, — s ezeknek a párisi medenczében megállapított rétegcsoportokkal való egykorúságát s végre összehasonlításaik eredményét egy táblázatos átnézetben foglalják össze. A szerves maradványok közül néhány új fajt is emlitenek és némely régebbi meghatározást helyreigazítanak.

Előadó végül saját észrevételeit közli, melyekben az esztergom-vidéki rétegcsoportoknak a bakonyiakkal való párhuzamosítása némely pontjaira nézve eltérő nézeteit nyilvánítja és leír egy Ajka környékének legmélyebb harmadkori rétegeit jellemző nummulitfajt, melyet Munier Chalmas mint új fajt állított fel, mely azonban előadónak megvizsgálása szerint nem egyéb, mint a francia, belga és angol medenczében nagy mennyiségben előforduló s egy rétegcsoportot jellemző *Nummulites laevigata* Lam. — E fajnak francia, belga, angol és magyar példányaiból álló gyűjteményét, valamint azoknak fényképeit is bemutatja, melyek az említett faj belső szerkezetét természetihven ábrázolják.

214 (37) Laufenaue Károly tr. részéről »Adatok az agy-szövet szerkezetéhez« cz. dolgozatot bemutatja Balogh Kálmán r. t. A kivonat így szól:

I. Adat az *Aquaeductus Sylvii* szövettani szerkezetéhez.

Ismeretes, hogy a Sylvius-féle vízvezeték nyiladékát hámsejtek bélelik ki, melyek a gyermekkorban csilló szőrökkel vannak ellátva, később azonban elvesznek. A hámsejtek után egy finoman szemcsézett *reticularis* szövet-réteg következik, melyben csillagalaku kötszöveti sejtek vannak beágyalva; e rétegben a hámsejtek fonálalaku függelékei elvesznek részint a csillagalaku sejtekkel vannak összefüggésben.

Kutyánál, macskánál s némileg az embernél is az alsó ikertest-pár magaslatán, a Sylvius vízvezeték nyiladékát egy delta alakulag szétágazó

kötszöveti lemez veszi körül, melybe számos csillagalaku sejtek vannak beágyalva. Vizsgálataim szerint a csillagalaku sejtek finom nyulványai nemcsak a hámsejtek függelékeivel, hanem még a körülök fekvő *capillar edények falzatával is összefüggésben állanak.*

Utóbbi körülmény világot vet nemcsak a csillagalaku kötszövetsejtek, de az aquaeductust bélelő sejtek természetére és élettani működésére is.

Vizsgálataim eredménye: hogy a kötszöveti sejtek átmeneti utak és reservoirok, a hámsejtek pedig direct el- és oda vezető utak azon savós folyadék (liquor cerebrosppinalis) felesleges vagy használhatlanná lett részei számára, melyet az agygyomrocok és az aquaeductus Sylvii tartalmaznak.

II. Adat a Luys-féle test szövettani szerkezetéhez.

A *regio subthalamica* egyik kiváló érdekű részét egy orsóalaku test képezi, Luysról — ki azt legelőször 1865-ben írta le — nevezve. Luys akkor e testet »*bandelette accessoire de l'olive supérieure*« névvel jelölte. Meynert figyelmét e már különben macroskopikus uton is halvány vereses színe által feltűnő test, teljesen kikerülte, s úgy látszik, hogy ő ezt a *substantia nigra Sömmeringi*-hez számította.

A Luys-féle test Forel szerint, kivel vizsgálataim következő részei teljesen megegyeznek, a Meynert-féle köteg harántmetszetének magaslatán, mint egy orsóalaku jól körülhatárolt test kezdődik, s az emlőcsés testek magaslatán legnagyobb kiterjedését éri el, s azok mögött fokozatosan ismét elenyézik. — Két felülete van: egy háti, mely az ugynevezett *zona incerta* felé néz és egy hasi, mely a *substantia sömmeringi* és az agykocsány talp felé fordul. A testet környező velőtok, a medialis részen nyitva tátong. Szövettani szerkezete lényegesen különbözik a közeli veres magétól. Igen edénydús, apró kaliberű ganglion sejtjei dúsan festenyeztek. A medialis részen nyitva tátongó velőtokból Forel szerint egy velő nyaláb tör elő, melyet követni nem tudott.

Vizsgálataim közben sikerült e kilépő velő rostnyalábokat arany festéssel, embernél haránt, kutyanál sagittalis metszeteken követnem, s úgy találtam, hogy azok a rapheban — illetőleg itt a főveg pályában a túloldalról kilépő hasonló rostokkal találkoznak s ott egy igen szép keresztződés képeznek.

Vizsgálataim eredménye: 1. a Luys-féle test az agykocsány talp ganglionaihoz számítandó, 2. a Luys-féle testből kilépő velő nyaláb, a túloldali hasonló képlettel keresztződik, 3. fennebbi keresztződés per analogiam, szemben a *tract. cruciat. tegmentivel* méltán megérdemli a *tractus cruciatus pedis* elnevezést.

III. Ujabb vizsgálatok az oculo-motorius központ felé tartó rostjairól.

Az oculo-motoriusnak Deiters és Meynert-féle központ felé tartó rostjairól újabb időben oly divergáló nézetek merültek fel, melyek e tárgynak újból átvizsgálását igen kívánatosá tették.

Metszeteim a felső ikertestpáron, nem a Meynert-féle mesterséges-, hanem a híd és nyultagy természetes hajlására függélyesen fektetett síkban tétettek. S e helyen a központi üreges szürkének a raphe felé nyuló s vele egyesülő csapalaku részletében, az ékalakulag elhelyezet oculo-motorius magvak között, a rapheból finom, keresztezve előnyomuló, majd szökőkút alakban szétömlő idegfonalak nyalábjait találtam.

Direkt fonalakat azaz olyanokat, melyek a rapheból egyenesen az idegtörzshöz csatlakoznak, nem találtam.

Tisztán és határozottan látható, hogy az ideg magvábanszökőkút-alakuan szétsugárzó rostok sokkal vékonyabb kaliberűek, mint az oculo-motorius ujonnan eredő gyökrostjai.

Vizsgálataim eredménye:

1. Az oculo-motorius központ felé tartó rostjai csakugyan léteznek és jellemző lefutásuk méltán megérdemli a *szökőkút* (fontaine) *alaku* kereszteződés nevét.

2. A központ felé tartó rostok egész nyalábja az oculo-motorius magvában végződik és direct rostok nem találhatók.

3. E központ felé tartó — ugynevezett önakaratu rostok lefutásukban az oculo-motorius ganglion sejtjei által, Deiters felfogása szerint, megszakíthatnak, mert ujonnan eredve kaliberváltozást mutatnak.

216 (38). Dr. A b t A n t a l kolozsvári egyetemi tanárnak »Folyadékon vagy levegőn, a csapó villanyszikra mechanikai hatásáról és a szikrának egyik sajátos színképéről« cz. értekezését előterjeszti Szily Kálmán r. tag.

IV. Igazgatósági ülés.

1878. december 22-én.

Gr. L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

23. Bejelentetnek az utolsó ülés óta az Akadémia javára tett adományok és alapítványok. Ugymint:

B o r n G y u l a, a berlin-stettini államvasút igazgatója részéről, Tisza Kálmán m. kir. miniszterelnök úr útján 10,000 forint, mely készpénzben befizettetett.

K r u e s z K r i z o s t o m pannonhalmi főapát részéről a pannonhalmi Benczés-rend káptalanának határozata értelmében, 5000 forint, mely összeg öt éven át, ezer forintos részletekben fog lefizettetni.

Kisteleki L é v a y H e n r i k részéről 10,000 forintnyi alapítvány, melynek élethossziglan 5% kamatait fizeti, pályakérdések kitűzésére.

S á r f i c z k y J á n o s volt nagykikindai lakos részéről, 500 frtnyi hagyaték, elhunyt fia Sárdficzky László nevében.

Tudomásul vétetik.

24. Olvastatik Szűgyény László levele, melyben előadja, hogy a báró Eötvös József emlékére Ercsiben emelendő oszlop felállításának költségeihez a begyűlt 3500 forinton fölül még 500 forintra van szükség; és fölkéri az Akadémiát, hogy ezen hiány fedezéséhez hozzájáruljon.

Az Igazgató-tanács elhatározza, hogy ezen 500 forintot, illetőleg az időközben metalán begyűlt vagy még begyűlendő adakozások után mutatkozó hiányt, az Eötvös-szoborra országos adakozás útján begyűlt összegből, — melynek az emlékszobor költségeit meghaladó része az Akadémiát fogja illetni — fedezni.

25. Olvastatik a vallás és közoktatásügyi m. k. miniszter úrnak leirata, melyben az Akadémia véleményét kéri ki a székely művelődési és közgazdasági egyesületnek azon folyamodványa iránt, melyben a Kralovánszky György által a székelyek kivándorlásának megakadályozására, valamint a bukovinai és moldvai magyaroknak visszatelepítésére létesített 10,000 forint alapítványának képviselőtét s úgy az alapítvány jövedelmeinek, mint az ugyanazon célra más ügybarátok által adományozott összegeknek hasznosítását az egyesületre bízni kéri.

Mint hogy a Kralovánszky-féle végrendelet 17. pontjának tanúsága szerint az alapítónak az volt az óhajta, hogy alapítványa iránt az országgyűlés intézkedjék, és azt csak azért bizta az Akadémiára, mert az alkotmány visszaállítás előtt (1862) készítette végrendeletét: az Igazgató-tanács azon véleményben van, hogy a Kralovánszky-alapítványt, — mely egyébiránt még befizetve nincs és halasztó föltételhez lévén kötve, telekkönyvileg biztosítható sem volt, — valamint a más ügybarátok által adományozott és egészen a Kralovánszky-alapítvány természetével bíró összeget, — mely 1877. végén 3087 forintra és 32 krajczárra ment — csak a törvényhozás intézkedése alapján bocsáthatná a kormány rendelkezésére; fentartva azon esetben is a végrendelet 17. pontján alapuló igényeit, mint hogy a végrendelező az Akadémiát felhatalmazta, hogy a mennyiben az általa felkarolt »eszme életre való nem lenne«, vagyis az alapítványt a kifizűtt célra nem lehetne fordítani, azt »a legmegkülönböztetűbb célra« fordíthassa.

26. Olvastatik az I. osztálynak, az összes ülés által fölterjesztett kérelme, a fizetéses rendes tagok létszámának az 1875-dik évi status-quo-ra visszamenelése tárgyában.

Az elnökség fölkéretik, hogy ezen ügyben a költségvetési előterjesztéssel össze függően, a jövő ülésen javaslatait előadni sziveskedjék.

29. Olvastatik Mailáth György és Pauler Tivadar ig. tagoknak véleménye, a halasztó föltételhez kötött alapítványok tárgyában, a mely szerint míg a törvényhozás nem intézkedik, a halasztó föltételhez kötött hagyományokra nézve, a föltétel beállta előtt, biztosítást követelni nem lehet; azonban szükségesnek tartják, hogy az Akadémia ügyésze minden concret esetet az Igazgató-tanács elé terjesszen.

Az alapos indokolással szerkesztett kimerítű jogi vélemény, a jelen jegyzűkönyv kapcsán, az »Értesítű«-ben kiadatik, és az akadémiai ügyészszel közöltetik. A vélemény így szűl:

Tisztelt Igazgató-Tanács!

A M. T. Akadémia elnöksűze a halasztó föltételhez kötűtt hagyományok biztosíthatása tárgyában kérvényt adott be a m. kir. igazsűgűgyminiszteriumhoz, melyben addig is, míg e tárgyban törvűny intézkedűnk, a kérdűsnek miniszteri rendelettel való szabályozását kérelmezte. Ezen kérelmet az 586/m. E. 1878. számű rendeletben a m. kir. igazsűgűgyminiszterium nem teljesíthetűsnek mondotta ki, mint hogy az ilyennemű rende-

tet a bíróságok az 1869. évi IV. törvénycikk 19. §-ához képest egyszerűen mellőzhetnék, egyuttal ajánlván, hogy az Akadémia minden egyes esetben a hagyományt beszavatoztassa és a beszavatozási határozat alapján a hagyománynak biztosítását eszközölje.

Ezen ügyben a fenn tisztelt Tanács 1878. évi június hó 15-én tartott üléséből 15. sz. a. hozott határozatával a további teendők iránt, alulírottakat véleményadásra szólította fel.

Bárha a kérdésnek az Akadémiára való fontossága kétségbe nem vonható, mind a mellett törvényeink rendelkezését szem előtt tartva, *oly javaslatot, melylyel törvényhozási intézkedés nélkül a baj orvosolható lenne, tenni nem lehet.*

Azon hagyományos, kinek részére halasztó föltételhez kötött hagyomány van rendelve, az általános jogfogalmak szerint a hagyományhoz való teljes jogosultságot csakis a föltétel beálltával nyeri meg. Addig, míg a föltétel függ (conditione pendente) az igény sorsa bizonytalan eseményhez, a föltételhez van kötve, a bizonytalan esemény bekövetkezése a föltételes igényt föltétlenné teszi; be nem következése pedig az igényt megszünteti.

A halasztó föltételtől függő akarat-nyilvánítás ezen jogi természetéből következik: hogy addig, míg meg nem szűnik a föltételben rejlő bizonytalanság, föltétlenül szerzett jogról szó sem lehet, különösen a *halasztó föltételhez kötött végrendeleti örökösnevezés, vagy hagyomány-rendelés*, azért mert az előnyözés, az általános jogfogalmak szerint, szorosan a személyhez kötöttek tekintendő, a *föltétel teljesülte esetében is csak úgy válik hatályossá, ha a föltételes örökös vagy hagyományos a föltétel teljesültének időpontjában él és öröklésképes*; mint ezt a római nyomán több tételes törvényhozáshoz (osztr. ptkv. 703. §-a, szász ptkv. 2122. és 2426. §§.) kifejezetten is rendeli.

A fentebbiekből folyólag nyilvánvaló, hogy azon hagyományos, a kinek hagyománya halasztó föltételhez van kötve, a halasztó föltétel bekövetkezte előtt érvényesíthető igénynyel nem bír; és hogy *különös határozott jogszabály hiányában azon igényére nézve, mely egy bekövetkezendő bizonytalan eseménytől függ, biztosítást nem követelhet.*

A *magyar magánjog*, melynek szempontjából a kérdés *de lege lata* megbírálandó, nem tartalmaz oly *különös határozott intézkedést*, mely szerint azon hagyományos, kinek hagyománya halasztó föltételhez van kötve, e föltétel bekövetkezte előtt biztosítást követelhetne.

A hazai magánjog terén, úgy mint ez az ősiség eltörlése és az osztrák polgári törvénykönyv életbelépte előtt hatályban volt, a végrendelezési jogosultság az akkor csakély jelentőségű szerzeményi vagyonokra volt korlátozva; s ennél fogva régi törvényeinkben, melyek nem szervesen, hanem időnként a szükségnek megfelelően hozottak, hiában keresünk oly intézkedést, mely a halasztó hatályhoz kötött hagyományra jogosított egyén föltételes igényeit biztosíthatóknak rendelné. A magyar magánjog visszaállítása alkalmával az országbirói értekezlet határozataiban e részben pótlást nem találunk. Az 1868. évi LIV. t. cz. kilencedik czímének VII. fejezete, mely az örökösödési eljárást szabályozza, e részben az 567. §-ban *csupán azt rendeli, hogy ha a végrendeletben hagyományok foglaltatnak, erről a bíróság a hagyományosokat jogaikra felügyelés végett értesíti. A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. t. cz. 286. §-a rendeli ugyan, hogyha gyámhatóság alatt álló egyénekre hagyomány hárámott, a gyámhatóság, ha ezt a hagyomány biztosítására szükségesnek látja*

a hagyaték leltározását rendeli. — De ha az örökösök a hagyományt a gyámhatóság által elfogadható módon biztosítják, követelhetik, hogy a gyámhatósági beavatkozás abban hagyassék. *De a halasztó föltételhez kötött hagyomány biztosításáról különösen ezen szakasz sem intézkedik, a 252. §. pedig a hagyományokra nézve általában csak azt kívánja, hogy a hagyományosok értesítése igazoltassék.*

Törvényeink hézagát e részben kielégítőleg a judicatura sem pótolta, mert habár a m. kir. semmitűszék a hagyatéki eljárás körül fölmerült egyes esetekben, jelesül az 1875. évi 1591. sz. a. beadott és egy halasztó föltételhez kötött utóörökösödési igénynek telekkönyvi bekebelezését rendelő végzés ellen irányzott semmiségi panaszt elvetette, minthogy mégis hatásköre a perenkivüli, szorosan telekkönyvi ügyekre ki nem terjed (Átmeneti intézkedések XIX. sz. 8. p.), a telekkönyvi hatóságok pedig majdnem kivétel nélkül a fenn kifejtett nézetekhez ragaszkodnak, a semmitűszéknek fennhivatott intézkedése biztos támpontot nem nyújt.

És midőn törvényeink szerint egy kétségtelen követelés, mely nincs föltételhez, hanem csakis határidőhöz kötve, a határidő bekövetkezte, a lejárat előtt semmi esetben, még praegnans veszély igazolása esetében sem biztosítható: akkor alig hihető, hogy egy halasztó feltételhez kötött, tehát hatályára nézve bizonytalan eseménytől függő hagyomány biztosítása elrendeltetnék, — nem hihető már csak azért sem, mert az 1868-ik évi LIV. t. cz. 592. §-ának azon rendelkezésében, hogy az örökösök által kétségbe vont *egyes hagyományok nem osztály útján, hanem az örökös ellen intézett kereset által követelhetők*, ki van mondva, hogy a hagyományos nem a hagyaték, hanem az örökös mint személyes adós ellen érvényesítheti igényeit; e részben tehát, különös törvény hiányában, őt a biztosítás kérdésében másnemű követelésekkel bíró hitelezővel szemben előjog nem illetheti.

Mindezek alapján, de lege lata, odajárul véleményünk, hogy a halasztó föltételhez kötött hagyományra jogosított, a föltétel beállta előtt hagyományának biztosítását az örököstől sikeresen nem követelheti, és ennek foganatosítását csak az esetben reménylítheti, ha a bíró a hagyományozó határozott rendelkezése vagy egyéb okok alapján a hagyomány biztosításáról hivatalból gondoskodni tartozik. Sőt nem hallgathatjuk el azt sem, hogy az 586/m. E. 1878. számú miniszteri rendelet azon tartalma ellen is aggályunk van, miszerint ez esetben a hagyományos úgy járna el leghelyesebben, ha magának a hagyományt beszavatoltatja, és a beszavatoló határozat, mint eredeti okirat alapján a hagyománynak biztosítását eszközli. Mert egyfelől bizonytalan eseménytől, valamely halasztó föltétel teljesültétől függő hagyomány beszavatolás tárgyát vélekedésünk szerint alig képezheti. — De másfelől, ha ilyen beszavatolásnak hely adatnék is, a beszavatoló határozatba mindenesetre bele fog foglaltatni, hogy a hagyomány halasztó föltételétől van függővé téve, és akkor, nézetünk szerint, a fenn kifejtettek alapján ezen beszavatoló határozat sem előjegyzési, sem biztosítási alapul nem szolgálhat.

De lege ferenda, alapos okok szólnak a mellett, hogy a hagyományosnak, habár hagyományra halasztó föltételhez van is kötve, biztosítási jog engedtessek. A végrendeleti öröklési jog egyik vezérelve, az örökösök intézkedésének lehető érvényesítése követeli ezt, és habár a római jognak a törvényes zálogjogra vonatkozó rendelkezése, mint különösen a telekkönyvi rendszerrel össze nem egyeztethető, nem fogadható is el: e részben a hagyományosok jogainak megvédése tárgyában megfelelően gondoskodni szükségesnek mutatkozik. Az osztrák törvényhozás az 1854. aug. 9-ki nyílt parancs 161. §-ban megadja azon jogot, hogy azon hagyományra nézve, melynek kifizetése a törvényes

határidő lejárt, vagy a végrendeletbe foglalt időmeghatározás vagy föltétel miatt még nem követelhető : a hagyományos az örököstől biztosítást követelhessen.

Az örökség és hagyomány megszerzéséről és az ezzel kapcsolatos jogviszonyokról és a hagyatéki eljárásról készített hazai törvényjavaslat e részben a hagyományos jogainak megóvásáról gondoskodik : mert bár a 18. és 21. §-ban ki van mondva, hogy a hagyományos a hagyományhoz való igényét, ha a hagyomány felfüggesztő föltételtől tétetett függővé, a föltétel beálltával nyeri meg, és a föltétel beállta előtt a hagyomány kielégítését nem követelheti : de a 40. §. a hagyományosoknak általában megadja azon jogot, hogy a hagyaték leltározását követelhessék, a 48. §. pedig általában feljogosítja a hagyományosokat, hogy a hagyatéki vagyonok elkülönítését és zár alá vételét kívánhassák, s az elrendelt elkülönzés és zárlat a 49. §. szerint csak akkor oldatik fel, ha annak követelése, a ki az elkülönzést kérte, kifizettetik, vagy biztosítatik.

Mindezek alapján odajárul véleményünk, hogy addig, míg esetleg a most idézett törvényjavaslat alapján a törvényhozás nem intézkedik : azon hagyományos, kinek részére halasztó föltételhez kötött hagyomány van rendelve, a föltétel beállta előtt törvényeink szerint az örököstől biztosítást ugyan nem követelhet, azonban nem csak kívánatosnak, de szükségesnek is tartjuk, hogy az Akadémia ügyésze minden concret esetben az Elnökség útján az Igazgató Tanács elé terjeszteni kötelességének ismerje. Budapest, decz. 19. 1878. Mailáth György. Dr. Pauler Tivadar.

Harminczhatodik akadémiai ülés.

Összes ülés

1878. december 23-án.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

218. P u l s z k y F e r e n c z r. t. felolvassa emlékebeszédét hg. Demidoff Anatol külső tag fölött.

219. H. főtitkár bejelenti L e w e s G y ö r g y H e n r i k külső tagnak december 5-én bekövetkezett halálát. Kiemeli, hogy az Akadémia nemcsak nevét igtatta tagjainak sorába, hanem két legkiválóbb munkájának magyar nyelvre lefordítását is eszközölte.

Részvételtjes tudomásul vétetik, és az I. osztály fölkéretik, hogy az emlékebeszéd iránt intézkedjék.

220. Olvassatik az I. osztály azon javaslata, hogy a Nyelvtudományi Közlemények ezentúl csak az I. osztály tagjainak küldessenek meg, nem pedig az összes akadémiai tagoknak.

Elfogadtatik.

221. Olvassatik a II. osztály előterjesztése a Lévay-alapítványból kitűzendő két pályakérdés tárgyában.

Ennek alapján a következő két föladat kitűzése határozottatik :

1) Kivántatik a következő kérdések megfejtése : Léteznek-e valóban azon veszélyek, melyek a közhiedelem szerint a magyar földművelési terményeknek, különösen

a gabonának kivételét a legközelebbi jövőben fenyegetik? Ha igen, melyek azok? És mily eszközök által lehetne azoknak elejét venni?

2) Kivántatik egy eredeti kútforrások alapján kidolgozott essay-szerű monographia, mely a hazai történelem valamely, a pályázó által tetszése szerint megválasztandó kiváló egyéniségnek életrajzát adva, egyuttal az illető korszakot is megvilágítsa.

Határnap 1879 december 31. Mindegyik föladatra 500 frt jutalom tűzetik ki.

222. A II. osztály ajánlja, hogy dr. Kolm Sámuel budapesti rabbinak megengedjék »Heber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez« című munkáját a II. osztály egyik ülésén ismertethetni.

Az engedély megadatik.

223. Olvassatik Zsengeri Samu fővárosi tanító kérvénye, Pestalozzi munkáinak kiadásában az Akadémia által való segélyeztetés iránt.

Áttétetik véleményadás végett a II. osztályhoz.

224. Főtitkár bemutatja a jövő évi akadémiai ülési rendet.

Elfogadtatik.

225. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beérkezett köteles-, ajándék-, cserepéldányok és az Akadémia kiadásában megjelent művek.

I. Testületektől.

Société d'Archéologie. Páris. Annuaire. 1876. 1877. 1878.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. The Amer. Journal of Science and Arts. No. 96. Vol. XVI.

Kir. könyvtár. München. Catalogus Codicum Latinorum. Tom. II. P. III.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1878. No. 25.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1879. No. 25.

Alterthumsverein. Bécs. Berichte. XVII. B. 1. 2. Hälfte.

Hist. Verein für Steiermark. Gratz. a) Mittheilungen. 26. H. b) Beiträge, 15. Jahrg. Cs. kir. egyetem. Gratz. Zur Geschichte des deutschen Volksthumus im Karpatenlande.

M. kir. egyetem. Budapest. a) A könyvtár címjegyzéke. II. b) Tanrend 1877/8. első, második felére és 1878/9. első felére. c) Almanach 1877/8-ból. d) Acta 1877/8. Fasc. I. II.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum V. évf. 10. sz.

M. k. földműv., ipar- és keresk. miniszt. Budapest. a) Actes de la conférence phylloxérique. b) Convention internationale pour les mesures à prendre contre le phylloxera vastatrix. c) Katalógus az 1877. év végén szabadalmi ótalom alatt álló találmányokról.

M. k. közoktatási minisztérium. Budapest. a) Bibliographie des Sociétés savantes de France. I. P. b) Catalogue des manuscrits Ethiopiens de la bibliothèque nationale.

M. kir. állami számvevő-szék. Budapest. A magyar korona országainak állami zárszámadása.

Kereskedelmi- és ipar-kamara. Budapest. Jelentés a kamarai kerület kereskedelmi és forgalmi viszonyairól 1877-ben.

Kuun-tanoda igazgatósága. Szászváros. a) Isk. Értesítő 1877/8-ról b) Jegyzőkönyv a Szászvároson 1878-ban tartott tanári értekezletről.

II. Magánosoktól.

Ch. Brongniart. Páris. a) Notice sur un fruit de Lycopodiaceés fossiles. b) Rapport sur un Mémoire de M. B. Renault. c) Rapport sur un Mémoire de M. Grand'Eury. d) Panthéon de la légion d'honneur. e) Discours prononcé à la distribution solennelle des prix le 8 août 1867. f) Etudes sur les graines fossiles trouvées à l'état silicifié. g) Notice sur un nouveau genre d'orthoptère fossile dans deux morceaux de bois fossile.

Szalay József. Budapest. Városaink a tizenharmadik században.

Balogh Ferencz. Debreczen. Emlékbeszéd Kálvin felett.

Földváry Mihály. Budapest. Kossúth Lajos törvényhatósági tudósításai.

Heinrich Gusztáv tanár. Budapest. Otto Henne-Am Rhyn: Geschichte des Schweitzer Volkes und seiner Kultur. I. II. III. Band.

Losonczy László. Czegléd. Dalok és szavalmányok.

Boleszny Antal. Orsova. Széchenyi munkálatai az Al-Dunán.

Peinlich Richárd. Grätz: Geschichte der Pest in Steiermark.

Weihrauch Károly. Dorpát. Meteorologische Beobachtungen. III. B. I. H.

Korizmic László l. t. Budapest. Közgazdasági helyzetünk délkeleti szomszédaink felé.

III. Köteles példányok.

M. k. egyetem nyomdája. Budapest. a) Emericzy és Kárpáti: Anleitung zur methodischen Behandlung der Geographie. b) Ugyanaz szerbül. c) Ugyanaz tótul. d) Emericzy és Kárpáti: Ergebnisse des geog. Unterrichtes. e) Ugyanaz szerbül. f) Ugyanaz tótul. g) Egner: Módszertan s gyakorlati Vezérkönyv tornatanárok stb. számára. b) Krcsmárik János: A török népdalról.

Million M. nyomdája. Detta. Dettaer Hauskalender für 1879.

Ref. főiskola nyomdája. Sárospatak. A Tiszán-inneni ref. egyházkerület 1878. szeptember havában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

Ziegler nyomdája. Komárom. a) Érdemkoszorú. b) Directorium in usum Benedictinorum pro 1879.

Görög-keleti érseki nyomda. Nagyszében. XIV. Programma a Gymnas. rom. din. Brasov pe 1878/9.

Fischel Fülöp nyomdája. Nagy-Kanizsa. A szülőföld és a haza.

Angermayer K. nyomdája. Pozsony. a) Pressburger Wegweiser auf 1879. b) Directorium usui fratrum minorum reform. Ordinis S. P. Francisci pro 1879.

Réthy Lipót nyomdája. Arad. Kálmány: Koszorúk az Alföld vad virágaiból. II.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Archaeologiai Értesítő. XII. köt. 9. sz.

b) Nyelvelméltár. VI. köt.

c) Értesítő. 1878. 6. sz.

d) Mathem. Értek. VI. k. 10. szám.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

a M. T. Akadémia Értesítőjének XII. évfolyamához.

	<i>Lap.</i>
Ábel Jenő »A Corvin codexekről.«	52
Abt Antal »Folyadékon vagy levegőn, a csapó villanyszikra mechanikai hatásáról sat.«	160
Aigner Lajos »Nemzeti könyvtár« czimű vállalata részére, kiadás végett, a jelen századbeli jeles írók levelezéseit s egyéb munkáit kéri	100
» irodalomtörténeti levelezések s egyéb kéziratok kiadási jogának átengedését kéri	118
Alapítványok biztosítása érdekében intézkedések	111
» (halasztó föltételhez kötött) tárgyában, Mailáth György s Pauler Tivadar jogi véleményök	161
» és hagyományok ügyében kiküldött bizottság jegyzőkönyve alapján hozott határozatok	35
Almás Pál alapítványa felől jelentés	111
Apáthy István »Kereskedelmi jog« czimű munkájával a nagyjuttalom fele részét nyeri	106
Arany János, a gr. Karácsonyi-féle 400 arany tiszteletdíj mellett, Aristophanes összes vigjátékainak lefordításával megbizatik	99, 103
Arany János főtitkárnak, a hivatalos teendők alóli fölnmentvény továbbra is megadatik	109
Archaeologiai bizottság jelentése	60
» tagjainak névsora	108
» választásai	118
B akos Gábor, munkája közrebecsátására, támogatásért folyamodik	123
Bálint Gábor visszatérése s utazásáról jelentéstétel	122
Balogh Kálmán »Lázás bántalmak egyik okbeli tényezőjéről.« Székf.	115
Ballagi Aladárt »A III. Károly uralkodása alatti műveltségi állapotok ismeretése« kidolgozásával megbizta a tört. bizottság	41
Ballagi Mór emlékbeszédet tart Székács József fölött	117
Bánóczy József »Egy régi magyar szó a philosophiában.«	4
» » a Fraknoi-Horváth pályáztatnál jutalmat nyer	106
Beöthy Leo a Nemzetgazd. biz. előadójává választatik	142
» » »A társadalom keletkezéséről.« Székf.	60
Beöthy Zsolt jelentése a Teleki-féle drámai pályázatról	61
Bernard Claude k. t. haláláról jelentés	48
Bézsán József végrendeletének a pályakérdések kitűzésére vonatkozó pontja, fogalmazás s javaslattétel végett, vegyes bizottságnak adatik ki	101

	<i>Lap.</i>
B é z s á n - alapítványról bizottsági jelentés	118
B i z o t t s á g i tagok csak két évre fognak megválasztatni	49
B i z o t t s á g o k (állandó) tagjainak névsora	108
» s osztályok közötti viszony szabályozása tárgyában bizottsági jeentés	24
B i z o t t s á g o k (állandó) újjáalakítása idejének kitűzése	49
B i z t o s í t ó Társaság (Első M. Ált.) átirata 1860-ki alapítványát illetőleg	51
B l ü c h e r E. J. »Gramatica Aramaica« cz. munkája második kiadására segélyt kér	123
» szíriai nyelvtana kiadása tárgyában határozat	148
B o r b á s Vincze »Az astrantia saniculaefoliáról	146
B o r n Gyula adománya	121, 160
»B u d a p e s t i szemle« kiadása ügyében előterjesztést tesz Gyulai Pál	148
B u r á n y i Béla, drámáját bírálókat küldi be	123
C s e n g e r y Antal a történelmi bizottság elnökévé választatik	148
C s e r e y n é asszonyosság, régi magyar kéziratok megküldésére felkéretik	25
C s i k y Gergely a gr. Karácsonyi-féle drámai pályázatnál jutalmat nyer	82
D e á k Farkas »Adatok a Wesselényi család történetéhez«	85
D é l m a g y a r o r s z á g i term. tud. társulat (Temesvár) számára a term. tud. bizottság kiadványai megküldetnek	24
D e m i d o f f Anatol hg. k. t. fölött emlékbeszédet mond Pulszky F.	164
D e s s e w f f y Aurél gr. a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
D o b r á n s z k y Péter a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
D ó r a - jutalomra érkezett pályaművek bejelentetnek	3
» jutalomról jelentés	106
E d l - ösztöndíj kiszolgáltatása felfüggesztetik	35
» » bizottság jelentése	148
» » ösztöndíjra pályázat hirdettetik	148
E g y e t e m i bölcsészethallgatók (budapesti) segélyző egyesülete számára a hiányzó értekezések megküldetnek	119
E m ő d i Mihály nyugdíjaztatik	34
E ő t v ő s - emlékre Ercsiben 500 frt utalványoztatik	161
B. E ő t v ő s Loránd, az Ügyrend revisiójára alakított bizottságba, a III. osztály részéről megválasztatik	48
B. E ő t v ő s Loránd a math. és term. tud. bizottság előadójává választatik	143
B. E t t i n g h a u s e n András k. t. haláláról családi gyászjelentés	99
F á y András arczképének megvásárlása	112
F a r k a s Gyula felolvasási engedélyt nyer	100
» » »Az általános három tagú egyenlet gyökeiről«	116

Fehértemplomi algyrnasium számára akad. kiadványok küldetnek	24
Fejérpataky László folyamodása ösztöndíja kieszközlése iránt	142
» » ösztöndíja 1879. évre is utalványoztatik	147
Fekésházy - díjra pályakérdés tüzetik ki	70
Ferenczy József, Obernyik K. két színművének kiadására fölhatalmazást kér	70
Festetics László gr. 10,000 frt alapítványa biztosításáról	111
Festus codex tud. használatra beküldetik	23
Finály Henrik heraldikai kézi-könyve felől birálati jelentés	4
Fodor József a III. oszt. I. tagnak választatik	110
Fogarasi János haláláról jelentés	105
» » temetési költségei	112
» » fölött, emlékezéséd tartására, Tóth Lőrincz kéretik föl	115
Fogarasi polgári iskola számára az akad. kiadványokból fölösleges példányok küldetnek	100
Földhitelintézet (Magyar) zárszámadása fölülvizsgálására bizottság küldetik ki	29
» » zárszámadására vonatkozó elnöki jelentés	29
» » múlt évi számadásaira felmentvény adatik	51
Fraknói-Horváth pályázatról jelentés	106
Fraknói Vilmos »Zrednay Vitéz János könyvtára«	20
» » fölkéretik a főtitkári teendők további vezetésére	110
» » a tört. biz. előadójává megválasztatik	118
G algóczy János a nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
Galgóczy Károly »Az alföldi aszályosság legvalószínűbb okai s hatásuk természetszerű mérséklése«	14
Gerlóczy Gyula a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
Giesebrecht Frigyes, a II. oszt. k. tagnak választatik	110
Gindely Antal, a II. oszt. k. tagnak választatik	110
Reguss Ágost »Shakspere jellemzése és szerkesztése módjáról«	153
Gyárfás István a II. oszt. I. tagnak választatik	110
György Endre a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
Györy Vilmos jelentése a gr. Karácsonyi-féle drámai pályázatról	75
Gyulai Pál az Ügyrendnek a Bézsán-pályázatra vonatkozó pontja fogalmazása végett kiküldött vegyes bizottságba megválasztatik	103
» a »Budapesti szemle« kiadása ügyében előterjesztést tesz	148
H aan Lajos »Bél Mátyás életrajza.« Székf.	146
Hagyományok tárgyában m. k. igazságügy miniszteri leirat	111
Hajnik Imre »Egyetemes európai jogtörténet« cz. munkájával a Marczibányi mellékjuttalmat nyeri	106
Halász Imre a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
Hampel József, az Arch. biz. tagjául választatik	118
Hantken Miksa »Hébert és Munier-Chalmas közleményei a magyarországi ô-harmadkori képzôdményekről«	157

	<i>Lap</i>
H a y n a l d Lajos a Math. és term. tud. bizottság elnökévé választatik	143
H e l y e s í r á s — magyar — újonnan átvizsgált szabályai tárgyalása	82, 95, 100
» szabályainak a nagy kezdőbetűket tárgyaló pontja módosításáról	118
» újonnan átvizsgált szabályai bemutattnak s e tárgyban indítványok	145
» megtartására a főttkári hivatal utasított	148
H e n s z l m a n n Imre, az Ügyrend revisiójára alakított bizottságba, a II. osztály részéről megválasztatik	48
» az Arch. biz. előadójaul választatik	118
H i e r o n y m i Károly a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
H o f f m a n n Istvánné hagyománya	111
H o r v á t h - F r a k n ó i jutalomra érkezett pályaművek bejelentetnek	3
H o r v á t h Mihály a tört. bizottság elnökévé választatik	118
» » haláláról jelentés	121
H o r v á t h Ignác »Az 1876-ki vizáradás alkalmából Budapesten tett vizmérésekről.« Székf.	156
H u n f a l v y Pál, az Ügyrend revisiójára alakított bizottságba, az I. osztály részéről megválasztatik	48
» »A rumun nyelv«	82, 103
H l o s v a y Lajos »A luhii Margit-forrás vegyi elemzése«	19
I m e c s f a l v i székely nemz. múzeum kérvénye az akad. kiadványok küldése iránt	143
I m r e Sándor »A nevek u k és ü k személyragjairól«	130
I p o l y i Árnold »Gróf Prokesch k. t. emlékezete és a Corvinák fölfedezése Konstantinápolyban«	48
J e n d r a s s i k Jenő »A villamáram által az izomban előidézhető áramlatok okairól«	41
J ó k a i Mór a nagyvárad Szigligeti ünnepre kiküldetik	57
» » küldetéséről jelentést tesz	69
J u t a l m a k (uj) kitűzése az I. és II. osztály részéről	107
K á l l a i Béni a II. oszt. I. tagnak választatik	110
» » köszönő levele	117
G r . K a r á c s o n y i - jutalomra érkezett pályaművek bejelentetnek	2
» » drámai pályazatról jelentés	78
K a r á c s o n y i Gizella regényt s drámát küld be megbirálás végett	123
K á r o l y i Árpád »A nagyvárad békekötés előzményeiről«	112
K á r o l y i Lajos Széchenyi István-féle 5 darab levelet ajándékoz	24
K a u t z Gyula »A nemzetközi pénzegység és a világ-érme kérdése«	41
» » »A politikai tudományok kézi könyve« cz. munkájával a nagyjutalom fele részét nyeri	106
K e l e t i Gusztáv »Deák szobráról.« Székf.	151

K e l e t i Károly, az Ügyrend revisiójára alakított bizottságba, a II. osztály részéről megválasztatik	48
» » »Magyarország népességének szaporodása stb.«	155
K e n e s s e y Kálmán a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
K e r p e l y Antal »Folyékony cyanosó vas-nagyolvasztóból«	86
» » »Az aczél megkülönböztető jelei«	146
K é z i k ö n y v (mennyiségtani) kiadása iránt az összes üléshez intézett kérdés	142
K i a d v á n y o k (akadémiai) tárgyában kiküldött bizottság jelentése	25
K i s f a l u d y-társaság közülésére az Akadémia meghívatik	40
K l u g Nándor »A szem fénytörő közegeknek hősugár-átbocsátó képességéről«	41
K o c h Antal »Az aranyi hegy (Hunyadm.) kőzete és ásványai«	11
» » »A ditrói syenittömsz stb.«	139
K o h n Sámuelnek felolvasási engedély adatik	165
K o n d o r Gusztáv, Weinek László lipcei csillagászati tudósításáról jelentést tesz	98
K o n k o l y Miklós »I. Napfoltok és a nap felületének megfigyelése az ó-gyallai csillagdában, 1877. II. Hullócsillagok megfigyelése a m. korona területén, 1877. III. rész«	72
»I. Merkur átvonulásának megfigyelése Ó-Gyallán. II. A Mars felületének megfigyelése 1877. okt. és novemberben Ó-Gyallán. III. Az álló csillagok spectroscopos uj megfigyelése.«	97
D r. K o v á c s Sebestyén Endre halála	96
» » elhunytáról családi gyászjelentés.	99
K ö l t s é g v e t é s — akadémiai — 1878-ra	30
K ö n y v t á r i bizottság javaslatai az akad. kiadványokat kérő folyamodványokra	24
» » jelentései az ujvidéki főgymnázium, a fogarasi polgári iskola kérvényei s az »Acta externa« összes köteteinek a milanói, modenai levéltárak s a trieszti közkönyvtárak részére megküldése iránt	100
K ö r ö s i József a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
K ö z ü l é s előrajza	105
K r a l o v á n s z k y György alapítványa ügyében miniszteri leirat	161
K r u e s z Krizosztom, a III. oszt. tiszt. tagnak választatik	110
» » köszönő levele	117
» » levele a pannonhalmi sz. B. rend nagykáptalanának adományáról	147, 160
K r u s p é r István bemutat egy, általa készített, új mérleget	48

L á n c z y Gyula ajánlata »A magyarországi közigazg. intézmények története a XVIII. században« cz. műnek megírására elfogadtatik.	61
L a u f e n a u e r Károly »Adatok az agy-szövet szerkezetéhez«	158
L e n g y e l Béla »Néhány gázkeverék szinképéről.« Székf.	138
L e n k János egy geometriai problema megfejtését küldi be	123

	<i>Lap</i>
L é v a y Henrik alapítványa	117, 160
» » tárgyában bizottsági jelentés	141
» » pályakérdések kitűzése	164
L e w e s György Henrik haláláról jelentés	164
D e L i n a s Károly a II. oszt. k. tagnak választatik	110
L ó n y a y Menyhért gr. a Nemzetgazd. bizottság elnökévé választatik	142
L u d m a n n Otto »A Szuinszky-Kamen trachyt hegység topographiai viszonyai«	99
L u k á c s Antal a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
L u k á c s Béla a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
M a c h i k Béla az Edl-féle ösztöndíjról lemond	123
M a i l á t h György s Pauler Tivadar jogi véleményök a halasztó föltételhez kötött alapítványok tárgyában	16
M a n d e l l o Károly a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142.
M á r a m a r o s - szigeti állami felsőbb leányiskola kérvénye ügyében, a könyvt. biz. jelentése	70
M a r c z a l y Henrik jelentése az angol- és németországi könyv- és levéltárakban eszközölt kutatásainak a hazai történelmet érdeklő eredményeiről	41
» » »II. József és II. Lipót uralkodásának története« kidol- gozásával megbizatik a Tört. bizottság részéről	41
M a r c z i b á n y i - jutalomra érkezett pályamű bejelentetik	3
» mellékjutalomról jelentés	106
» pályázatról jelentés	106
» 20,000 ftnyi hagyomány iránti intézkedés	52, 111
M a r g i t a y Dezső »Igazságszolgáltatás a népképviselőben« cz. munkáját ki- adás végett beküldi	143
M a t h e m a t i k a i s term. t. bizottság tagjainak névsora	109
» » » » választásai	143
M á t y á s Flórián »Béla király névtelen jegyzőjéről«	136
M e z e i Ödön, »Adatok a haránt csikú izmok élet- és szövettanához«	41
M e z ö s s y Menyhért számadása s jelentése	111
M i l a n ó i állami levéltárnak az »Acta extera« összes kötetei megküldetnek	100
M o d e n a i állami levéltárnak az »Acta extera« összes kötetei megküldetnek	100
M o c s á r y Sándor, »Adatok Zólyom és Liptónegyék faunájához«	86
M o l n á r Aladárt »A XVIII. századbeli, hazai közoktatásügy története« kidolgo- zásával megbizta a Történelmi bizottság	41
M o l n á r János »Aesculap budai új keserűvíz vegytani elemzése«	99
M ü l l e r Frigyes az I. oszt. k. tagnak választatik	110
N y á r y Albert b. birálati jelentése Fínaly Henrik heraldikai kézi könyve felől.	4
N y á r y Jenő b. az Arch. biz. tagjául választatik	118
N á d a s d y - jutalomra érkezett pályaművek bejelentetnek	2
» pályázatról jelentés	105

	<i>Lap.</i>
Nagyjutomról jelentés	106
Nemes Imre »Darwin a fajok eredetéről«	156
Nendtvich Károly, az Ügyrend revisiójára alakított bizottságba, a III. osztály részéről megválasztatik	48
» » »A Stubnoi hévizek vegybontása«	48
Nemzetgazdasági bizottság tagjainak névsora	109
» » »választásai	142
Népnyelvi adatok gyűjtésére felhívás	59, 100
Nyelvtudományi bizottságba megválasztott tagok névsora	108
» » »Közlemények« küldése iránt határozat	164
O rszágos levéltár számára az Értekezések s a Tört. s Arch. bizottságok kiadványai megküldetnek	118
Ortvai Tivadar, »A közép-dunai szigetek államterületi viszonyai s. a. t.«	137
Osztályok s bizottságok közötti viszony szabályozása tárgyában biz. jelentés	24
P ál Péter Gábor, »Örmény-magyar zsebszótár« cz. munkája kéziratát küldi be	148
Pannohalmi sz. Benedek-rend nagy káptalanának adománya	141
Párizsi geológiai nemzetközi congressus meghívó levele	70
Pauler Gyula, »Szent István király és alkotmánya.« Székf.	134
Pauler Tivadar a II. osztály ideigl. elnökévé választatik	134, 142
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún megye czimere tárgyában az Arch. bizottság javaslatai a belügyminiszterhez fölterjesztetnek	90
Pesty Frigyes, »A helynevek és a történelem.« Székf.	112
Petrarca-féle kún szótár kiadására szánt összeg	112
Pollák Béla, »Az ókori éretnan elemei« cz. munkáját kiadás végett beküldi	70
Pozder Károly »Az új perzsa tájszólásokról«	37
Pulszky Ferenc az arch. biz. elnökeül választatik	118
» » »A kelta uralom emlékei Magyarországon«	145
» » »Emlékbeszéd hg. Demidoff Anatol k. t. fölött«	164
Pulszky Károly az Arch. biz. tagjául választatik	118
R akovszky Gézáne sz. Bossányi Olga ajánlata a Marczibányi-féle hagyatékot illetőleg	52, 111
Ráth György, az Arch. biz. tagjává választatik	118
Regnault Henri k. t. haláláról jelentés tétetik	48
Reichardt H. V. a III. oszt. k. tagnak választatik	110
Reisz Adolf, természettud. felfedezéseit az Akadémiával közli	24
Réthy Mór a III. oszt. l. tagnak választatik	110
Rik Gusztáv »A vegyérték folyamának fejlődése 1878-ig«	74
Rómer Flóris jelentést tesz külföldi könyvtárakban tett kutatásairól	146

Rudolf korona-herceg ő fensége tisztt. taggá választatik	109
» » » » » a Természet tudományi osztályba osztatik be	117
S al Ferencz meghívója a nagyváradai Szigligeti-ünnepre	57
Sámuel-díjról jelentés	105
Sárficzky János hagyománya	160
Schaller sz. fehérvári orvos, a himlőoltásról irt munkáját kiadás végett beküldi	90
« orvosi munkája ügyében jelentés	100
Schenzl Guidó, »Magnetikus lehajlás-meghatározások Magyarország d. k. részében.« Székf.	10
Schering Ernő levele a Bólyai Farkas-féle tud. levelezések kiadása ügyében	123
Schreyer Jakab a Sztrokay-féle jutalmat nyeri	106
Schulhof Lipót, a III. oszt. I. tagnak választatik	110
Schwicker Henrik, »Magyarország és a bajor örökösödési háború«	4
Sickel Tivadar, a II. oszt. k. tagnak választatik	110
Simkócs Lajos »Bánsági és hunyadmegyei utazásom«	89
Soproni állami főreáltanoda számára akad. kiadványok küldetnek	24
Statistikai hivatal (fővárosi) kérvénye, cserepéldányok küldése iránt . . .	143
Stern Mór »A gyöknyomozás rendszere, alkalmazva a német és angol nyelvre«	24, 100
Szabó József, »Egy meteorköves és Szerbiában, Alexinackábanja táján«	19
» » » » » Adatok a moraviczai ásványok jegyzékének kiegészítéséhez« . .	116
» » » » » a Math. és term. tud. bizottság alelnökévé választatik	143
Szabó Károly »Emlékbeszéd Szilágyi Ferencz fölött«	99
Szalai István haláláról jelentés	60
Szarvas Gábor, »A nagy szótárról«	4
» » » » » az Ügyrend revisiójára alakított bizottságba, az I. osztály részéről megválasztatik	48
Szász Károly »Homér és eposzai«	52
» » » » » »Dante Divina commediájáról« értekezik	103
» » » » » az Ügyrendnek a Bézsán-pályázatra vonatkozó pontja fogalma- zása végett kiküldött vegyes bizottságba megválasztatik	103
» » » » » igazgató taggá választatik	110
» » » » » »Dante Infernójáról«	145
Széchenyi Béla gr. által az Akadémiának felajánlott Széchenyi-féle levele- zések átvételnek	24
» » » » » levele és küldeménye Shanghaiból	121
gr. Széchenyi Istvánnak gr. Károlyi Istvánhoz irt 5 darab levele beküldetik.	24
» » » » » levelezések átvételéről jelentés	24
Székcács József fölött emlékbeszédet tart Ballagi Mór	117
Székelly múzeum beküldi a használat végett kért kéziratokat	70
Széll Kálmán a Nemzetgazd. biz. kultagjává választatik	142
Szigligeti Ede l. t. haláláról jelentés	23
» » » » » ünnepre Nagy-Váradon meghívás	57

Szilády Áron fölkéri az Akadémiát, hogy az özv. Csereyné-féle régi kéziratok beküldését eszközölje ki	25
Szilágyi Sándor, »Az 1644-ik évi kassai országgyűlés«	4
» » »Báthory Endre fejedelem bukása«	95
» » a könyvtári biz. tagjává választatik	143
Szily Kálmán, az Ügyrend revisiójára alakított bizottságba a III. osztály részéről megválasztatik	48
» » Schulhoff kitüntetéséről Párisban, előterjesztést tesz	75
Szkalniczky Antal haláláról jelentés	105
Szögyény László levele az ercsii Eötvös-emlék ügyében	161
Szönyei Pál haláláról jelentés	117
Sztrokay -jutalomra érkezett pályaművek bejelentetnek	4, 106
» pályázatnál a III. sz. pályamunka szerzője Zlinszky Imre dicséretet nyer	117
Szvorényi József »Sámuel-díjat nyeri«	105
» » Vitkovics Mihály levelezéseit s irodalmi munkáit kiadás végett kéri	118
Tagajánlatok	107
Tagok (fizetéses, rendes) számának visszaemelése s a díjak megszavazása ügyében indítvány	148, 161
Tagválasztások	110
Teleki -jutalomra érkezett pályaművek bejelentetnek	1
» pályaművekről Beöthy Zsolt jelentése	61
Télfy Iván »Rangavisz Kleon új görög drámai költeményéről«	103
P. Thewrewk Emil, a müncheni s wolfenbütteli Festus codexek Budapestre küldetése iránt folyomodik	100
» » Festus codex ügyében	123
Todaro Ágoston a III. oszt. k. tagnak választatik	110
Toldy Ferencz arcképe iránt	112
Tolnay Lajos a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
Tóth Károly a Dóra-jutalmat nyeri	107
» » jutalmazott pályamunkája kiadása tárgyában	143
Tóth Lőrincz Fogarasi János fölött emlékbeszéd tartására kéretik föl	115
Történelmi bizottság tagjainak névsora	108
» » választásai	118
Trebitsch Ignácznak száz arany tiszteletdíj utalványoztatik	51
Triesti közkönyvtáraknak az »Acta externa« összes kötetei megküldetnek	100
Tudomány- és műegyetemi olvasó-kör, a hiányzó akad. kiadványokat kéri	49
Ujvidéki főgymnázium számára az összes akad. kiadványok küldetnek	100
Ügyészi jelentés az akad. alapítványok- és hagyományokról	35
« » az Akadémia peres ügyeinek folyamáról	35

	<i>Lap.</i>
Ügyrend revisiója tárgyában ad-hoc bizottság küldetik ki	24
» revisiójára alakított bizottság tagjai	48
» a bizottság által revidéalt alakjában tárgyalatik s több § módosításával elfogadtatik	90
Ülésrend bemutatatik	165
Vámbéry Ármin jelentése az orientalisták florenczi III. congressusáról . . .	131
Vasady Gyula a székely múzeum részéről három kéziratot küld be használat végett	70
Váradí Antal részére a gr. Teleki-féle drámai pályadíj utalványoztatik . . .	90
Volf György »Az Ehrenfeld codexről«	57
Weinek László »Az 1874. évi Venus átvonulásról«	73
Weisz Béla a Nemzetgazd. biz. kültagjává választatik	142
» » felolvasási engedélyt nyer	148
Wenckheim Béla b. leirata, Rudolf koronaherceg ő fensége tisztt. taggá lett megválasztatása ügyében	117
Wenzel Gusztáv »Servitus fumi«	95
Wertheimer Ede fölolvadási engedélyt nyer	49
» » »Erzsébet ángol királynő és Ausztria«	86
Zichy Antal az Ügyrendnek a Bézsán-pályázatra vonatkozó pontja fogalmazása végett kiküldött vegyes bizottságba megválasztatik	103
» »Iessing.« Székfoglaló	38
Zlinszky Imre a Sztrokay pályázatnál III. sz. pályamunkájával dícséretet nyer . . .	117
» » »Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből«	153
Zsengeri Samu Pestalozzi munkáinak kiadására segélyt kér	165
Zsilinszky Mihály a II. oszt. I. tagnak választatik	110

F 1922 jés - 435.